

JORDI BACHS I COMAS

**MEDIACIO SIMBOLICA DE LA NATURA
EN LA RELIGIOSITAT DE L' HOME D' AVUI**

*A la Fundació Do J. M.
amb l'agraïment i
estima de l'autor*

4. III. 1977

[Signature]
tesi de doctorat

director: A. VERGOTE

1976

UNIVERSITAT AUTONOMA DE BARCELONA

departament de psicologia

1.3.5. EL POEMA. L'OBERTURA A L'ALTRE.

"Si el món ja és tan formós, Senyor, si es mira amb la pau vostra a dintre de l'ull nostre, què més ens podeu dar en una altra vida?"

El poeta comença amb una afirmació apassionada, expressada interrogativament en una forma estilística tan simple com eficaç (1). Es una afirmació exultant de la bellesa de les coses, copsada amb els sentits de l'home arrelat en aquest món i que d'alguna manera ja té els ulls inundats per la pau de Déu.

El diàleg interrogatiu entre l'home i Déu amb què Maragall enceta el poema es mantindrà de dalt a baix com una constant, esmaltada adesiara per breus exclamacions, crits de joia, de temor, de pregària. El poeta doncs s'obre a l'Altre en un diàleg en el que sentim bategar un flux de plenitud vital i afectiva. Aquesta obertura no seria possible si abans no s'hagués fet d'alguna manera l'experiència de la bonesa de les coses. El desig religiós, que permet un dia la lectura simbòlica del món, es cova en realitat en l'experiència precoç que fa el nen durant el seu desenvolupament afectiu (2).

L'anàlisi psicològica ens faria, per tant, invertir l'ordre de la percepció poètica de les coses: la visió religiosa del món (mirar la realitat amb la pau de Déu "a dintre de l'ull nostre") pressuposa un lligam fonamental i dinàmic entre l'home i l'univers; aquest lligam és obra de l'Eros, principi de felicitat i d'unió que permet superar tota contingència (3).

(1) Valentí, E. (1961-62), p.95.

(2) Cf. Rümke, H.C. The psychology of Unbelief, Rocliff, London, 1952. (Orig.en holandès: Karakter en aanleg in verband met het ongelooft).
Iguament Vergote, A. (1969), pp.211-212.

(3) Vergote, A. *Ibíd.*, pp.191 i ss.

CANT ESPIRITUAL

Si el món és tan formós, Senyor, si es mira
amb la pau vostra a dintre de l'ull nostre,
què més ens podeu dâ en una altra vida?

Perxò estic tan gelós dels ulls, i el rostre,
i el cos que m'heu donat, Senyor, i el cor
que s'hi mou sempre... i temo tant la mort!

Amb quins altres sentits me'l fareu veure
aquest cel blau damunt de les muntanyes,
i el mar immens, i el sol que pertot brilla?
Deu-me en aquests sentits l'eterna pau
i no voldré més cel que aquest cel blau.

Aquell que a cap moment li digué -"Aturat!"
sinó ai mateix que li dugué la mort,
jo no l'entenc, Senyor; jo, que voldria
aturar tants moments de cada dia
per fê'ls eterns a dintre del meu cor!...
O és que aquest "fê etern" és ja la mort?
Mes llavors, la vida, què seria?
Fóra l'ombra només del temps que passa,
la il.lusió del lluny i de l'a prop,
i el compte de lo molt, i el poc, i el massa,
enganyador, perquè ja tot ho és tot?

Tant se val! Aquest món, sia com sia,
tan divers, tan extens, tan temporal;
aquesta terra amb tot lo que s'hi cria,
és ma pàtria, Senyor; i no podria
ésser també una pàtria celestial?
Home só i es humana ma mesura
per tot quan puga creure i esperar:
si ma fe i ma esperança aquí s'atura
me'n fareu una culpa més enllà?
Més enllà veig el cel i les estrelles,
i encara allí voldria ésser-hi hom:
si heu fet les coses a mos ulls tan belles,
si heu fet mos ulls i mos sentits per elles,
per què aclucà'ls cercant un altre can?
Si per mi com aquest no n'hi haurà cap!
Ja ho sé que sou, Senyor; prô on sou, qui ho sap?
Tot lo que veig se vos assembla en mi...
Deixeu-me creure, doncs, que sou aquí.
I quan vinga aquella hora de temença
en què s'acluquin aquests ulls humans,
obriu-me'n, Senyó, uns altres de més grans
per contemplar la vostra faç immensa.
Sia'm la mort una major naixença.

Joan Maragall
(1911)

Voldríem afegir finalment que la teoria moderna de les emocions considera aquestes no com a purs epifenòmens no-significants del coneixement o de la voluntat, sinó com a actes significants, pels quals l'home s'adreça al món i el copsa en la seva realitat concreta. La coneguda crítica de Sartre (1), valuosíssima en molts aspectes i sobretot pel que fa al caràcter intencional de l'emoció, falla precisament per no tenir en compte suficientment, com demostrà Buytendijk (2), el valor positiu que té l'emoció en el camp de la coneixença humana. En els moments actuals estem assistint a una revalorització de la fantasia i de la imaginació com a constitutius de l'humà. I és molt probable que a les escoles de l'any 2.000 es doni tanta importància a l'educació de les emocions com a la de la intel·ligència(3).

Resumint, podríem dir en primer lloc que l'aproximació al Cant Espiritual no pot fer-se sense tenir en compte el que fa l'especificitat de l'obra poètica. I d'altra banda, creiem que les motivacions de Maragall en escriure el poema són més complexes que assenyala Terry, quan ens diu que el poeta "needed to make true to his imagination something which he already accepted as an article of faith" (4). Al nostre entendre, el C.E. és simplement una manera que té Maragall d'expressar poèticament la seva inquietud existencial, de manera semblant com l'expressa en el Comte Arnau o en Nausica.

-
- (1) Sartre, J.P. (1960) Esquisse d'une théorie des émotions, Hermann, Paris.
- (2) Buytendijk; F.J.J. (1954) La femme, Desclée de Brouwer, pp.155-157.
Preferim citar la magnífica traducció francesa de l'obra de l'holandès, feta per de Waelhens i Micha, que la deficient traducció espanyola: La mujer, Revista de Occidente, Madrid, 1970.
- (3) Leonard, G. (1974) Educación y éxtasis, Trillas, México.
- (4) Terry, A. (1961), pp.266-267.

nal (1), i en aquest sentit ens atrevim a dir que s'estructuren de manera similar als de l'experiència religiosa.

Jo crec que molts comentaristes de Maragall obliden el valor positiu que pel coneixement humà té la intuïció perquè contradiu el jaient crític, racional i voluntarista del nostre esperit. Es interessant, en aquest sentit el que diu A. Jundt, el traductor francès de l'obra de R. Otto citada més amunt, en el pròleg d'aquesta obra:

"Le sentiment est plus qu'une émotion, il est une prise de contact avec les réalités supérieures. Il est plus qu'un état d'âme subjective, il est un moyen de connaissance. Il est ce que le toucher est au monde matériel. Il nous avertit lorsque nous sommes en présence des réalités éternelles. Il nous en donne une connaissance immédiate, certaine, bien qu'obscur. Cette connaissance est l'intuition qui saisit l'éternel dans le temporel, l'infini dans le fini" (2).

Maragall diu el mateix, a la seva manera, en un text admirable de Elogi de la poesia, convençut que l'únic que pot immortalitzar una obra literària és l'intuïció:

"Ni Virgili ni Dante, ni els trobadors, ni els místics, ni els romàntics, valen pel gran aparador de les obres llurs, ni pel talent del trobar, ni pel calor de llurs ideals, ni pel savi artifici; sinó per l'or, sols per l'or de la poesia dispers en l'embalum de llurs obres, per cada instant d'emoció poètica que els prengué entre mil instants; pel llampegar de la paraula viva dins la nuvolada de llurs abstraccions, perquè foren poetes malgrat les màquines que es muntaren en la testa, i un raig de la llum de poesia que dins tenien penetrà, de tant en tant, a través de l'obra morta" (3).

-
- (1) Entenem irracional en la perspectiva de R. Otto. Cf. Das Heilige, trad. espanyola: Lo Santo, Revista de Occidente, Madrid, 1965, pp. 11-15. Cf. també Vergote, A. Psicología religiosa, Taurus, Madrid, 1969, pp. 46-49.
- (2) Jundt, A. en el pròleg de Le sacré, Petite Bibliothèque Payot, Paris, s.d., p. 9.
- (3) Maragall, J. (1970), p. 674.

Aquesta preocupació traspu a altra vegada i s'explicita més en una carta a C. Rahola, del 6 de juliol del mateix any 1911, que és el de la seva mort:

"Potser el sentit inicial, que jo porto a dintre de tota la vida, és lligar aquest món que ara sentim al que sentirem ultratomba: i el d'ultratomba an aquest, enten-
gui-ho bé. Vull dir que jo no encaro tota aquesta vida cap a l'altra, com els místics ascetes. Sinó que sento aquesta i l'altra com una sola cosa; que l'altra ja la vivim en molts moments d'aquesta; que molt d'aquesta se-
rà viscuda en l'altra; que en aquesta ens hem de fer amb esforç l'altra; que en l'altra haurem d'afobar o completar molt d'aquesta, vivint-la encara en cert mo-
do. En aquests graus de lo que hàgim fet al al morir, i de lo que la religió en diu el cel, el purgatori i l'in-
fern... l'altra vida i aquesta no es poden separar ... aquest (món) i l'altre han d'ésser lo mateix" (1)

Maragall doncs plasma senzillament el seu gran neguit en la seva obra poètica, i ara en el Cant Espiritual. Sembla superflu assenyalar que un poema no és un assaig i encara menys un minittractat de filosofia. Tot escrivint-lo, és evident que el jo del poeta uneix i transfigura "en el misteriós esforç diví de la creació" (2) els elements complexos que configuren la seva personalitat, que respira i es belluga en un continu moviment dialèctic. Fet d'espontaneïtat, d'encís creador i de sinceritat, ens diu Maragall, la voluntat i l'enteniment només intervenen en el poema de forma negativa, reprimint "el desig prematur de parlar" i destriant "les paraules vives entre la volior de les que la pruija de parlar hagi evocat impurament en vosaltres" (3).

Els components essencials de la creació poètica, començant per la intuïció, base de tota la teoria maragalliana de la poesia, tenen més d'irracional que de racio

(1) Maragall, J. (1970), pp.1084-1085

(2) Ibíd., p.672

(3) Ibíd., p.673

Aquesta primera redacció data molt probablement de finals de setembre i/o octubre del 1909 i acaba amb el vers

"Per què acluca'ls cercant un altre com?"

Aquesta seria, segons Valentí (1), la primera versió íntegra del poema. Sembla provar-ho lo laboriós que fou per a Maragall de trobar un altre acabament al poema, a part que, com diu Valentí, el poema podria considerar-se complet. En un segon manuscrit (un full de paper de barba) apareix, en efecte, un nou desenvolupament elaborat en tres moments successius: novembre de 1909, gener de 1910 i 4 de febrer del mateix any.

El Cant Espiritual (C.E.) és el darrer poema de Seqüències (2) última obra poètica publicada en vida del poeta, i molts hi han volgut veure un cant nostàlgic de comiat, idea recalçada pel fet que Maragall hi paria en primera persona, cosa excepcional en les seves poesies. Al tres l'han interpretat com expressió d'una actitud filosòfica o religiosa de Maragall davant el problema de la immort^ltalitat i de l'altra vida, amb comentaris sovint tendencio^ssos que feien exclamar a Maragall:

"Els *blancs* em tenen per *negre* i els *negres* ... potser també per *negre*. Déu meu! i pensar que tot és de color de carn!" (3)

Uns dies més tard, el 14 d'abril exactament, en una carta a Pérez Jorba, parlant-li del Comte Arnau, diu:

"Jo no puc concebre l'altra vida deslligada d'aquesta... El fer de la vida humana, terrena i ultraterrena, una so la cosa, ve-li aquí el sentit més personal meu del poema, que no és sinó la preocupació fonamental de la meva vida" (4)

(1) Valentí, E. (1961-62), p.99

(2) Maragall, J. (1911) Seqüències, Ed. L'Avenç, Barcelona.

(3) Maragall, J. (1970) p.1056 (carta a Pijoan, 7 d'abril 1911)

(4) *Ibíd.*, p. 1012

De cop, Déu se'm mou en l'ànima, i començo a pensar en la meravella de que tot això hagi sigut creat; i el sentiment d'un Creador m'inunda: el cor em bat més vivament, s'alcen mos ulls al cel, i el germen de l'oració brolla de l'ànima. Es el moment religiós" (1).

L'entroncament amb la vida, la història i els homes del seu temps es realitzà a través de la seva vocació literària que el féu poeta i publicista. Com diu C.Riba,

"Cap tema ni problema, cap afecte, cap fet ni somni, cap institució ni vaguetat, cap festa ni angoixa de la seva gent no és absent dels seus escrits (...). Cada català hi retroba perennement les figures del que és i del que no ha d'ésser i del que pot ésser com a tal" (2).

1.3.4 INQUIETUD EXISTENCIAL I EXPRESSIO POETICA.

Les dificultats d'interpretació del *Cant Espiritual* han estat assenyalades des de sempre pels estudiosos i crítics de J. Maragall. Radiquen fonamentalment en l'ambigüitat d'alguns mots i també d'alguns conceptes. Entre la copiosíssima bibliografia existent sobre el poema, els comentaris que ens han semblat més convincents són els de C.Riba (3), J.Romeu Figueras (4), E.Valentí (5) i A.Terry (6).

El primer manuscrit, guardat en l'Arxiu Maragall de Barcelona i que hem tingut a les mans, es conserva en una petita llibreta que Maragall utilitzava com agenda.

(1) Maragall, J. (1970), p.670.

(2) Riba, C. (1954), p.32.

(3) Riba, C. (1954), p.13-37.

(4) Romeu, J & Cardó, C. (1955) Una interpretación de Juan Maragall, en Tres estudios sobre literatura catalana, Ed. Rialp, Madrid, pp.77-110.

(5) Valentí, E. (1961-62), La gènesi del "Cant Espiritual" de Maragall, Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, XXIX, pp.81-117.

(6) Terry, A. (1961), The Cant Espiritual of Joan Maragall, Bulletin of Hispanic Studies, XXXVIII, 4, octubre, pp.265-273.

De la Bellesa, el que més commou Maragall és el seu caràcter de gratuïtat, "... que coses que mai arriben a tenir utilitat d'importància sien precisament belleses tipus: una rosa, un rossinyol, un estel una verge morta a setze anys" (1).

L'amor a la natura és una constant en l'obra maragalliana (2). Es manifesta ben aviat "en matineres escapatòries als voltants de la ciutat a on sempre anava acompanyat amb mes quimeres, amb mos planys, amb mos desitjos no ben determinats" (3). Enamorat de la natura, s'autoqualifica Maragall en una carta de 1884 al seu amic Freixas (4). Fortament influenciat per Novalis, de qui tradueix algunes obres, havent viscut la seva joventut en un ambient saturat de romanticisme, Maragall no és amb tot un romàntic. "La seva extraordinària originalitat consistí a estar en el pont, a saber fondre l'antic sentimentalisme dels renaixents amb el realisme que s'iniciava; a saber ésser alhora místic i orientador, cantor visionari i defenidor moral" (5). De la seva obra Elogi de la poesia extraiem aquest fragment que no és més que un exemple viu que ens dóna el mateix Maragall, mostrant la connexió entre emoció poètica i actitud religiosa:

"Aquí m'estic tot sol a vora el mar. Sóc la Natura sentint-se a si mateixa. Veig les onades venir i desfer-se en la platja assolejada. L'interminable moviment de llur immensitat brillat m'ullprèn, i el ritme del rompre en la platja va gronxant-me el sentit, mentre la marinada m'acaricia el front i em du les bones sentors de la mar. Tinc un benestar molt gran, però pacífic: no penso res, és un èxtasi.

-
- (1) Maragall, J. (1970), p.849
 (2) Cf. Bertran, J.B.: Maragall, poeta de la montanya, Destino, 12 de març 1960.
 (3) Maragall, J. (1970), p.852
 (4) Ibid., p.976
 (5) Riba, C. (1954), p.34

Maragall ens pogués fer comprendre els neguits i tensions d'una religiositat arrelada profundament en una riquíssima experiència vital i en una llarga contemplació del món i de la natura com a xifres de Déu (1). En la primera part d'aquest capítol farem doncs un comentari del Cant Espiritual dins de la vida i obra de J. Maragall. En la segona, oferirem alguns exemples de poemes sobre la natura, d'autors actuals de parla francesa.

1.3.3. IDEAL MARAGALLIA: NATURA, ART, AMOR.

Joan Maragall era un home fascinat per la vida, el món i la natura "Naturalesa, Art, Amor, reduïts a superior unitat: és a dir, la Bellesa. Heu's aquí mon ideal", escriu en les Notes Autobiogràfiques de 1885-1886 (2). Maragall té aleshores 25 anys. En una carta d'aquesta mateixa època al seu amic Antoni Roura, fa una idèntica professió de fe: "Me consagraré en absoluto al culto y adoración del Dios Belleza, uno y trino, porque es Naturaleza, Arte y Amor" (3).

(1) No sabem que existeixi cap estudi global i exhaustiu sobre la poesia religiosa catalana del segle XX. L'article d'Albert Manent, citat més amunt, és un curt assaig sobre el tema (20 pàgines) i ja data de l'any 1965. Inútilment buscaríem algun estudi monogràfic sobre el tema del simbolisme religiós de la natura en els nostres poetes. Ultra Maragall, veiem d'immediat autors com Jaume Agelet i Garriga, Marian Antonia Salvà, Josep-Sebastià Pons ... en els que valdria la pena d'estudiar la dimensió religiosa o pre-religiosa d'una poesia fortament immersa en la natura.

(2) d'Esplugues, M. (1912), Maragall. Notes íntimes, Gili, Barcelona, p.13

(3) Maragall, J. (1970), Obres Completes, (Obra catalana), Ed. Selecta, p.850

riem pre-religiosa, reservant el terme de religió per a l'experiència de Déu, reconegut en la seva alteritat i a qui l'home s'acosta amb respecte, admiració, esperança i reconeixement.

Malgrat que per raons fàcils d'endevinar poques vegades trobem en les nostres enquestes el mateix grau d'intensitat de l'emoció poètica i la profunditat amb què s'articula pensament poètic i llenguatge, estem convençuts que la visió poètica del món com a signe d'un més en illà, transcendent i immanent alhora, constitueix un paradigma privilegiat pel psicòleg de la religió. Deixant de banda el seu valor intrínsec i representatiu d'una època i d'una cultura, aquests documents literaris poden ajudar-nos a comprendre el fenomen complex de l'experiència religiosa, entesa com un moviment vital, fet d'impulsos, conflictes i resistències, i que aboca l'home a una nova interpretació de la realitat.

Una encarnació d'aquest paradigma, la tenim en un poema admirat i admirable, "summa final" (1) de la vida i obra d'una de les figures més notables de la poesia catalana moderna. Ens referim al "Cant Espiritual", "poema on la religió assoleix una dimensió insòlita i on a estones es fa dramàticament qüestionable" (2). Es un dels himnes "més bells de la lírica europea" (3) i marca el començament de la poesia religiosa moderna a Catalunya (4).

Difícilment trobaríem dins del corrent religió de la poesia catalana contemporània un altre autor que com

-
- (1) Riba, C. (1954) en el pròleg de la Antologia poètica, de Joan Maragall, Ed. Selecta, Barcelona, p.20
- (2) Manent, A. (1965), Déu i el seu conjur en la poesia catalana moderna, Qüestions de vida cristiana, 29, Estèla, Barcelona, p.10
- (3) Diaz-Plaja, G. (1968) en la introducció a Poèmes de Joan Maragall, Ministère des Affaires Etrangères, Madrid, p.16
- (4) Manent, A. (1965), p.10

teix autor. En la lectura d'un poema s'opera sovint una mena de transferència, en el sentit psicoanalític del terme, que escapa a qualsevol crítica literària. Potser amb una metodologia semblant a la que utilitzem en la nostra recerca es podria captar aquesta nova realitat que una obra d'art pot promoure.

1.3.2. EXPERIENCIA POETICA I EXPERIENCIA RELIGIOSA.

Ens ha semblat útil de fer les observacions de l'apartat anterior abans d'introduir-nos amb el lector, en cara que sigui breument, en el món d'una poesia sensible als batecs del llenguatge de la natura, sense cap més pretensió que la de constatar les notables afinitats entre un cert tipus d'experiència poètica i el tipus d'experiència que nosaltres observem en les nostres enquestes.

"Dans les expériences du beau et du sublime, -escriu R. Otto- nous pressentons obscurément, dans la vie de la nature, le monde éternel de l'esprit." (1) I aquesta experiència és religiosa perquè "la religion est l'expérience du mystère; elle se réalise quand le sentiment s'ouvre aux impressions de la réalité éternelle qui apparaît à travers le voile du temporel" (2).

Ens adonem que l'emoció poètica que palpita en l'obra d'alguns artistes s'apropa a aquest tipus d'experiència que nosaltres, seguint Vergote (3), anomena-

(1) Otto, R. (1909), Kantisch-Fries'che Religiosphilosophie und ihre Anwendung auf die Theologie, Tübingen, p.75. Citat per A.Jundt en el prefaci a Le sacré, Petite Bibliothèque Payot, Paris, s.d.

(2) Otto, R. (1909), p.75

(3) Vergote, A. (1969), Psicología Religiosa, Taurus, Madrid, p. 197.

Al cap d'un temps, amb la motxilla a l'esquena, pujava a la pica del Canigó. Pas a pas, un any sí i un altre també, refeia el fantàstic viatge de Gentil i Floritaneu pel Pirineu.

Fou una experiència estranya i exultant. Havia temut que es produís un desencantament. No fou així, però vaig adonar-me que el que m'entrava pels ulls cos endins suscitava una altra mena de ressonàncies, diferents de les que havia fet sorgir el poema. Recordo encara com si fos ara la primera vegada que baixava del Canigó pel camí de la Xeme-neia. Tartera avall cap als planells del Cadí, recordava els versos de Verdaguer:

"Aquella plana, avui deserta i nua,
llavors era una conca de maragda,
la vestien ombrívols pinedes,
angèlica i jonquilles la brodaven,
mirant-se en un estany que mig omplia
del Canigó la monstruosa tassa.

Els estanyols que encara avui l'argenten
d'aquella mar petita són petjades..." (1)

Definitivament, la veritat d'aquells versos no s'adequava al que estava contemplant amb els meus ulls cansats i torrats pel sol. Em vaig convèncer per sempre més que la poesia instaura una altra veritat, una altra realitat. M.G. Bernard defineix la poètica de Bachelard dient: "Le lan gage est d'abord le lieu d'un avènement" (2). Es cert. El que ens diu un poema no existeix fora dels mateixos versos. En definitiva, la paraula poètica produeix una obertura que ens permet de viure quelcom que altrament no hauríem viscut.

Es evident. Un poema introdueix una veritat no va. I la relació que s'estableix entre el lector i una obra literària -i en general tota obra d'art- és tant o més im portant que la que existeix entre aquesta obra i el seu ma-

(1) Verdaguer, J. (1945), p.26

(2) Bernard, M.G. "Bachelard", L'Arc, novembre 1970.

1.3.1. POESIA I REALITAT.

La muntanya del Canigó que de petit havia contemplat moltes vegades des de la galeria de casa, a Girona, era un espectacle fascinant. Sobretot a l'hivern després de la primera nevada forta. Jo la veia cimejar per sobre els arbres de la Devesa, nets de fulles, coberta de dalt a baix d'un llençol de neu. La tramuntana havia deixat el cel nítid i transparent. La muntanya s'acostava aleshores com per art d'encantament i m'apareixia com una flor blanca gegantina, quasi a l'abast de la mà.

Un dia vaig començar a fullejar el "Canigó" de Verdaguer i em vaig trobar amb uns versos que em feren estremir:

"El Canigó és una magnòlia immensa
que en un rebrot del Pirineu se bada;
per abelles té fades que la volten,
per papallons els cignes i les àligues.

Formen son calze escarides serres
que plateja l'hivern i l'estiu daura,
grandiós veire on beu olors l'estrella,
els aires relleutor, els núvols aigua.

Les boscúries de pins son sos barbissos,
els estanyols ses gotes de rosada,
i en son pistil aqueix palau aurífic,
somni d'aloja que del cel davalla". (1)

Aquell poema em produïa un nou embadaliment, que transformava el que m'havia suscitat la llunyana visió de la muntanya. Era com si tot comencés de nou, com si fos la primera vegada que veiés la realitat. Jo m'endinsava en els versos de Verdaguer, passejant-me fascinat per les terres ignotes que s'obrien davant meu. Em deixava penetrar pel poema, vivint amb ingenuïtat adolescent l'aventura de Gentil i Flor deneu, de Tallaferro, de Guifre i Oliva...

(1) Verdaguer, J. (1945), Canigó, Ed.Sala, Vich, p.26

1.3. LA NATURA EN LA POESIA RELIGIOSA CATALANA:
EL "CANT ESPIRITUAL" DE JOAN MARAGALL.

Utilitzant els símbols vegetals l'home religiós significa la Vida en totes les seves modalitats, la Natura en el seu treball fecund i infatigable. No es tracta, com algú podria pensar, d'una experiència panteista d'adoració de la natura. Com demostra Eliade (1), no és el fenomen "natural" de la primavera -l'esdeveniment còsmic- el que provoca el ritus (exposar un arbre, flors... ornamentar i portar ritualment un arbre, un tros de fusta, una home vestit amb rama...) ans al contrari, és el ritu que significa, que dóna sentit a l'aparició de la primavera. Es el simbolisme, limitat a un microcosmos (una branca, un arbre...), i el ritual que l'acompanya, que fan transparents la regeneració de la natura i el començament d'una "nova vida", és a dir, la repetició periòdica d'una nova Creació.

(1) Eliade, M., (1970) pp. 229-280.

VEGETACIO I RENOVELLAMENT.

En la història de totes les religions, en les tradicions populars d'arreu del món, en la iconografia i art populars, s'hi troben arbres sagrats, símbols, mites i ritus vegetals. L'edat d'aquests documents i de les cultures que els han recollit és extraordinàriament variable. Pot ser un *ideograma* com la visió del Cosmos en forma d'arbre gegantí en la mitologia escandinava, o un ritu, com l'arbre de Maig que es porta encara avui en processó, en molts pobles d'Europa, o es planta al mig de la plaça.

Són fórmules diferents per expressar la mateixa "veritat": la vegetació és la manifestació de la *realitat vivent*, de la vida que es regenera periòdicament.

Els mites d'arbres antropogènics, els cerimonials de la vegetació celebrats en primavera, les llegendes de la transformació en plantes dels herois dels contes, expressen simbòlicament un mateix fet: la vegetació encarna -o significa- la *realitat* que es fa *vida*, que crea sense es troncar-se, que es regenera en innumbrables formes sense es gotar-se.

Tocar un arbre per quedar en estat o per protegir l'infant acabat de néixer implica una concepció global de la realitat i de la vida incorporada a la vegetació. La constant que es troba en aquests comportaments és que la Vida es manifesta a través d'un símbol vegetal. La vegetació, doncs, és una hierofania -encarnació i revelació del sagrat- perquè significa quelcom que no és ni planta ni vegetació, sinó una realitat transcendent.

la terra produeix formes vives, és una matriu que procrea incansablement.

Importa poc l'estructura del fenomen religiós, suscitats per l'epifania tel·lúrica: simple presència sagrada, divinitat encara amorfa, figura divina ben definida, o costum provinent d'un record llunyà i subterrani; en tots aquests casos, s'hi reconeix sempre el destí de la maternitat, l'ine_gotable poder de creació.

La Terra-Mare representa en la història de les religions la font de la vida, la matriu de tot infantament, la mateixa que rep, en acabar el curs de la vida, el cos mort per regenerar-lo i salvar-lo.

Arreu dels països europeus trobem innumbrables llegendes, supersticions o simples metàfores, signes d'antigues creences sobre l'origen tel·lúric de la vida humana. En un poblet de l'oest irlandès, una amiga -ja mare de família- ens mostrava somrient la pedra, al bell mig del rierol, on els seus pares l'havien "trobadà". I el ritual d'enterrament, que es practica encara avui en alguns pobles espanyols amb les persones que han estat greument malaltes durant l'any, tenia sens dubte en temps immemorials el mateix valor màgicoreligiós que la immersió baptismal. El malalt en surt regenerat: en sortir del bagul és un home nou, perquè ha estat infantat per segona vegada, directament per la Terra, Mare de tots el vivents.

transcendent comunica amb l'immanent.

Semblantment al "bétel" on Jacob tingué la revelació de la divinitat, les pedres cultuals de totes les tradicions religioses són signes que expressen sempre una realitat transcendent. Des de la simple hierofania re presentada per certes pedres o penyals, que impressionen per la seva solidesa, permanència o majestat, fins al simbolisme omfàl·lic o meteòric, les pedres cultuals sempre manifesten quelcom que transcendeix l'home (1).

TERRA I FECUNDITAT.

*Canto Gea, la mare de totes les coses, l'antiga,
fermament assegurada en sos fonaments, que nodreix
tot quant viu en la terra...*

*... en tu està el donar vida i el prendre-la
als homes mortals... (2).*

En aquest himne homèric a Gea, mare de totes les coses, hi trobem una de les innombrables variants de la imatge primordial de la *Terra Mater* valoritzada per la seva infinita capacitat de donar fruit.

Des de la hierogàmia còsmica del Cel i de la terra fins a la pràctica més humil que testifiqui la sacralitat de la terra, arreu es troba la mateixa intuïció:

(1) Eliade, M., (1970), pp. 188-207.

(2) Himnes Homèrics, trad. de J.Maragall, (1970), I, p. 478.

cada" i "fregament". La devoció que manifestaven les poblacions rurals envers les pedres fertilitzants fins a l'Edat Mitjana va ser fortament combatuda per l'esglèsia. Així, la teoria primitiva que emmarcava el ritual d'aquestes pedres ha desaparegut. Però la persistència dels costums que acabem d'assenyalar atesten la gran influència de les creences religioses del món prehistòric i al mateix temps la profunda devoció, barrejada de superstició, per la poderosa civilització lítica.

La força sagrada, que investeix la pedra, pot ser que li vingui de la seva forma o del seu origen celeste (meteorit). La forma la fa participar, per analogia, de les altres forces còsmiques. Caiguda del cel, posseeix el caràcter sagrat dels déus urànics. El meteorit més cèlebre és probablement la Ka'aba de La Meca.

El món semític venerà des de molt antic les pedres que els grecs i llatins anomenaren "baitili", que vol dir "casa de Déu". El "bétel" més conegut de l'occident cristià és sens dubte el que erigí Jacob, quan feia camí cap Haran. El passatge del Gènesi (Cap. 28,10-21) que ens ho conta, ens en fa comprendre el sentit i la funció.

Jacob s'adorm sobre una pedra que es revela, a causa del somni que hi té, un "centre", el lloc "on el Cel i la Terra es comuniquen", la "Porta del Cel". "En veritat Jahveh està en aquest lloc i jo no ho sabia". Jacob el consagra, dreçant la pedra que s'havia posat per capçal. Des d'aquell instant deixa de ser el lloc profà on Jacob ha dormit. La pedra ha manifestat la presència de Déu i esdevé així signe de Déu: és la seva casa, el receptacle de la seva força; al mateix temps és el testimoni imperible de l'acte sagrat que Jacob ha realitzat en nom seu. L'escala dels àngels simbolitza justament que en aquell lloc el

mia d'aquells penyals altius, inerts, que respiren força i puixança, i que han inspirat tantes llegendes...

Un record o experiència semblant pot ajudar a fer comprendre per què una pedra o un penyal esdevé una hierofania per a la consciència religiosa del primitiu. El ser i l'aparença d'una pedra poden, en efecte, revelar quelcom que transcendeix la inestabilitat de la condició humana, un mode de ser absolut.

La grandesa, la soliditat i resistència, les formes i el color... manifesten una realitat captivadora i temible alhora. L'home es troba davant quelcom que l'ultra passa i li suggereix una realitat, diferent de la del món profà on viu. Igual que en les altres manifestacions de la natura, el primitiu no adora mai les pedres en tant que pedres, sinó en la mesura que signifiquen "l'altre".

La seva sacralitat va fer-ne instruments vàlids de defensa dels individus, vius i morts. Els menhirs i altres monuments megalítics de la prehistòria eren "guardians de sepulcres". La incorruptibilitat de la pedra simbolitzava la subsistència indefinida de l'ànima del difunt. El simbolisme fàl·lic molt probable d'alguns d'aquests monuments (això ens recorda que el cèlebre "Cavall Bernat" de Montserrat no seria sinó l'eufemisme de *carall brandat*) no debilita pas aquesta interpretació, ja que el mateix fal·lus és símbol d'existència, força i permanència.

Investida de força espiritual positiva, la pedra poseeix també poder fertilitzant. Encara avui subsisteixen en certes contrades d'Europa tradicions populars, reminiscències de pràctiques de fertilització per contacte amb pedres, com ho testimonien els costums anomenats "llis-

com Crist va despertar de la mort al erit poderós del Pare, igualment nosaltres hem d'emprendre el camí d'una vida nova (Ep. Romans 6,4).

Totes les formes prehistòriques i històriques afins al baptisme, malgrat que hagin estat investides d'altres valències religioses que les instaurades pel cristianisme, apunten en el fons al mateix objectiu: la mort i la resurrecció. Pecaria d'ingenuïtat qui vol - gués trobar les influències que hi han intervingut, perquè aquest simbolisme és immemorial i universal. Arquetipus fonamental, expressa la intuïció del cosmos com una unitat i de l'home com un mode específic d'existència que es realitza històricament.

LES PEDRES.

El viatger o caminant que veu per primera vegada la muntanya de Montserrat resta mut d'admiració. Veu una plana dolça i un riu mandrós, sembrada de vinyes i olivars, amb algunes pinzellades de vert de pins çà i lla... i, de sobte, empesa per una força prodigiosa, la plana s'aixeca per damunt de la terra acolorida i el vert net dels arbres, i apareix aquell immens turó, coronat amb un amuntegament colossal de roques. Es com un joc gegantesc de bitlles, de formes fantàstiques i capritxoses, encimbellat allà dalt en un miracle d'equilibri, ple d'harmonia i majestat.

En arribar al peu d'un d'aquells monòlits, el sobte la duresa i consistència d'aquella pedra noble i ferma, que en diuen ull de serp. El sorprèn l'autono-

Les aigües simbolitzen la suma universal de totes les virtualitats; són la matriu de totes les possibilitats d'existència. Les aigües contenen en potència tots els gèrmens i són l'origen de totes les formes. La seva funció és de prestar suport a qualsevol creació, ja que són anterior a les manifestacions còsmiques i vitals, com apareix en les innumbrables hilogènies i cosmogonies aquàtiques.

Tots els mites de l'origen aquàtic del món i de la humanitat expressen la mateixa idea fonamental: la vida, és a dir, la *realitat* es troba concentrada en una substància còsmica de la qual deriven, per descendència directa o participació simbòlica, totes les formes vivents.

Aquesta realitat metafísica i religiosa explica tots els mites de les Fonts de Jovenesa, d'Aigua Viva, de Fonts Miraculoses, així com els ritus d'ablució i d'immersió que s'hi fan.

L'aigua conté la vida, la força i l'eternitat. Rejoveneix i purifica. En la immersió dins l'aigua s'efectua simbòlicament el retorn al mode indiferenciat de la preexistència, on tota forma, fins la més impura, és suprimida. La immersió és la mort. Així, sortint de les aigües, es repeteix amb esclat el gest cosmogònic dels orígens: un nou ser, purificat i regenerat, s'obre a la vida, com una aurora novella. Realitzada amb intenció religiosa, la immersió expressa simbòlicament els dos moments fonamentals del ritme còsmic: la reintegració dins les Aigües i la creació.

El baptisme cristià ha significat sempre aquesta purificació i regeneració totals, perquè la immersió baptismal és símbol de la mort i resurrecció de Crist: *Pel baptisme, -escriu Sant Pau- que ens consagra a la mort, hem estat doncs sepultats amb ell. D'aquesta manera, així*

fecunditat, el drama i la iniciació (1).

1.2.2.3 L'Aigua, les Pedres, la Terra i la Vegetació.
Epifanies i Simbolismes.

L'AIGUA.

La sacralitat de l'aigua és omnipresent en el món religiós. A occident, el culte de l'aigua -en relació amb la fecunditat- troba son origen en la prehistòria i s'ha perpetuat de forma sorprenent a través dels alts i baixos de cultures diferents.

El cristianisme, que l'havia combatut inútilment a l'Edat Mitjana, va veure's obligat a tolerar-lo i, fins i tot, a integrar-lo en la majoria de sacraments, deixant per descomptat el simbolisme immemorial i universal de la immersió dins l'aigua, que l'església va convertir en el primer dels sacraments.

La estructura i funció del simbolisme aquàric apareix amb tota transparència en reflexionar en el valor religiós de l'aigua que la història de les religions ens fa descobrir (2).

(1) Eliade, M., (1970), p. 162.

(2) Eliade, M., (1970), pp. 165-187.

divins, com el *soma* indi o *l'haoma* persa, que confereix immortalitat als que en bevien.

La fertilitat dels animals, de les plantes i fins de la dona, és sotmesa a la lluna. Les banyes dels braus que caracteritzen les grans divinitats de la fecunditat no és altra cosa, com ha demostrat C. Hentze, que la imatge de la lluna nova. La serp, que es transforma i es regenera com la lluna, distribueix també fertilitat, com en són testimoni moltes tradicions i creences. El caràcter fàl·lic d'aquest reptil, com explica Crawley en els seus treballs d'etnografia, no n'exclou pas el caràcter lunar, ans bé el confirma.

En un pla metafísic, la lluna revela a l'home religions que la mort no és definitiva. L'home ressucitarà com la lluna, absent del cel durant tres nits i reneixerà al quart dia.

En molts mites la lluna es manifesta com una inmensa aranya, mestressa de vida que fila i debana els destins humans. Ordir (que vol dir teixir i també maquinari contra algú) deriva d'un verb indo-europeu *uert* (rodar), del qual deriva també en alemany antic *wurt* (destí) i *wirt* (filosa).

Resumint, podríem agrupar les hierofanies lunars que acabem d'examinar a l'entorn dels següents temes: fertilitat, regeneració periòdica, mort i resurrecció, temps i destí, canvi, dualisme.

Com diu M. Eliade: *La lluna revela a l'home la seva condició humana... l'home s'emmiralla i es retroba en la vida de la lluna... que regeix alhora la mort i la*

l'arquetipus de tot allò que en els diferents plans còsmics té un ritme i un esdevenir: la pluja i les mareas, la sembra i la vegetació, la fertilitat i la fecunditat...

La lluna es revela, a més, en el model dual de l'aparèixer i desaparèixer que troba fàcilment analogies en el món animal, que l'home arcaic interpreta com a noves epifanies lunars. Així el cargol que treu i amaga les banyes o surt de la closca per tornar-s'hi a ficar; l'ós, in trobable a l'hivern, apareixent a la primavera; la granota que s'infla, s'amaga sota l'aigua i torna a sortir; la serp que muda la pell i per tant és "immortal" en regenerar-se periòdicament. El mateix pot dir-se del llamp, la llum del qual fa pensar en la de la lluna i anuncia la pluja que aquella controla... Aquestes múltiples hierofanies no fan més que revelar en una sorprenent periodicitat la sacralitat de la vida que es repeteix rítmicament.

El pagès de casa nostra que segueix a la televisió el mapa del temps i les previsions metereològiques, però creu que "demà plourà perquè la lluna ha canviat"; quan sembra amb lluna nova, i recull quan la lluna minva, continua en el fons respectant els ritmes còsmics, plens antigament de sacralitat.

Jo em pregunto si no podria endevinar-se la trilogia lluna-aigua-vegetació, en aquests "resolis" que en algunes contrades encara es preparen a base d'aiguardent, herbes boscanes i altres ingredients, en una mesurada proporció que cada pagesa sap i guarda gelosament. Posats "a sol i serena" durant un nombre determinat de dies i nits és com adquireixen força i virtut. Potser ens trobem sense saber-ho, davant les traces encara vives d'aquells licors

cions profundes. El simbolisme de la llum podria ser-ne precisament un exemple. La diversitat i riquesa de formes d'aquest simbolisme és conegut a bastament i la festa de Pasqua n'és una de les mostres més clares, encara que actualment la relació simbòlica amb Déu, a través de la vida sacramental i litúrgica, sembla bastant degradada per raons que vam analitzar en un altre treball (1).

LA LLUNA.

Una altra hierofania còsmica que l'home modern difícilment pot arribar a captar és la que es refereix a l'esdevenir còsmic, regit pels ritmes lunars. La considerable riquesa del simbolisme lunar, que havia fet possible les primeres síntesis antropocòsmiques de l'univers, s'ha dissipat des que l'home ha arribat per altres camins i seguint nous models a una nova visió del cosmos. Ho comprendrem, examinant breument a continuació les múltiples valoracions religioses amb les quals l'home havia investit aquest fragment de l'univers.

La lluna, en efecte, contràriament al sol que roman sempre inalterable, és un astre que té un "esdevenir". Creix, decreix i desapareix en la fosca, per tornar a néixer i continuar eternament el mateix esdevenir cíclic. Gràcies a aquesta periodicitat il·limitada, la lluna esdevé

(1) Bachs, J., (1973), La psicologia, corrosiu o ferment de la religió, en Quaderns de Pastoral, 22, Barcelona, pp. 7-17.

Precisament, en un llarg procés de racionalització, la cultura greco-romana identificarà el sol amb la intel·ligència, evacuant-ne així tot contingut religiós.

En les tradicions i costums populars, més o menys integrats en els sistemes religiosos, es descobreix de vegades l'estructura solar dels seus passats orígens. Així, per exemple, les Rodes enceses que es llençaven pendent avall en el solstici d'estiu; les processons medievals amb carros carregats de rodes; el tabú de la filadora, els vespres, en acostar-se el solstici d'hivern...

Tothom sap que els nostres Focs de Sant Joan, que s'encenen en el solstici d'estiu, han perdut el seu caràcter ritual, però el seu origen és relacionat molt probablement amb un complex cultural del sol i la fecunditat. El jovent que es diverteix encenent les rodes dels focs d'artifici perpetua doncs sense saber-ho un gest carregat antigament de valor màgic i que tendia a assegurar la restauració de la força del sol.

Ara, és evident que la sacralitat d'aquestes hierofanies solars, tal com era viscuda per l'home primitiu, ja no diu res a l'home d'avui. Cal admetre, amb els historiadors de la religió, que s'ha produït una profunda alteració del simbolisme solar, conseqüència del llarg procés d'erosió racionalista que va iniciar la filosofia grega. Amb tot, creiem que caldria preguntar-se si el valor simbòlic-religiós del sol ha realment desaparegut en les poblacions d'avui o bé simplement ha pres una altra orientació.

Això ve a tomb per recordar, per exemple, que el cristianisme no ha pas rebutjat la valoració religiosa de la natura, encara que hi hagi aportat modifica -

1.2.2.2 El Sol i la Lluna: Mites i Epifanies.

EL SOL.

La història moderna de les religions, rectifican_t els primers assaigs de mitologia comparada que pertot arreu veia traces del culte solar, ha demostrat l'escassa freqüència de figures divines del sol.

En l'experiència hierofànica de l'home primitiu, el sol revela un mode original d'existència fet de permanència i estabilitat. En son moviment perenne, el sol surt cada matí exactament igual a quan s'havia colgat el dia abans. "Ressuscita" cada dia, després d'haver travessat incòlume el reialme de la mort. Aquest fet li confereix la funció ambivalent i terrible de psicobomba mortífera, que s'emporta els homes a la posta i de hierofanta salvífic que els condueix a través de les tenebres de l'infern i els fa sortir victoriosos a la llum del dia.

Els déus celestes, com hem vist més amunt, desapareixen del món religiós en ser desbancats per figures divines més actives i dinàmiques, però justament sobreviuen en els déus solars, sobretot en aquelles cultures que han jugat un paper més important en la història de la civilització (Egipte, Orient hel·lenista, Mèxic).

En moltes hierofanies arcaiques l'heroi mític s'identifica amb el Sol. I surt victoriós com ell en la lluita contra les tenebres, símbol de l'Enemic i negació de la Vida. Aquestes hierofanies expressen així els valors religiosos de la força, la sobirania i la intel·ligència.

Es comprèn aleshores que el lloc consagrat -un temple o una ciutat- sigui assimilat a la muntanya i esdevingui tambe centre del món.

A més, elevant-se vers les altures, l'home religiós s'allunya de l'espai profà i ultrapassa la pròpia condició humana, gràcies a la virtut transcendent de les regions superiors. El ritual d'ascensió d'una muntanya sagrada, d'un santuari o d'una escala santa, santifica l'home perquè l'introdueix en una zona o lloc celeste, investit de sacralitat. Un mite o un ritu d'ascensió expressa de manera transparent la transcendència de la condició humana i l'accés als nivells còsmics superiors. Una de les fórmules simbòliques més clares d'aquesta transcendència és el poder volar, perquè la capacitat d'elevar-se indica la possibilitat de penetrar la realitat última.

En aquesta participació humana a una condició sobrenatural no es tracta pas d'una operació lògica, racional. La categoria transcendent de l'altura es revela a l'home total, pastat d'intel.ligència i afectivitat. Davant la muntanya o sota la volta del firmament, l'home descobreix la immensitat divina i pren consciència de la seva pròpia situació en el cosmos. Pel seu mode de ser, el Cel i la Muntanya revelen la transcendència, la força, l'eternitat. Existeixen de manera absoluta, perquè són enlairats, infinits, eters, potents (1).

(1) Eliade, M., (1973), Lo sagrado y lo profano, Ed. Guadarrama, Madrid, 1973, p. 103.

LA MUNTANYA.

El simbolisme religiós de l'altura troba en la muntanya una realitat privilegiada per ser investida de transcendència.

Al Tíbet, aquesta regió de la terra on sembla que els cims toquin el cel, és molt freqüent de trobar, gravats a les roques de la muntanya, aquests mots: "Om Mani Padme Hum", frase sagrada que expressa la fe del tibetà: la muntanya és l'estatge de Déu (1).

De fet, arreu de la terra l'home ha consagrat les muntanyes, hi ha construït temples o n'ha fet el centre de pelegrinatges. No és necessari de referir-se a d'altres cultures o a països llunyans. Només cal aixecar els ulls per constatar que, a casa nostra, la fe cristiana ha perpetuat a cada cim, a cada turó, aquest costum antiquíssim.

I tothom sap que Déu va manifestar el seu poder, proclamant la seva llei, al cim d'una muntanya, en la més impressionant de les hierofanies atmosfèriques.

Les modalitats del sagrat que la muntanya simbolitza són innombrables. La transcendència s'hi revela espontàniament gràcies al simbolisme de l'altura. La proximitat amb el cel fa que la muntanya esdevingui el lloc de comunicació entre diferents zones còsmiques. Per això la muntanya es considera el "punt de reunió del cel i de la terra", un "centre", és a dir, "el punt més elevat de la terra per on passa l'Eix del món, regió saturada de sagrat" (2).

(1) Frison-Roche, R., (1964), Les montagnes de la terre, Vol. 2, p. 125.

(2) Eliade, M., (1970), pp. 92-99.

En aquest context, només el déu de la tempesta conserva una estructura celeste, però la seva funció passa de creadora a fecundant. Ara, alguns déus celestes conserven, malgrat tot, un lloc preeminent i sobirà. Això ha estat sobretot remarcable en les religions monoteistes (Jahveh, Alà). En el cristianisme, si bé és cert que Déu és Pare, no es pot oblidar que és un Pare que està *en el cel*.

Però el que ens interessa més de subratllar és que malgrat que la vida religiosa no sigui dominada pels déus celestes, les regions siderals continuen ocupant un lloc important en l'economia del sagrat.

El que és "enlairat", el que es dreça "cap amunt" continua revelant el transcendent en qualsevol context religiós. El cel es manté viu en el centre de l'experiència religiosa gràcies a la seva força simbòlica, i això fins en una religió històrica com és el cristianisme. La raó profunda cal buscar-la, segons Eliade, en el fet que, si bé la "història" ha relegat a segon pla les "formes" divines d'estructura celeste (Sers Supremes) o les ha embastardit (déus de la tempesta), no ha conseguit abolir la revelació immediata i contínua del *sagrat celeste*; revelació de estructura impersonal, intemporal, ahistòrica. El simbolisme celeste ha pogut mantenir-se en tots els aplegaments religiosos, justament perquè la seva modalitat de ser és intemporal; en efecte, el simbolisme valoritza i sosté qualsevol "forma" religiosa sense esgotar-se en aquesta participació (1).

(1) Eliade, M., (1970), p. 101.

1.2.2.1 Sacralitat del Cel i la Muntanya.

EL CEL.

El valor mítico-religiós de les regions siderals és una constant en la història religiosa de la humanitat. Les altures, les coses que són enlaire, l'espai infinit... són hierofanies del transcendent, del sagrat per excel·lència.

Els Sers Supremes dels pobles primitius, igual que els déus de les primeres civilitzacions històriques, apareixen en íntima connexió amb el cel, l'atmosfera i els fenòmens meteorològics. Ho proven els innombrables noms aplicats a aquestes divinitats i que designen justament l'altura, la volta del cel, el firmament, etc. S'ha demostrat que els noms de moltes divinitats en la cultura indo-europea són formes històriques, evolutives, d'una divinitat *celeste* primordial, que revelen sempre el binomi original LLUM (CEL) - SAGRAT. En definitiva, doncs, Déu significa originàriament "brillar", "llum del dia", "cel".

Paulatinament, aquests déus celestials desapareixen del culte, esdevenint *dei otiosi*, com si la colossal empresa de la creació que havien realitzat hagués acabat tota la seva força. Aleshores, els substitueixen altres figures divines, més concretes i dinàmiques. El descobriment de l'agricultura produeix justament una transformació radical de la religió amb l'adveniment de noves forces religioses, més pròximes a l'home i més accessibles a l'experiència de cada dia: la sexualitat, la fecunditat, la sacralitat de la dona i de la terra.

natura "juga un paper considerable en totes les religions. Però el que s'adora no és mai la naturalesa o el fenomen natural, sinó la puixança que li és inherent o subjacent" (1).

Com diu M. Eliade, l'adoració d'un objecte còsmic o tel·lúric no es dóna mai en la història de les religions. Un objecte és sagrat perquè revela la *realitat* última o hi participa. Aquesta revelació es fa mitjançant la mateixa facultat de ser (com, per exemple, el cel, el sol, la muntanya, etc.), o per la forma (per exemple, l'espiral del cargol), o encara per una hierofania (un lloc de terminat, un objecte determinat, etc. esdevénen sagrats) (2).

En les pàgines següents, recolzats fonamentalment en els treballs de l'autor que acabem de citar (3), voldríem donar uns quants exemples de hierofanies còsmiques que ens ajudin a comprendre com el sagrat es revela simbòlicament a través de la natura. Es evident que l'home modern, per moltes raons, ha perdut davant la realitat còsmica la sorprenent espontaneïtat del primitiu. Deixant però per més endavant l'estudi de l'experiència religiosa de l'home d'avui, creiem que la consideració de la múltiple i rica varietat de hierofanies còsmiques pot contribuir a centrar l'objecte i contingut de la nostra recerca.

(1) Van der Leeuw, G., (1970) La religion dans son essence et ses manifestations, Payot, Paris, pp. 40-41.

(2) Eliade, M., (1970) Traité d'histoire des religions, Payot, Paris, pp. 20-23 i 142.

(3) Eliade, M., (Cf. Bibliografia general : 4. Religions Primitives.)

el cosmos tal com era "in principio", en l'instant mític de la creació. En efecte, el temps sagrat és un temps mític primordial fet present. Altrament, una festa religiosa consisteix en l'actualització d'un aconteixement sagrat que tingué lloc en un passat mític, "al començament". L'home religiós que hi participa surt de la durada temporal "ordinària" per a reintegrar-se al temps mític que la festa re-actualitza.

1.2.2 HIEROFANIES COSMIQUES.

Els déus han afaïçonat el món. El cosmos, en oposició a un caos possible i preexistent, s'imposa com una creació divina i, per tant, és carregat de valor religiós. En donar-li una estructura determinada, els déus manifesten la multiplicitat de maneres del sagrat. A l'home religiós, només li cal contemplar el món, tal com és, per poder descobrir els innombrables aspectes del sagrat.

El primitiu viu immersit en un univers on natural i sobrenatural són inseparables i on la natura manifesta sempre quelcom que la transcendeix. Un arbre, una pedra, una font... poden ser manifestacions del sagrat. El primitiu adora aquestes realitats no en elles mateixes, com pretenia la hipòtesi naturista vers la fi del segle passat, sinó en quant són hierofanies, és a dir, perquè aquestes realitats revelen quelcom que no és ni arbre, ni pedra, ni font, sinó "el sagrat", "l'altre". Tots els historiadors de les religions estan avui d'acord sobre aquest punt. La

ta i nodreix els vivents com una mare universal, les muntanyes que s'enlairen vers l'altura majestuosament; l'ordre, l'harmonia i la permanència dels ritmes còsmics que presideixen el sol i la lluna; l'aigua en els brolladors misteriosos i inesgotables de les fonts, en els torrents i rius, inflats de tantes virtualitats, fluïnt solemnement fins a la mar on floreixen tots els germens; l'airós penyal indestructible; l'arbre vigorós que es regenera constantment... heus aquí per l'home primitiu la grandiosa mansió de la divinitat.

El sagrat es manifesta a través d'aquestes realitats. El cel, la terra, el sol... són hierofanies perquè manifesten "quelcom d'altre" al que en fa l'experiència religiosa. Tota la naturalesa es revela al primitiu com sacralitat còsmica. La totalitat de l'univers es devé una esclatant hierofania.

L'historiador de les religions ens ha fornit milers d'exemples sobre la sacralització de l'espai i del temps en els pobles primitius. Davant l'extensió amorfa i caòtica del món que l'envolta, l'home religiós, en fer l'experiència del sagrat, projecte un punt d'amarra, centre estructurador i taula d'orientació. Amb això efectua alhora una ruptura de nivell que fa possible la comunicació amb el transcendent. La consagració de l'espai s'equipara així a una cosmogonia. L'home religiós actualitza de bell nou l'acte exemplar de la creació, situant-se allí mateix on el cosmos va començar a sorgir del no-res: centre del món, font de realitat i obertura que garantitza la comunicació amb els déus.

L'experiència del temps sagrat, d'altra banda, permet a l'home religiós de retrobar periòdicament

1.2.1 VALOR RELIGIOS DE LA NATURA.

La percepció del món, com veurem, pot desvetllar en el cor de l'home un seguit de ressonàncies que expliquen el sorgiment de l'experiència religiosa. Però la subjectivitat humana està sotmesa continuament als canvis de llenguatge i a les relacions home-societat; d'aquí ve que l'experiència religiosa s'inscriu necessàriament en la tradició cultural.

En lloc, doncs, de suposar una experiència religiosa natural, inherent a l'home, el que ens interessa és el problema de saber si l'experiència religiosa és un fenomen universal i permanent. Això ens mou justament a fer la confrontació entre les anàlisis fenomenològiques de documents històrics i les recerques psicològiques positives.

Quant a les primeres, l'etnologia cultural, la sociologia i la història de les religions ens han revelat a través d'innombrables estudis la dimensió existencial de l'home religiós de les societats primitives.

L'home primitiu habita un univers que li manifesta espontàniament el sagrat. Aquest li apareix com quelcom "d'altre", com una realitat que ultrapassa el món que l'envolta i es distingeix radicalment del profà. La història de les religions ens ha familiaritzat amb l'univers de hierofanies -manifestacions del sagrat- que constitueix l'horitzó vital del primitiu.

La volta del cel que cobreix amb la seva immensitat tot el que es mou i respira, la terra que infan-

1.2 L'EXPERIENCIA RELIGIOSA DE LA NATURA
EN LES CIVILITZACIONS ARCAIQUES

l'autonomia, tendeix vers l'absolut apartant-se de la contemplació de l'ordre del cosmos per preocupar-se del desordre del món dels homes. Es una perspectiva que es queda brutalment a ran de terra. La salvació del cosmos infrahumà ja no és el que preocupa l'home, sinó les exigències de justícia i bondat davant els problemes humans.

Finalment, en una recerca que va fer-se sobre les motivacions que explicarien l'interès excepcional suscitat anys enrera per l'obra de Teilhard de Chardin, la possibilitat de restaurar la unitat entre l'home i l'univers apareixia no sobre l'antic registre de la participació afectiva, sinó sobre el de la visió alhora científica i existencial del món.

Les primeres recerques que iniciàrem nosaltres a Catalunya, ja fa bastants anys, seguint la línia que havia impulsat els treballs esmentats, aportaven nous elements al problema plantejat. En efecte, amb una metodologia apropiada, realitzàrem un estudi sobre la relació entre l'experiència de la natura i l'actitud religiosa, amb mostres diferents de la població catalana (1). Els resultats obtinguts ens revelaven la permanència al nostre país d'una notable sensibilitat pels valors sacrats i simbòlics de la natura. La correlació més forta, la trobàrem entre l'experiència de participació al misteri de la natura i la major part dels components de l'actitud religiosa. Fou això, en definitiva, el que ens motivà a continuar el camí començat i esbrinar més profundament el tema, pràcticament inexplorat, de la mediació simbòlica de la natura en la religiositat de l'home d'avui.

(1) Bachs, J. (1968) L'expérience de Dieu dans la nature, memòria de Llicenciatura, Universitat de Lovaina.

taris llicenciats, catòlics formats i practicants, rebutgen tota mena d'experiència de Déu. Segons ells, el món ja no és un signe directe de Déu. Aquest s'ha allunyat del cosmos. En cap moment, durant els intervisus, fan al·lusió a l'experiència religioso-simbòlica de la natura. Aquí, ni tan sols trobem "l'emoció estètica" de caire religiós davant la natura, que Eliade assenyalava en el cas d'alguns intel·lectuals, per als quals la deterioració dels valors religiosos de la natura no s'havia consumat del tot. Aquests universitaris fan, amb tot, el que Vergote anomena una experiència prereligiós, és a dir, "l'experiència d'una realitat que travessa, orienta i ultrapassa la vida i els esforços de la humanitat" (1).

Una altra enquesta, que plantejava explícitament el problema de l'experiència de Déu, constata la presència d'una sensibilitat per la sacralitat de la natura en noies obreres, absent en canvi en estudiants universitaris (nois i noies). Aquesta sensibilitat religiosa presenta la forma d'una corba decreixent en aquest ordre: pagesos, obrers, empleats i comerciants, professions liberals. Seria l'educació intel·lectual, més que no el medi d'una societat tècnica i industrial, que dissociaria l'home de la natura en tant que lloc privilegiat de l'experiència religiosa. La formació, en una civilització tècnica, accentua primordialment la independència dels registres de l'existència. La natura es torna, aleshores, pur espectacle per a l'home, que havent conquerit

(1) Vergote, A. (1969) Psicología religiosa, Taurus, Madrid, pp. 50-51 i 84-99.

banda, el deteriorament dels valors religiosos de la natura no sembla pas irreversible, com ho demostra la possible dimensió religiosa de "l'emoció estètica" d'aquests mateixos homes de ciència davant l'espectacle de la natura.

Endemés, si bé es veritat que el racionalisme científic pot assecar el pou de l'afectivitat humana i marginar el coneixement simbòlic, no creiem pas que sigui aquesta la situació actual. Al contrari, s'observa arreu, sobretot en les societats més sofisticades d'occident, una extraordinària renaixença del pensament simbòlic i un retorn a la natura. A qui no va impressionar -per donar uns exemples recents- l'esclat de clavells vermells a Portugal i, més a prop nostre, els milers de flames enceses pels assistents a alguns recitals de la cançó catalana? Fins els que es passaven aquest any per les Rambles de Barcelona, la diada de Sant Jordi, amb una escarxofa a la mà, proclamaven amb el seu inconformisme la permanència del simbolisme com una dimensió essencial de l'existència humana. Podríem multiplicar els exemples. Pensem en el moviment que van iniciar els hippies i que periòdicament reactiven altres grups, com és el cas actualment dels "freaks". Es veritat, doncs, que el nostre món ha perdut la sensibilitat pel llenguatge simbòlic i s'ha girat d'esquena als signes de la natura? I si la natura interpel·la l'home d'alguna manera, podria encara parlar-se de sagrat simbòlic?

Les recerques positives fetes a Lovaina pel Centre de Psicologia de la Religió semblarien recolzar, almenys en part, l'afirmació de M. Eliade.

Efectivament, en un estudi sobre la fe dels intel·lectuals, G. Vercruyssen fa notar que un grup d'universi-

sobre el coneixement simbòlic (1).

Déu sembla haver desaparegut de la natura. Allò que abans era un jardí florit ha esdevingut avui un terreny àrid i eixarreït, o encara pitjor, la natura s'ha convertit, per obra de la racionalització humana en una "reserva", "un parc nacional", que invadeixen cada diumenge els turistes desaprensus. Així, sotmesa als interessos humans, la natura no pot reflectir res més que l'home mateix, que l'ha marcada amb el segell de la seva sobirania.

Es en aquest context evidentment on cal plantejar-se el problema de la mediació simbòlico-religiosa de la natura. Ho farem partint d'algunes dades que marquen justament, al nostre entendre, els límits d'aquest procés dessacralitzador del qual tant s'ha parlat i escrit aquests darrers anys.

Un especialista de la història de les religions, Mircea Eliade (2), ens diu, per exemple, que el cosmos des-sacralitzat és una descoberta relativament nova de l'esperit humà i que, de fet, l'experiència d'una natura radicalment dessacralitzada només és accessible a una minoria de societats modernes, i en primer lloc als homes de ciència. D'altra

(1) Durand, G. (1964), L'imagination symbolique, P.U.F., París, p. 18.

(2) Eliade, M. (1973), Lo sagrado y lo profano, Ed. Guadarrama, Madrid, pp. 20 i 130-133.

1.1.1 DESSACRALITZACIO DE LA NATURA: ABAST I LIMITS

La fenomenologia religiosa i la història de les religions -ho veurem especialment en parlar de la religiositat primitiva- ens han revelat una humanitat extraordinàriament sensible pel sagrat. Fins a l'època moderna, el cosmos, la natura, l'ètica, el dret i l'autoritat, estaven empapats d'una sacralitat que permetia a l'home mantenir contacte amb el diví, origen i raó última de totes aquestes realitats. L'occident cristià, com sabem, va integrar aquesta hierofania universal en una teologia i una visió teocràtica del món, que ha passat a la història amb el nom de cristianisme constantinià.

Ara, en l'època contemporània, s'ha produït un procés de dessacralització que constitueix un fet històric i cultural innegable i que ha modificat profundament les coordenades religioses. Les ciències naturals, la tècnica, l'art ..., en una paraula, tots els vectors de la cultura moderna, han accentuat l'autonomia humana en un univers esdevingut arreligiós i ateu, en el sentit privatiu d'aquests termes.

L'home de la societat tecnificada i industrialitzada apareix com una mena de demiürg que afaiçona el món al seu albir. En les ciutats modernes, prevaleix arreu la signatura de l'home. El ciment i l'asfalt no parlen pas de Déu, sinó de la suficiència i sobergueria humanes. Segons R. Guardini, l'home modern ha desaprès de veure Déu en la natura i en la història. El poder simbòlic s'ha degradat. Es el que G. Durand anomena amargament la "victòria dels iconoclastes", és a dir, el triomf del dogmatisme i conceptualisme

En la primera part del nostre treball ens proposem en primer lloc centrar breument la problemàtica de la nostra recerca, sense preocupar-nos massa, com apuntàvem en el prefaci, dels aspectes teòrics del tema de l'experiència religiosa.

Una vista panoràmica, necessàriament esquemàtica, de la religiositat primitiva ens permetrà afirmar a continuació que la percepció simbòlico-religiosa de la natura constitueix una de les característiques primordials de la història religiosa de la humanitat.

Conclourem aquesta part introductòria, analitzant un document literari de la lírica catalana contemporània, que ofereix, al nostre entendre, un paradigma privilegiat per a l'estudi de l'experiència religiosa de la natura.

1.1 INTRODUCCIO

1. L'EXPERIENCIA RELIGIOSA DE LA NATURA

l'individu, però per actualitzar-se és indispensable l'acció del medi cultural, on l'home apren el nom i el sentit de cada cosa. Hem procurat, doncs, en la nostra recerca tenir en compte els dos components, sociològics i psicològics, del fenomen estudiat. Pel que fa a la psicologia, creiem que el nostre treball obre perspectives interessants de cara a futures recerques tant de psicologia genètica com diferencial. Nogensmenys, hem volgut precedir la recerca pròpiament empírica amb una breu referència a la religiositat primitiva i amb l'anàlisi aprofundida d'un text de la literatura catalana contemporània, no pas amb un afany d'erudició, sinó convençuts que podien ajudar-nos en la difícil tasca d'interpretació de la religiositat de l'home d'avui.

No podem acabar aquesta nota introductòria sense manifestar que som plenament conscients d'haver conreuat un camp que en general no interessa al psicòleg. En l'estudi del comportament humà, la psicologia deixa de banda inexplicablement el fenomen religiós com quelcom aliè a la complexa textura de l'home. Davant del fet religiós, sembla com si el psicòleg es trobés confrontat amb un dilema insuperable: reduir la religió a un pur fenomen humà o alienar la psicologia amb la intromissió del transcendent. Com diu Vergote, la religió no mereix ni "cet excès d'honneur ni cette indignité".

En la nostra recerca creiem haver evitat aquests paranys, intentant esbrinar en el comportament humà un determinat tipus de resposta als significants que interpel·len l'home. Això ens pot ajudar a comprendre, dins d'una perspectiva exclusivament psicològica, la irrupció del diví en la terra dels homes, repleta encara de tants interrogants.

La Floresta, primavera del 1976.

La línia que nosaltres hem seguit ens ha portat a l'observació metòdica de fets concrets, de vivències significatives, guiats -com ens suggerí Vergote- per les traces que ens imposa el propi camp semàntic de la religió, com és ara, la percepció simbòlica i l'experiència religiosa. Per estudiar aquests temes, hem elaborat uns mètodes apropiats d'observació. Això vol dir que en la nostra recerca ens empeny deliberadament una intenció exploradora.

No podíem fer altrament davant un fenomen tan complex com la religió, que s'inscriu en la mateixa gènesi i estructura de la personalitat. Hem obtat, doncs, per deixar de banda les teories psicològiques que podrien aplicar-se a l'estudi del fenomen religiós, limitant-nos a l'observació de fets, recolzats en un mètode més clínic que experimental, i elaborant els conceptes, sempre que hem pogut, a partir del mateix fenomen que observem.

El mètode que utilitzem ens ha obligat a limitar la mostra de població estudiada. Això ens priva de vestir el nostre treball de l'aparell estadístic amb què sovint s'acompanyen aquests tipus de recerques. En el nostre intent d'estudiar un fenomen humà complex, hem preferit transcriure la realitat original, respectant tant com hem pogut la individualitat de les respostes recollides en les nostres enquestes, aportant únicament aquells conceptes teòrics que permeten, com diu K. Lewin, homogeneïtzar el camp d'investigació per poder arribar a una interpretació científica.

La religiositat, com tot fet cultural, és a la vegada un fenomen personal i social. El comportament religiós no existeix independentment de la capacitat psicològica de

PREFACI

El treball que tenim el goig de presentar per obtenir el grau de doctor constitueix el fruit d'alguns anys de recerca en un camp bastant inexplorat i de difícil accés. Esperonats per l'ensenyament i mestratge d'Antoine Vergote, director del Centre de Psicologia de la Religió, de la Universitat de Lovaina, hem concentrat el nostre interès i el nostre esforç en l'estudi psicològic del comportament religiós, limitant-nos voluntàriament al terreny de la percepció simbòlica i de l'experiència.

Voldríem que aquesta tesi fos una modesta contribució a l'objectiu primordial de les ciències humanes: transmutar -segons l'expressió de G.G. Granger- les vivències significatives en un univers de significacions objectives.

Ja sabem que l'ideal científic és l'elaboració de conceptes abstractes i la construcció de models explicatius, però cal que uns i altres es refereixin a la realitat concreta. Alguns homes de ciència del segle passat van intentar explicar l'origen de la religió, presentant una sèrie de models teòrics que, en la seva simplicitat, no han pogut resistir la crítica moderna. Sense oblidar -com diu Evans-Pritchard- que la recerca dels orígens no és un bon plantejament científic, perquè la ciència ha d'ocupar-se de relacions, l'error de molts científics ha estat de voler bastir una teoria partint dels propis esquemes culturals, sociològics i psicològics, i en alguns casos, sense moure's del seu gabinet d'estudi.

PREFACI

6	BIBLIOGRAFIA	345
7	ANNEXES	
	ANEX 1: ISAT-NATURA. PRIMERA SERIE	1'
	ANEX 2. PRE-ENQUESTA. NOVA SERIE ISAT-NATURA	3'
	ANEX 3. QUESTIONARI ISAT-30	11'
	ANEX 4. NATURA-FAMILIA. ESCALA UNIPOLAR DE SIMBOLS	
	ANEX 5. ISAT-30. NIVELL DE PROFUNDITAT. PROVA DE KOLMOGOROV-SMIRNOV	26'
	ANEX 6. ISAT-30. VALOR RELIGIOS. PROVA DE KOLMOGOROV-SMIRNOV	36'
	ANEX 7. ISAT-40. LAMINES TEMA TREBALL	46'
	ANEX 8. SERIE NATURA ISAT-58. NIVELL DE PROFUNDITAT. ESTUDI COMPARATIU ENTRE JOVES CAMPEROLS I ADULTS CIUTADANS	48'
	ANEX 9. SERIE NATURA ISAT-58. VALOR RELIGIOS. ESTUDI COMPARATIU ENTRE JOVES CAMPEROLS I ADULTS CIUTADANS	52'

5.2.1	METODOLOGIA I MOSTRA	308
5.2.2	ISAT-30. RESULTATS QUANTITATIUS. SINTESI INTERPRETATIVA	310
5.2.2.1	L'evocació espontània de la natura	310
5.2.2.2	La profunditat de l'experiència de la natura	312
5.2.2.3	Anàlisi diferencial intergrups	315
5.2.3	VALOR RELIGIOS DE L'EXPERIENCIA DE LA NATURA	317
5.2.3.1	Valor religiós i nivell de profunditat de l'experiència de la natura	318
5.2.3.2	Anàlisi diferencial intergrups	322
5.2.4	EL SIMBOLISME RELIGIOS DE LA NATURA I DE LA FAMILIA	323
5.2.4.1	Dimensió simbòlico-religiosa de l'estructura familiar	324
5.2.4.2	Dimensió simbòlico-religiosa de la natura	329
5.2.4.3	Anàlisi diferencial. Prova U de Mann-Whitney	332
5.2.5	PROFUNDITAT DE L'EXPERIENCIA DE LA NATURA	333
5.2.6	L'EXPERIENCIA DE DEU EN LA NATURA	337
5.2.7.	ABSENCIA I NEGACIO DE DEU	342

4.1.3	ANALISI DE CONTINGUT: CATEGORIES CLASSIFICADORES	227
4.1.4.	ABSENCIA I NEGACIO DE DEU	234
4.2	RESULTATS QUANTITATIUS	235
4.3	ANALISI QUALITATIVA	240
4.3.1	NATURA SOLA	241
4.3.1.1	La muntanya	243
4.3.1.2	La mar	249
4.3.1.3	El bosc	255
4.3.1.4	El riu	259
4.3.1.5	La cova	263
4.3.1.6	La tempesta	266
4.3.2	TREBALL I NATURA	269
4.3.2.1	Treball al camp	270
4.3.2.2	Treball al bosc	275
4.3.2.3	Treball al camp - industria	278
4.3.3	LA DONA I LA NATURA	282
4.3.4	L'ESPORT I LA NATURA	291
4.3.5	L'HOME A LA LLUNA	
5	SINTESE I CONCLUSIONS	302
5.1	EL PARADIGMA DE LA RELIGIOSITAT PRIMITIVA I DEL LLENGUATGE POETIC	305
5.2	LA RECERCA EMPIRICA SOBRE L'EXPERIENCIA DE LA NATURA AVUI	307

3.1.2	EL CONCEPTE DE SIMBOL	155
3.1.3	SIGNE MOTIVAT	160
3.2	IMATGES SIMBOLIQVES DE DEU EN LA FAMILIA I EN LA NATURA	162
3.2.1	METODOLOGIA	163
3.2.2	RESULTATS QUANTITATIUS	164
3.2.3	ANALISI QUALITATIVA	170
3.2.3.1	La consigna	170
3.2.3.2	Les categories classificadores	171
3.2.3.3	Resultats	173
3.2.3.4	Anàlisi de contingut	175
3.2.3.5	Categories classificadores dels símbols de la natura	180
3.2.3.6	Resultats	184
3.2.3.7	Anàlisi de contingut del simbolisme de la natura	191
3.2.3.8	Mediació simbòlico-religiosa de la família i de la natura. Abàlisi diferencial	210
4	PROFUNDITAT I VALOR RELIGIOS DE L'EXPERIENCIA DE LA NATURA	
4.1	METODOLOGIA	218
4.1.1	ELS TEMES DE LES DESCRIPCIONS	221
4.1.2	DETERMINACIO D'UNITATS SIGNIFICATIVES I ELABORACIO DE CATEGORIES	225

2.4.2	NIVELL DE PROFUNDITAT DE L'EXPERIENCIA DE LA NATURA	116
2.4.2.1	Metodologia	117
2.4.2.2	Resultats globals	117
2.4.2.3	Anàlisi diferencial. Test estadístic de Kolmogorov-Smirnov	121
2.4.2.4	Resultats de l'anàlisi diferencial	124
2.4.2.5	El nivell de profunditat de la sèrie natura ISAT-58. Comparació entre joves catalans, estudiants belgues i adults ciutadans	126
2.4.3	VALOR RELIGIOS DE L'EXPERIENCIA DE LA NATURA	131
2.4.3.1	Metodologia	132
2.4.3.2	Resultats globals	132
2.4.3.3	Correlació entre valor religiós i nivell de profunditat de l'experiència de la natura	136
2.4.3.4	Anàlisi diferencial: Resultats	143
2.4.3.5	El valor religiós de la sèrie natura ISAT-58. Comparació entre joves camperols catalans, estudiants belgues i adults ciutadans	146
3.	EL SIMBOLISME RELIGIOS DE LA NATURA	151
3.1	INTRODUCCIO	152
3.1.1	LA PERCEPCIO SIMBOLICA	153

1.3.8	DINAMICA DEL DESIG RELIGIOS: EXPERIENCIA FAUSTICA I EXPERIENCIA TRANSCENDENTAL	59
1.3.9.	CONCLUSIO	73
1.4	APENDIX: LA NATURA EN LA POESIA CONTEMPORANIA FRANCESA	75
2	L'EXPERIENCIA DE LA NATURA AVUI RECERCA EMPIRICA	85
2.1	INTRODUCCIO	86
2.2	EL METODE D'INVESTIGACIO	89
2.2.1	LES IMATGES-SITUACIONS D'APERCEPCIO TEMATICA	90
2.2.2	LES LAMINES DE LES ISAT-30	93
2.2.3	LES CONSIGNES D'APLICACIO DE LA PROVA	95
2.2.4	L'ESCALA UNIPOLAR DE SIMBOLS NATURA- FAMILIA	96
2.3	EL MOSTRATGE	101
2.3.1	EL GRUP DE LES ISAT-30: POBLACIO ESTRICTAMENT URBANA	102
2.3.2	SUBGRUPS DIFERENCIALS	
2.4	RESULTATS DE LA RECERCA	106
2.4.1	L'EVOCACIO ESPONTANIA DE L'EXPERIENCIA DE LA NATURA	107
2.4.1.1	Metodologia	107
2.4.1.2	Resultats	108
2.4.1.3	Associacions lliures i imatges símbols	114

S U M A R I

	PREFACI	1
1	L'EXPERIENCIA RELIGIOSA DE LA NATURA	5
1.1	INTRODUCCIO	6
1.1.1	DESSACRALITZACIO DE LA NATURA: ABAST I LIMITS	8
1.2	L'EXPERIENCIA RELIGIOSA DE LA NATURA EN LES CIVILITZACIONS ARCAIQUES	13
1.2.1	VALOR RELIGIOS DE LA NATURA	14
1.2.2	HIEROFANIES COSMIQUES	16
1.2.2.1	Sacralitat del cel i la muntanya	18
1.2.2.2	El sol i la lluna: mites i epifanies	22
1.2.2.3	L'aigua, les pedres, la terra i la vegetaci6. Epifanies i simbolismes	27
1.3	LA NATURA EN LA POESIA RELIGIOSA CATALANA: EL "CANT ESPIRITUAL" DE JOAN MARAGALL	36
1.3.1	POESIA I REALITAT	
1.3.2	EXPERIENCIA POETICA I EXPERIENCIA RELIGIOSA	39
1.3.3	IDEAL MARAGALLIA: NATURA, ART, AMOR	41
1.3.4	INQUIETUD EXISTENCIAL I EXPRESSIO POETICA	43
1.3.5	EL POEMA. L'OBERTURA A L'ALTRE	49
1.3.6	MARAGALL I CAMUS: CONVERGENCIES	51
1.3.7	TERRA I CEL: ANTINOMIA I HARMONIA	54

a la Nora

w. a. m. l.

CHANT SPIRITUEL

Si le monde est déjà si beau, Seigneur, quand on le contemple
de cet oeil où vous avez mis votre paix,
que nous donnerez de plus, dans une autre vie?

Voilà pourquoi je suis si jaloux des yeux et du visage,
du corps que vous m'avez donné, Seigneur,
et du coeur qui toujours y remue... j'ai si peur de la mort!

De quels autres yeux me ferez-vous voir
ce bleu de ciel sur les montagnes,
la mer immense et le soleil qui enflamme tout?
Rendez-moi sensible la paix éternelle
et je ne voudrai d'autre ciel que ce ciel bleu.

Celui qui ne veut fixer aucun moment,
sinon l'instant qui lui apporte la mort,
je ne le comprends pas, Seigneur, moi qui voudrais
arrêter tous les moments du jour
pour les éterniser dans mon coeur.
Peut-être cette éternité est-elle déjà la mort?
Mais alors, que serait la vie?
L'ombre seulement du temps qui passe,
l'illusion du proche et du lointain,
le calcul du beaucoup et du peu et du trop
mensonge pour finir puisque toute chose est à jamais donnée?

Qu'importe! Ce monde tel qu'il est
si divers, spacieux et périssable,
cette terre et tout ce qui s'y crée
c'est ma patrie, Seigneur!
Puisse-t-elle être aussi ma patrie céleste!
Homme je suis, humaine est ma mesure
pour tout ce que je puis croire et espérer;
si ma foi et mon espérance s'arrêtent ici,
m'en ferez-vous ailleurs une faute?
Ailleurs, je vois le ciel et les étoiles,
et là aussi, je voudrais être.
Mais si vous avez fait les choses si belles à mes yeux,
si vous avez fait mes yeux pour elles
à quoi bon les fermer, cherchant un autre *comment*
quand, pour moi, ce monde est irremplaçable?
Je sais bien, Seigneur, que vous êtes,
mais qui sait où vous êtes?
Tout ce que je vois prend en moi votre visage...
Laissez-moi donc croire que vous êtes ici.
Et, quand viendra cette heure d'angoisse
où mes yeux d'homme se fermeront,
ouvrez-moi, Seigneur, d'autres yeux plus grands
que je contemple votre face immense
et que la mort me soit une plus grande naissance.

Joan Maragall (1911) Trad. per Albert Camus i Victor Alba.
(Pont Blau, Mèxic, Desembre 1957).

El sentiment profund de sentir-se inscrit adequadament en la totalitat del ser explica la possibilitat que la vida, el paisatge, la mateixa existència ... siguin reconeguts com l'epifania d'un Altre, la presència del qual transcendeix totes aquestes realitats.

Maragall en tindrà prou amb dos versos per dir tot això amb la força i transparència d'un raig de llum:

"Tot lo que veig se vos assembla en mi...
Deixeu-me creure, doncs, que sou aquí".

1.3.6. MARAGALL i CAMUS: CONVERGENCIES.

Carles Riba deia de Maragall que fou un "gran vitalista" que "no es lligà amb l'empresa ni amb el poder de ningú, homes o partits: solament amb la veritat. Predicà l'amor a ultrança fins a la utopia; fins a incòrrer en el retret d'èsser un anarquitzant" (1).

No creiem equivocar-nos en dir que aquest devia ser el Maragall que captivà Albert Camus, que coneix l'obra i personalitat maragallianes en unes converses amb Víctor Alba (2) a Paris. Era l'any 1945, el del final del desastre. Un dia que parlaven de la tragèdia dels escriptors en llengües poc parlades, com els letons o els catalans, Camus suggereix de fer la traducció de les millors coses de Maragall, convençut que el poeta català podia en aquell moment ser útil als francesos.

(1) Riba, C. (1954), pp.37 i 35.

(2) Alba, V. (1957), "Camus i Maragall", Pont Blau, Mèxic, desembre, pp.397-400.

S-3. SIMBOLS AQUATICS.

- 30. MAR
- 31. FONT
- 32. AIGUA
- 33. NEU
- 34. RIU
- 35. PLUJA
- 36. DEU (D'AIGUA)
- 37. CASCADA
- 38. LLAC
- 39. ROSADA
- 40. TORRENT

S-4. SIMBOLS VEGETALS.

- 41. FLOR
- 42. ARBRE
- 43. ROURE
- 44. BOSC
- 45. PRAT

S-5. SIMBOLS LITICS.

- 46. PEDRA
- 47. PENYAL
- 48. ROCA
- 49. PEDRÓ
- 50. PEDRA PRECIOSA

S-6. SIMBOLS TEL.LURICS

- 51. SEMBRAT
- 52. CONREU
- 53. CAMP

S-7. ALTRES SIMBOLS.

- 54. SILENCI DE LA NATURA
- 55. FOC
- 56. CAMI
- 57. VALL

S-1. SIMBOLS HUMANS.

1. PARE
2. FILL ACABAT DE NEIXER
3. FILLS
4. MARE
5. ESPOS / ESPOSA
6. DONA EN EL PART
7. INFANTS
8. AMIC / AMIGA

S-2. SIMBOLS CELESTES.

9. CEL
10. CEL ESTRELLAT
11. ESPAI
12. HORITZO
13. AIRE

14. LLUM
15. SOL
16. ESTRELLA
17. ARC DE SANT MARTI
18. LLUNA

19. TEMPORAL
20. TEMPESTA
21. LLAMP
22. TRO
23. NUVOL
24. VENTADA
25. PEDREGADA

26. MUNTANYA
27. CIM
28. OCELL
29. CARENA

Es comprèn que a nosaltres, en no utilitzar quā litats per a designar la figura de Déu, sinó realitats naturals, ens sigui pràcticament impossible l'elaboració d'una escala bipolar.

Els símbols de la nostra escala es presenten doncs de la manera següent:

LLUM ' _ ' _ ' _ ' _ ' _ ' _ ' _ ' DEU

El valor simbòlic religiós més o menys elevat de la realitat LLUM s'expressa marcant una creueta més o menys pròxima de la paraula DEU en un dels 7 graons de l'escala.

Quant a la llista de símbols, l'establírem sobre la base de dues fonts diferents d'informació. La primera estava constituïda pels resultats de la nostra primera recerca sobre el valor simbòlic religiós de la natura. El nostre primer instrument, molt imperfecte, constava d'una llista de 29 símbols (25 de la natura i 4 de la família) que s'enriquí gràcies a les aportacions i suggeriments dels participants a l'enquesta (1). La segona font, abundosa i fèrtil, l'hem trobada en els nombrosos treballs que els historiadors de les religions, en especial Mircea Eliade, han realitzat sobre la sacralitat de la natura en les religions primitives (2).

Donem a continuació la llista completa de símbols, ordenant-los en 7 apartats que responen aproximadament, pel que fa almenys als símbols de la natura, a les diverses categories que Eliade utilitza per classificar l'extraordinària multiplicitat de documents hierofànics de les religions primitives, sense que això prefiguri de cap manera la visió simbòlica del món de l'home creient d'avui.

(1) Bachs, J. (1968), pp. 33- 41.

(2) Eliade, M. (1954) Tratado de Historia de las Religiones Instituto de Estudios Políticos, Madrid.

Lo sagrado y lo profano, Guadarrama, Madrid 1973².

Images et Symboles, Gallimard, Paris 1952.

però amb uns grups reduïts, de manera que el nombre de persones ha oscil·lat sempre entre 5 i 10.

2.2.4 L'ESCALA UNIPOLAR DE SIMBOLS NATURA-FAMILIA.

En el nostre estudi empíric de la natura com a mediadora de l'experiència religiosa de l'home d'avui, ultra les Imatges-Situacions d'Apercepció Temàtica, hem utilitzat un altre mètode de recerca inspirat en les escales de diferencial semàntic d'Osgood (1) i en les escales construïdes en el "Centre de Psicologia de la Religió" de Lovaina per estudiar les imatges parentals de Déu.

L'instrument elaborat consiteix en una llista de 70 imatges-símbols (62 dels quals fan referència a la natura i 8 a la família), que els subjectes han d'associar a la figura de Déu. La intensitat de l'associació es medeix mitjançant una escala unipolar de 7 graus (3). Es diferencia doncs de les d'Osgood que són bipolars. En aquestes la mesura s'obté relacionant un concepte determinat amb unes qualitats que es localitzen en dos pols oposats. Gràficament s'expressaria així:

PARE

bo ' _____ ' _____ ' _____ ' _____ ' _____ ' _____ ' _____ ' dolent

-
- (1) A. Anastassi (1973) Tests psicològics, Aguilar, Madrid, pp. 552- 554.
- (2) Bonami, M. (1966) Etude différentielle sur la correspondance entre les images du Père, de la Mère et de Dieu. Universitat de Lovaina. (Memòria de llicenciatura).
- Vergote, A. & Aubert, C. (1973) Parental images and Representations of God, en Social Compass, 19, 3, Louvain (Bèlgica), pp. 431- 444.
- (3) Vegeu en l'ANEX 4, pp. 20'- 25', el material complet utilitzat en l'aplicació d'aquesta escala.

2.2.3 LES CONSIGNES D'APLICACIO DE LA PROVA.

El qüestionari que acompanya les làmines de les ISAT-30 comporta tres consignes diferents (1).

En la primera demanem als subjectes d'escampar les fotografies sobre la taula, observar-les una estona i es criure a continuació de manera espontània durant 5 minuts les associacions verbals que els vinguin a l'esperit, tantes com puguin.

La segona consigna demana de distribuir les 30 fotografies en diferents categories segons el seu valor de profunditat més o menys elevat. Per això cal dir als subjectes de triar les fotos, fent-ne 5 piles segons que la situació viscuda pel personatge de la làmina atenyi més o menys intensitat, d'acord amb una gradació creixent que va de superficialment (1^a. pila) a molt profundament (5^a. pila). A continuació s'han d'escollir 3 fotografies d'aquesta 5^a. pila i descriure els pensaments, reflexions, sentiments i emocions dels personatges d'aquestes làmines.

En la tercera consigna demanem que es considerin de nou totes les fotos, repartint-les en 5 grups segons la probabilitat més o menys elevada de que la situació representada susciti en el personatge que la viu sentiments o reflexions referents a Déu. En aquest cas, la gradació va de la categoria improbable a la de molt probable. El complement d'aquesta classificació consisteix en descriure, d'una banda, els 3 personatges que més probablement fan una experiència religiosa, i de l'altra, els 3 que menys probablement tenen reflexions o sentiments referents a Déu. D'aquesta manera obtenim descripcions tant de les làmines de valor religiós elevat com de les que el tenen baix o nul.

Aquests qüestionaris poden aplicar-se individualment o col·lectivament. Nosaltres ho hem fet col·lectivament

(1) Vegeu el qüestionari i el text complet de les consignes en l'ANEX 3, pp. 13' - 18'.

Nº	Sigla	Títol
1	N1	Bosc - Soledat
2	N2	Mar - Ona rompent
3	N3	Cim de muntanya - Ascensió
4	N4	Bosc - Llum
5	N5	Mar - Platja
6	N6	Muntanya - Repòs
7	N7	Cova
8	N8	Muntanya - Pendants nevades
9	NA	<u>A</u> vi - Pagès
10	NB	<u>B</u> osc - Foc
11	NC	<u>C</u> restes de Temporal
12	ND	<u>D</u> ona - Barques
13	NE	<u>E</u> squiador
14	NF	<u>F</u> um - Camp de blat
15	NH	<u>H</u> ome a la Lluna
16	NI	<u>I</u> nfant - Mare - Bosc
17	NJ	<u>J</u> oia
18	NK	<u>C</u> otó - Tractor
19	NL	<u>L</u> lac - Mare - Infant
20	NM	<u>M</u> untanya - Riu
21	NO	Nen - Braços <u>O</u> berts
22	NP	<u>P</u> ujant - Alpinistes
23	NQ	<u>Q</u> uefer al bosc
24	NR	<u>R</u> am - dona
25	NS	<u>S</u> olitari - Veler
26	NT	<u>T</u> elefèric
27	NU	<u>U</u> llprès - Riu
28	NX	<u>X</u> ec del llamp
29	NY	Cascada en <u>Y</u>
30	NZ	<u>Z</u> iga-zaga - Paracaigudistes

men atent de cada fotografia, un títol que sintetitzava el tema, l'apreciació del nivell de profunditat de la situació viscuda per cada personatge, l'apreciació del valor religiós (probabilitat més o menys elevada d'experiència religiosa), valor estètic de les fotografies i la descripció detallada de les més significatives (1).

- e. Anàlisi de resultats i selecció definitiva (22 fotografies seleccionades).

La nova sèrie Natura de les Imatges-Situacions d'Apercepció Temàtica està doncs formada per 30 fotografies i constitueix un dels instruments utilitzats en la nostra enquesta. En donem a continuació els diferents temes o situacions, indicant entre parèntesi les sigles de cada làmina: la lletra N de Natura va seguida d'una altra lletra que, com es veurà més avall, correspon a la primera de la paraula que sintetitza d'alguna manera el tema de cada làmina.

Treball al camp i al bosc (NA, NK, NQ)
 Contrast entre treball industrial i agrícola (NF)
 Conquesta o transformació de la natura per l'home (NH, NT)
 Esport i natura (NE, NZ)
 La dona i la natura (NI, NJ, NL, NR)
 El nen i la natura (NO)
 El foc (NB)
 Temporal i tempesta (NC, NX)
 El riu (NM, NU, NY)
 El mar (ND, NS)
 La muntanya (NP)

2.2.2 LES LAMINES DE LES ISAT-30.

Les 8 làmines de la primitiva sèrie de les ISAT-58 (numerades a continuació de 1 a 8) i les 22 noves que nosaltres hi afegim constitueixen el que des d'ara anomenarem ISAT-30(2

Heus aquí la llista completa d'aquesta nostra sèrie amb les sigles i noms que utilitzem per identificar-les:

(1) Vegeu en l'Anex 2, pp.4'-10', l'enquesta utilitzada en aquest pre-test.

(2) Al final del nostre treball reproduïm en una pàgina desplegable les 30 fotografies de les ISAT-30 a grandària reduïda.

aquests treballs comportaven des del punt de vista metodològic ens foren molt útils a l'hora de concretar el material que nosaltres utilitzaríem en la nostra enquesta.

En les noves ISAT-58, la sèrie Natura constava de 10 fotografies sobre aquest tema. Nosaltres en retinguérem les 8 que havien donat millor resultat en recerques anteriors, especialment en la de P. De Neuter que acabem de citar, i que representen els temes de la muntanya, el mar, el bosc, la cova.

El següent pas fou l'increment d'aquesta sèrie amb 22 noves fotografies, seleccionades acuradament d'acord amb els criteris utilitzats en l'elaboració de tècniques projectives: representació adequada de la situació, poder evocador de la imatge, nivell elevat de projecció (grau d'ambigüetat i característiques dels personatges de les làmines) i, finalment, valor estètic de les fotografies (1).

En síntesi, el procés que seguirem en aquesta nova etapa metodològica fou el següent:

- a. Aplegament d'un centenar de fotografies que representaven situacions noves de l'home i la natura, noves en relació a la sèrie Natura de les ISAT-58.
- b. Primera selecció, realitzada amb l'ajuda d'un psicòleg del Centre de Lovaina que treballava sobre el mateix tema (34 fotografies seleccionades).
- c. Primera experimentació d'aquestes 34 fotografies (a les que afegírem les 8 de la sèrie ISAT-58) amb un grup mixte de 10 catalans, residents a Bèlgica, solters i casats, la majoria dels quals eren postgraduats o seguien l'últim any de carrera universitària. Les edats oscil·laven entre 24 i 45 anys.
- d. En aquest pre-test obteníem, a partir de l'exa

(1) Zubin, J.; Eron, L.E. & Schumer, F. (1965) An experimental Approach to Projective Techniques, New York.

De Neuter, P. (1968) Les critères de choix d'un stimulus Centre de Psicologia de la Religió. Lovaina.

considerable. Els temes de les làmines eren els següents: la solitud i el sofriment, l'amor de la parella, la mort, la maternitat, la pregària, la natura(1).

En una primera enquesta realitzada en el nostre país nosaltres utilitzàrem aquesta primera sèrie (2). Interessats especialment en el tema de la natura, hi afegírem a títol experimental 5 fotografies que n'enriquien el contingut. Tant l'ampliació del tema a base d'altres imatges que n'evoquin aspectes particulars com la utilització de fotografies en comptes de dibuixos seguia la línia de les últimes recerques en el camp general de les tècniques projectives o en el particular de les ISAT (3).

Els resultats de la nostra enquesta, juntament amb els de moltes altres realitzades al Centre de Psicologia de la Religió de la Universitat de Lovaina (4), culminaven en l'elaboració d'un nou instrument a base de 58 fotografies i en unes noves consignes sobre l'aplicació de la prova (5). Cada una d'aquestes fotografies (ISAT-58) representa alguna de les situacions següents: amor de la parella, amor familiar (entre pares i fills), amor matern, amor patern, soledat, infantament, natura, soledat en la natura, mort, mort d'un infant.

La constant crítica i la millora consegüent que

-
- (1) Vegeu en l'ANEX 1, p.2', la reproducció en dimensions reduïdes de les 3 imatges sobre el tema de la Natura, utilitzades en aquesta primera experiència.
 - (2) Bachs, J. (1968). L'expérience de Dieu dans la nature. Université Catholique de Louvain. Memòria de llicenciatura en psicologia. Inèdita.
 - (3) Murstein, B. (1965 a) Handbook of Projective Techniques, New York, London.
Murstein, B. (1965 b) New thoughts about ambiguity and the TAT, J. Proj. Tech., 29, 219- 225.
Segers, M.J. (1967) Participation à la construction du test projective ISAT. Univ. de Louvain. Memòria inèdita de llicenciatura.
 - (4) Vegeu la bibliografia general, 6.6.
 - (5) De Neuter, P. (1971) Liens amoureux. Nature et Mort: Situations existentielles et Relations au Divin. Tesi de Doctorat en psicologia. Centre de Psicologia de la Religió.Louvain.

2.2 EL METODE D'INVESTIGACIO.

2.2.1 LES IMATGES-SITUACIONS D'APERCEPCIO TEMATICA.

El test projectiu més conegut d'apercepció temàtica és segurament el TAT de H. Murray (1). Consta d'una sèrie de 20 làmines que es presenten una a una i serveixen d'estímul per tal d'obtenir de la persona examinada un repertori de narracions que permeten ulteriorment una anàlisi psicològica de la personalitat.

Inspirant-se en aquest test i aprofitant una primera experiència de A. Godin (2), que intentava fer una adaptació del TAT per estudiar el psiquisme religiós, P. De Neuter (3) realitzà una primera recerca amb una sèrie de 9 làmines, presentades amb una consigna semblant a la utilitzada en el TAT. La diferència més important entre el test de Murray i el primer assaig de De Neuter consistia en que, mentre les imatges del TAT toquen el camp de les relacions interpersonals i dels conflictes, les Imatges-Situacions d'Apercepció Temàtica (ISAT) evocaven situacions susceptibles d'introduir al que les viu en el món de la religiositat.

Els 9 dibuixos en blanc i negre de la primera sèrie de les ISAT van fer-se utilitzant una tècnica semblant a l'aquarel·la, excessivament foscos i amb un grau d'ambigüetat

-
- (1) Murray, H. (1938). Exploration in Personality, Oxford University Press, New York, London, Toronto.
- Murray, H. (1973). Test de Apercepción Temática, Ed. Paidós, Buenos Aires.
- (2) Godin, A. (1961). Images projectives religieuses. Revision des normes et analyse statistique complémentaire. Lumen Vitae, 16, 71-84.
- (3) De Neuter, P. (1964). Images-Situations d'Aperception Thématique, Université Catholique de Louvain. (Mèmorïa Inèdita de llicenciatura en psicologia).
- De Neuter, P. (1967). Les Images-Situations d'Apercetion Thématique, Archiv für ReligionPsychologie, Göttingen, B. 9, 141-150.

2.2 EL METODE D' INVESTIGACIO

com una forma de coneixement intuïtiu dels significats i valors que l'home descobreix en el món que l'envolta.

El problema, doncs, que ens plantejem, és el de saber si la percepció del món i de l'existència obren a l'home l'univers religiós. En la nostra recerca, ens limitem primordialment a l'univers no humà, perquè és el menys explorat fins ara. Amb tot, la metodologia utilitzada ens permetrà referir-nos també a les mediacions religioses humanes, sense les quals la psicologia no pot explicar la formació de l'estructura religiosa.

La hipòtesi que posem a prova en les pàgines següents podria explicitar-se en termes de presència o absència de l'experiència religiosa de la natura per l'home d'avui. La complexitat del tema no ens autoritza a formular-lo com si és tractés d'un sondeig d'opinió. Creiem que en aquest punt la metodologia, llargament elaborada, ens serà el millor aliat per captar adequadament el fenomen que volem estudiar.

Ara, és evident que si l'home fa encara avui una lectura simbòlico-religiosa de la natura, el que interessa a la psicologia és saber quins són els estímuls que instauren la relació amb Déu, quina és la seva força significativa, i de quina manera i amb quin contingut es constitueixen en la seva funció medidora.

Creiem que aquest plantejament assenta les bases perquè la nostra recerca pugui ser una aportació positiva i original en el camp de la investigació psicològica. La nostra més gran satisfacció seria d'haver conseguit, almenys en part, aquest propòsit.

2.1 INTRODUCCIO

Com acabem de veure en la primera part del nostre treball (Cf. 1.2.), antigament l'home "neixia" religiós. La religió s'imposava d'una manera "natural", com una evidència ingenua. La percepció del món i les vivències quotidianes obrien a l'home les portes del més enllà. Era una fe vital, és a dir, la mateixa experiència de la vida el vinculava religiosament. Avui parlem d' *experiències religioses*, però en realitat, en el sentit propi del terme (presència immediata del sagrat i lligam vital de l'home amb el diví), caldria reservar aquesta expressió per parlar de l'experiència primitiva, on la religiositat constituïa una dimensió espontània i fonamental de l'existència humana.

Avui, després de la ruptura produïda per la des-sacralització, el món socio-cultural ja no mena a Déu, i la natura, malgrat els límits que assenyalàvem més amunt, sembla haver perdut la seva funció mediatra. Però, d'altra banda, sembla que l'actitud religiosa -entesa com una estructuració del dinamisme personal, que orienta positivament o negativament el comportament humà vers Déu- no podria explicar-se ni legitimar-se sense una experiència religiosa prèvia. No obstant, doncs, l'ambigüitat i la insuficiència que molts creients reconeixen i critiquen en l'experiència religiosa, pels seus lligams amb el registre de l'afectivitat, sembla que l'home no pot prescindir d'aquesta referència última, quan intenta explicar l'emergència de la seva fe.

En la nostra recerca, voldríem escatir si la religió, que en definitiva és una opció i una actitud davant el sentit últim de l'existència, arrela o no en l'afectivitat,

2.1 INTRODUCCIO

2. L'EXPERIENCIA DE LA NATURA AVUI.
RECERCA EMPIRICA.

VIII. Comunió amb la natura. Acció de gràcies a Déu.

NATURE ÉTERNELLE

Mon âme est en paix dans le silence du soir
 La nature se repose des ardeurs du jour.
 Nous communions ensemble. Suis-je sans le savoir
 Quoique femme pétrie de tout ce qui m'entoure
 Ces arbres qui frémissent et racontent tout bas
 L'histoire de la forêt dont ils sont les complices ?
 J'écoute attentionnée et ne les comprends pas,
 A mes pieds ce ruisseau qui scintille et glisse
 Emportant Dieu sait où mes regards. Oh ces regards,
 L'onde me déformant je vois mon front qui plisse,
 Image de mes vingt ans, serez-vous ça plus tard ?
 Qu'il est doux le repos dans ces lieux de délices,
 Dans les sentiers fleuris sur tes monts et tes plaines,
 Que le soleil inonde toujours après la pluie,
 Gonflant les épis d'or, richesse souveraine
 Et nourris tes enfants, généreuse à l'infini.
 Quand la beauté d'un soir verse en nous l'harmonie
 Enivrante et passionnée, nous sentons nos cœurs
 S'élancer vers Dieu bon qui nous donne la vie
 Et chanter un alleluia, hommage et ferveur
 Grâce, grâce à Dieu au plus haut des cieux.

Marie Levigne

VII. La terra harmoniosa i bella: immens bressol de Déu.

LE BERCEMENT DU MONDE

Du coteau, qu'illumine l'or tremblant des genêts, j'ai vu jusqu'au lointain le bercement du monde, j'ai vu ce peu de terre infiniment rythmée me donner le vertige des distances profondes.

L'azur moulait les monts. Leurs pentes alanguies s'animaient sous le vent du lent frisson des mers. J'ai vu, mêlant leurs lignes, les vallons rebondis trembler jusqu'au lointain de la fièvre de l'air.

Là, le bondissement au penchant du coteau des terres labourées où les sillons se tendent, courbes comme des arcs où pointent les moissons avant de s'élaner vers le ciel dans l'air tendre.

Là se creuse un vallon, sous des prés en damier, que blesse en un repli la flèche d'un clocher ; ici des roches rouges aux arêtes brillantes se gonflent d'argent pur où croule une eau fumante.

Plus loin encor s'étage une contrée plus belle, où luisent des pommiers près de leur ombre ronde. Là, dans un creux huileux de calme, le soleil, où vit une prairie, fait battre une émeraude.

Et je voyais des terres et des terres plus loin, en marche vers le ciel et qui semblaient plus pures ; l'une où tremblait le fard gris-perle des lointains ; les autres, au bord du ciel, étaient déjà l'azur.

Je restai jusqu'au soir à contempler cette œuvre, à suivre l'ondulation de cette mer, et je sentais très doucement faiblir mon cœur au bercement sans fin des vagues de la terre.

Comme un bouillonnement des vagues déchainées, devant moi jusqu'aux grèves en feu du soleil, je vis vallons et monts, nuages, ciel d'été, remonter l'infini des clartés et s'y perdre.

Je me tenais debout entre les genêts d'or, dans le soir où Dieu jette un grand cri de lumière... et je levais tremblant la palme de mon corps vers cette grande voix qui rythme l'Univers.

Paul Fort

VI. Natura: refugi de l'home assedegat de llibertat. Sentiments pre-religiosos.

SOMMETS

Je me suis éloigné des rues tumultueuses
Où les hommes hagards ne se connaissent pas,
Pour revoir les forêts et les sentes ombreuses
Qui m'offrent leurs bouquets de fleurs à chaque pas.

Et, délivré du monde indifférent des villes,
Avec celle qui vit dans mon cœur, j'ai laissé
Mon âme appesantie par les tâches civiles
Épandre aux quatre vents son vol embarrassé.

Sur les crêtes bleutées des montagnes vosgiennes,
Embrassant d'un regard les lointains infinis,
J'ai senti se défaire une à une mes chaînes
Avec la liberté qui s'envolait des nids.

Alors, saphirs des lacs enchâssés dans les pins,
Vallée profonde et verte où court une eau qui chante,
Longues rumeurs du vent, bruissements sans fin,
Dans les bois, de la vie invisible et ar lente,

J'ai béni la nature entière et la joie d'être,
Infinie au centre de l'immensité,
Le magique creuset où la beauté peut naître
Des formes et des sons, de l'ombre et des clartés.

Et, fier de la grandeur des destins humains,
D'un sommet que couronne un champ de genêts d'or
J'ai, par mes bras ouverts au-dessus de la plaine,
Égalé l'horizon et mesuré mon sort.

Raymond Dahm

- V. La natura no és més que un vel entre l'Esperit - Creador i l'home.

VISION DU SEPTIÈME JOUR

A la mémoire du professeur Oberling.

Ayant tissé le voile vert où s'abriter,
Le Souffle, infus parmi gouttes, algues et feuilles,
L'Esprit secret-sept dons, unique vérité,
Nous hèle, épars dans la Nature, et nous accueille.

Ayant mis l'Univers entre nos sens et lui,
A peine perceptible aux plus fines antennes,
L'Esprit, dans sa cellule invisible enfoui,
Nous observe du fond des fleurs et des fontaines.

Ah! Déchirer ce voile et l'apparence... et voir!
La nature est un bal masqué qui nous abuse.
Jeu de reflets transmis de miroir en miroir
Dont parfois un génie interprète les ruses.

En ses doigts tremblent l'oculaire et le scalpel.
L'essence enfin lui cède et renonce à ses feintes,
Tandis que, de plus en plus net, lui vient l'appel
Qui le guide par les détours du labyrinthe.

La Nature, ce rêve, expire peu à peu :
Vision du septième Jour de la Genèse.
Onde devient le roc ; Vérité, l'Hypothèse.
Aux yeux de l'homme brille enfin l'iris de Dieu.

André Piot

IV. Himne tel.lúric.

ODE A LA TERRE

O Terre merveilleuse.

Je suis accroché à ton sein
comme le naufragé au rocher sauveteur
dans la furie de la tempête!
Je t'appelle, je t'implore ô Terre bénie!
Écoute mon cri désespéré!

Je cherche la paix, à tâtons je marche
pour trouver le refuge où mon âme
pourra s'assouvir et se délecter de ton âcre
parfum, de ta solennité.

A l'ombre de tes forêts, il me semble
que tout dort oublié... c'est là que je voudrais
prier et pleurer...

Je voudrais qu'après ma mort
tout mon être soit changé
en un platane gigantesque
à la cime grandiose, haute
à toucher le ciel, et qu'il ait
de profondes et noueuses racines
afin que, de siècle en siècle,
je puisse me nourrir de ta substance,
et contempler enivré, l'éternelle,
fertile, inépuisable floraison
que ton sol offre souriant
à toute créature de Dieu.

Pino Della Selva

II. Dessacralització. Himne a la ciència i a la tècnica.

De la guerre du feu à la paix atomique
Le sorcier et le prêtre ont fait place au savant
Et les siècles nouveaux berceront de leur chant
Nos rives du cosmos d'où jaillit la technique.

Mais sur la terre où triomphe la mécanique
Qui recrée pour l'homme la force du volcan,
Un cri d'oiseau porté par le souffle du vent
Du silence intérieur écrira la musique.

Les riantes prairies libérées à jamais
Et les vertes collines au renouveau de mai
Donneront à l'histoire une neuve parure.

Le chemin de l'usine où fleurit le muguet
Passera comme en rêve au milieu des forêts
Par les mille sentiers des joies de la nature.

Raph Feigelson

124

III. Desig ardent del ciutadà per la natura. (Ultima estrofa).

P R I N T E M P S

Fais éclater ces murs, soulève cet asphalte!
Que la terre apparaisse et que revienne enfin
ce parfum enivrant dont nous avons tous faim!
Nous sommes des vivants que la nature exalte
ô printemps, tu devrais nous prendre par la main!

Fernand Dartigues

TITOL	CATEGORIA	Pàgina
Crépusculaire	Pregària - Acció de gràcies	8
Stoïcisme	Idem.	10
Nature éternelle	Idem.	226
Juin	Idem.	231
Ma plaine	Idem.	246
Nocturne	Idem.	267
Offrande	Idem.	285
Ombres et clartés	Idem.	350

EXEMPLES.

Finalment, escollim alguns poemes de l'Antologia que ens revelen millor que cap comentari els innombrables matisos de les categories que acabem d'utilitzar en la nostra classificació.

I. Vanitat de la natura (poesia sense títol). Fragment.

"Et tout est clair et grand
 et magnifique et vain.
 Et la vie coule à flots.

Du sommet des collines
 l'immensité n'est rien.

Pourquoi
 tant de force coulée dans l'étrange nature,
 tant de beauté semée pour n'être jamais vue?

C'est un jeu que les herbes
 ployées par le vent,
 un peu de vert mouvant, léger.

Le bruit sourd du barrage,
 là-bas les eaux s'effondrent...

Sophie HARDY

de gràcies per un Déu personal, Creador, Ordenador i Providència, passant pels de petitesa, llibertat, joia, pau, etc. a més dels típics de participació i comunió amb una natura percebuda de vegades com transcendent gràcies al seu llenguatge de mediació simbòlica.

A continuació donem una taula amb els títols (sempre que en portin) de les poesies, classificades en diverses categories d'acord amb el seu contingut.

TITOL	CATEGORIA	Pàgina
---	Vanitat de la Natura	166
---	Dessacralització	124
Printemps	Desig ardent del ciutadà per la N.	97
Le ciel de mon pays	Desig d'infinít	54
Ode à la terre	Comunió-participació	108
Arbre	Símbol de transcendència	325
Vision du septième me jour	Natura, símbol de Déu	294
Sommets	Sentiments de llibertat, joia, belle sa, pau; de petitesa davant la immen sitat, la força, l'eternitat de la	95
---	Natura.	118
---		188
Annonciation III	Déu - Providència - Ordenador	89
Le bercement du monde	Idem.	128
Couleurs du vent	Idem.	260
Nocturne	Idem.	293
Soir	Déu - Creador	76
Rufaluge	Idem.	140
Les Baux	Idem.	144
---	Idem.	168
Balcon	Idem.	251
Création	Idem.	304

1.4. APENDIX: LA NATURA EN LA POESIA CONTEMPORANIA FRANCESA.

L'editor Grassin de Paris publicava l'any 1960 una antologia poètica que porta per títol La Nature (1). Es tracta d'una selecció de poesies d'autors contemporanis de parla francesa que han escrit sobre el tema de la natura. El nombre de poetes d'aquest recull és de 305, la qual cosa en fa indiscutiblement una obra important.

Que una publicació d'aquest tipus s'hagi realitzat a França, ara fa justament 15 anys, ens sembla per si mateix un fet significatiu. La constatació que s'imposa, com una primera evidència, és que la natura constitueix encara avui una font important d'inspiració poètica.

L'objectiu de la nostra recerca no ens permet pas de fer un estudi crític d'aquesta antologia ni de mesurar la importància d'aquestes aportacions de valor desigual.

Volem deixar constància d'aquesta publicació que ens demostra que no s'ha pas esmussat la sensibilitat de l'home d'avui davant la natura, percebuda no solament amb certa nostàlgia com una realitat no sofisticada d'un món cada vegada més degradat, sinó com una revelació de valors permanents i universals, i per tant també religiosos.

Són aquests últims valors els que, en funció de la nostra temàtica, hem retingut d'aquesta ampla mostra de poesia sobre la natura. Els trobem especialment presents, encara que amb diferents graus d'intensitat en 28 poemes, que representen un 9% del total. Quant al contingut dels poemes hi trobem tota una variada gamma de sentiments: des del de la inutilitat i alliberament per la tècnica humana d'una natura dessacralitzada fins als d'admiració, respecte i acció

(1) La Nature. Anthologie, Paris, Grassin, 1960.

1.4. APENDIX:

LA NATURA EN LA POESIA CONTEMPORANIA FRANCESA.

a desencarnar-se, que fóra herètic, contrari al dogma de la resurrecció de la carn, que li és sempre tan present" (1).

Com Daimó -el poeta cec del poema Nausica- salva a aquesta d'aturar-se en el bell moment temporal "fent-ne una contempladora pura, en el record, de la plenitud divina d'uns instants" (2), la fe -cega també- salva el poeta en el Cant Espiritual, fent-ne un contemplador pur de la "faç immensa" de Déu:

"I quan vinga aquella hora de temença
en què s'acluquin aquests ulls humans,
obriu-me'n, Senyô, uns altres de més grans
per contemplar la vostra faç immensa.
Sia'm la mort una major naixença."

(1) Riba, C. *Ibíd.*, pp.29-30

(2) Riba, C. El tema de Nausica, en O.C. de Joan Maragall, p.1229. Cf. també A.Terry (1961), pp.272-273

1.3.9. CONCLUSIO.

Expressió impressionant de la interferència entre verticalitat i horitzontalitat, el Cant Espiritual és i serà un testimoniatge únic d'experiència religiosa a través de la percepció del món i de la natura com signes d'un més enllà transcendent i immanent alhora.

Experiència religiosa que esdevé actitud personal davant l'enigma d'aquesta i de l'altra vida, el poema sintetitza un llarg camí d'interrogants i conflictes, que culmina en una re-interpretació del món a partir d'una fe assumida personalment. Al bell cim de la "piràmide" que ha aixecat el neguit fàustic aireja la vela blanca del Cant Espiritual. Harmoniosament s'ha aconseguit l'equilibri, s'ha recobrat la serenitat. "A fora, al camp, era un ponent dolcíssim..." (1).

Les fonts psicològiques de la religió són múltiples: el temor, l'esperança en el més enllà, l'esbalaïment davant el misteri del món i de l'existència, el sentit directe de participació en l'univers, la culpabilitat..(2). Tot això trobem en aquests 45 versos del Cant Espiritual, "summa final, tremolor de tant d'esforç acomplert per la transcendència de si mateix" (3), que vibren

"...del drama d'aquesta submissió, del treball per a reduir el Faust infinitament inquiet i realista a un ordre i a un contorn precisos. I això, sense pensar pas

(1) Maragall, J. (1970), En la mort d'un jove, O.C., p.165

(2) Vergote, A. (1969), p.40

(3) Riba, C. (1954), p.20

La religió, la filosofia, les ciències, les arts, i fins la tècnica i el treball manual de l'home

"... se apoderan de esta contingencia que llamamos materia para espiritualizarla haciéndola entrar en el fin humano" (1).

"Per això veig en l'amor i el dolor la llei de la vida. Vegeu com l'amor és un desig de confusió, per instint d'unitat i eternitat. Perquè provenint les coses diverses de la unitat divina, confusament se'n recorden i tiren a restablir-s'hi, i així van cercant-se unes amb altres; i segons les misterioses afinitats de llur natura, pugnen per confondre's i identificar-se. I la vida universal és aquesta busca i aquest esforç i per això és tota moviment i acció" (2).

A la llum d'aquests passatges sorprenents podem mesurar àmpliament les valors positives que entranya per a Maragall l'experiència faústica de la vida, en un intent, de ressonàncies teilhardianes, per entrelligar fe religiosa i esperança humana.

(1) Maragall, J. *Ibíd.*, p.684

(2) Maragall, J. (1970) Elogi de la Poesia, O.C. p.669

Hi ha un text de Maragall molt il·luminatiu sobre aquest debatut problema del dualisme cos-espirit i que no hem vist mai citat en els estudis del Cant Espiritual. Data del mes de gener del 1902 i va publicar-se sota el títol de Economia psicològica. En citarem els passatges més importants:

"En la perpetua ondulación ascendente del espíritu humano, los hombres alternativamente se aferran a aquella parte más exteriormente conocida de su naturaleza y de la del mundo que habitan, denominada materia, o se abandonan al impulso del misterio que les rodea y les penetra, llevándoles a un fin desconocido, que sólo se afirma y concreta por la fe religiosa.

Merced a esta ondulación, el hombre ni puede olvidar la tierra de que ha sido formado, ni el cielo a que constantemente aspira; y así su evolución se realiza de un modo conforme a su naturaleza, que no es de ángel ni de bestia." (1)

I gràcies a l'alternança d'aquest moviment, l'home

"...reforma de este modo su equilibrio, poniéndolo, sin embargo, cada vez un poco más alto.

Así se forman y se desarrollan y se suceden las civilizaciones, y así marcha la Humanidad hacia su fin misterioso." (2)

Maragall creu que entrem en una època on

"...aquel falso dualismo se resuelve en una sola concepción del mundo, armónica y completa." (3)

(1) Maragall, J. (1970) O.C. II, p.626

(2) Maragall, J. Ibíd., p.627

(3) Maragall, J. Ibíd., (El ingeniero), p.683

"Al cap d'anys de terrejar
sent una veu d'innocència:
'Aixeca't, Joan Garí,
la teva sort és complerta;
ja pots alçà els ulls al cel,
que ja els tens prou plens de terra'.
Joan Garí s'alça de mans
com un ós quan se redreça." (1)

En aquest context de les Visions, el Cant Espiritual ens apareix clarament com el lloc de confluència de l'experiència fàustica i de l'experiència transcendent. Ni el neguit fàustic s'ha apaivagat, ni les veus de la terra han emmudit, sinó que continuen parlant a través del Jo del poeta, que entaula el col.loqui amb Déu. Triomfant de la temptació d'angelisme, el poeta se li adreça, assumint plenament el seu cos i les forces que s'hi mouen.

"L'homme n'est ni ange ni bête..." (2)

Com un ressò del pensament de Pascal, l'Arnau és l'encarnació de les veus instintives de la terra que, sublimades, l'enforteixen i dinamitzen en un constant impuls ascendent.

"... et le malheur veut que qui veut faire l'ange fait la bête" (3)

Contràriament al Comte, Adalaisa encarna un espiritualisme que s'edifica sobre la negació de la realitat carnal i terrestre, però que acaba paradoxalment amb el triomf unilateral de la materia en el moment en què s'obre, una esquerda en la muralla repressiva (4).

-
- (1) Maragall, J. (1970), Joan Garí, O.C. p.133
 (2) Pascal, B. (1962), Pensées, Ed. du Seuil, Paris, p.295
 (3) Pascal, B. Ibíd., p.295
 (4) Marfany, J.Ll. (1975), pp.132-134

i és, al cap d'uns anys, l'Arnau, cansat de correr, vençut i solitari "com un despert entre adormits" del final del poema, anhelant redempció.

L'impuls individualista de realització personal del primer Maragall esdevé paulatinament recerca d'integració social i anhel afanyós de pau i de repòs espiritual. I això aixeca "una veritable tempestat de vents encontrats" (1), els quals, al nostre entendre, no s'encalmen sinó amb la mort. De fet, Maragall continua galopant, com el Comte Arnau, portat pel seu afany vitalista. Marfany ha vist clarament la permanència d'aquest neguit en l'Adalaisa de l'Escolium del poema, reminiscència de l'antic Maragall, inquiet i rebel (2).

Cal dir en definitiva -i aquí volíem arribar- que, a la base de la dinàmica immanent de la vida i obra de Maragall, hi recolza el sentiment fonamental que l'home no pot renunciar, en el seu camí d'espiritualització, a la veu de la sang i de les passions elementals. Els personatges de les Visions revelen tot el "pòsit carnal de l'ànima catalana" (3); plens d'un "vitalime primitiu, espontani i sensual" (4), adopten una actitud religiosa que, al nostre entendre, reflecteix admirablement l'essencial ambivalència humana: omplir-se els ulls de terra per poder alçar-los cap al cel.

(1) Maragall, J. (1970), (Carta a Pijoan del 3.III.1904), O.C., p.1035

(2) Marfany, J.Ll. (1975), pp.170-172

(3) Corominas, P. (1935); Del meu comerç amb en Joan Maragall, Publi.de "La Revista", Barcelona, p.28

(4) Marfany, J.Ll. *Ibíd.*, p.119

rra -en oposició implícita, és clar, a la fantasia i la tendència a somiar del poble castellà." (1)

I encara més, Maragall ens revela en les Visions els fonaments profunds d'una personalitat col·lectiva, nacional, és a dir, la del poble català. Res millor que la poesia -màxima forma de coneixement- i el mite -llenguatge significatiu, revelador dels orígens de les coses- per expressar els elements bàsics i generadors de la nacionalitat catalana.

Ara bé, si la interpretació històrico-sociològica de les Visions ens sembla totalment legítima i demostra una vegada més que Maragall ha estat un poderosíssim tornaveu dels impulsos i tensions de la societat catalana del seu temps, no pot minimitzar-se la projecció personal del poeta en els personatges que crea, de tal manera que "ahora que mite col·lectiu, El Comte Arnau és un mite personal." (2)

Les "veus de la terra" que expliciten, segons Marfany, la significació ètica de la llegenda (símbol de la comunitat nacional, símbol poètic de les veus anònimes del poble que cantarà durant segles la cançó del Comte Arnau), són ahora "ecos de les forces tel·lúriques de les quals Arnau és legítima encarnació" (3). I no cal pas forçar les coses per veure que Maragall és l'Arnau de la primera part del poema, "fill de la terra", exuberant de vitalitat, superb i lliure

"... com roure que s'arrela
i obre la copa en l'espai" (4)

(1) Marfany, J.Ll. (1975), p.121

(2) Marfany, J.Ll. Ibíd., p.147

(3) Marfany, J.Ll. Ibíd., pp.136-137

(4) Maragall, J. (1970) El Comte Arnau, O.C., p.143

En aquest fragment, que sembla una còpia en prosa de L'Oda Infinita, Maragall ens revela el procés projectiu pel que "les veus de la terra" parlen lliurement en ell i infanten els personatges de les seves visions -tròis no pas per atzar de la mitologia catalana i cantats pels poetes de la Renaixença- Garí, el Mal Caçador, Don Jaume, Serrallonga i el Comte Arnau.

No creiem que aquesta interpretació psicològica de les Visions de Maragall sigui incompatible amb la que en fa Joan Lluís Marfany (1) en un remarcable i suggestiu estudi sobre El Comte Arnau. Aquest autor desentranya admirablement el sentit d'aquestes paraules de Maragall sobre el seu llibre Visions i Cants:

"Me hice la ilusión de que dentro de estas visiones, de su conjunto, se podría encontrar algo de las madres del alma catalana y de su evolución." (2)

En les seves Visions -ens diu Marfany- Maragall no narra ni explica les llegendes catalanes, sinó que les interpreta i en revela l'essència, tot buscant-hi les "mares" de l'ànima catalana. Maragall reconstitueix en els cinc poemes de Visions i Cants una mena de caracterologia essencial del català, donant

"... una nova forma mítico-simbòlica a una vella idea del peculiarisme catalanista, la del sentit pràctic català, el tocar de peus a te-

(1) Marfany, J.Ll. (1975); Maragall, modernista, en Aspectes del Modernisme, Ed. Curial, Barcelona, pp. 97-185

(2) Maragall, J. (1970); (Carta a Pedrell del 9.I.1900), O.C., II, p. 922

piritual. Un potent volcanisme interior, sublimat per un jo vigilant i sensible a les exigències morals de pau, unitat i harmonia, i que s'expressa fonamentalment mitjançant la creació poètica i literària.

A Maragall, sempre li havien repugnat les feines pràctiques. Els dos anys de treball a la indústria paterna de teixits li són un veritable martiri. Quan el seu pare l'allibera, escull paradoxalment l'advocacia -una carrera amb "aplicació pràctica"- possiblement per tranquil·litzar la seva consciència, però, de fet, Maragall exercirà ben poc d'advocat. (1)

La fascinació que sobre Maragall exerceix "l'aristocràcia dels forts, dels que viuen la vida forta i tenen major receptivitat que la majoria pel goig de viure, els que tenen la voluntat del poder, i hi disfruten, i oprimeixen per gust..." (2) respon sens dubte al desig primitiu, profund, de satisfacció i de transgressió sense fre. Maragall, justament, no anorrea les tendències que porta en ell i que afaïçonen la seva personalitat profunda: constitueixen així l'infatigable motor del seu esperit sempre inquiet, tot parlant i esbravant-se en els seus versos.

En una carta al Mestre Felip Pedrell, on parla de la composició del Comte Arnau, un poema que representa un període d'uns dotze anys de treball intermitent, Maragall escriu:

"Va fent-se en mi sense pla: quasi puc dir que ja no sé com començava ni sé com acabarà, ni si l'acabaré jo, ni res. De tant en tant se m'apareixen els personatges, parlen, i jo els escolto, i apunto lo que diuen, i després se'n van, i no hi penso més fins que tornen l'hora menys pensada..." (3)

(1) d'Esplugues, M. (1912), pp.13 i 20.

(2) Maragall, J. (1970), (Carta a Soler i Miguel del 17.V.1893) O.C. p.1150

(3) Maragall, J. (1970), (Carta del 29.X.1903), O.C., II, p.924

forces misterioses, salvatges, que l'impulsen i el mouen constantment, com empenyen i arrosseguen el Comte Arnau en la seva eterna cavalcada:

"Totes les veus de la terra
se fan sentí an el Comte Arnau,
li van movent eterna guerra
per els camins de la gran pau." (1)

En la "caòtica riquesa interior" de què parla J. Romeu (2), arrelen les pulsions primitives, esquerpes i rebels, que configuren el Maragall dels anys noranta, un home que posa la inquietud espiritual per damunt de qualsevol altre consideració, que no soporta les certituds i conviccions dels seus compatricis, i accepta complagut "una refrescadora vuelta a las grandes sinceridades de la barbarie" (3)

L'individualisme fins a l'obstinació, que tants autors han assenyalat en Maragall, no és més, al nostre entendre, que el crit d'una llibertat que emergeix amb força de l'energia pulsional. Ja els antics coneixien aquest procés. Plató distingia en l'ànima una dinàmica afectiva (el θυμος) que pot aliar-se o bé al desig per conferir-li la seva força agressiva, o bé a la raó per atorgar-li la virtut de la força i la còlera de la indignació moral (4).

Aquesta segona eventualitat podria ser l'explicació psicològica -que no fem més que apuntar- de l'enigmàtica personalitat de Maragall i de la seva evolució es

(1) Maragall, J. Ibíd., p.161

(2) Romeu, J. (1955), p.83

(3) Valentí, E. (1972); El programa antimodernista de Torras i Bages, en Els clàssics i la literatura catalana moderna, Barcelona, pp.123-151

(4) Vergote, A. (1969), p.312

Es el mateix neguit que el fa parlar en Excelsior:

"Vigila, esperit, vigila,
no perdis mai el teu nord,
no et deixis du' a la tranquila
aigua mansa de cap port." (1)

Com s'explica, doncs, que Maragall es considerés com un home que ha viscut sempre reclòs en ell mateix, a qui li repugna la lluita, -un feble en el fons- però fascinat pels homes d'acció i de vida projectada cap a l'exterior? (2)

Ningú que conegui la vida i obra de Maragall pot acusar-lo d'egocentrisme o pusil.lanimitat. Sembla que Francesc Cambó, per explicar que Maragall no hauria acceptat mai una candidatura a la Lliga, dictaminà que era un feble i un sentimental.

"La qualificació -diu C. Riba- que no va sense un cert desdeny, ens fa somriure una mica i ella sola ja ens induiria a sospitar en Joan Maragall una autèntica força de caràcter. I ens el situa dramàticament dins la turbulència d'idees i d'accions enmig de les quals visqué i desenvolupà la seva personalitat". (3)

Personalitat, creiem nosaltres, en la que sempre ha dormitat un feix de forces ocultes i poderoses,

"... com a mar esvalotada
que de molt lluny se fa present
amb la clamor de ses onades ..." (4)

-
- (1) Maragall, J. primera estrofa, *ibíd.*, p.170
 (2) Maragall, J. (1970), (Carta a P. Coromines del 22.1.1902), O.C., 957
 (3) Riba, C. (1954), p.26; Sobre el caire volcànic de Maragall, Cf. Gaziel (1931) en O.C. de J. Maragall, I, pp.1186-1189
 (4) Maragall, J. (1970), El Comte Arnau, O.C., p.161

buig de la filosofia de Spinoza que invalidaria d'una vegada per sempre els arguments que, recolzant en la influència d'aquest filòsof sobre Maragall, el titllen de panteista (1).

Aquestes estrofes que estem comentant constitueixen segurament la clau de volta del poema i condensen el conflicte central de tota la vida de Maragall entre acció i contemplació. Cap crític ho ha vist tan clarament com Valentí (2), però sense arribar a desvelar-ne les arrels més profundes.

En la carta a Rahola, citada anteriorment, quan Maragall diu que "mai no hem de dir a l'instant atura't "perquè seria igual que donar la vida per resolta i acabada", no fa més que ser conseqüent amb si mateix i mantenir indefectiblement el seu ideal de sempre, el d'edificar cada dia incansablement la pròpia "piràmide".

"Tinc una oda començada
que no puc acabar mai:
dia i nit me l'ha dictada
tot quant canta en la ventada,
tot quant brilla per l'espai.

...

Jo no sé com començava
ni sé com s'acabarà
perquè tinc la pensa esclava
d'una força que s'esbrava
dictant-me-la sens parar." (3)

(1) Terry, A. (1961), pp.270-271

(2) Valentí, E. (1961-62), pp.91-94

(3) Maragall, J. (1970), p.65; 1^a. i 4^a. estrofa de L'oda infinita.

A. Terry intenta resoldre la contradicció dient que Maragall al·ludeix a Faust parlant de dues coses diferents. En el C.E. semblaria dir simplement que les experiències que donen valor a la vida són les que resten en la memòria ("those which remain in the memory"). En la carta, en canvi, condemnaria el viure del passat, renunciant a l'esdevenidor ("he is condemning any attempt to 'live in the memory' and to renounce the possibility of further development") (1).

Estem d'acord amb Terry, però expressant condicionalment la primera afirmació: les experiències existencials de valor (els moments de plenitud) són les que valdria la pena de recordar -eternament diu Maragall-, sense aquest "fer etern" no fos ja en certa manera morir! No és exactament això el que diu en la carta a Rahola? "Al dir a l'instant atura't, morim virtualment".

Enteses les coses així, desapareix la contradicció entre carta i poema. Al nostre entendre, Maragall continua essent Faust, encara que digui no entendre'l. Un Faust, però, -volem subratllar-ho- menys categòric, menys segur del seu entusiasme vital. Perpetuar els tasts d'eternitat de la vida de cada dia no s'avé, certament, amb la seva concepció de la vida, però tampoc és necessàriament la mort, perquè

"... llavors la vida que seria?
 Fóra l'ombra només del temps que passa,
 la il·lusió del lluny i de l'a prop
 i el compte de lo molt i el poc i el massa,
 enganyador, perquè ja tot ho és tot?"

No és possible, diu Maragall, que la vida, el món, l'home, siguin pures contingències del temps i de l'espai. Aquest passatge portaria implícit, segons Terry, un re

(1) Terry, A. (1961), pp.270-271

nó que mor per haver-ho dit al primer moment de plenitud de la seva vida.

Al nostre entendre, els versos de Maragall -un cop coneguda la seva referència a Faust- són clars i tenen el mateix sentit que en el poema de Goethe: aquell (Faust), que no digué mai "atura't" a cap moment, sinó al moment que li causà la mort, en virtut del pacte amb Mefistòfil, jo no l'entenc...

I la interpretació que donaríem al "jo no l'entenc" de Maragall sembla deduir-se de tot el context: jo no entenc que Faust no trobés altres moments de plenitud, exceptuant el que va aterrar-lo a la fossa,

"... jo que voldria
aturar tants moments de cada dia
per fê'ls eterns a dintre del meu cor!..."

Es a dir, la vida té molts moments de plenitud, que el poeta voldria aturar i fer-los eterns, però surgeix el dubte:

"O és que aquest 'fer etern' és ja la mort?"

Què vol dir amb això Maragall?

El text d'una carta que sembla contradir aquests versos del poema pot ajudar-nos a resoldre la qüestió. Maragall la va escriure a C.Rahola el 16 de setembre de 1909, poc temps abans de la redacció del C.E. i és ben coneguda dels crítics:

"Mentres vivim mai hem de donar la vida per resolta; hem d'ésser Faust per no dir a l'instant: atura't fins que aquest instant sia el de la mort. Si no, resulta lo contrari: que al dir a un instant atura't, morim visiblement i el nostre cos viu ja no és res més que un fantasma." (1)

(1) Maragall, J. (1970), p.1079

sobretot en aquests versos centrals del poema:

"Aquell que a cap moment li digué "Atura't"
sinó al mateix que li dugué la mort,
jo no l'entenc, Senyor, jo que voldria
aturar tants moments de cada dia
per fê'ls eterns a dintre del meu cor!..."

Aquests versos al·ludeixen clarament a Faust,
el personatge de Goethe, que pactant amb Mefistòfil es com
promet a no donar-se mai per satisfet en cap forma de
vida, a no dir a cap moment:

"atura't, ets tan bell!"

"I si algun dia ho dic -afegeix- que aquest
sigui el meu darrer moment... el de la meva
mort." (1)

Faust fa doncs l'experiència de totes les for-
mes possibles d'existència, sense deturar-se en cap... fins
que en troba una (la transformació tècnica del món) amb la
que espera obtenir una humanitat més lliure i feliç. A punt
d'acabar-se l'obra transformadora, sent el goig i la pleni-
tud que abans havia buscat endebades. Oblidant el pacte, vol
aturar aquell moment extraordinari i pronuncia els mots fu-
nestos:

"Verweile doch, du bist so schoen!"

Valentí creu que Maragall és imprecís perquè
Faust no diu "atura't" al moment que li porta la mort, si

(1) Faust, 1699-1706, citat per Valentí, o.c. p.88

1.3.8. DINAMICA DEL DESIG RELIGIOS: EXPERIENCIA FAUSTICA
I EXPERIENCIA TRANSCENDENTAL.

Hem deixat expressament pel final el comentari de la part central del poema, que de sempre s'ha considerat la més difícil d'interpretar. Creiem que la seva anàlisi pot ajudar-nos a comprendre la relació dialèctica existent entre dues dinàmiques del desig religiós que apareixen clarament subjacents en el poema.

D'una banda la dinàmica immanent: és l'home llançat a l'experiència faústica d'una participació exclusivament terrenal. D'una altra, la dinàmica transcendent: és l'home que, renunciant als valors purament vitals, busca i descobreix el valor suprem en un Déu radicalment transcendent.

Un exemple típic de "mística immanent", per utilitzar la terminologia de Spranger (1), el trobem en Goethe. Ara bé, les relacions íntimes de l'obra de Maragall i de la de Goethe són bastament conegudes. Goethe va ser l'autor preferit de Maragall i el que més profundament i llargament arrelà en el seu cor (2).

Eduard Valentí (3) va demostrar que, en l'anàlisi del C.E., la referència a Goethe és imprescindible,

(1) Spranger, E. (1950) Lebensformen. Geisteswissenschaftliche Psychologie und Ethik der Persönlichkeit, 8, Tübingen.

(2) Romeu, J. (1955), pp.88-96; Valentí, E. (1961-62), pp.83-87; Riba, C. (1954), pp.25-37 i en O.C. de J. Maragall (1970), pp.1214-1230.

(3) Valentí, E. (1961-62), pp.87-92.

En una carta a Pijoan i a propòsit d'una conversa amb l'arquitecte Gaudí, Maragall escriu:

"Ell, en el treball, en la lluita, en la matèria, per fer la idea, hi veu la llei del càstig, i s'hi delita".

A Maragall li repugna aquesta actitud i afegeix:

"A mi em sembla que a mesura que se sent més fort el regne de Déu en la terra..., un mira menys endarrera i no li cal saber si tot ve d'un càstig, perquè està fascinat per la glòria que té al davant i l'amor que sent a dins" (1).

I en una carta a Enric de Fuentes, del 18 d'agost de 1908:

"Jo crec que el nostre cos és un claustre matern envers una vida que ens espera. Quin pasme, quina meravella quan naixem de la nostra mare a la llum d'aquest món, si ens en recordés sim ! Quin pasme, quina meravella, quan sortirem d'aquest claustre del cos a un altre món". (2)

(1) Maragall, J. (1970), p.1017.

(2) Ibíd., p.988.

Tancar els ulls davant la bellesa que ens envolta i tancar els ulls al morir són dues imatges fins a cert punt complementàries. En els primers versos, tancar els ulls a la bellesa del món seria en certa manera morir. En els darrers, morir és simplement tancar els ulls per contemplar una més alta realitat (1).

El que trasbalsa doncs al poeta és el pensament que la vida terrenal pugui ser anorreada aparentment per la mort i que calgui creure en una existència sobrenatural essencialment diferent d'aquesta vida. Aquest conflicte podria resoldre's:

"Tant se val! Aquest món, sia com sia,
tan divers, tan extens, tan temporal;
aquesta terra, amb tot lo que s'hi cria,
és ma pàtria, Senyor; i no podria
ésser també una pàtria celestial?"

Maragall no entén que la vida meravellosa dels sentits en un món percebut com a traça de Déu hagi de ser corsecada per la mort, ja que la mort pot ser vençuda per "una major naixença", de la mateixa manera que el Comte Arnau és redimit per la veu viva i transparent d'una donzella:

"Lo que la mort tanca i captiva,
sols per la vida és deslliurat:
basta una noia amb la veu viva
per redimir la humanitat". (2)

(1) Terry, A. (1961), p.268.

(2) Maragall, J. (1970), última estrofa de El Comte Arnau, p. 162.

C. Riba va adonar-se'n perfectament quan deia que en el C.E.

"hi ha, explícita, com una transacció entre les exigències de la realitat carnal i les de la realitat sobrenatural: 'Que aquesta mateixa terra sigui el nostre cel!' Transacció proposada en desig, més taxativament en una oració; la qual cosa vol dir que el poeta ha aconseguit d'imposar els límits d'una fe i d'una esperança positives a allò mateix que per Arnau havia estat una constatació explosiva dels seus sentits en plena victòria: 'El nostre cel és la terra!' " (1)

No, pel poeta el cel i la terra són inseparables, ja que aquesta li manifesta sempre quelcom que la transcendeix. La connexió és evident entre la "pau vostra" (segon vers) i "l'eterna pau" (vers 10). L'antinòmia doncs entre l'existència temporal i la sobrenatural és fallaciosa. Com anota Terry, "the Peace of God is indivisible, wherever it makes itself felt". (2)

Aquest mateix autor fa notar la curiosa ambigüitat i la repetició del verb "aclucar-se" en l'última part del poema:

"si heu fet les coses a mos ulls tan belles,
si heu fet mos ulls i mos sentits per elles,
per què aclucâ'ls cercant un altre com?

i més avall

I quan vinga aquella hora de temença
en que s'acluquin aquests ulls humans,
obriu-m'en, Senyor, uns altres de més grans
per contemplar la vostra faç immensa".

(1) Riba, C. (1954), p.29.

(2) Terry, A. (1961), p.268.

que un dia escriu "Per l'altra vita no mi turba pensier"
 (1) n'és paradoxalment la clara confirmació. La mort és
 caos i destrucció, i s'aixeca com la nit davant les aspi
 racions profundes i permanents de Maragall: equilibri,
 pau, harmonia, unitat.

"Amb quins altres sentits me'l fareu veure
 aquest cel blau damunt de les muntanyes,
 i el mar immens, i el sol que pertot brilla?
 Deu-me en aquests sentits l'eterna pau
 i no voldré més cel que aquest cel blau."

Creiem que s'ha abusat desmesuradament de "la
 dialèctica inquietadora que planteja a Maragall la visió
 i fruïció de la Natura" per dir-ho amb una frase de l'es-
 tudi que fa, per exemple, M. Batllori sobre el C.E. (2).
 Ja se sap que aquesta és la interpretació tradicional del
 poema, però és un error, al nostre entendre, de presentar-
 lo com un enfrontament angoixós entre el Déu de la Revela
 ció i la Natura com a experiència de religió natural. No,
 el C.E. no és un "ròssec dels jovençans dubtes agnòstics",
 ni el poeta hi ha superat "el panteisme de Hegel i de
 Nietzsche, que tant l'havien enlluernat en altres temps"
 (3).

(1) Carta a Roura, del 14 de gener de 1887
 Maragall, J. (1970), p.1090.

(2) Joan Maragall. Conferències. Ed. Selecta, Barcelona,
 1963, p.55.

(3) Batllori, M. (1963), *ibid.*, p.56.

Qui pot negar que Maragall i Camus estimaven "les mêmes vérités": la justícia, l'amor a ultrança, la lli bertat?

El Maragall de la Setmana Tràgica (1) hauria signat sens dubte la tesi moral del drama de Calígula: no podem ser lliures contra els altres homes. La diferència d'ambdós lluitadors radica, en el fons, en una simple qües tió de fe i esperança. Fe i esperança immanents, que per Camus "s'aturen aquí". Fe i esperança, també immanents per a Maragall, però en un diàleg transcendent, que venç la rebel·lió i l'absurd:

"Si ma fe i ma esperança aquí s'atura,
me'n fareu una culpa més enllà?"

1.3.7. TERRA I CEL: ANTINOMIA I HARMONIA.

La llarga contemplació de la bellesa del món i de la natura, com a signes de Déu, fa dir al poeta:

"Per'xò estic tan gelós dels ulls, i el rostre,
i el cos que m'heu donat, Senyor, i el cor
que s'hi mou sempre...i temo tan la mort!"

La referència implícita que Maragall fa de la mort, en el tercer vers del poema, "què més ens podeu dar en una altra vida", esdevé aquí certitud brutal. Ens sembla sentir l'extremidat interior del poeta, que persisteix dramàticament fins a l'últim vers del poema. El temor de la mort és una constant de tota l'obra maragalliana (2). I el

(1) Cf. Benet, J. (1964) Maragall davant la Setmana Tràgica
Ed. 62, Barcelona.

(2) Romeu, J. (1955), pp.88-95.

- Cal. ... Du cri des martinets dans le ciel vert.
- J.E. Oui, encore.
- Cal. Eh bien?
- J.E. Et de cette minute subtile où le ciel encore plein d'or brusquement bascule et nous montre en un instant son autre face, gorgée d'étoiles luisantes.
- Cal. De cette odeur de fumée, d'arbres et d'eaux qui monte alors de la terre vers la nuit.
- J.E. ... Le cri des cigales et la retombée des chaleurs, les chiens, les roulements des derniers chars, les voix des fermiers...
- Cal. ... Et les chemins noyés d'ombre dans les lentisques et les oliviers...
- J.E. Oui, oui. C'est tout cela! Mais comment l'as-tu appris?
- Cal. (pressant le jeune Scipion contre lui). Je ne sais pas. Peut-être parce que nous aimons les mêmes vérités.
- J.E. fremissant, cache sa tête contre la poitrine de Calígula). Oh! qu'importe, puisque tout prend en moi le visage de l'amour!

Maragall hauria pogut dir:

"Tout prend en moi le visage de Dieu", com en el Cant Espiritual; "Tot el que veig se vos assembla en mi..." que Camus tradueix per: "Tout ce que je vois prend en moi vostre visage..."

Calígula continua:

- C'est la vertu des grands coeurs, Scipion. Si, du moins, je pouvais connaître ta transparence! Mais je sais trop la force de ma passion pour la vie, elle ne se satisfera pas de la nature. Tu ne peux pas comprendre cela. Tu es d'un autre monde. Tu es pur dans le bien, comme je suis pur dans le mal.
- J.E. Je peux comprendre.

Aquest diàleg entre Calígula i el poeta no podria ser el diàleg entre Camus i el Maragall del Cant Espiritual?

Es així com A. Camus, amb un esborrany preparat per Victor Alba i l'original català "que podia desxifrar recordant les coses que li deia la seva mare, mallorquina" (1), tradueix el Cant Espiritual.

Ignoro si algú ha intentat alguna vegada buscar les possibles afinitats entre Camus i Maragall. Amb el risc d'equivocar-me, jo voldria simplement indicar les tra_ces que em sembla haver trobat de Maragall, en una de les obres majors de Camus, Calígula. Es en aquell diàleg del final de l'acte II, entre el Jove Escipió i Calígula, quan aquest li demana de recitar el poema que ha escrit sobre la natura (2):

Calígula Récite-moi ton poëme.
 El Jove
 Escipió Je t'en prie, César, non.
 Cal. Pourquoi?
 J.E. Je ne l'ai pas sur moi.
 Cal. Ne t'en souviens-tu pas?
 J.E. Non.
 Cal. Dis-moi du moins ce qu'il contient.
 J.E. J'y parlais...
 Cal. Et bien?
 J.E. Non, je ne sais pas...
 Cal. Essaie...
 J.E. J'y parlais d'un certain accord de la terre...
 Cal. (l'interrompant, d'un ton absorbé)... de la terre
 et du pied.
 J.E. Oui, c'est à peu près cela...
 Cal. Continue.
 J.E. ... et aussi de la ligne des collines romaines et
 de cet apaisement fugitif et bouleversant qu'y ra
 mène le soir...

(1) Alba, V. (1957) p.399. Alguns dels poemes traduïts per Alba i Camus foren publicats a la revista parisina Le Cheval de Troie, nº.2-3, agost-setembre del 1947.

(2) Camus, A. (1958), Caligula, Gallimard, Paris, pp.81-83.

58. TERRA
59. HORA FOSCANT
60. PLANA
61. DESERT
62. NIT
63. PLATJA
64. CALA
65. ABIM
66. TENEBRES
67. COVA
68. BOIRA
69. FOSCA
70. OMBRA

En la presentació de l'escala s'explica als subjectes el significat de la prova i la manera de contestar, insistint en el valor de l'espontaneïtat de la resposta. Al final, demanem als participants d'escollir els 10 símbols que, per a ells, mediatitzin amb més força la realitat divina i de compondre 10 frases curtes que expressin clarament la forma d'aquesta mediació. Això ens permet, com veurem més endavant, de fer una anàlisi qualitativa que amplia i aclareix considerablement el significat dels valors quantitius obtinguts en l'escala.

Aquesta prova va precedida d'un breu qüestionari que ens informa sobre alguns aspectes de la vida i aficions del subjecte en relació amb la natura i especialment sobre alguna possible experiència religiosa que hi hagi pogut realitzar. En acabar recollim les típiques dades sociològiques d'aquesta mena d'enquestes, afegint-hi però unes preguntes del tipus "d'opció múltiple" sobre la pertinença a una església o religió, la fe en l'existència de Déu i la pràctica religiosa.

Pel que fa a l'aplicació de l'escala, s'ha fet sempre a continuació de les ISAT-30, constituint la segona part de la nostra enquesta.

2.3 EL MOSTRATGE

que la mira la significació de signe, és a dir, quan esdevé lligam de presència que uneix fotografia i persona. Representada per la foto, la persona es fa present. El signe mediatitza la comunicació real amb el significat que el signe significa.

Aquesta presència, que en no ser física no deixa pas de ser menys real, és la que anomenem simbòlica. És una presència, emperò, que no es deixa pas captar en un contacte directe i sensible. L'absent es fa present gràcies justament a la ruptura amb un immediat que obstinadament alguns confonen amb la realitat. Representant corpori, el signe simbòlic dóna quelcom que no és de l'ordre dels sentits i que per això pot semblar irreal.

Els qui neguen la possibilitat d'accés a la realitat de l'ordre simbòlic, prenent únicament per real les dades immediates, ignoren de manera incomprensible el que les ciències humanes han demostrat fa temps: no hi ha significació possible sense ruptura amb l'experiència immediata. Un exemple notable del poder humanitzant del signe que trenca amb l'experiència de l'immediat, el troba Vergote en l'autobiografia d'Helen Keller. Cega i sorda-muda, Helen vivia adherida a la contigüitat de les coses, fins el dia que, assedegada, vol beure i sent la frustració de la necessitat impossible d'articular. Corre cap a la font del jardí, però s'atura abans d'arribar-hi i, renunciant a la gratificació immediata, capta per primera vegada que el signe amb les mans que li han ensenyat significa l'aigua.

En la distància marcada pel renunciament sobre la realitat ignota, l'univers simbòlic on l'home viu i es constitueix, i encara que s'anomeni simbòlic no és pas menys real que l'aigua que satisfà la set. Aquesta realitat permet precisament a l'home d'humanitzar-se, ultrapassant l'immediat de l'animal o de la confusió psicòtica. Si

colors determinats a què apliquem un vocable. En la percepció simbòlica, la bandera real constitueix el primer significat a què unim l'altre significat que és la pàtria. Cal advertir que aquí el terme "significat" no designa, com en lingüística, la imatge acústica del signe, sinó la realitat significada pel significat lingüístic. Adoptar el mateix terme de significat per designar tant la bandera com la pàtria es justifica perquè ambdues realitats poden tenir diverses significacions (en lingüística diríem significats).

Si apliquem aquesta anàlisi al simbolisme religiós de la natura, prenent per exemple el símbol de la muntanya, veiem que en la percepció simbòlica de l'home religiós es tracta d'un signe que uneix dos significats: la muntanya i Déu. Notem que les significacions que es donen a aquests dos significats poden ser diferents. Així, per a l'home primitiu, la muntanya significa la transcendència de Déu, però també el passatge cap el més enllà, estatge de Déu, centre axial del món, etc. i de manera semblant, el significat Déu és percebut de formes diverses. Però l'essencial radica en la presència de Déu a través del simbolisme de l'altura, i en el fet que aquesta presència del significat Déu passa per la significació que l'home religiós dona al significat muntanya.

El símbol, doncs, presentifica a través la intenció simbolitzant de l'home religiós la realitat absent de Déu. Podem dir que Déu es fa realment present gràcies al poder mediador del signe. Es una presència semblant a la que se'ns dona en la fotografia d'una persona absent i que Sartre ha analitzat, criticant la concepció filosòfica anomenada representacionisme que redueix tota representació a la sola imatge interior.

Físicament parlant, una fotografia és un tros de paper, clapejat de llum i ombres, però aquesta materialitat esdevè el que anomenem fotografia quan es realitza pel

L'home d'avui, avesat a una manera de pensar marcada fortament pel conceptualisme i voluntarisme, difícilment capeix la realitat i eficàcia dels símbols. Molt sovint, en el llenguatge corrent, les expressions que utilitzen el terme simbòlic tendeixen a oposar-lo a real. Així, un gest simbòlic valdria únicament pel que té de signe, però no tindria ni eficàcia ni realitat. Passa amb el símbol el mateix que amb el terme "representació": molts psicòlegs, en fer-ne una pura imatge interior, el buiden de tota realitat. Inútil afany, el dels qui volen trobar en la representació o en el símbol les mateixes característiques de la realitat física. Com diu irònicament Vergote fan com l'infant que vol atrapar la lluna en l'espill lluent de l'aigua.

Cal doncs restituir a aquests termes cabdals de les ciències humanes el seu valor original, salvant el concepte de símbol de l'alternativa que l'oposa al de realitat i el redueix a un pur imaginari.

En aquest sentit ens pot ajudar la manera com la lingüística analitza actualment el concepte de signe. De Saussure diu que una llengua és com un full de paper, una cara del qual seria el pensament i l'altra el so. Actualment s'admet que el signe, com a unitat lingüística, no uneix una cosa i un nom, sinó un concepte (significat) i una imatge (significant).

Semblantment, el símbol és una unitat amb dues cares, que uneix no pas significat i significat, sinó dos significants. Aquesta definició de Vergote, establint la relació simbòlica a partir de dos significants, ens sembla totalment justificada (1). L'exemple que en dóna és altament aclaridor. La bandera, símbol de la pàtria, uneix dos significants: la bandera i la pàtria. En la seva realitat física la bandera ja és dues coses: un tros de tela amb uns

(1) Vergote, A. (1970), pp.18-19

Etimològicament, símbol (del grec: *συμβολον*) implica la junció de dues meitats. Els grecs, en efecte, trencaven un atuell de terrissa i en donaven la meitat a l'hoste que acollien. Així significaven al foraster, que des d'aquell moment formava part de la llar o de la vila que li obria les portes. Aquest mateix sentit es troba en el terme hebreu "maixal" i en l'alemany "Sinnbild" (1).

El pensament simbòlic comporta sempre una representació mental, però que recolza en una realitat concreta. Alguns exemples ens poden ajudar a veure que en el simbolisme no es tracta mai d'un pensament purament racional.

El primer exemple és tret de Piaget: en els jocs simbòlics que observem freqüentment entre infants, la capsa amb que un nen juga a cotxes simbolitza per a ell un automòbil. En el totemisme, l'animal tòtem (entitat tangible) representa el clan (entitat social). I tothom sap que els somnis constitueixen quasi sempre expressions simbòliques dels nostres desitjos i preocupacions: com, per exemple, l'escriptor que somia que ribota un tros de fusta, quan treballa polint un article que acaba de redactar. Es tracta, doncs, d'una dada sensible que ens manifesta quelcom que cau fora de l'abast dels sentits.

El símbol instaura una significació que ultra passa els fenòmens físics. En aquest sentit podem dir que és meta-físic. A més, de manera semblant al llenguatge, els símbols són elements constitutius i primordials de l'existència humana. Parlant amb rigor, cal dir que no és l'home qui els inventa, sinó que els reconeix i se'n apropia el seu valor estructurador.

(1) Alleau, R. (1958), De la nature du symbole, Flammarion, Paris.

na, frueix, domina... però, al mateix temps, com veurem en els resultats de les nostres enquestes, l'home sap que no pot ultrapassar els límits d'aquest món, horitzó finit de significacions i realitzacions humanes. D'aquí ve que l'home expressi de mil maneres la seva insatisfacció, fent de les realitats terrenes un signe de les seves aspiracions profundes.

La natura constitueix aleshores per al creient, que ha après i reconegut la paraula que significa Déu, l'es_u pai obert que dóna contingut i consistència a la seva fe. La natura esdevé a la llum de la paraula religiosa, manifestació i símbol de l'invisible.

3.1.2 EL CONCEPTE DE SIMBOL

Cau fora del nostre propòsit l'estudi i anàlisi teòric del simbolisme religiós que necessàriament hauria de ser crític i referir-se als corrents psicològics diversos i divergents. Pensem, per exemple, en autors com Jung i Piaget que han estudiat el fenomen religiós partint de premisses psicològiques diferents. Amb tot, abans d'exposar els resultats de la nostra enquesta, ens sembla necessari d'explicitar encara que sigui breument el contingut i l'abast del concepte de símbol. En aquesta tasca, seguim fonamentalment les línies dels remarcables estudis d'A. Vergote sobre el simbolisme religiós (1).

-
- (1) Vergote, A. (1970) L'eucharistie, symbole et réalité, Ed. P. Lethielleux, Paris.
 (1974) Interprétation du langage religieux, Ed. du Seuil, Paris.
 (1967) Regard du psychologue sur le symbolisme liturgique, en La Maison-Dieu, 1967, 91, pp.129-151, Paris.
 (1972) Approche psychologique de la prière, en La Maison Dieu, 109, 72-86, Paris.
 (1973) La realización simbólica en la expresión cultural, en Phase, 75, 213-233, Barcelona.

En definitiva, l'home religiós és un home despert i atent als signes que manifesten Déu. Deixa parlar les coses i en descobreix una altra dimensió a través del discurs religiós.

Com també assenyalàvem més amunt,

tot el que és humà és sotmès als canvis de llenguatge i a les relacions home - societat. D'aquí que la percepció simbòlica s'inscriu necessàriament en la tradició cultural. Amb la nostra enquesta sobre el simbolisme religiós de la natura voldríem justament contribuir en l'estudi de les condicions psicològiques i culturals de la seva manifestació. Voldríem saber quin és actualment el poder evocador de la natura, quins són els signes que sol·liciten l'home d'avui i quines ressonàncies afectives i religioses desperten en el seu cor.

L'home de les societats modernes viu en un món desacralitzat. La revolució científica dels darrers segles ha transformat l'actitud de l'home davant la natura, objecte d'estudi, d'observació metòdica i anàlisi minucioses. L'home capta la realitat com un conjunt de coses que cal disposar i ordenar, tot determinant-ne la funció. Com diu Heidegger (1), és un actitud tècnica per la qual els signes esdevenen simples instruments que s'expliquen i comprenen funcionalment.

Si les coses són així, ens podem preguntar què queda del poder simbolitzant de la natura i si el missatge simbòlic que allibera l'home de la pura funcionalitat de coses i objectes ha perdut definitivament la seva força i vigència.

Es cert que el món és el camp d'acció de la iniciativa humana. L'home s'hi mou incansablement: busca, orde-

(1) Heidegger, M. (1964), L'être et le temps, I, Paris, pp. 129-134.

3.1.1 LA PERCEPCIO SIMBOLICA.

Com hem vist en la introducció del nostre treball, l'home primitiu habita un univers que li manifesta es pontàniament el sagrat. Aquest li apareix com quelcom "d'altre", com una realitat que ultrapassa el món que l'envolta i es distingeix radicalment del profà. (Cf. 1.2).

La percepció del món pot desvetllar doncs en el cor de l'home un seguit de ressonàncies que expliquen el sorgiment de l'experiència religiosa. Si Déu és invisible i es vana tota representació del sagrat, l'home no pot trobar-lo altrament que en la realitat que l'envolta, dins els límits de l'horitzó que limita l'espai on viu.

Per una llei fonamental de l'existència humana sabem que el coneixement dels nostres semblants es fa necesàriament a través les aparences externes. L'accés directe a l'altre ens és vedat: només el podem captar i reconèixer per la seva presència corporal i per les seves paraules. El que diu i fa una persona ens revelen la seva interioritat. Semblantment, l'home no pot reconèixer Déu, el radicalment "altre", que en les formes visibles de la seva obra, i si és creient, en la paraula viva de la revelació que dóna sentit a les coses, com la paraula d'un amic manifesta el sentit dels seus actes.

L'actitud religiosa s'inscriu necessàriament en el valor simbòlic de l'existència. Per a l'home sensible al poder evocador de les coses, la natura i el món constitueixen veritablement el camí ral que mena a Déu. L'home religiós capta la realitat del món d'una manera original: sense deixar de ser el que és, esdevé signe d'una realitat absent i difícilment conceptuable que anomena Déu. I en una perspectiva de fe, el cristià assumeix aquests signes religiosos en un lligam històric amb Crist, signe i paraula de Déu.

3.1 INTRODUCCIO

3. EL SIMBOLISME RELIGIOS DE LA NATURA

Quant al grup d'estudiants belgues, destaquem la poca dispersió de les medianes (valors entre 2.37 i 2.97), algunes de les quals -en les làmines N4, N2, N5 i N1- s'aproximen més als valors del grup d'adults ciutadans que del grup de joves camperols. Però, com hem dit abans, no podem aplicar la prova de χ^2 i per tant ignorem si les diferències són significatives o no.

Després d'aquest examen comparatiu, necessàriament limitat, entre tres grups diferenciats per variables d'edat, professió i medi cultural, les conclusions provisionals que es podrien formular apunten en el sentit de la permanència del valor sacral de l'experiència de l'home d'avui en la natura. Seria prematur i imprudent voler generalitzar aquestes conclusions, però és evident que els resultats d'aquestes recerques positives constitueixen un interrogant considerable a la tesi de la desacralització de la natura en la nostra civilització.

La primera constatació que podem fer, observant la distribució de les medianes dels tres grups de comparació en el Gràfic de la pàgina anterior, és que quasi totes les làmines tenen per cada grup un valor religiós bastant elevat (medianes entre 1.90 i 3.00). S'exceptuen únicament les làmines N4 i N5 en el grup de joves camperols.

Els tres grups estan d'acord en estimar probable l'experiència de Déu en les situacions N6 (muntanya - repòs) i N3 (muntanya - ascensió). En la primera, que obté les medianes més elevades, dominen, com veurem en l'anàlisi qualitativa del grup d'adults ciutadans, els sentiments de pau i tranquil·litat, silenci i comunió amb Déu. En la segona, barrejant-se amb l'eufòria del triomf, l'home fa l'experiència de la seva petitesa davant la grandesa i transcendència divines. En ambdues situacions els valors de χ^2 de l'anàlisi diferencial (Gr. CAMP.-CIUT.) no són significatives.

En canvi, aquests valors són altament significatius en N4 (bosc-llum) i N5 (mar-platja). Sembla doncs que els joves camperols són menys sensibles que els adults ciutadans al valor sacral investit en aquestes situacions. Amb tot, cal repetir aquí el que deiem més amunt sobre les característiques tècniques d'algunes làmines N5 utilitzades amb el grup de joves camperols. La qualitat fotogràfica deficient i la probable falta de percepció dels personatges de la làmina podria haver influït en els resultats.

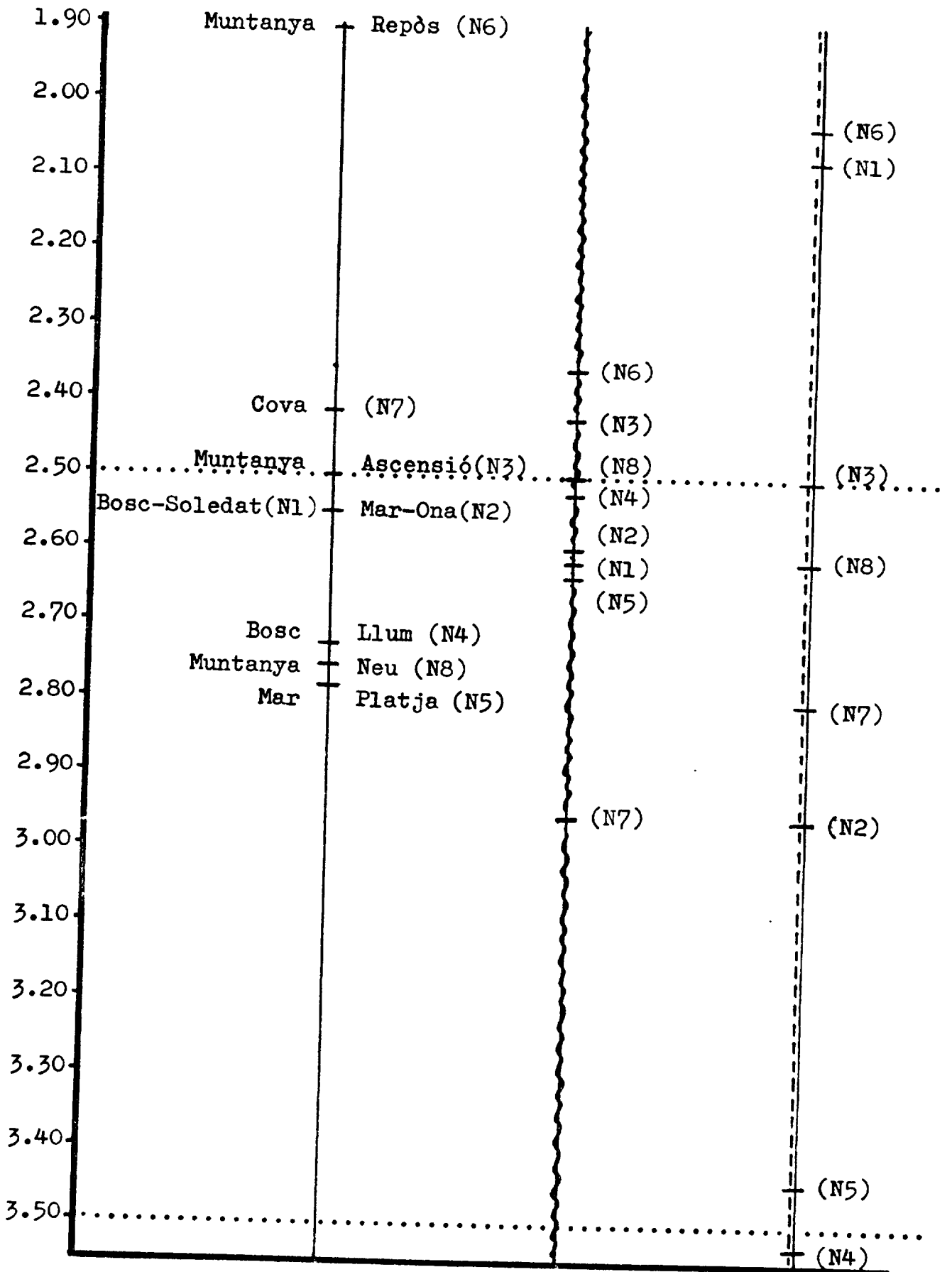
Quant al tema del bosc (N4) caldrà esperar l'anàlisi de contingut d'aquesta situació, ja que paradoxalment l'altra làmina sobre aquest tema (N1) es situa en l'interval probable. Es possible que el tema de soledat associat al del bosc en N1 expliqui els resultats divergents del grup de joves camperols en aquestes dues làmines.

En les altres làmines no observem diferències significatives entre els grups adults ciutadans i joves camperols, exceptuant N8 (muntanya-neu) que ens dóna un valor de χ^2 significatiu, però amb un risc del 10%.

SERIE NATURA ISAT-58. VALOR RELIGIOS. COMPARACIO DE MEDIANES.

Gràfic i

———— Adults ciutadans
 ~~~~~ Estudiants belgues
 - - - - - Joves camperols catalans

Aquí també disposem de les medianes obtingudes pels tres grups: les hem distribuït en tres eixos que expressen gràficament el lloc del continu qualitatiu que cada grup ocupa dintre de les categories d'experiència religiosa probable, més aviat probable i bastant improbable (vegeu Gràfic i de la pàgina següent).

Hem aplicat igualment la prova de χ^2 comparant les distribucions de resultats dels grups joves camperols i adults ciutadans a la variable valor religiós, prescindint del grup estudiants belgues del que no coneixem la distribució.

Recordem que fem el càlcul de χ^2 mitjançant la prova de comparació de vèries reparticions observades en grups amb dades independents. En l'Anex 9, pp.53'-55', reproduïm les taules on figuren per cada làmina els efectius observats i entre parèntesi els efectius calculats dels dos grups de comparació, que ens permeten d'obtenir els valors de χ^2 . En cada cas, indiquem els graus de llibertat i el nivell de significació de la prova, d'acord amb la Taula de la LLei de χ^2 .

Els resultats de la nostra anàlisi diferencial quant al valor religiós de les 8 làmines natura de les ISAT-58 entre joves camperols i adults ciutadans (Gr. CAMP.-CIUT.) són els següents:

Làmina	χ^2	Significació (1)
N1	6,71	No signif. ($\alpha = 0,2$)
N2	5,81	No signif.
N3	7,37	No signif. ($\alpha = 0,2$)
N4	14,91	* * *
N5	108,93	* * * * (2)
N6	3,99	No signif.
N7	4,84	No signif.
N8	8,85	*

- (1) * * * * = significativa i $\alpha = 0,001$
 * * * = significativa i $\alpha = 0,01$
 * * = significativa i $\alpha = 0,05$
 * = significativa i $\alpha = 0,10$

- (2) Caldria refer aquest càlcul, tenint en compte l'error assenyalat més amunt en la Taula f. El nivell de significació seria més baix.

NJ ($\alpha = 0.05$) i N6, NM ($\alpha = 0.10$). En totes les altres làmines el subgrups ES obté també valors superiors, exceptuant únicament la làmina NQ (tema de la destrucció del bosc).

Com podem veure, aquests subgrups són els que la variable estudiada discrimina amb més força. Tenint en compte els criteris utilitzats per determinar-los, era d'esperar que els resultats s'orientessin en aquest sentit. Els individus que en moments de contacte íntim amb la natura afirmen haver fet alguna vegada una experiència religiosa i que d'altra banda presenten un índex alt de religiositat, són evidentment els que per hipòtesi haurien d'estimar més probables els pensaments i sentiments referents a Déu en les diverses situacions de les ISAT.

Val la pena de subratllar que de les làmines més discriminatives, N4, N6, N7 i NM són exclusivament sobre el tema de la natura (bosc, muntanya, cova, muntanya-riu); NH representa, com sabem, el tema de l'home a la lluna, i NJ és una làmina que anomenem "Joia" perquè en les descripcions que se'ns donen hi domina quasi exclusivament l'alegria i el goig de viure, sentits sovint com do i signe de Déu.

2.4.3.5 EL VALOR RELIGIOS DE LA SERIE NATURA ISAT-58. COMPARACIO ENTRE JOVES CAMPEROLS CATALANS, ESTUDIANTS BELGUES I ADULTS CIUTADANS.

Semblantment a l'estudi comparatiu fet en l'apartat 2.4.2.5. d'aquest capítol, referent al nivell de profunditat de l'experiència de la natura en les 8 imatges de la sèrie ISAT-58 entre joves camperols catalans, estudiants belgues i adults ciutadans, confrontarem ara els resultats del valor religiós atribuït per aquests diferents grups a les mateixes làmines.

Si bé les altres làmines no diferencien significativament els subgrups RA i RB, cal notar la tendència clara del subgrup amb índex alt de religiositat a donar puntuacions més elevades en valor religiós que el grup amb índex baix de religiositat, exceptuant només quatre làmines (N2, NC, ND i NS) en les quals RA és lleugerament inferior a RB.

L'anàlisi diferencial entre ciutadans excursionistes i no excursionistes (EX - EN) no detecta cap situació en la qual els valors de K_D siguin significatius. Amb tot, el grup de ciutadans excursionistes tendeix a obtenir valors més elevats, pel que fa a la probabilitat d'experiència religiosa, en la majoria de làmines (24/30). Només en 4 làmines (N5, NH, NT i NZ) el grup EX és inferior a NE.

Encara, doncs, que les diferències observades no siguin en cap làmina significatives, s'orienten de manera que els ciutadans de la mostra, que han estat o són excursionistes, manifesten per la sacralitat de la natura més sensibilitat que els que no ho han estat ni ho són.

En la comparació dels subgrups DF - DC (surten a fora els caps de setmana o bé es queden a casa) observem una tendència semblant a la dels grups anteriors. En la pàgina 45', segona columna, donem els valors de χ^2 obtinguts aplicant la prova de Kolmogorov-Smirnov. En la quasi totalitat de les làmines el subgrup DF obté valors superiors al DC, sobretot en N1, N3, N7, NK, NO, NQ, NR i NY. En les dues últimes les diferències són significatives. Podríem dir doncs que els ciutadans que surten el diumenge al camp, a muntanya, al mar... semblen detectar amb més força que el grup que no es mou de casa els valors sacrats investits en la natura i també en la realitat quotidiana.

L'anàlisi diferencial referent a la mateixa variable de valor religiós entre els subgrups extrems ES (individus que afirmen haver fet una experiència religiosa en la natura i tenen un índex elevat de religiositat) i EN (individus que diuen no haver fet cap experiència religiosa en la natura i tenen un índex baix de religiositat) ens dona diferències significatives en les làmines N4, N7, NH i

DC (ciutadans que surten a fora els caps de setmana o es que den a casa).

En l'Anex 6, pp. 37'- 45', donem les distribu-
cions de freqüències i el càlcul corresponent de K_D dels
subgrups RA-RB i EX-NE. De les distribucions de freqüèn-
cies dels subgrups ES-EN i DF-DC, en calculem D_{max} i a
continuació apliquem al prova de Kolmogorov-Smirnov amb
l'aproximació de χ^2 .

Entre els subgrups RA i RB trobem una dife-
rència significativa en dues làmines, NH (home a la lluna)
i NZ (paracaigudistes). El subgrup RA atribueix a les dues
lèmines un valor religiós més elevat. Com veurem en l'anà-
lisi qualitativa, aquestes dues làmines representen situa-
cions en les que l'home fa amb molta intensitat l'experièn-
cia de la pròpia autonomia i llibertat.

No ens sorprèn que aquesta vivència, font de con-
flicte entre l'autosuficiència humana i l'omnipotència di-
vina, sigui assimilada diferentment pel subgrups extrems
quant a l'índex de religiositat. Els menys creients semblen
viure-la d'una manera absoluta i sobirana, com un valor que
exclou necessàriament a Déu. Els creients fan la mateixa ex-
periència, però fonamentant-la en Déu, renunciem a la ten-
dència de la llibertat a voler-se erigir en valor exclusiu.

Sense proposar-nos-ho, creiem haver remogut,
gràcies al poder simbòlic d'aquestes làmines, el conflicte
essencial que dormita en el cor de tot home, la universali-
tat del qual ens dóna fe la mitologia amb les figures de
Prometeus i Edip, però del que ningú abans de Freud n'ha-
via capít l'abast i la força. I val la pena de subratllar
que la rebel·lia humana s'expressa en les làmines del nos-
tre test que més explícitament es presten a una deificació
de la tecnologia contemporània. Com diu Vergote, més que
les exigències de la raó científica, és l'exercici del po-
der tècnic sobre el món el que comporta un ferment d'ateis-
me. L'home hi esmerça la mateixa voluntat d'autonomia que
el conflicte d'Edip feia sorgir com oposició al pare(1).

---

(1) Vergote, A. (1969), p.334.

riència religiosa. Les altres 5 làmines són situacions viscudes més aviat profundament (me = entre 2.70 i 3.50) i és més aviat probable (me = entre 2.50 i 3.18) de fer-hi una experiència religiosa.

Sigui quin sigui el tipus de treball, la correlació és negativa entre valor religiós i nivell de profunditat, però en el tema del treball al camp (d), l'oposició entre aquestes dues variables no és tan forta com en les altres situacions de treball. Això s'observa especialment en algunes làmines sobre aquest tema, en les quals la feina al camp sembla més o menys compatible amb una actitud contemplativa.

En resum: els resultats quantitius obtinguts fins aquí en les nostres recerques semblen indicar que quan més intensa i profunda és l'experiència contemplativa-participativa de l'home en la natura, més probable és que aquesta experiència sigui també una experiència religiosa. En canvi, quan més intensa i profunda és l'experiència activa de l'home en la natura (treball al camp) o en treballs més o menys connexos amb la natura (artesans, investigadors...) menys probable és que aquesta experiència sigui alhora una experiència religiosa. El contingut i la interpretació psicològica d'aquests resultats seran analitzats i matisats quan presentem els resultats qualitius de l'enquesta.

2.4.3.4 ANALISI DIFERENCIAL: RESULTATS

Seguint el mateix esquema metodològic descrit més amunt a propòsit del nivell de profunditat hem fet l'anàlisi diferencial del valor religiós de les ISAT-30 entre els subgrups extrems: RA i RB (índex de religiositat alt o baix); EX i NE (ciutadans excursionistes o no excursionistes); ES i EN (haver fet o no una experiència religiosa de la natura i índex de religiositat alt o baix); DF i

- (b) Correlació positiva ($r_s = 0.580$; $n = 23$) i significativa amb un risc del 1% entre valor religiós i nivell de profunditat de les 23 làmines de la sèrie ISAT-30.
- (c) Correlació negativa ($r_s = -0.648$; $n = 15$) i significativa amb un risc del 1% entre valor religiós i nivell de profunditat de 15 làmines home-treball-natura (1).
- (d) Correlació negativa ($r_s = -0.607$; $n = 7$) i significativa amb un risc del 5% entre valor religiós i nivell de profunditat de les 7 làmines sobre el tema del treball agrícola.

La correlació positiva entre valor religiós i nivell de profunditat de 23 làmines de la nova sèrie, formulada en (b), i negativa de les altre 15 (c) explica la correlació no significativa de la sèrie completa (a). Ens trobem, en efecte, davant dos blocs antagonistes quant a les variables observades que s'anul·len entre si. El primer està constituït per làmines de la nostra sèrie ISAT-30 (natura); el segon, per les làmines noves que introdueixen explícitament el tema del treball (agrícola, artesà, tècnic, etc.).

Els resultats de (b) confirmen els obtinguts amb el nostre mostratge de 60 adults ciutadans. El grau d'intensitat de la vivència en la natura (de més a menys) s'adequa al grau de probabilitat de l'experiència religiosa (també de més a menys).

En la correlació negativa enunciada en (c) cal distingir les làmines que fan referència a treballs no agrícoles (8 làmines) de les que representen situacions de treball al camp (7 làmines). Les primeres són situacions viscudes profundament (medianes entre 1.78 i 2.61), en les quals és bastant improbable de fer una experiència religiosa (me = 3.80 i 4.03). De les situacions de treball al camp, només 2 són viscudes profundament (me = 2.15 i 2.24) i és més aviat probable (me = 3.10 i 3.14) de fer-hi una expe-

---

(1) En realitat la nova sèrie consta de 17 làmines, però n'eliminem N_h i N_p (avió supersònic i coet espacial) perquè aquesta temàtica divergeix molt de les altres de la sèrie, i N_c (refineria de petroli per no haver-hi cap personatge. En canvi hi afegim NA (treball al camp) de la sèrie ISAT-30.

La descripció negativa -ja l'assenyalàvem més amunt- de les situacions de l'home treballant en la natura ens plantejava un interrogant seriós a l'hora d'interpretar els resultats que acabem de descriure i que situen aquest tipus de situacions al capdevall de l'escala tant de valor religiós com de nivell de profunditat. En efecte, cal preguntar-se si és realment l'experiència de l'home treballant la que determina els resultats obtinguts, o bé aquests són induïts per les làmines que sobre aquest tema hem inclòs en la nostra sèrie.

Per resoldre el problema, hem elaborat en el laboratori de psicometria del Departament de Psicologia de la Universitat Autònoma de Barcelona una nova sèrie d'ISAT sobre el tema home-treball-natura. Amb la mateixa metodologia utilitzada per nosaltres, J. Forrellat ha seleccionat 17 làmines sobre aquest tema. Juntament amb 23 de la nostra sèrie ISAT-30 (1) constitueixen un nou instrument experimental que s'ha aplicat a un mostratge de 85 joves camperols catalans, dels que més amunt hem donat les principals característiques.

Les noves làmines sobre el tema de l'home, el treball i la natura, ultra el treball al camp on la referència a la natura és evident, comporten situacions de treball artesà, artístic, de laboratori, tècnic, etc. on l'al·lusió a la natura és més o menys velada. En l'Anex 7, pàg. 46'-47' reproduïm 4 làmines d'aquesta nova sèrie.

Crec interessant aportar aquí els primers resultats quantitius del grup de joves camperols i que es poden resumir en quatre punts:

- (a) Correlació no significativa ($r_s = 0.0793$; $n = 40$) entre el valor religiós i el nivell de profunditat de la sèrie completa de làmines.

---

(1) En l'elaboració de la nova sèrie, prescindim de les làmines ND, NE, NF, NK, NQ, NT i NZ de les ISAT-30. La recerca de J. Forrellat, en curs de realització, serà presentada com a tesina de llicenciatura en psicologia.

Taula h

Càlcul de la Correlació entre el Valor Religiós i el Nivell de Profunditat de les ISAT-30, agrupades en temes.

Tema	Mediana Val.Rel.	Mediana Niv.Prof.	Rang ₁	Rang ₂	D	D ²
Home-Lluna	1.50	2.00	1	1	0	0
Mare-Inf.-Nat.	2.45	2.07	4	2	-2	4
Dona-Natura	2.41	2.31	2,5	3	0,5	0,25
Nen-Natura	3.22	2.61	10	4	-6	36
Muntanya	2.55	2.69	5	5	0	0
Bosc	2.68	2.95	8	6	-2	4
Riu	2.96	2.96	9	7	-2	4
Cova	2.41	3.10	2,5	8	5,5	30,25
Mar	2.62	3.17	7	9	2	4
Tempesta	2.59	3.24	6	10	4	16
Esport-Natura	4.26	3.39	11	11	0	0
Fàbrica-Natura	4.63	3.65	12	12	0	0
Treball-Natura	4.65	3.69	13,5	13	-0,5	0,25
Telefèric	4.65	4.07	13,5	14	0,5	0,25
						D ² = 99

Coefficient de Correlació Ordinal de Spearman:

$$r_s = 1 - 6 \frac{D^2}{n(n^2-1)} \quad n = 14 \quad \text{Risc de 1 \% : } r(12, 0.01)=0,645$$

$$r_s = 1 - 6 \times 99 / 14 \times (14^2 - 1) = \underline{0,782}$$

En la Taula h, pàgina següent, representem els valors de les medianes corresponents a aquests temes en les dues variables estudiades, els rangs respectius i el càlcul de D^2 . Amb 12 graus de llibertat ($n = 14$), $r_s = 0,782$. La correlació és també positiva amb un risc de 1%.

La simple observació de la manera com s'han ordenat les làmines ens fa descobrir l'existència de tres nuclis fonamentals dintre la temàtica comuna que estudiem mitjançant les ISAT-30 i que constitueixen els centres de gravitació dels diferents temes.

El primer nucli està format per una sèrie de situacions en les que predominen els aspectes humans. La natura hi queda més aviat a segon terme, servint de marc a unes experiències vitals que tenen una gran ressonància afectiva pels subjectes de l'enquesta. Són especialment els temes de la mare i l'infant i els de la dona sola. També hi trobem el tema del nen i la natura, que ocupa emperò el rang 10 quant a valor religiós. Un lloc especial ocupa el tema de l'home petjant la lluna per primera vegada. Com veurem més endavant en l'anàlisi qualitativa, es tracta d'una làmina d'un gran valor suggestiu en la que les dimensions de la natura s'amplifiquen fins a coincidir amb les del cosmos.

El segon nucli, el constitueixen els temes en els que la natura ocupa el primer pla. L'home s'hi troba immers i en actitud sovint contemplativa. Són els temes de la muntanya, el bosc, el riu, la cova, el mar i la tempesta. Ocupen els rangs centrals tant en valor religiós com en nivell de profunditat, exceptuant la làmina N7 (Cova), que obté el rang 2,5 en valor religiós.

El tercer nucli està integrat pels temes de l'home que treballa en la natura i el de la fàbrica, fumejant i negrosa, en contrast amb un camp de blat; el de l'esport-natura, i el del telefèric. Aquestes situacions són viscudes bastant més superficialment o superficialment i l'experiència religiosa és bastant improbable o improbable.

rangs) partint de les medianes de cada làmina en ambdues categories. Amb 28 graus de llibertat, $r_s = 0,802$. Aquest valor és superior a 0,432 de la Taula Q de significacions, amb un risc del 1% (1).

Conclusió: existeix una correlació positiva significativa entre les dues variables, és a dir, que el nivell més o menys profund amb que els personatges de les ISAT-30 viuen les diverses situacions en contacte amb la natura correspon a la probabilitat més o menys gran que tenen aquests personatges de fer una experiència de Déu en les mateixes situacions. Amb altres paraules, les situacions viscudes profundament en la natura són les que tenen un valor religiós més elevat, i al revés, les situacions viscudes superficialment tenen un valor religiós escàs o nul.

Hem aplicat també la prova de Spearman per estudiar la correlació entre les mateixes variables, després d'haver agrupat les 30 làmines ISAT en 14 temes diferents, utilitzant com criteris d'agrupació l'anàlisi qualitativa de les descripcions que els individus fan de les làmines. Aquests 14 temes i les làmines corresponents són:

<u>Temes</u>	<u>Làmines</u>	<u>N</u>
Mar	N2,N5,NC,ND,NS	5
Muntanya	N3,N6,N8,NP	4
Bosc	N1,N4,NB	3
Riu	NM,NU,NY	3
Treball-natura	NA,NK,NQ	3
Dona-natura	NJ,NR	2
Esport-natura	NE,NZ	2
Mare-infant-natura	NI,NL	2
Cova	N7	1
Fàbrica-natura	NF	1
Home a la lluna	NH	1
Nen-natura	NO	1
Telefèric	NT	1
Tempesta	NX	1
	Total	30

(1) Doménech Massons, J.M. (1975), o.c. pàg.444.

Taula g Càlcul de la Correlació entre el Valor Religiós i el Nivell de Profunditat de les ISAT-30.

Lám.	Median Val.Rel.	Median Niv.Prof.	Rang ₁	Rang ₂	D	D ²
NH	1.50	2.00	1	1	0	0
N6	1.90	2.57	2	8	6	36
NC	2.00	2.44	3	7	4	16
NR	2.11	2.27	4	4	0	0
NJ	2.35	2.35	5	5	0	0
N5	2.36	3.25	6	21	15	225
NI	2.39	2.05	7	2	-5	25
N7	2.41	3.10	8	15,5	7,5	56,25
N3	2.50	2.43	9,5	6	-3,5	12,25
NL	2.50	2.08	9,5	3	-6,5	42,25
N1	2.57	2.65	11,5	12	0,5	0,25
N2	2.57	3.11	11,5	17	5,5	30,25
NX	2.59	3.24	13	20	7	49
NM	2.61	2.62	14	10,5	-3,5	12,25
NB	2.72	3.15	15	18	3	9
N4	2.73	2.93	16	14	-2	4
N8	2.76	3.10	17	15,5	-1,5	2,25
NY	2.78	2.73	18	13	-5	25
NS	2.90	3.43	19	24	5	25
NP	3.04	2.62	20	10,5	-9,5	90,25
NU	3.06	3.20	21	19	-2	4
NO	3.22	2.61	22	9	-13	169
NZ	3.50	3.50	23	25	2	4
ND	3.55	3.55	24	26	2	4
NA	3.85	3.30	25	22	-3	9
NT	4.12	4.07	26	30	4	16
NE	4.53	3.35	27	23	-4	16
NF	4.63	3.65	28,5	27	-1,5	2,25
NK	4.63	3.93	28,5	29	0,5	0,25
NQ	4.77	3.90	30	28	-2	4
					$\Sigma D^2 = 888,50$	

Coeficient de Correlació Ordinal de Spearman (r_s) =
 $= 1 - 6 \Sigma D^2 / n(n^2 - 1)$ $n = 30$ Risc de 1 % : $r(28, 0.01) = 0,432$
 $r_s = 1 - 6 \times 888,5 / 30 \times (30^2 - 1) = 0,802$

(temes del bosc, tempesta, muntanya, mar, riu), que posseixen un valor religiós més alt que les de medianes compreses entre 3.00 i 3.50 (NP, NU, NO i NZ).

La majoria de temes de l'home i el treball (NF, NK i NQ) ocupen els últims rangs, juntament amb el tema de l'esquiador (NE). Els precedeixen ND (dona - barques), NA (treball al camp) i NT (telefèric), làmines situades en l'interval bastant improbable.

2.4.3.3 CORRELACIO ENTRE VALOR RELIGIOS I NIVELL DE PROFUNDITAT DE L'EXPERIENCIA DE LA NATURA

El sentit i contingut d'aquestes diverses valoracions no podem pas estudiar-les a partir d'aquests resultats quantitativs. Caldrà esperar l'anàlisi qualitativa que farem més endavant a partir de les descripcions fetes a les làmines pels subjectes. Però és evident que l'ordenació en rangs ens deixa entreveure quines són les situacions amb més capacitat evocadora des del punt de vista religiós i, d'altra banda, ens permet estudiar-ne la correlació existent entre nivell de profunditat i valor religiós.

Tenint en compte que la nostra sèrie ISAT consta de 30 làmines i que els valors de les dues variables observades (nivell de profunditat i valor religiós) constitueixen una escala ordinal, caldrà aplicar una prova no paramètrica per conèixer la dependència o independència de les dues variables. Aquesta prova és el coeficient de correlació ordinal de Spearman (1).

En la Taula g, pàgina següent, pot veure's com hem calculat les D^2 (quadrats de les diferències entre

---

(1) Doménech Massons, J.M. (1975) Métodos estadísticos para la investigación en ciencias humanas, Ed. Herder, Barcelona, pp.351- 354.

Taula f

Ordenació de les 30 làmines de les ISAT en funció del valor religiós. Medianes del grup de 60 adults. Diferències de rang entre nivell de profunditat i valor religiós.

Rang	Làmines	Valor religiós	Md.	Dif. Rg.(1)
1	NH. Home a la Lluna	Molt Probable	1.50	0
2	N6.Muntanya-Repòs	Probable	1.90	+6
3	NC.Crestes de Temporal	Probable	2.00	+4
4	NR.Ram-Dona	Probable	2.11	0
5	NJ.Jovial	Probable	2.35	0
6	N5.Mar-Platja (2)	Probable	2.36	+15
7	NI.Infant-Mare-Bosc	Probable	2.39	-5
8	N7.Cova	Probable	2.41	+7,5
9,5	N3.Cim de Muntanya-Ascensió	Probable	2.50	-3,5
9,5	NL.Llac-Mare-Infant	Probable	2.50	-6,5
11,5	N1.Bosc-Soledat	Més Aviat Probable	2.57	+0,5
11,5	N2.Mar-Ona Rompent	Més Aviat Probable	2.57	+5,5
13	NX.Xec del Llampec	Més Aviat Probable	2.59	+7
14	NM.Muntanya-Riu	Més Aviat Probable	2.61	-3,5
15	NB.Bosc-Foc	Més Aviat Probable	2.72	+3
16	N4.Bosc-Llum	Més Aviat Probable	2.73	-2
17	N8.Muntanya-Pendants Nevades	Més Aviat Probable	2.76	-1,5
18	NY.Cascada en Y	Més Aviat Probable	2.78	-5
19	NS.Solitari-Veler	Més Aviat Probable	2.90	+5
20	NP.Pujant-Alpinistes	Més Aviat Probable	3.04	-9,5
21	NU:Ullprès-Riu	Més Aviat Probable	3.06	-2
22	NO.Nen-Braços Oberts	Més Aviat Probable	3.22	-13
23	NZ.Ziga-zaga-Paracaigudistes	Més Aviat Probable	3.50	+2
24	ND.Dona-Barques	Bastant Improbable	3.55	+2
25	NA.Avi-Pagès	Bastant Improbable	3.85	-3
26	NT.Telefèric	Bastant Improbable	4.12	+4
27	NE.Esquiador	Improbable	4.53	-4
28,5	NF.Fum-Camp de Blat	Improbable	4.63	-1,5
28,5	NK.Cotó-Tractor	Improbable	4.63	0,5
30	NQ.Quefer al Bosc	Improbable	4.77	-2

(1) Sostraiem el Rang del Valor religiós del Rang del Nivell de Profunditat:
(Rg PROF.) - (Rg RELIG.)

(2) Un cop ja havíem efectuat tots els càlculs, ens hem adonat d'un error: la mediana de N5 és en realitat 2.78 i no 2.36.

da categoria un valor mig comprès entre aquestes dues quantitats.

Aquesta informació ens serveix de ben poc si observem com es distribueixen les freqüències en cada làmina. Algunes làmines donen distribucions en forma de campana (N4, N8, NU, NY), però és fàcil veure que la majoria són amodals. NE, NF, NK, NQ i NT donen corbes en L, ja que les freqüències s'acumulen en la categoria improbable. Al contrari, N6, NC, NR, NI, Nj es distribueixen en forma de J. Un exemple de distribució bimodal el trobem en N1. Les làmines NA i NH tendeixen a distribuir-se en forma de U. Les altres ens donarien corbes asimètriques, positives o negatives.

Aquesta varietat de distribucions expressa ja gràficament la disparitat de reaccions del nostre mostratge pel que fa al valor religiós de les diverses situacions del test.

La mesura més apropiada de la tendència central serà doncs la mateixa que hem emprat més amunt en l'estudi del nivell de profunditat: la mediana. Tot donant-nos una avaluació del valor religiós de cada imatge, la mediana ens permet, a més, ordenar en 30 rangs la sèrie completa de les ISAT. Es el que hem fet en la Taula f, pàgina següent, donant a les diverses categories els següents valors quantitius:

MOLT PROBABLE	1
PROBABLE	2
MES AVIAT PROBABLE	3
BASTANT IMPROBABLE	4
IMPROBABLE	5

El primer rang l'ocupa la situació de l'home a la lluna (NH) -experiència religiosa molt probable- seguit per 9 làmines en les que l'experiència de Déu és probable: temes de la muntanya (N6, N3), del mar (NC, N5), de la cova (N7) i de la dona, sola o amb un infant (NR, NJ, NI, NL). A continuació vénen 13 làmines en les que la probabilitat de pensaments i sentiments sobre Déu és més aviat minsa, però cal distingir les que obtenen una mediana inferior a 3.00

ISAT-30. VALOR RELIGIOS DE CADA LAMINA. RESULTATS BRUTS.

LAM.	IMPROBABLE	BASTANT IMPROBABLE	MES AVIAT PROBABLE	PROBABLE	MOLT PROBABLE
N1	6	10	15	9	20
N2	2	14	15	18	11
N3	1	14	15	15	15
N4	7	6	22	14	11
N5	3	9	25	22	11
N6	0	7	14	15	24
N7	6	12	11	19	12
N8	3	13	19	12	13
NA	19	17	5	10	9
NB	2	14	18	16	10
NC	2	7	12	18	21
ND	11	20	13	10	6
NE	31	21	4	2	2
NF	34	11	8	4	3
NH	12	4	5	9	30
NI	8	9	12	9	22
NJ	7	11	10	13	19
NK	34	15	6	2	3
NL	5	14	11	11	19
NM	3	11	18	16	12
NO	6	19	18	8	9
NP	9	16	11	13	11
NQ	41	11	7	0	1
NR	5	9	9	18	19
NS	4	14	20	8	14
NT	24	16	12	5	3
NU	8	14	18	14	6
NX	7	13	11	16	13
NY	7	10	21	16	6
NZ	22	8	13	6	11
Total	329	369	388	348	366
Mitj.	$\bar{X} = 10,97$	$\bar{X} = 12,30$	$\bar{X} = 12,93$	$\bar{X} = 11,60$	$\bar{X} = 12,20$

2.4.3 VALOR RELIGIOS DE L'EXPERIENCIA DE LA NATURA

2.4.3.1 METODOLOGIA.

La segona part del qüestionari enfoca directament la possible dimensió religiosa de l'experiència humana de la natura.

"Considerem, si us plau, -diem en la consigna- de cap i de nou el conjunt de les fotografies tot preguntant-vos ara en quina mesura el fet de viure tal o tal situació podria suscitar en el que la viu sentiments o reflexions referents a Déu.

Triem doncs una altra vegada les fotos, fent-ne 5 piles. Cada pila ha d'aplegar les fotos en les que la presència de sentiments i reflexions referents a Déu és

IMPROBABLE	(1a. pila)
BASTANT IMPROBABLE	(2a. pila)
MES AVIAT PROBABLE	(3a. pila)
PROBABLE	(4a. pila)
MOLT PROBABLE	(5a. pila)

Tal com hem fet abans en l'avaluació del nivell de profunditat, demanem de classificar les fotografies de cada pila, amb els seus valors corresponents, en un quadre a propòsit de manera que quedi constància de la distribució realitzada per cada individu.

2.4.3.2 RESULTATS GLOBAIS

En la Taula e, pàgina següent, hem agrupat les freqüències registrades en les 30 làmines ISAT i n'hem calculat les mitjanes per cada categoria. Veiem que oscil·len entre 10,97 i 12,93. Es a dir, cada làmina obté a cada ca

2.4.3 VALOR RELIGIOS DE L'EXPERIENCIA DE LA NATURA

Notem, però, que el grup de joves camperols obté a N6 una mediana bastant més alta que el grup d'estudiants belgues de Brusel·les (χ^2 Gr. CAMP.-CIUT. no significativa en aquesta làmina). Quasi segur que en aquest cas els factors determinants són més de tipus cultural que no de personalitat. Sembla normal que el noi que ha nascut i viu a pagès s'identifiqui més fàcilment que el de ciutat amb l'actitud contemplativa i meditativa del personatge de N6. Però, d'altra banda, pensem que les diferències constatades en aquesta làmina entre joves camperols i estudiants podrien ser d'alguna manera l'expressió de l'asincronime existent en el procés de maduració psicològica entre població rural i població urbana.

Cal subratllar a més que el tema de la cova (N7) obté unes medianes semblants en els tres grups (χ^2 Gr.CAMP.-CIUT. no significativa), signe potser de la constància de l'encís que produeix en l'home tot el que en el món hi ha d'insòlit, fantàstic i misteriós.

Finalment, contrastant amb el grup d'adults ciutadans i estudiants belgues, observem una dispersió més gran de les medianes dels joves camperols en les làmines N2, N4, N8, situades en l'interval bastant superficialment i N5 en el superficialment. En l'anàlisi diferencial entre aquest últim grup i el d'adults ciutadans, hem vist que la prova estadística de χ^2 ens dóna valors significatius en totes aquestes làmines, amb un risc d'error que oscil·la del 1% al 10%. Però la prudència s'imposa a l'hora de donar-ne la interpretació perquè, ultra la temàtica de les situacions d'aquestes làmines, possiblement han intervingut altres factors.

En efecte, la qualitat fotogràfica d'aquestes làmines era en alguns casos inferior a la de les utilitzades generalment en les nostres enquestes. I en el cas concret de N5 (mar-platja), creiem que la petitesse dels personatges situats en el racó esquerra de la làmina els fa passar sovint desapercebuts, impeding així tota mena de identificació i projecció.

Observant la distribució de les medianes dels tres grups de comparació en el Gràfic d, de la pàgina anterior, constatem en primer lloc l'acord de joves camperols, estudiants belgues i adults ciutadans en avaluar N3, tema de l'ascensió de la muntanya, com experiència profunda. No és sorprenent que la situació de l'home mesurant-se amb la dificultat i assolint amb esforç el seu objectiu captivi els desigs d'afirmació i els ideals de superació del jovent. Ara bé, aquest neguit no sembla pas haver-se apaivagat en la població adulta que continua trobant en el tema de l'ascensió un símbol evident de realització humana (χ^2 Gr.CAMP-CIUT. no significativa).

Paral·lelament a aquesta actitud eminentment activa, veiem que la població adulta atribueix un valor de profunditat més alt que la població juvenil a les situacions en que la natura apareix en el seu aspecte d'acolliment, inspirant serenitat i convidant a la reflexió, com és ara en les làmines N6, N1 i N4 (χ^2 Gr.CAMP.-CIUT. significativa en N1 i N4, amb un risc de 5% i 10% respectivament).

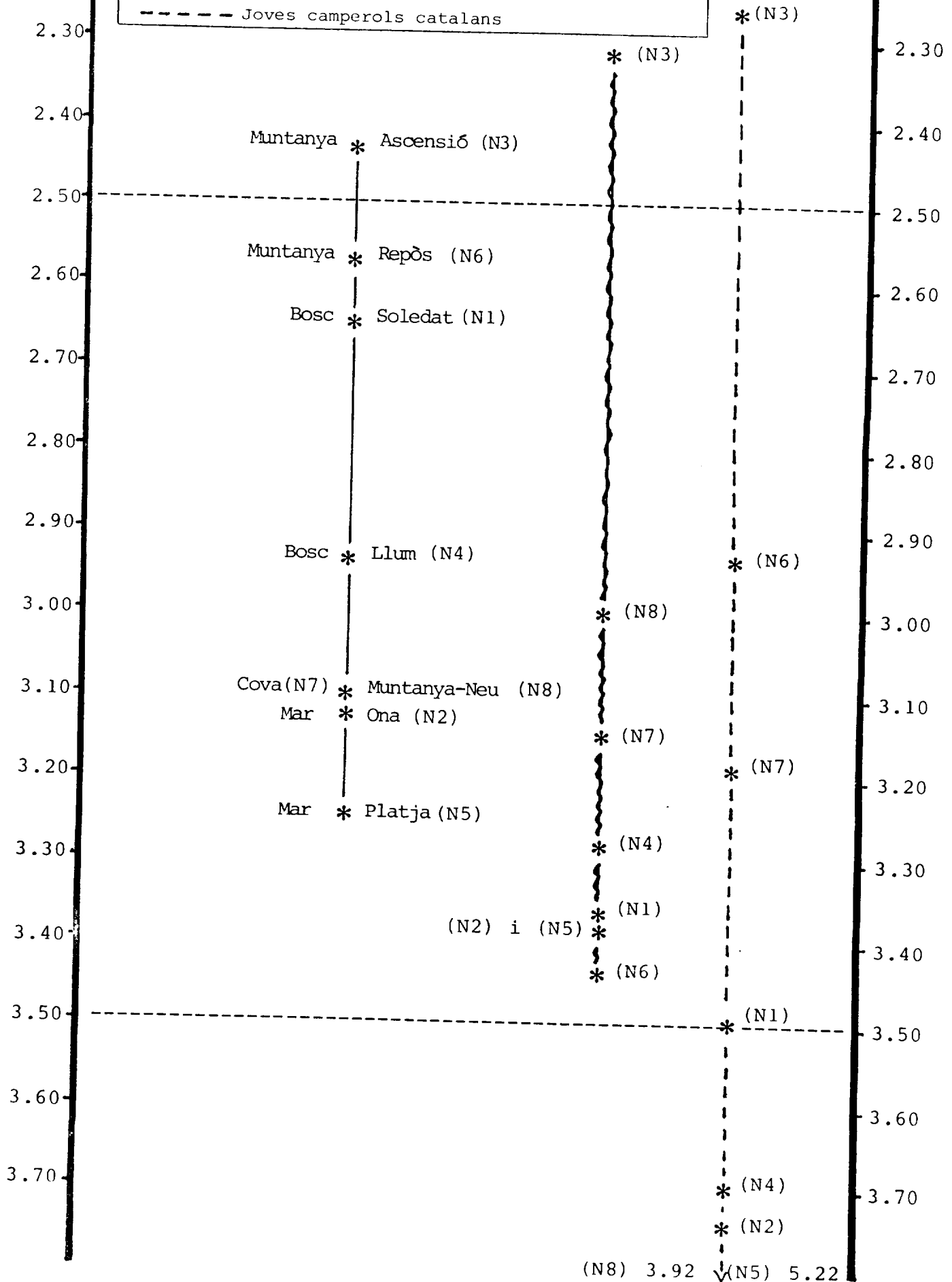
L'explicació d'aquest fet caldria buscar-la en les diferències psicològiques que separen el món del jovent i el món dels adults. El jove que ha superat la fase de narcisisme adolescent es caracteritza bàsicament per la recerca febrils d'una autonomia, estructuradora del jo, però que l'enfronta sovint dramàticament amb tot el que l'envolta. En canvi, l'adult mig de les nostres enquestes és l'home que ha assolit a través del matrimoni l'equilibri sexual i afectiu; viu una existència autònoma i s'ha compromès professionalment i socialment (1). Creiem que aquesta situació, juntament amb l'experiència de la paternitat, li permeten harmonitzar els valors en certa manera oposats de conquesta i acolliment, d'acció i contemplació, presents simbòlicament i de forma paradigmàtica en les làmines N3 i N6.

---

(1) Subirà, E.; Bachs, J.; Camps, J.; Codina, P.; Gonzalvo, J. (1973) El canvi religiós a Catalunya, ICESB, Barcelona, pp. 112-113.

SERIE NATURA ISAT-58. NIVELL DE PROFUNDITAT
 COMPARACIO DE LES MEDIANES DE:

- Adults ciutadans
- ~ Estudiants belgues
- - - Joves camperols catalans

(N8) 3.92 (N5) 5.22

güent; a més, hem aplicat la prova de χ^2 als resultats obtinguts en la variable estudiada pel grup de joves camperols i adults ciutadans. En aquesta prova ens veiem obligats a prescindir del grup d'estudiants belgues, perquè no coneixem la distribució detallada dels resultats d'aquest grup.

El càlcul de χ^2 l'obtenim mitjançant la prova de comparació de vàries reparticions observades en grups amb dades independents (1). En l'Anex 8, pp.49'- 51', donem per cada làmina la taula on figuren els efectius observats i entre parèntesi els efectius calculats dels dos grups de comparació, que ens permet obtenir el valor de χ^2 . Indiquem en cada cas el nombre de graus de llibertat i el nivell de significació de la prova, amb referència a la Taula on figura la Llei de χ^2 (2).

En síntesi, els resultats de l'anàlisi diferencial quant al nivell de profunditat de les 8 làmines natura de les ISAT-58 entre joves camperols i adults ciutadans (Gr. CAMP-CIUT.) són els següents:

Làmina	χ^2	Significació(3)
N1	10,29	* *
N2	17,30	* * *
N3	1,22	No signif.
N4	7,94	*
N5	9,16	*
N6	5,54	No signif.
N7	1,53	No signif.
N8	11,62	* *

(1) Doménech, J.M. (1975) pp.126- 132.

(2) Doménech, J.M. (1975)

(3) * * * = χ^2 significativa i $\alpha = 0.01$
 * * = χ^2 significativa i $\alpha = 0.05$
 * = χ^2 significativa i $\alpha = 0.10$

2.4.2.5 EL NIVELL DE PROFUNDITAT DE LA SERIE NATURA ISAT-58.
COMPARACIO ENTRE JOVES CAMPEROLS CATALANS, ESTUDIANTS
BELGUES I ADULTS CIUTADANS.

Com sabem, la primitiva sèrie de làmines ISAT-Natura utilitzada en la recerca de P. De Neuter, constava de 10 làmines (1). En la nova sèrie ISAT-30, nosaltres conservem 8 d'aquestes imatges, les quals també figuren en una altra sèrie d'ISAT que actualment està experimentant J. Forrellat en una recerca, dirigida per nosaltres, sobre la dimensió religiosa del treball de l'home en la natura.

El mostratge de De Neuter està format per 100 nois, estudiants de batxillerat de 4 instituts de Brussel·les, de 16 a 20 anys (mitjana: 17 anys, 2 mesos), la majoria dels quals són creients i practicants (2).

El grup que està estudiant J. Forrellat està constituït per 86 nois, camperols catalans de diferents regions agrícoles (Girona, Vich, Lleida), de 16 a 21 anys (mitjana: 17 anys). La majoria són també creients, dels quals 45% són practicants i 55% poc practicants.

Malgrat que la metodologia no ha estat exactament la mateixa, ja que ultra les 8 làmines esmentades se n'han utilitzat d'altres diferents en cada cas, creiem interessant de comparar els resultats obtinguts en l'apreciació del nivell de profunditat d'aquestes 8 Imatges-Natura de les ISAT-58 per aquests dos grups de joves i el grup d'adults de la nostra recerca.

Com element de comparació, disposem en primer lloc de les medianes obtingudes pels tres grups, la distribució de les quals pot veure's en el Gràfic d, pàgina se-

---

(1) Vegeu: Les imatges- situacions d'apercepció temàtica, 2.2.1 p. 90.

(2) De Neuter, P. (1972) Amour, Sexualité et Religion, Social Compass, XIX, 1972/3, p.368.

ferència significativa (Anex 5, pp.29'- 30'). Senyalem únicament que el grup EX obté valors més elevats en 16 làmines, precisament les que per hipòtesi podríem considerar més en consonància amb les aficions d'aquest grup, és a dir, les de temes com la muntanya, el bosc, el mar, etc.

Els subgrups DF - DC (surten a fora el cap de setmana o bé es queden a casa) tampoc ens donen diferències significatives, però DF obté valors més elevats en 21 làmines, sobretot en N4, N1, N5 i NR. En 9 làmines domina el subgrup DC, sobretot en NH i NQ (1).

Una última anàlisi estadística del nivell de profunditat entre les diferències observades en els subgrups extrems ES (subgrup que afirma haver fet alguna experiència religiosa de la natura i té un índex alt de religiositat) i EN (subgrup que no ha fet cap experiència religiosa de la natura i té un índex baix de religiositat) indica que no existeixen diferències significatives entre els dos grups, exceptuant NA i NQ, làmines en les quals el grup EN obté uns valors significativament superiors amb un risc del 5% i del 10% respectivament. En les altres làmines home-treball-natura, el subgrup EN també domina sobre el grup ES, que amb tot obté valors més elevats en 19/30 làmines (anex 5, pp. 33'- 34').

---

(1) El χ^2 de N4 (5.08) és significatiu amb un risc del 10%.
Vegeu Anex 5, p. 35'.

2.4.2.4 RESULTATS DE L'ANALISI DIFERENCIAL

En l'Anex 5, pp. 27'- 35', poden examinar-se les distribucions de freqüències i el càlcul corresponent de K_D dels subgrups RA (Index Alt de religiositat) i RB (Index Baix de religiositat); de EX (Ciutadans Excursionistes) i NE (Ciutadans no Excursionistes). En les distribucions de freqüències dels subgrups DF (Diumenge Fora de casa) i DC (Diumenge a Casa), ES (Experiència religiosa de la natura: Sí) i EN (Experiència religiosa de la natura: No), calculem la D_{max} que permet després aplicar la prova de Kolmogorov-Smirnov amb l'aproximació de χ^2 .

Entre els subgrups RA i RB, l'única diferència significativa ($P = 0.05$) apareix en la làmina NF, tema del contrast entre agricultura i món industrial. El grup amb índex baix de religiositat (RB) considera que el personatge viu la situació amb més profunditat que el grup amb índex alt de religiositat (RA), i aquesta tendència es manifesta en 16 làmines més, però sense que les diferències siguin significatives. En N4, ND, i NJ, els dos grups obtenen idèntics valors. Les 10 làmines restants, especialment N7, NI, NL, NM, obtenen puntuacions més elevades en el grup RA.

Tenim en compte que les diferències no són significatives no podem treure conclusions categòriques d'aquestes observacions. L'única cosa que voldríem subratllar és que sobretot les làmines de l'home-treball-natura (NA, NF, NK, NQ) són qualificades de més profundes pel grup RB. Com veurem en l'anàlisi de contingut, aquestes situacions són interpretades de manera negativa (destrucció de la natura, deshumanització, vida dura ... sentiments de por, soledat, abandó, etc.). Semblaria doncs que el grup RB manifesta més sensibilitat que RA davant del problema de la injustícia en el món i de l'home en dificultat.

Quant al nivell de profunditat dels subgrups EX (ciutadans excursionistes) i NE (ciutadans no excursionistes), la prova de Kolmogorov-Smirnov no detecta cap di-

La regió de rebuig té una sola cua, ja que H_1 prediu la direcció de la diferència. N (nombre de subjectes per grup) depèn de cada cas. Com veurem, en els subgrups RA - RB i EX - EN, $n_1 = n_2$. En els subgrups DF - DC i ES - EN, $n_1 \neq n_2$.

Quan $n_1 = n_2$, basta calcular la diferència més gran entre les dues sèries de resultats (K_D) i consultar la Taula L (Siegel, p. 312) per veure si la diferència és significativa. En cas afirmatiu es rebutja H_0 .

Quan $n_1 \neq n_2$, calculem la diferència màxima ($D_{\max}$) entre les proporcions acumulatives de freqüències, i apliquem a continuació l'aproximació χ^2 , segons la fórmula

$$\chi^2 = 4D^2 \frac{n_1 n_2}{n_1 - n_2} \quad df = 2 \quad (1)$$

"Es interesante notar -diu Siegel- que la aproximación de chi cuadrada también puede usarse con muestras pequeñas, pero en este caso conduce a una prueba conservadora. En otras palabras, el error en el uso de la aproximación chi cuadrada con muestras pequeñas está siempre en la dirección "segura" (Goodman). Si H_0 es rechazada por medio de la aproximación chi cuadrada con muestras pequeñas, podemos sin duda confiar en la decisión" (2).

---

(1) Pels valors significatius de χ^2 , consultem la Taula D de l'obra de J.Mª Doménech Massons: "Métodos estadísticos para la investigación en ciencias humanas". Herder, Barcelona 1975, pp. 418-419.

(2) Siegel, S. (1970), p. 163.

tribució) (1). En aplicar la prova es fa una distribució de freqüències acumulatives per cada mostratge, i s'examina en cada interval les diferències entre les dues funcions escalonades, consignant-se la desviació més gran ($D_{\text{màx}}$). En el nostre cas, hem establert les freqüències acumulatives, en totes i cada una de les làmines de la sèrie, de cada parella de subgrups diferencials. Apliquem el test de Kolmogorov-Smirnov perquè les distribucions dels resultats de les ISAT són del tipus d'una escala ordinal, i en aquest cas la prova de Kolmogorov és més potent que el χ^2 (2).

Fem la següent hipòtesi nul·la (H_0):

No hi ha cap diferència significativa de nivell de profunditat entre els subgrups extrems del mostratge. La hipòtesi alternativa (H_1) és que existeix una diferència significativa, en el sentit que el subgrup estudiat (índex alt de religiositat; són o han estat excursionistes; surten de la ciutat el cap de setmana; han fet una experiència religiosa de la natura) viu les situacions de les ISAT-30 amb més profunditat que el grup de comparació.

Indicarem els nivells de significació de 0.01, 0.05 i 0.10. Aquest últim nivell, menys sever, ha estat utilitzat en la recerca de De Neuter (3), que obté distribucions semblants a les nostres, i per aquesta raó creiem útil emprar-lo.

Siegel dóna en l'obra citada (p. 312) la Taula de valors crítics de K_D (numerador de D) en la prova de Kolmogorov-Smirnov, sempre que $N \leq 40$, i aquest és el nostre cas.

---

(1) Siegel, S. (1970) Diseño experimental no paramétrico aplicado a las ciencias de la conducta. Trillas, México, pp.155- 165.

(2) Siegel, S. o.c., p.163.

(3) De Neuter, P. (1971).

cim d'una muntanya (N3) i l'home davant el mar enfurismat (NC).

A l'altre extrem, el treball al camp o al bosc (NK, NQ), el telefèric (NT), la dona sentada al moll (ND) i la vella al camp de blat davant la fàbrica fumejant (NF) són situacions viscudes bastant superficialment.

Les altres 18 làmines representen pel nostre mostratge situacions viscudes bastant profundament. L'home i la natura (muntanya, bosc, riu), tant en situació contemplativa (N6, NM, N1, NY, N4), com activa (NP), i la làmina del nen i la natura (NO) obtenen medianes inferiors a 3.00, és a dir, més pròximes a l'interval profundament, que les 11 làmines restants. Aquestes representen a més de temes semblants als anteriors (N8, NB, NU), els de l'home i el mar (N2, N5, NS), el de la cova (7), el de la tempesta (NX), el del treball al camp (NA) i el de l'esport i la natura (NE, NZ). Obtenen unes medianes superiors a 3.00, que els aproxima de l'interval de les situacions viscudes bastant superficialment.

2.4.2.3 ANALISI DIFERENCIAL. TEST ESTADISTIC DE KOLMOGOROV-SMIRNOV.

Malgrat que la distribució de resultats globals que acabem d'examinar ens revela un grup bastant homogeni pel que fa a l'apreciació del nivell de profunditat de les diverses situacions de les ISAT- 30, hem fet una anàlisi diferencial entre els subgrups extrems del mostratge, establerts més amunt segons les variables: índex de religiositat, pràctica de l'excursionisme, manera de passar el cap de setmana, i l'haver fet o no una experiència religiosa de la natura.

En aquesta anàlisi hem aplicat el test de Kolmogorov-Smirnov, que determina si dos mostratges procedeixen de la mateixa població (o de poblacions amb idèntica dis

Taula c Ordenació de les 30 làmines de les ISAT en funció del valor de profunditat. Mediances del grup de 60 adults.

Rang	Làm.	Nivell de profunditat	M _d
1	NH	Profundament	2.00
2	NI	Profundament	2.05
3	NL	Profundament	2.08
4	NR	Profundament	2.27
5	NJ	Profundament	2.35
6	N3	Profundament	2.43
7	NC	Profundament	2.44
8	N6	Bastant Profundament	2.57
9	NO	Bastant Profundament	2.61
10,5	NM	Bastant Profundament	2.62
10,5	NF	Bastant Profundament	2.62
12	N1	Bastant Profundament	2.65
13	NY	Bastant Profundament	2.73
14	N4	Bastant Profundament	2.93
15,5	N7	Bastant Profundament	3.10
15,5	N8	Bastant Profundament	3.10
17	N2	Bastant Profundament	3.11
18	NB	Bastant Profundament	3.15
19	NU	Bastant Profundament	3.20
20	NX	Bastant Profundament	3.24
21	N5	Bastant Profundament	3.25
22	NA	Bastant Profundament	3.30
23	NE	Bastant Profundament	3.35
24	NS	Bastant Profundament	3.43
25	NZ	Bastant Profundament	3.50
26	ND	Bastant Superficialment	3.55
27	NF	Bastant Superficialment	3.65
28	NQ	Bastant Superficialment	3.90
29	NK	Bastant Superficialment	3.93
30	NT	Bastant Superficialment	4.07

ries classificadores, constatem que els resultats són lleugerament més elevats en les 3 categories centrals (22% i 21% dels resultats) que en les extremes (16% i 18% dels resultats). En algunes làmines aquesta tendència es fa més patent, com és ara en N2, NA, NB, NM, NO, NU, etc., que obtenen almenys un 75% de freqüències en les categories bastant superficialment, bastant profundament i profundament.

Excepcionalment NH (Home - Lluna) i NZ (Paracaigudistes) recullen un màxim de resultats en les categories extremes: són doncs les dues làmines amb més força discriminativa. NJ (Jovial) obté a superficialment la freqüència 6, que augmenta progressivament fins a 19 en la categoria molt profundament. Observem el mateix, però en sentit contrari, en la làmina NK (7 en molt profundament i 22 en superficialment).

Aquest breu cop d'ull a la distribució de resultats ja ens anuncia com es repartiran les medianes que calculem a cada làmina, tot considerant les diverses categories com intervals d'un continu que va de la categoria superior (molt profundament) a la inferior (superficialment) i a les que atribuïm els següents valors quantitativus:

MOLT PROFUNDAMENT	1
PROFUNDAMENT	2
BASTANT PROFUNDAMENT	3
BASTANT SUPERFICIALMENT	4
SUPERFICIALMENT	5

En la Taula c, pàgina següent, veiem que cap mediana és inferior a 1.50 (categoria molt profundament) ni superior a 4.50 (categoria superficialment). 18 làmines ocupen l'interval bastant profundament (mediana entre 2.50 i 3.50), 7 ocupen l'interval profundament (mediana entre 1.50 i 2.50), i 5 el bastant superficialment (mediana entre 3.50 i 4.50).

Les situacions viscudes profundament són les de l'home a la lluna (NH), les de la dona, sola o acompanyada d'un nen, en la natura (NI, NL, NR i NJ), l'ascensió al

Taula b

ISAT-30. NIVELL DE PROFUNDITAT. RESULTATS BRUTS.

LAM.	SUPERF.	BASTANT SUPERF.	BASTANT PROFUND.	PROFUND.	MOLT PROFUND.
N1	6	13	13	16	12
N2	2	2	18	12	7
N3	9	8	12	14	17
N4	11	11	14	12	12
N5	15	11	16	12	6
N6	4	13	14	16	13
N7	9	15	15	11	10
N8	12	12	15	18	3
NA	8	19	15	11	7
NB	7	16	20	10	7
NC	3	10	16	18	13
ND	10	21	21	5	3
NE	14	14	13	10	9
NF	19	13	7	10	11
NH	15	9	3	6	27
NI	2	14	9	11	24
NJ	6	10	12	13	19
NK	22	14	10	7	7
NL	4	9	9	19	19
NM	3	12	17	20	8
NO	4	10	18	19	9
NP	8	8	16	16	12
NQ	21	15	6	12	6
NR	1	13	13	13	20
NS	12	17	15	13	3
NT	24	14	15	6	1
NU	9	17	17	11	6
NX	13	12	19	11	5
NY	4	9	22	16	9
NZ	19	11	6	10	14
Total	296	391	416	378	319
Mitj.	$\bar{X}=9,87$	$\bar{X}=13,03$	$\bar{X}=13,87$	$\bar{X}=12,60$	$\bar{X}=10,63$

2.4.2 NIVELL DE PROFUNDITAT DE L'EXPERIÈNCIA DE LA NATURA

2.4.2.1 METODOLOGIA

La segona consigna de les ISAT-30 proposa a les persones enquestades de distribuir les 30 làmines de la prova segons el grau de profunditat més o menys gran de l'experiència viscuda en la natura.

"Les fotos que us hem repartit -diem en el qüestionari- representen diverses situacions de l'home en contacte amb la natura. Cada situació, cada experiència és viscuda amb més o menys intensitat i suscita en els que les viuen pensaments, sentiments i emocions més o menys profunds.

Doneu ràpidament, si us plau, un cop d'ull a cada foto i feu-ne 5 piles de manera que cada pila contingui respectivament les fotografies que expressin:

1.	Una situació viscuda	SUPERFICIALMENT	(1 ^a . pila)
2.	" "	" BASTANT SUPERFICIALMENT	(2 ^a . pila)
3.	" "	" BASTANT PROFUNDAMENT	(3 ^a . pila)
4.	" "	" PROFUNDAMENT	(4 ^a . pila)
5.	" "	" MOLT PROFUNDAMENT	(5 ^a . pila)

A continuació demanem de consignar en un quadre apropiat la valoració que el subjecte dóna a cada fotografia, tot conservant a part per la fase següent del qüestionari, les làmines col·locades en les piles 4^a. i 5^a., és a dir, les que evocuen una situació o experiència viscudes profundament i molt profundament.

2.4.2.2 RESULTATS GLOBAIS

En la Taula b, pàgina següent, donem els resultats obtinguts pels 60 individus del mostratge en la sèrie completa de les 30 làmines ISAT, ordenades de N1 a NZ. Observant les mitjanes obtingudes en cada una de les 5 cate-

2.4.2 NIVELL DE PROFUNDITAT DE
L'EXPERIENCIA DE LA NATURA

PEDRÓ, CALA, PLANA i no hi fa res que no estiguin presents en les ISAT.

En canvi, CEL ESTRELLAT i ESTRELLA, d'una banda, i FONT i DEU D'AIGUA, de l'altra, són símbols molt suggestius i de gran riquesa de contingut, que malhauradament no estan presents en les ISAT. Amb tot, els temes de la verticalitat transcendent i els de l'origen estan àmpliament presents en els resultats de les enquestes, gràcies a la presència d'altres símbols igualment suggeridors. Però en futures recerques, caldria incloure en la nostra sèrie ISAT-30 el tema de la FONT (natural) i el del CEL ESTRELLAT, no obstant la dificultat tècnica que suposa el trobar fotografies escaients d'aquests temes.

En resum:

Vida Humana i natura	381 paraules
Realitats naturals	376 paraules
Natura i afectivitat	357 paraules

TOTAL 1.114 paraules

2.4.1.3 ASSOCIACIONS LLIURES I IMATGES SIMBOLS.

Ens ha semblat interessant de comparar els resultats obtinguts en les associacions lliures i la llista de símbols de la natura, elaborada a partir d'enquestes anteriors i dels treballs dels historiadors de la religió(1). Volíem saber si el que els nostres subjectes copsen espontàniament a la vista de les làmines ISAT-30 era el mateix que nosaltres els proposàvem després com a possibles símbols de Déu.

Hem comprovat que de les 70 paraules de la llista de símbols, 50 es troben explícitament en les associacions fetes a partir de les ISAT-30.

De les 20 restants, algunes estan contigudes implícitament en les associacions lliures, com per exemple:

<u>Símbols</u>	<u>Associacions lliures</u>
Dona en el part	Maternitat
Fill acabar de néixer . .	Fill
Sembrat	Camp, conreu
Roure	Arbres, bosc
Cascada	L'aigua que salta
Horitzó	Espai, llunyania
Tro	Llamp, tempesta
Tenebres	Obscuritat

Altres símbols de la llista, com veurem més en davant, presenten poc interès, com és ara: PEDRA PRECIOSA,

---

(1) Vegeu L'escala Unipolar de Símbols Natura-Família, pp.

(Suma de les freqüències de la pàg. anterior)	85
h. <u>Pau - Repòs</u>	
Pau(23), Serenitat(9), Calma(7), Tranquil·litat(13)	52
Harmonia(5), Quietud(5), Equilibri(4).....	14
Silenci(5), Puresa(5), Placidesa(2)	12
Repòs(13), Descans(7)	20
i. <u>Meditació - contemplació</u>	
Meditació(11), Reflexió(8), Pensament(2), Pensatiu(2)	23
Recolliment(2), Interior(2), Conversió	5
Contemplació(8), Misteri, misteriosos(7)	15
j. <u>Joia - Tristesa</u>	
Alegria(15, Goig(8), Felicitat(7), Plaer(2)	32
Esperança(6), Optimisme(1), Cantar, càntic(3)	10
Llibertat	6
Tristesa, pena(4)	4
l. <u>Bellesa - Lletgesa</u>	
Bellesa(23), Poesia(4)	27
Pol·lució (7), Fum(5), Contaminació(2), Corrupció	15
m. <u>Perill - Por</u>	
Perill(5), Risc(3), Audàcia, atreviment	10
Por(12), Angoixa(5), Vertigen(3)	20
n. <u>Solitud</u>	
Solitud, soledat	27

Penyal, pared nord, pic, "Eiger", aeri.....	5
Ascensió, pujar, grimpar, roques (2), rocós ..	6
Volar (7), Ocells (2), Altura (2), Elevat (2).	13
Caiguda (4), Profunditat(2), Abisme, Precipici	8
Descens, Desnivells	2

d. Aigua - Neu

Aigua(15), Mar(11), Llac(8), Riu(6), Riera, To rrent	42
Onades(3), Platja(3), Marea baixa(1)	7
Fressa de l'aigua(5), frescor, fresc(5), remo- lins	11
Pesca, pescador(4), vela, nau, bogar	7
Boira(2), Calitja, pluja	4
Neu(16), Gelera(2), Gel(2)	20

e. Vegetació

Bosc(10), Arbres(13), Avets(5)	28
Flors(10), verd, verdor(5), Vegetal, vegetació (3)	18
Floreix	1

TOTAL 376

NATURA I AFECTIVITAT

g. Grandesa natura - petitesa humana

Grandesa, grandios (17), Immensitat(13), Ma- jestuós (5)	35
Impressionant(5), Meravellós(4), Magnífic(4)..	13
Admirable(2), Esplèndid, Imponent	4
Força(11), Potència(2), Impetuositat(2), Poder	16
Furiat, encrespat, enfurismat	3
Petitesa, petit(7), Dèbil	8
Impotència(3), Insignificància(3)	6

Amor	23
Tendresa (7), Dolçor (3), Afecte (3)	13
Matenitat (22), Fill (2)	24
Treball	35
Màquines, Recol.lectora	13
Indústria (9), Tècnica (8), Producció (2), Comerç (1), Mà de l'home (1)	21
Astronauta (3), NASA (1), Apol.lo (1), Cohets (1), Allunir (1), Camp (12), Pagès (7), Agricultura (6), Cotò (3)	28
Collita (2), Conreu (1), Sega (1), Vall (2), Prat (1)	7
Arrencar (1), Aixada (1), Tallar (2), Destrossa (5)	9
Esport (12), Esquí, esquiador (8), Eslàlom (1)....	21
Aventura (5), Vacances (2), Atleta (1), Diversió(1)	9
Natura	28
Déu (10), Creador (3)	13
Esforç (11), Domini (8), Triomf (5), Conquesta (5)	29
Progrès (6), Lluita (5), Ciència (4), Victòria (4)	19
Dificultat (2), Superació (2), Valentia (2)	6
Ambició, autodomini, bravura, constància	4
Descobrimnt, desenvolupament, dinamisme, vitalitat	4
TOTAL	361

REALITATS NATURALS

a. Cel - Espai

Aire (8), Vent (2), Núvols (7), Celatge(1).....	18
Espai (6), Llunyania (5), Paisatge (4), Cel (2)	17
Tempestat(15), Llamp (6), Borrasca, Pedregada..	23

b. Llum- Calor

Llum (16), Sol (14), Lluna (13), Contrallum (6)	49
Foc (4), Calor (2)	6

c. Muntanya - verticalitat - profunditat

Muntanya (13), Escalada (11), Cims (6), Amunt(3)	33
Cresta, Carena, Turó, Penya-segat, Cingle	5

constatem que les realitats naturals més colpidores pel nostre mostratge són la LLUM, el SOL, la LLUNA... L'AIRO, la NEU, la TEMPESTA, els ARBRES, les FLORS, el BOSC, la MUNTANYA i el MAR. Si hi afegim l'ESPORT, les MAQUINES i el CAMP, amb freqüències bastant més altes, trobem expressats clarament tots els temes de les nostres làmines, prova de que existeix una bona adequació entre imatges i situacions.

Les reaccions afectives espontànies més freqüents són de SOLITUD, PAU, ALEGRIA, REPOS, TRANQUIL·LITAT, POR... amb sentiments de BELLESA, GRANDESA, IMMENSITAT, FORÇA.

Més endavant podrem veure quines són les situacions concretes que provoquen aquestes reaccions i amb quina valència cal investir-les per dissipar l'ambigüitat que ara comporten. Pensem, per exemple, amb paraules com SOLITUD i POR.

Val la pena també de subratllar que entre les associacions lliures trobem 10 vegades la paraula DEU.

TEMES SUBJACENTS

En un intent de síntesi, hem agrupat les 1114 associacions lliures registrades en les nostres enquestes en tres grans apartats:

- Vida humana i natura
- Realitats naturals
- Natura i afectivitat

El contingut d'aquests gran temes quedarà explicat clarament amb les llistes de paraules que donem a continuació, indicant cada vegada les freqüències observades(1).

VIDA HUMANA I NATURA

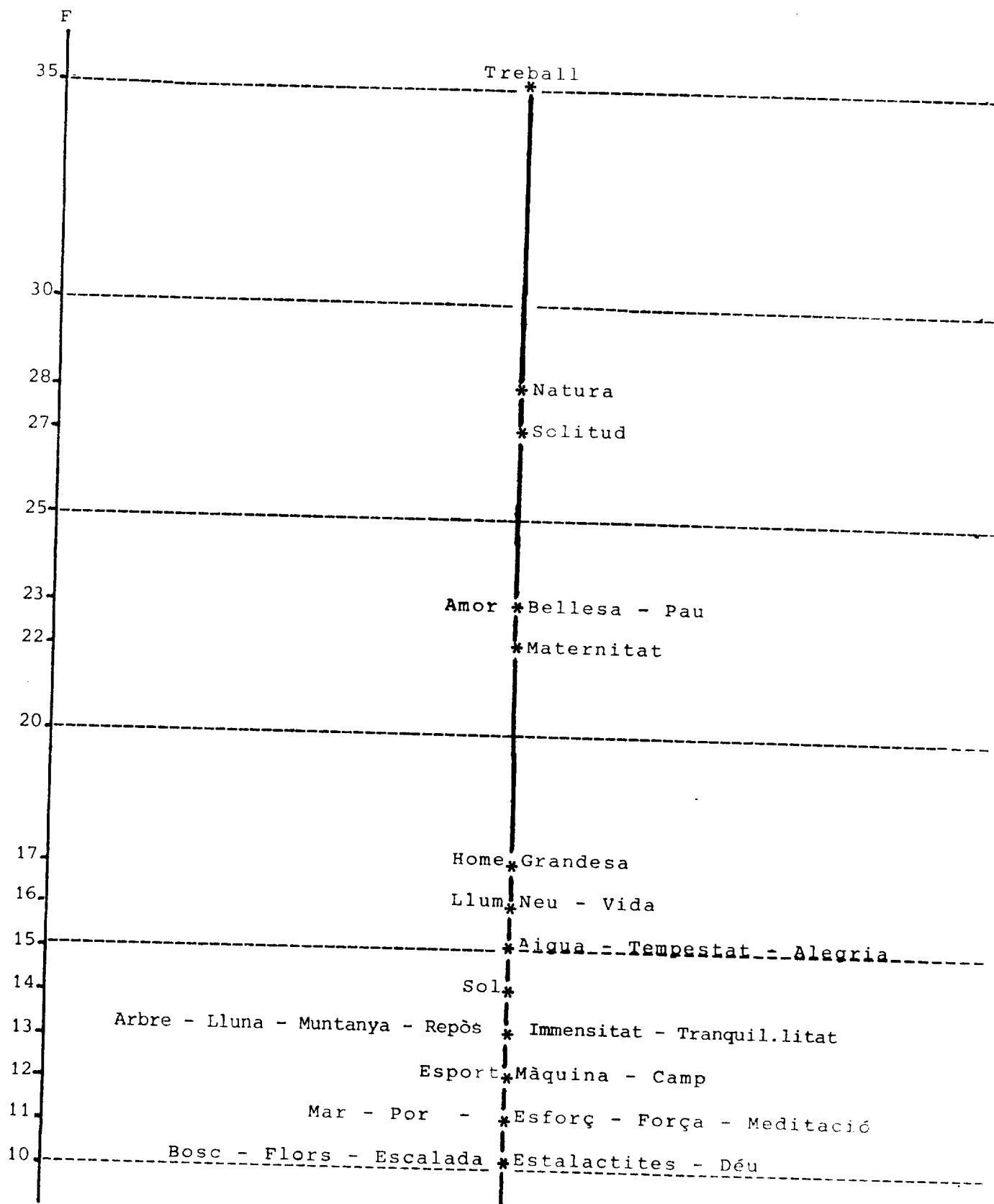
	Freqüència
El ser humà (Home:17) (Dona:9) (Nen:6).....	32
Vida, viure	16

(1) Indiquem entre parèntesi les freqüències parcials.

Taula a

ASSOCIACIONS LLIURES DE LES ISAT-30
 PARAULES MES FREQUENTS

2.4.1.2 RESULTATS.

Les paraules associades a les làmines de les ISAT que hem pogut retenir a l'hora d'establir-ne les freqüències tot agrupant-les en temes o categories afïns són exactament 1114, lo qual ens dóna una mitjana aproximada de 19 mots per protocol(1).

Les paraules que obtenen una freqüència igual o superior a 10 són 35. En la Taula a, pàgina següent, les distribuïm sobre un eix vertical que en visualitza les diferències, començant per TREBALL, mot que obté una freqüència de 35, la més elevada de la distribució.

La primera constatació, paradoxal a primera vista, és que la paraula més freqüentment associada ha estat, com acabem de veure, TREBALL, encara que vagi seguida immediatament per NATURA. Sembla doncs que, malgrat la superabundància de situacions que podrïem anomenar d'oci i descans de l'home en contacte amb la natura, l'actitud espontània dels nostres subjectes és destacar les làmines en que l'home treballa. Una cosa semblant observem amb les paraules AMOR i MATERNITAT que obtenen unes freqüències molt elevades. Les làmines en que apareix una dona sola, o bé una dona i un nen, suggereixen amb força aquests tipus d'associacions en les que la natura queda com a teló de fons.

Aquesta constatació s'anirà repetint, com veurem, al llarg de tota la nostra recerca. Es un signe, creiem, de la maduresa psicològica de la nostra mostra. L'home, en efecte, es realitza primordialment en el treball i en l'amor. Però això no obsta perquè la natura interpel·li l'home que treballa i estima, amb un llenguatge que s'articula d'una manera original sobre aquests registres fonamentals de l'existència.

D'acord amb les freqüències de mots associats

---

(1) S'han hagut d'eliminar les paraules més ambigües que per això mateix no es podien agrupar en cap de les categories establertes.

2.4.1 L'EVOCACIO ESPONTANIA DE L'EXPERIENCIA DE LA NATURA.

2.4.1.1 METODOLOGIA.

La primera consigna que proposem a les persones que participen a la nostra prova és la següent:

"Escampeu les fotografies sobre la taula i mireu-les una estona.

Escriviu tot seguit tantes paraules (noms, adjectius, verbs, etc.) o expressions (grups de mots) com se us acudin a la vista d'una o altra foto, o bé del conjunt de les fotos. Com més, millor.

Feu-ho amb el màxim d'espontaneïtat.

Escriviu les paraules o les expressions tal com se us acudin i de seguida que us vinguin a l'esperit".

Utilitzant aquesta tècnica, ben coneguda de psicòlegs i psicoanalistes, no ens proposem altra cosa que trencar el glaç d'una relació tot just iniciada amb les persones que benèvolament participen a les nostres enquestes. Associar paraules o expressions als estímuls visuals que se'ns presenten és una manera senzilla d'entrar en contacte amb un material bastant extens (30 làmines), que ens obliga immeditament a fixar la nostra atenció. El temps concedit per aquesta primera tasca és només de 5 minuts.

L'interés d'aquesta tècnica per la nostra recerca radica en veure quin és l'impacte que produeix el nostre material, quins són els temes que sorgeixen d'una primera visió de les làmines, i quin tipus de ressonància afectiva desvetllen aquestes en el cor dels subjectes.

2.4   R E S U L T A T S   D E   L A   R E C E R C A

---

2. No surten de casa (N = 22)

Residència de llarga
durada en algun po-
ble de mar

1. Sí (N = 13)

2. No (N = 16)

Residència de llarga
durada en algun po-
ble de muntanya

1. Sí (N = 9)

2. No (N = 13)

Un últim subgrup diferencial queda constituït amb la combinació de dues variables: l'experiència de Déu en la natura i l'índex de religiositat. En les nostres enquestes demanem, en efecte, que se'ns digui -i descrigui a continuació- si alguna vegada en contacte íntim amb la natura, s'ha tingut la impressió de fer el que podria anomenar-se una experiència de Déu. Un 78% contesta afirmatiuament i un 22% negativament. Tenint en compte l'índex de religiositat dels individus d'un i altre percentatge, establim encara dos subgrups diferencials:

1. Han fet una experiència de Déu en la natura i tenen un índex alt de religiositat

(N = 22)

2. No han fet aquest tipus d'experiència i tenen un índex baix de religiositat

(N = 9)

Els subgrups que acabem de consignar constitueixen, dintre d'un mostratge bastant homogeni, el que podem anomenar grups extrems, a partir dels quals efectuarem una anàlisi diferencial dels resultats obtinguts a l'enquesta.

rents al mostratge ens permeten d'establir el següent:

Un 34% practica o ha practicat l'excursionisme i un altre 34% no l'ha practicat mai. El 32% restant diu que ha fet escursions molt poques vegades, quan eren joves, etc.

Un 22% ha viscut durant varis anys o va molt so vint a passar temporades a algun poble de mar; un 51% ho fa rarament o només a l'estiu, durant les vacances, i un 27% contesta negativament.

Quant a l'haver viscut en algun lloc de muntanya, podem distingir un 15% que afirma haver-hi passat més de dos anys, un 22% que no hi ha viscut mai i un 63% que hi passa esporàdicament alguna temporada.

Finalment, la manera que té el nostre mostratge de passar els caps de setmana es reparteix de la manera següent: un 29% acostuma a sortir fora (mar o muntanya) contra un 37% que no es mou de casa; aquests últims passen el diumenge amb la família i els amics, llegeixen, fan una mica d'esport... Els demés no es defineixen clarament o bé no contesten a la pregunta.

Totes aquestes dades, juntament amb les explici- tades en l'apartat anterior, proporcionen elements suficients per a constituir el següents subgrups diferencials:

VARIABLE	SUBGRUPS DIFERENCIALS
Religiositat (1)	1. Index alt de religiositat (N = 14) 2. Index baix de religiositat (N = 14)
Excursionisme	1. Són o han estat excursionistes (N=20) 2. No ho són ni ho han estat (N = 20)
Caps de setmana	1. Els passen fora (mar, muntanya) (N=17)

(1) Tenim en compte la fe en l'existència de Déu, la pertinença a l'esglesia, i la pràctica dominical i durant la setmana. Cal advertir, però, que del grup amb un index baix de religiositat, la majoria son creients, i quasi la meitat es consideren més aviat membres de l'esglesia.

12 perits i professors mercantils: directors comercials, caps de venda, director de publicitat, administratius, etc.

1 arquitecte; 1 dibuixant independent; 1 sociòleg, professor i investigador; i 1 psicopedagog, professor.

Dades socioreligioses: Un 81% del nostre mostratge creu en l'existència de Déu, un 13'5% tendeix a creure-hi, un 3'3% en dubte i només un 1'7% no creu en la seva existència.

Un 86% es consideren membres de l'església (la majoria diuen de la catòlica, però un 10% prefereix parlar de cristiana"). Un 9% diu que més aviat no s'hi considera, i un 5% diu clarament que no. Pel que fa a la pràctica religiosa, un 47'5% va sempre a missa els diumenges, i un 25'5% hi va sovint. Un 42% afirma que de vegades assisteix a missa entre setmana.

Com hem dit més amunt, els subjectes del nostre mostratge han estat contactats per alguna persona que ens servia d'intermediari. Explicava la finalitat de la recerca, demanava llur col.laboració i en general ja es fixava el dia i lloc que millor convenia. Després nosaltres els enviàvem una carta (1) recordant el que ja havia estat dit verbalment. D'aquesta manera obteníem una participació molt elevada, de l'ordre del 80%.

Realitzàrem les nostres enquestes durant la primavera de 1972. Quant al temps d'aplicació (ISAT-30 i Imatges-Símbols) cal comptar amb un parell d'hores. Ho férem sempre en algun local espaiós, tranquil i agradable, i obligats pels horaris i costums del país- quasi mai abans de les 11 del vespre.

2.3.2 SUBGRUPS DIFERENCIALS

Altres dades sociològiques complementàries refe

(1) Vegeu el text d'aquesta carta en l'ANEX 3, p. 12'.

2.3.1 EL GRUP DE LES ISAT-30: POBLACIÓ ESTRICAMENT URBANA

Diguem d'entrada que el grup de persones que han participat a la nostra enquesta no es pot considerar com un grup representatiu d'una determinada població. El tipus d'enquesta que nosaltres hem elaborat i la tasca que hem sol·licitat dels nostres subjectes suposa, en efecte, una participació totalment lliure i benvolent. D'altra banda no és fàcil trobar persones que vulguin obrir la seva intimitat a la mirada interessada del psicòleg, malgrat l'assegurança de la discreció més absoluta i del respecte total a l'anonimat.

La participació a les nostres enquestes, l'hem obtingut cada vegada a través d'algun bon amic que ens ha servit de mitjancer i ens ha ajudat a organitzar els diferents grups: un enginyer tèxtil, un advocat, un cap d'empresa, un metge, un professor d'universitat, etc.

Ara bé, quant als grups, hem assolit l'objectiu més important: el mostratge s'ha extret d'una població estrictament urbana, ja que un 80% és de la ciutat de Barcelona i el 20% restant de la de Terrassa.

Està format per un grup de 60 homes, casats, d'una mitjana d'edat de 37 anys i mig (els extrems són 27 i 55 anys, però un 75% es troba entre 30 i 45 anys). Tots han fet estudis superiors: Enginyeria, Dret, Farmàcia, Medicina, Arquitectura, Sociologia, Pedagogia, Belles Arts i Estudis Mercantils.

Quant a les professions es reparteixen de la següent manera:

20 enginyers que treballen en indústries (químiques, tèxtils, metal·lúrgiques, electròniques...) i la majoria tenen funcions de direcció. Un sol es dedica exclusivament a la investigació (bioquímica).

13 advocats: 9 independents, un professor universitari, un administrador d'hospital, i 2 directors comercials.

6 farmacéutics: 3 independents i 3 que treballen en indústries.

4 metges: 2 independents i 2 professors universitaris.

els signes permeten a l'home l'accés a la cultura, no es estrany que operin també el pas al sagrat i que, en definitiva, Déu es faci únicament present en signes que el representin.

3.1.3 SIGNE MOTIVAT

Una darrera observació important referent a la percepció simbòlica de la natura és que els símbols religiosos, contràriament a l'arbitrarietat dels signes lingüístics o matemàtics, són signes motivats. Amb això volem dir que tot significant primer porta en ell mateix el poder de simbolització i comporta sempre una analogia amb el significat segon. Mircea Eliade diu que el món es presenta de tal manera que, en contemplar-lo, l'home religiós hi descobreix les múltiples formes del sagrat. El cel revela directament la transcendència i la terra és transparent, en el sentit que revela el sagrat en la seva mateixa estructura (1).

Un significant primer, l'aigua per exemple, pot evocar quelcom que ultrapassa l'humà: Déu, resposta a la set de vida i felicitat absoluta, i també el renaixement a una vida nova i invisible. Doncs bé, aquest simbolisme de l'aigua no és pas arbitrari. No hi ha res millor que l'aigua per significar el Déu que satisfà la "set" de vida i felicitat completes, o el naixement religiós a una nova vida. Entre signes lingüístics i conceptes, la relació sí que és arbitrària (de significant a significat); en canvi, en el simbolisme religiós, la relació s'estableix entre un significant, visible i real, i un altre significant també real que és associat al primer. El símbol religiós és doncs un signe motivat.

---

(1) Eliade, M. (1965), p.99

Amb tot, no pot dir-se, parlant amb rigor, que la natura simbolitzi naturalment el sagrat, a menys que per "natural" entenguem el caràcter espontani, directe i transparent del simbolisme religiós. Com ha demostrat Eliade, una realitat natural és oberta a tota una variada gamma de determinacions simbòliques i és l'home, amb el seu discurs, que n'actualitza una o altra.

Resumint, podem dir que un símbol és una imatge concreta, investida de connotacions afectives, que presenta una realitat absent. Goethe diu que "el veritable simbolisme consisteix a representar allò que és general per allò que és particular, no pas com un somni o un fantasma, sinó com una manifestació momentània però vivent de l'inescrutable" (1).

Ara: el significant absent (representat) es fa present mitjançant el lligam motivat que l'uneix al significant present (representant). La intenció simbolitzadora, expressada en el discurs, travessa aquest representant obert a múltiples significacions i connecta l'home amb aquesta realitat absent, en un procés que ultrapassa l'immediat perceptible i la incoherència de l'imaginari.

En el simbolisme religiós, la realitat absent amb la qual el símbol ens vincula és Déu o el sagrat. I qual sevol element del món o de la vida pot fer present l'absència divina a través del lligam que el discurs religiós determina. Això últim, cal tenir-ho ben present: és el llenguatge religiós -mites, tradicions, ritus...- el que instaura el nexse simbòlic.

---

(1) Citat per A.Terry: La poesia de Joan Maragall, Ed.Barçino, Barcelona, 1963, p.78

4.1 METODOLOGIA.

En l'última fase de la nostra enquesta ens hem proposat de detectar el contingut de l'experiència humana de la natura tant pel que fa al nivell de profunditat com al valor religiós d'aquesta experiència.

Per captar el contingut del grau de profunditat de l'experiència de la natura (cf. supra, 2.4.2), partim de la distribució que cada subjecte ens fa de les 30 làmines en:

- situacions viscudes SUPERFICIALMENT (1ª pila)
- situaciones viscudes BASTANT SUPERFICIALMENT (2ª pila)
- situacions viscudes BASTANT PROFUNDAMENT (3ª pila)
- situacions viscudes PROFUNDAMENT (4ª pila)
- situacions viscudes MOLT PROFUNDAMENT (5ª pila)

De les fotos d'aquesta última pila, cada subjecte n'escull tres. Li demanem aleshores de considerar-les atentament. En cada foto figuren un o més personatges dels quals pot imaginar o recrear els pensaments, reflexions, emocions, sentiments... Es tracta aleshores de descriure a cada làmina l'experiència viscuda per l'un o l'altre dels personatges presents (en la majoria de làmines figura un sol personatge).

Quant a la dimensió religiosa, la distribució que fa cada subjecte consisteix, com hem vist més amunt (cf. supra, 2.4.3), a repartir igualment les làmines en

4.1 METODOLOGIA

---

4. PROFUNDITAT I VALOR RELIGIOS
DE L'EXPERIENCIA DE LA NATURA

Taula rr

SIMBOLISME RELIGIOS DE LA NATURA I DE LA FAMILIA.
 Anàlisi diferencial entre els ciutadans que passen
 el diumenge a casa i els que surten a fora.
 Prova U de MANN-WITNEY.

DIUM. MUNT. MAR	RANG	DIUM. CIUT. CASA	RANG
8	10	5	30,5
6,67	22	9	5
4	34	6	26
8	10	7	18,5
7	18,5	7,77	13,5
5	30,5	8	10
10	1,5	5	30,5
8	10	8	10
4	34	6,67	22
6	26	9	5
6	26	4	34
9	5	6,67	22
7,15	15,5	7,15	15,5
7	18,5	3	36
7,77	13,5	6	26
6	26	9	5
2	38	2	38
		9	5
		7	18,5
		10	1,5
		5	30,5
$R_1 = 339$		$R_2 = 441$	

$$U_{12} = 188$$

$$U_{21} = 186$$

$$z = 0,03 < z(22,17,0.05) = 1.960$$

Conclusió: La diferència entre els dos grups no és significativa.

Taula r

SIMBOLISME RELIGIOS DE LA NATURA I DE LA FAMILIA.
 Anàlisi diferencial entre els ciutadans que han viscut
 en algun poble de mar i els que no hi han viscut.
 Prova U de MANN-WITNEY.

POBLE MAR	RANG	NO POB. MAR	RANG
7	14,5	6,67	18
7	14,5	9	5
9	5	7,77	9,5
4	26,5	7	14,5
10	0,5	6	20,5
6	20,5	5	24
6	20,5	5	24
7	14,5	2	28
7,7	9,5	8	8
7	14,5	9	5
6	20,5	7,15	11
5	24	9	5
		0	29
		9	5
		10	1,5
$R_1 = 200,5$		$R_2 = 234,5$	

$$U_{12} = 109,5 \quad U_{21} = 98,5$$

$$U = 98,5 > U(16,13,0.05) = 59$$

Conclusió: La diferència entre els dos grups
 no és significativa.

Taula q

SIMBOLISME RELIGIOS DE LA NATURA I DE LA FAMILIA.
Anàlisi diferencial entre els ciutadans que han viscut en algun poble de muntanya i els que no hi han viscut. Prova U de MANN- WITNEY.

POBLE PAGES	RANG	NO PO. PAGES	RANG
7	9	5	17,5
7	9	6	14
7,15	5,5	7	9
3	22	8	3
6	14	6,67	12
5	17,5	4	20,5
9	2	4	20,5
7,77	4	5	17,5
5	17,5	6	14
		7,15	5,5
		7	9
		7	9
		10	1
$R_1 = 100,5$		$R_2 = 152,5$	

$$U_{12} = 55,5$$

$$U_{21} = 61,5$$

$$U = 55,5 > U(13,9,0.05) = 28$$

Conclusió: La diferència entre els dos grups no és significativa.

Taula p

SIMBOLISME RELIGIOS DE LA NATURA I DE LA FAMILIA.
Anàlisi diferencial entre el subgrup amb un índex alt de religiositat i el subgrup amb un índex baix.
Prova U de MANN-WITNEY.

INDEX RELIG. ELEVAT	RANG	INDEX RELIG. BAIX	RANG
8	7,5	9	4,5
6,67	16	8	7,5
4	22	7	13,5
6	17,5	7	13,5
5	20	8	7,5
5	20	7	13,5
3	23	2	25
5	20	9	4,5
10	2	7,77	10
6	17,5	0	27
8	7,5	10	2
2	25	10	2
7,15	11	2	25
7	13,5		
$R_1 = 222,5$		$R_2 = 155,5$	

$$U_{12} = 64,5$$

$$U_{21} = 117,5$$

$$U = 64,5 > U(14,13,0.05) = 50$$

Conclusió: La diferència entre els dos grups no és significativa, amb un risc del 5%, però el grup amb un Index Baix de Religiositat tendeix clarament a descriure més símbols naturals que humans. Al contrari, el grup amb un Index Alt de Religiositat tendeix a descriure més símbols humans que naturals.

EXCURS.	RANG	NO EXC.	RANG
8	10,5	5	31
6,67	22	9	5
8	10,5	4	35
8	10,5	6	26
7	18	7	18
8	10,5	7	18
9	5	5	31
8,75	8	6,67	22
7,15	14,5	4	35
5	31	7	18
10	1,5	6,67	22
6	26	5	31
6	26	3	37
9	5	6	26
4	35	7,15	14,5
9	5	2	38,5
7	18	9	5
7,77	13	10	1,5
0	40	2	38,5
6	26	5	31
$R_1 = 336$		$R_2 = 484$	

$$U_{12} = 126 \quad U_{21} = 274$$

$$U = 126 < U(20,20,0.05) = 127$$

Conclusió: La diferència entre els dos grups és significativa, amb un risc del 5%. El grup de ciutadans que han estat o són excursionistes manifesta una tendència estadísticament significativa a descriure més símbols naturals que el grup que no són ni han estat excursionistes. Amb la mateixa prova U de Mann-Whitney, a base del valor z arribem a la mateixa conclusió, ja que $z = 2.00 > (20,20,0.05)=1.960$.

Quins són els factors que determinen aquestes preferències? L'homogeneïtat de la mostra no ens permet pas de fer una anàlisi massa aprofundida del problema. No obstant això, hem realitzat una anàlisi diferencial entre els subgrups següents:

- a. Ciutadans excursionistes i no excursionistes.
- b. Individus amb un índex alt de religiositat i individus amb un índex baix.
- c. Ciutadans que han viscut bastants anys en un poble de mar i els que no hi han viscut.
- d. Ciutadans que han viscut més de dos anys en algun poble de muntanya i els que no hi han viscut mai.
- e. Ciutadans que passen el diumenge a casa i els que surten a fora (mar, muntanya...).

Ens interessa doncs analitzar la possible incidència d'aquests factors diferencials en l'actitud preferencial per l'un o l'altre tipus de simbolisme.

El test estadístic més apropiat en aquest cas és la prova U de Mann-Whitney. Es una prova no paramètrica de comparació de dos grups amb dades independents.(1)

En donem els resultats en les 5 Taules de les pàgines següents.

---

(1) Cf. Doménech, J.Mª (1975), pp.228-231.

3.2.3.8 MEDIACIO SIMBOLICO-RELIGIOSA DE LA FAMILIA Y DE LA NATURA. ANALISI DIFERENCIAL.

Com se sap, la nostra escala unipolar consta de 62 símbols de la natura i 8 que fan referència a la família. Cada un d'aquests símbols és considerat lliurement pels individus de la mostra, els quals n'aprecien el valor religiós. Aquesta primera apreciació orienta evidentment l'última part de l'enquesta, on demanem la descripció dels 10 símbols que tenen per cada individu, el valor religiós més alt.

Es natural, doncs, que s'observin diferències en la preferència que manifesten els individus per un o altre tipus de simbolisme. Els casos extrems són els que descriuen 10 símbols de la natura i cap de la família, o al contrari, els que escullen 8 símbols de la família (tots els de la llista) i només 2 de la natura.

Heus aquí el repartiment dels individus de la mostra (N=60) en funció d'aquesta variable, tenint en compte que quan algú descriu menys de 10 símbols, en calculem la proporció a fi de que la suma sigui sempre 10.

<u>NOMBRE DE SIMBOLS DESCRITS</u>		N. INDIVIDUS
FAMILIA	NATURA	
0	10	3
1	9	8
1,25	8,75	1
2	8	7
2,23	7,77	2
2,85	7,15	3
3	7	8
3,33	6,67	3
4	6	7
5	5	7
6	4	5
6,67	3,33	1
7	3	1
8	2	3
10	0	1

Nº			Categoria	f
Nº 39	TENEbres			
	Ser superior dominador		força	1
	Reflexió.		recoll.	1
Nº 40	ABIM	El més enllà.	més e.	1
Nº 41	AIRE	Do de Déu.	do D	1
Nº 42	CALA	Bellesa.	bell.	1
Nº 43	CONREU	Benedicció de Déu	do D	1
Nº 44	NUVOL	"Em sorpren amb els seus canvis: em mostra la figura divina".	canvi	1
Nº 45	NIT	Invitació a la reflexió.	recoll.	1
Nº 46	PEDRA PRECIOSA	Reflexe de Déu.	hierof.	1
Nº 47	PEDRÓ	Crist és com els pedrons que ens guien en el camí de la vida.	camí	1
Nº 48	PENYAL	Es segur, com Déu.	segur.	1
Nº 49	PLUJA	L'amor de Déu que cura dels nostres camps.	amor	
Nº 50	PRAT	Serenitat de Déu	pau	1
Nº 51	RIU	Sempre hi passa aigua.	etern.	1
Nº 52	VENT	Vent de l'espirit que bufa allà on vol.	diàleg	1

Nº		ARBRE	Categoria	f
	Es vida.		vida	1
	Es com Déu al meu costat		pres.	1
Nº 35		VALL		
	Immensitat.		grand.	1
	Bellesa.		bell.	1
Nº 36		NEU		
	Aigua divina i purificadora.		pur.	1
	La vista s'enlluerna i el pensament vola a Déu.		trob.	1
Nº 37		SEMBRAT		
	Es fecunditat i vida.		vida	1
	Es aliment com Déu.		satisf.	1
Nº 38		OMBRA		
	Déu és ombra per a reposar en els nostres desficiis.		repòs	1
	Ajuda a la reflexió.		recoll.	1

Nº 30	DESERT	Categoria	f
	Immensitat, sense fi.	grand.	2
	Hi deu ressonar la veu de Déu.	diàleg	2
Nº 31	ROURE		
	Majestat (grandesa).	grand.	1
	Poder de Déu.	força	1
	Serenitat.	pau	1
Nº 32	TORRENT		
	Força, signe del poder de Déu.	força	1
	Puresa.	pur.	1
	Cicle perfecte de la natura.	perf.	1
Nº 33	COVA		
	Grandiositat.	grand.	1
	Bellesa.	bell.	1
	Sensació d'arribar al propi món interior personal.	retrob.	1

Nº		Categoria	f
27	BOSC		
	El bosc és pau i harmonia.	pau	2
	Petitesa immensa de l'home.	petit.	1
	El silenci del bosc ens fa interioritzar.	recoll.	1
	Invita a resar.	diàleg	1
	Extraordinària riquesa vivent.	vida	1
28	OCELL		
	Símbol d'alliberació i ascensió humanes.	allib.	3
	Goig.	goig	1
	Creació.	cread.	1
	Vida.	vida	1
29	ROCA		
	Fermesa de Déu. Vós sou la roca ferma en la qual em recolço.	força . satisf.	2 1
	Immutabilitat de Déu.	etern	1
	Seguretat.	segur.	1

Nº	TERRA	Categoria	f
	La terra és part de la creació.	cread.	3
	Es vida	vida	2
	Es l'origen. Mirar la terra és mirar Déu.	origen	1
	La terra és el lloc en el qual s'ha de conèixer Déu.	trob.	1
Nº 25	TRO		
	Sentiments de por i respecte de Déu.	temor	3
	Imatge del Jahveh bíblic, omnipotent i castigador.	força càstig	1 1
	Necessitat de seguretat	segur.	1
Nº 26	ROSADA		
	Meravellōs, com un miracle	hierf.	2
	Sempre igual i sempre nova, com Déu.	perman.-canvi	1
	Es pau, harmonia.	pau	1
	Bellesa.	bell.	1
	Déu és rosada que rega l'ànima eixuta.	satisf.	1

Nº	CIM	Categoria	
Nº 21	CIM		
	El cim és la proximitat amb Déu el cel. Hi trobem Déu. Es el cim que hem d'escalar.	trob.	3
	Culminació de la creació. Contem- plo des del cim la natura creada.	cread.	2
	Temor (pel buit).	temor	1
Nº 22	LLUNA		
	Grandesa, infinit.	grand.	1
	Creada per Déu.	cread.	2
	Ajuda a reflexionar.	recoll.	1
	Soledat.	sol.	1
	Es llum.	llum	1
Nº 23	DEU (d'aigua)		
	La deu d'aigua sadolla i dóna força. Es generosa. Dóna sense avarícia.	satisf.	3
	Mai s'acaba, sempre es renova.	etern	2
	Déu és origen i font de vida nova.	origen	3

Nº	TÍTOL	Categoria	f
18	AIGUA		
	Déu és l'aigua de vida (Font de vida). " Jo sóc l'aigua viva".	vida	6
	L'aigua és la grandiositat de Déu.	grand.	1
	L'esperit de Déu estava sobre les aigües.	pres.	1
19	CAMI		
	Déu és camí ver. "Jo sóc el camí".	camí	5
	El camí de la nostra perfecció humana.	allib.	2
	Un camí, del qual no en sabem el fi, és com la nostra vida.	inseg.	1
20	ARC IRIS		
	Déu és la pau, l'equilibri, la serenitat, l'harmonia.	pau	4
	Signe de domini de la tempesta.	força	1
	Omnipresència de Déu.	pres.	1
	Es la corona de Déu de punta a punta del món.	hierof.	1
	Promesa de Déu en el Gènesi.	cread.-ord.	1

(MUNTANYA)		Categoria	f
Invitació a l'esforç.		esforç	1
Creada per Déu.		Cread.	1
"Sol allà dalt!"		temor	1
Nº 16 FLOR			
Es la bellesa d'una cosa petita, que quasi ningú veurà (flor alpina).		bell.	2
Es l'obra ben feta de Déu, perfecta com Ell.		perf.	2
Es la bondat de Déu.		bond.	2
No té preocupacions. Déu li ha donat el millor vestit.		segur.	1
Oportunitat per alabar Déu.		diàleg	1
Es la saviesa de Déu.		intel.	1
Símbol de la vida.		vida	2
Nº 17 FONT			
Déu és la font, l'origen, de tot el creat, de la veritat, de la vida natural i sobrenatural.		origen	6
Calma la nostra set de justícia. Es descans pels assedegats.		satisf.	3
Creació d'un bé necessari.		cread.	1

(LLAMP)		Categoria	f
Fa por.		temor	1
"La bellesa del llamp em fa pensar en Déu".		bell.	1
"Déu és llamp que il.lumina la meva nit".		llum	1
Nº 14 HORA FOSCANT			
La pau, la tranquil.litat, la serenitat de Déu.		pau	4
Ajuda a pensar, a parlar amb Déu. "Com entra la nit al captard, entra Déu en la teva vida". Es un pas de conversió.		diàleg	4
Es el millor moment per recollir-se dintre d'un mateix, per interioritzar.		recoll.	3
Nº 15 MUNTANYA			
La muntanya és la grandesa de la natura.		grand.	2
Ens fa estar més prop de Déu, és el trobament amb Déu.		trob.	2
La muntanya ens dóna la pau per parlar amb Déu.	pau	1	
	diàleg	1	
Es l'ideal per trobar-se a si mateix.	retrob.	1	
Déu és la muntanya que ens dóna seguretat.	segur.	1	

Nº	TEMPESTA	Categoria	f
	Omnipotència, poder i majestat de Déu.	força	4
	Es impressionant, terrorífic.	temor	3
	Sentiments de petitesa.	petit	2
	Impotència davant del transcendent.	impot.	2
	Fa meditar.	recolli.	1
	Senyal de càstig diví.	càstig	1
Nº 12	HORITZO		
	L'horitzó és immens, profund, inasoluble, no s'acaba mai.	grand.	6
	Invitació al més enllà; darrera l'horitzó ens espera Déu.	més e.	3
	Hi trobem Déu.	trob.	1
	Déu creador.	cread.	1
Nº 13	LLAMP		
	El llamp és la força, la potència, l'energia de Déu.	força	6
	Impotència humana(impossibilitat de control).	impot.	2

(ESTRELLA)	Categori	f
Prova de la intel·ligència, del poder creador de Déu.	força	1
	intel.	1
	cread.	1
Sentiments de petitesa.	petit.	1
Bellesa de les coses senzilles.	bell.	1
Es llum.	llum	1
No 10 TEMPORAL		
Manifestació del poder i força de Déu.	força	5
Impotència humana (L'home no hi pot fer res; és incontrolable; pot més que nosaltres).	impot.	4
Grandesa de Déu.	grand.	2
Sentiments de petitesa.	petit.	2
Inestabilitat de la terra enfront de Déu.	inseg.	1
Em recorda el càstig diví.	càstig	1
Temor (pregària per ser salvat).	temor	1

Nº 8	FOC	Categori	f
Déu és foc que abranda el nostre esperit, purifica, destrueix i transforma.		transf.	5
Escalfa.		escalf.	3
Misteri.		mist.	2
Símbol de diversitat (les maneres de presentar-se); sempre canviant		canvi	2
Símbol de l'amor de Déu.		amor	2
Mai s'acaba.		etern	1
Es vida.		vida	1
Alegria.		goig	1
Nº 9	ESTRELLA		
L'estrella suggereix l'incompreensible, l'inabastable...		mist.	4
L'infinit.		grand.	2
Ens recorda el cel, amunt i llunyà com Déu.		més e.	2
Sentiments de serenitat.		pau	2

(MAR)	Categoria	f
Soledat (joiosa).	sol.	1
Déu és el mar pel qual hem de navegar.	trob.	1
Creat per Déu.	cread.	1
Tranquil.litat.	pau.	1
Repòs serè.	repòs	1
Nº 7 ESPAI		
L'espai és immens, grandios, infinit, il.limitat. M'obliga a pensar en Déu.	grand.	9
Habitat per l'esperit de Déu, més enllà del que veiem.	estatge	3
Etern, sense principi ni fi.	etern	2
M'infon respecte, temor.	temor	2
Es misteri.	mist.	1
Confiança en Déu(davant del misteri i l'angoixa).	segur.	1
Creat per Déu.	cread.	1
Alliberació de l'home.	allib.	1

Nº	SOL	Categoria	f
	El sol és font de vida, vivifica el món (com Déu vivifica l'ànima).	vida	8
	Déu va crear-lo. Governa la vida del cos com Déu la de l'esperit.	cread.	7
	Déu és el sol que ens il.lumina.	llum	4
	Manifestació del poder de Déu.	força	2
	El sol suggereix l'infinit incomprendible.	grand. mist.	1 1
	Presència permanent de Déu que ens vigila.	pres.	1
	Déu és el sol que ens escalfa.	escalf.	1
Nº	MAR		
	El mar és immens (com la misericòrdia de Déu), profund. La seva grandesa ens parla de Déu.	grand.	9
	El mar no és mai quiet, en moviment continuat, canviant sempre.	canvi	3
	Inseguretat, si no estàs en les mans de Déu.	inseg.	3
	Sentiments de petitesa.	petit.	1
	El mar és l'omnipotència de Déu.	força	1
	Es pur.	pur.	1
	Immensa incògnita. Misteri.	mist.	1

Nº 4	CEL	Categoria	f
	El cel és gran, immens, infinit.	grand.	4
	Estatge de Déu, idea simbòlica del lloc on habita Déu.	estatge	4
	Sinònim de Déu, evoca Déu. Ell és el veritable cel, perquè sense Ell no seria cel.	himnol.	4
	Sentiments de petitesa.	petit.	2
	Hí busquem Déu; ens trobarem amb Déu.	troh.	2
	Bellesa profunda i serena.	bell.	2
	Dóna felicitat, és encisador.	golg.	2
	Creat per la mà de Déu.	cread.	2
	Déu Totpoderós.	força	1
	El cel és l'etern.	etern	1
	L'inexplicable.	mist.	1
	Presència immòbil i contínua sobre nosaltres.	pres.	1
	Fita de la nostra vida terrenal	més e.	1

Nº 3 LLUM	Categoria	f
Déu il·lumina la nostra vida, tota la terra, el món, el camí. Il·lumina totes les coses i ens treu de les tenebres. Déu és llum, és claredat. Ens fa veure-hi clar. Ens ajuda a veure les coses més netes.	llum	13
Déu va dir: "Faci's la llum"	cread.	3
Orientació i ajuda.	camí	3
La llum és vida, com Déu.	vida	3
"Jo sóc la llum, vosaltres heu de ser llum".	llum	3
"Era la llum i ha vingut entre nosaltres".	allib.	1
Déu ens va donar el seu fill, llum del món.	pres. do D.	1 1
Es alegria.	goig	1

Nº 2 CEL ESTRELLAT	Categoria	f
Grandesa de l'obra de Déu; immensitat; profunditat de l'univers; infinit.	grand.	16
Només Déu podia crear-lo. Necessitat d'un ordenador.	cread.	5
Pau, harmonia, quietud.	pau	4
Sentiments de petitesa.	petit.	3
"Presència de Déu que m'envolta"	pres.	3
Bellesa infinita que no cansa.	bell.	2
Evoca el cel, el paradís.	estatge	2
Incomprensible.	mist.	1
Convida a parlar amb Déu.	diàleg	1
Prova de l'existència de Déu.	trob.	1

Nº 1	SILENCI DE LA NATURA	Categoria	f
En el silenci de la natura, Déu ens hi parla sense paraules, tot parla de Déu; es pot escoltar Déu, s'hi sent la simfonia de Déu. Déu calla per escoltar-me; és el diàleg amb Déu. Confessió de l'home amb Déu.	diàleg	14	
Pau, tranquil.litat, harmonia, equilibri.	pau	8	
Recolliment. Fa reflexionar profundament, examinar-se.	recoll.	5	
L'home s'acosta a Déu i el troba.	troba.	4	
L'home es retroba a si mateix.	retrob.	3	
Soledat que uneix amb Déu.	sol.	2	
Evocació del transcendent. Presència física del més enllà: força que sense fer remor et diu que està present.	més e. força pres.	2 2 2	
Manifestació d'eternitat.	etern.	1	
Descans espiritual.	repòs.	1	
Ordre de la creació.	creador	1	
Manifestació de Déu.	hierof.	1	

3.2.3.7 ANALISI DE CONTINGUT DEL SIMBOLISME DE LA NATURA

A continuació, fem l'anàlisi de contingut dels símbols de la natura, començant pels que han tingut un nombre més elevat de freqüències. En aquesta anàlisi utilitzem les mateixes paraules i expressions que ens donen els subjectes de la mostra en les seves descripcions.

Cada expressió amb més o menys riquesa de contingut correspon sempre a una o altra de les 38 categories classificadores. En cada cas n'indiquem la freqüència.

Finalment, creiem interessant de comparar els resultats observats entre els símbols familiars i els símbols de la natura. La primera constatació és que certes categories presents en un d'aquests tipus de simbolisme (p. ex. grandesa de la natura) no s'observen en l'altre. Una segona cosa que observem són les diferències importants entre algunes categories i que interpretarem més endavant.

Heus aquí aquests resultats:

Taula n COMPARACIO ENTRE SIMBOLS DE LA NATURA I DE LA FAMILIA. EN % SOBRE EL TOTAL DE CATEGORIES. (1)

CATEGORIES	NATURA	FAMILIA
AMOR	0,7	16
BONDAT	0,4	7,1
MISTERI	2,4	0,9
DIALEG AMB DEU ALABANÇA	9	5,6
CREADOR-ORDENADOR PROVIDENCIA	7,3	8,8
VIDA-ORIGEN	7,7	17,8
AUTORITAT-SAVIESA ORIENTADOR	2,4	1,9
HIEROFANIA	2	9,9

(1) Només tenim en compte les categories presents conjuntament en els dos tipus de simbolisme. Algunes categories es presenten agrupades. (Cf. Taules j - 1), pp. 173 i 185.

(Taula m)

Nº	Símbol	Nombre categories	f	Nombre descripcions
39	Tenebres	2	2	3
40	Abim	1	1	1
41	Aire	1	1	1
42	Cala	1	1	1
43	Conreu	1	1	1
44	Núvol	1	1	1
45	Nit	1	1	1
46	Pedra preciosa	1	1	1
47	Pedró	1	1	1
48	Penyal	1	1	1
49	Pluja	1	1	1
50	Prat	1	1	1
51	Riu	1	1	1
52	Vent	1	1	1
TOTAL		221	455	374

Els 8 símbols següents, de valor simbòlic baix o molt baix, no han estat objecte de cap descripció:

Plana
 Llac
 Camp
 Platja
 Pedra
 Boira
 Fosca
 Pedregada

(Taula m)

No	Símbol	Nombre categories	f	Nombre descripcions
11	Tempesta	6	13	10
12	Horitzó	4	11	10
13	Llamp	5	11	9
14	Hora foscant	3	11	8
15	Muntanya	9	11	10
16	Flor	7	11	9
17	Font	3	10	10
18	Aigua	3	8	9
19	Camí	4	8	8
20	Arc iris	5	8	8
21	Cim	3	8	8
22	Lluna	5	7	8
23	Deu (d'aigua)	4	7	6
24	Terra	4	7	9
25	Tro	4	6	6
26	Rosada	5	6	5
27	Bosc	5	6	4
28	Ocell	5	6	4
29	Roca	4	5	3
30	Desert	2	4	4
31	Roure	3	3	1
32	Torrent	3	3	3
33	Cova	3	3	2
34	Arbre	2	2	2
35	Vall	2	2	2
36	Neu	2	2	3
37	Sembrat	2	2	2
38	Ombra	2	2	2

(v.p.s.)

A continuació, en la *Taula m*, donem la llista numerada dels símbols de la natura que han estat descrits, tot indicant-ne:

- el nombre de categories que comporta. Com en el cas dels símbols familiars, cal assenyalar que un símbol ric de contingut (i amb moltes descripcions) inclourà més categories que un símbol minso de contingut i amb poques descripcions.

- la freqüència, que aquí supera en general (sobretot en els símbols més descrits) el nombre de descripcions.

- el nombre de descripcions de cada símbol.

Taula m

SÍMBOLS DE LA NATURA OBJECTE DE DESCRIPCIÓ.
Nombre de categories i freqüències.

Nº	Símbol	Nombre categories	f	Nombre descripcions
1	Silenci de la natura	13	44	37
2	Cel estrellat	10	38	28
3	Llum	8	29	23
4	Cel	13	28	21
5	Sol	8	25	18
6	Mar	12	24	15
7	Espai	8	20	15
8	Foc	8	17	11
9	Estrella	10	16	13
10	Temporal	7	16	12

(v.p.s.)

(Taula 1)

CATEGORIES	X	%
Repòs serè	3	
Diàleg Déu-home	25	9%
Apropar-trobar Déu	18	
Presència de Déu	10	4%
Estatge de Déu	9	
Hierofania	9	2%
Creador-Ordenador	33	
Vida	26	15%
Origen	9	
Llum-claror	23	
Orientador-Camí	9	8%
Saviesa-Intel.ligència	2	
Satisfacció desigs hum.	12	
Ascensió-Alliberació	8	6%
Transformació de l'home	5	
TOTAL	455	100

Taula 1 SIMBOLS NATURA. RESULTATS GLOBALS I PERCENTATGES

CATEGORIES	X	%
Grandesa-Infinit	60	27%
Poder-Força	28	
Misteri-Inabastable	11	
Immutabilitat-Eternitat	9	
Més enllà	9	
Canvi-Permanència	7	
Sentiments de petitesa	12	9%
Temor	12	
Impotència	8	
Inseguretat	5	
Càstig	3	
Pau-Harmonia	29	12%
Bellesa	12	
Escalfor	4	
Puresa	3	
Amor	3	
Perfecció	3	
Bondat	2	
Recolliment-Reflexió	14	8%
Seguretat-Confiança	6	
Retrobar-se	5	
Goig-Felicitat	5	
Soledat-Unió amb Déu	4	

(v.p.s.)

3.2.3.6 RESULTATS

Donem, primerament, els resultats globals de les 374 descripcions dels símbols de la natura. A cada descripció correspon ordinàriament una categoria, però en alguns casos en comporta més. Ho tenim en compte quan es tracta de categories diferents. Això explica que el nombre de freqüències sigui superior al de categories. Els percentatges, els calculem agrupant les categories que manifesten certa afinitat.

Categoria	Abreviació	Descripció
DIALEG DEU-HOME	diàleg	Déu hi parla, s'hi escolta la veu de Déu amb qui l'home entra en diàleg confiat. De vegades es torna lloança.
APROPAR-TROBAR DEU	trob.	L'home busca, s'acosta a Déu i el troba.
ESTATGE DE DEU	estatge	Evocació simbòlica de l'estança de Déu.
PRESENCIA DE DEU	pres.	Déu hi es present d'una manera contínua, vigilant.
HIEROFANIA	hierof.	Déu s'hi fa present d'una manera immediata. Es Déu.
CREADOR-ORDENADOR	cread.	Realitats que són obra del poder creador, ordenador i provident de Déu.
VIDA	vida	Símbol de vida. Es vida com Déu.
ORIGEN	origen	El principi de totes les coses.
LLUM-CLAROR	llum	Es llum, claredat. Il.lumina totes les coses i ajuda a veure-les amb netedat.
ORIENTADOR-CAMI	camí	Orienta, encamina i ajuda.
SAVIESA- INTEL.LIGENCIA	intel.	Signe de la intel.ligència divina.
TRANSFORMACIO- DE L'HOME	trasf.	Signe de l'acció transformadora de Déu.
ASCENSIO- ALLIBERAMENT- ESFORÇ MORAL	allib.	En la natura, l'home hi troba símbols de llibertat i invitacions a l'esforç moral.
SATISFACCIO DESIGS- DO DE DEU	satisf. do de Déu	Resposta de Déu als desigs humans profunds.

Categoria	Abreviació	Descripció
PAU-HARMONIA	pau	La pau, la serenitat, l'equilibri, l'harmonia, la quietut, la tranquil·litat de la natura com a signes de Déu.
BELLESA	bell.	Bellesa manifesta, profunda i serena, de l'immens i també bellesa oculta de les coses petites
ESCALFOR	escalf.	Reconfort vivificant d'allò que escalfa.
PURESA	pur.	Qualitat de net, blanc i transparent.
AMOR	amor	Signe, reflex de l'amor de Déu.
PERFECCIO	perf.	Obra ben feta, perfecta, signe de Déu.
BONDAT	bond.	Signe de la bonesa de Déu.
RECOLLIMENT- REFLEXIO	recoll.	Situació en la natura que invita l'home a recollir-se, a reflexionar, a entrar en el seu interior, a convertir-se.
RETROBAR-SE	retrob.	L'home es retroba a si mateix amb lucidesa i autenticitat.
SEGURETAT- CONFIANÇA	segur.	Signe o evocació del que infon seguretat i confiança.
GOIG-FELICITAT	goig	Alegria, felicitat, encís que encomana la natura.
REPOS SERE	repòs	Descans i repòs que donen serenitat
SOLEDAT-UNIO AMB DEU	sol.	Soledat, viscuda com unió amb Déu.

Categoria	Abreviació	Descripció
GRANDESA- INFINIT	grand.	Grandesa, immensitat, profunditat de la natura. Infinita, sense límits, com Déu.
PODER-FORÇA	força	El poder, la força, l'energia i la majestat de la natura manifesten l'omnipotència de Déu.
IMMUTABILITAT- ETERNITAT	etern.	Signe de permanència, d'estabilitat i perennitat. Sense principi ni fi. Immutable i etern com Déu.
MISTERI	mist.	Realitat comprensible en l'Altre.
MES ENLLA	més e.	El més enllà del temps i de l'espai, el transcendent. Al final espera Déu.
CANVI- PERMANENCIA	canvi	L'encís fascinant del que es renova constantment. Poder de mutació sense alterar-se ni destruir-se.
SENTIMENTS DE PETITESA	petit.	L'home se sent poca cosa, dependent i limitat, davant la grandesa i força de la natura.
TEMOR	temor	Sentiments de respecte, temor reverencial, por; en algun cas, terror.
IMPOTENCIA	impot.	L'home es veu incapaç de controlar i dominar les forces colossals i destructores de la natura.
INSEGURETAT	inseg.	Sentiments d'incertesa i angoixa davant el risc, el perill, el desconegut.
CASTIG	càstig	Signe del càstig diví.

3.2.3.5 CATEGORIES CLASSIFICADORES DELS SIMBOLS DE LA NATURA.

El nombre de descripcions recollides sobre els símbols de la natura és 374. Això representa una mitjana per subjecte de 6,2 símbols.

A partir de l'estudi i anàlisi minucioses d'aquestes descripcions -tal com férem amb els símbols familiars- hem elaborat una sèrie de categories que ens permetin classificar cada símbol de la natura.

En total són 38, però l'analogia i afinitat que s'observa en moltes d'aquestes categories ens permet, si es creu convenient, reduir-les a un nombre inferior. Amb tot, a fi de poder matisar millor el contingut del simbolisme religiós de la natura les utilitzarem totes en la nostra anàlisi. Les indiquem a continuació, tot descrivint-les breument.

Nº 06	MARE	Cat.	f
	La mare és amor il.limitat i gratuït, que desvetlla amor.	amor	8
	La mare és l'actualització del misteri de la vida, signe de Déu.	vida	6
	Es bondat i dolçor: no ens falla mai.	bond.	4
	Es providència, responsable d'una vida.	prov.	2
	Signe d'humilitat.	innoc.	1
	Signe de sacrifici desinteressat.	dedic.	1
	Crec en la maternitat de Déu.	sne.	1
Nº 07	INFANTS		
	Els infants són un símbol d'innocència, senzillesa, sinceritat, bondat pura, fragilitat, alegria. "D'ells és el regne".	innoc.	11
	Són vida, en la qual Déu es realitza.	vida	5
	Símbol de Déu.	sne.	2
	Signe de Déu creador.	cread.	1
Nº 08	AMIC-AMIGA		
	L'amic és una realitat humana transcendent, per mitjà de la qual busquem, trobem i estimem Déu.	hierof.	5
	L'amic no ens deixa mai; fa com Déu amb el seu poble. Es símbol de confiança espontània.	bond.	4
	Déu és amic autèntic.	sne.	3
	L'amic és entrega i donació total: dóna la vida com Déu.	dedic.	2
	Símbol d'amor desinteressat.	amor	2
	Consell.	prov.	1

Nº 04 DONA EN EL PART	Cat.	f
En el part la mare dóna vida a un nou ser. Es una nova creació.	vida	8
La dona en el part infanta amb dolor -que acosta a Déu- i sofriment (com Crist a la creu).	dedic.	6
Amb expectació i il.lusió pel fill, espe- rança de Déu, participant humanament en el seu pla provident.	part.	5
Amb alegria: els plors de l'infant són un crit de joia a Déu.	bond.	3
Es el floriment de l'amor entre els esposos, continuació de l'amor de Déu.	amor	2
Es una realitat misteriosa.	mist.	2
Símbol de Déu.	sne.	2

Nº 05 ESPOSA

L'esposa és amor, reflex d'un altre gran Amor; imatge de la Trinitat, de l'amor i unió de Crist i l'Església.	amor	11
Amb l'esposa, llum de la llar, el camí vers Déu és molt senzill. Ella ens apropa de Déu, s'assembla a Déu, és Déu.	hierof.	7
L'esposa significa relació i unió, com- panyia, dedicació, entrega total, física i espiritual.	dedic.	6
L'esposa és ajuda.	prov.	1

Nº 03 FILLS	Cat.	f
Els fills representen la continuïtat i prolongació de la vida, de l'obra de Déu i del camí que ens queda per fer. Són signe d'esperança i confiança dins la llibertat.	vida	7
Déu habita en els fills, s'hi realitza. Ells són la presència i la mirada de Déu. Miracle no entès.	hierof.	5
Són la benedicció de Déu: Li en donem gràcies.	dda.	4
Els fills manifesten la participació de l'home en el misteri de la paternitat de Déu, que creà l'home lliure.	part.	4
Els fills són testimoni i realització de l'amor i de la capacitat de donació dels pares. Signe d'amor creador.	amor	4
Els fills són imatge de Déu. Som fills de Déu.	sne.	4
Els fills són la resposta divina a un interrogant de 9 mesos.	prov.	1

Nº 02	PARE	Cat.	f
Déu es pare nostre i de tot el que existeix.		sne.	7
El pare vetlla pels fills, els fa pujar, els protegeix, en té cura, els ajuda i n'és responsable. Es la imatge de la providència.		prov.	7
Es amor gratuït i desinteressat. Dóna la vida per amor i desvetlla amor de correspondència.		amor	5
El pare encamina la vida dels fills amb justícia i autoritat cordial i contínua. Representa Déu en el si de la família.		autor.	4
Déu és pare creador.		cread.	4
Ple de bondat i virtut.		bond.	3
Principi, font de vida.		vida	3
Es un do de Déu.		dd.	1

A continuació, i abans de passar a l'anàlisi de contingut, indiquem per a cada símbol, numerat convencionalment, els següents resultats:

- El nombre de categories que comporta.
Un nombre elevat indica més riquesa de contingut i més possibilitats d'expressió simbòlica.
- La freqüència. En general correspon al nombre de descripcions. Excepcionalment alguna descripció en comporta dues.
- El nombre de descripcions de cada símbol.

Taula k   SIMBOLS DE LA FAMILIA. CATEGORIES I FREQUENCIES.

Nº	Símbol	Nombre categories	f	Nombre descripcions
01	Fill acabat de néixer	7	36	36
02	Pare	8	34	29
03	Fills	8	31	32
04	Dona en el part	7	28	23
05	Esposa	4	25	23
06	Mare	7	23	24
07	Infants	4	19	20
08	Amic-Amiga	6	17	17
TOTAL		51	213	204

3.2.3.3 RESULTATS

Indiquem, en primer lloc, el repartiment de les 204 descripcions que ens donen els individus de la mostra en funció d'aquestes 13 categories.

Taula j

SIMBOLS FAMILIA. RESULTATS GLOBALS I PERCENTATGES.

CATEGORIES	X	%
VIDA-ORIGEN	38	17,8
AMOR	34	16
SIMBOL DE DEU NO ESPECIFICAT	23	10,8
HIEROFANIA	21	9,9
PARTICIPACIO	18	8,5
DEDICACIO SACRIFICADA	15	7,1
BONDAT CONFIADA	15	7,1
DIALEG AMB DEU ALABANÇA	12	5,6
PROVIDENCIA	12	5,6
INNOCENCIA	12	5,6
CREADOR	7	3,2
AUTORITAT	4	1,9
MISTERI	2	0,9
TOTAL	213	100

Categoria	Abreviació	Descripció
HIEROFANIA	hierof.	Déu s'hi fa present d'una manera immediata. Es Déu. Un miracle.
PARTICIPACIO	part.	Significa la participació i col.laboració de l'home en el pla de Déu. Signe d'esperança.
DEDICACIO SACRIFICADA	dedic.	L'entrega, unió i dedicació mútues, així com el sacrifici i el dolor, remetent a Déu.
BONDAT CONFIADA	bond.	Símbol de la bondat, fidelitat, confiança, tendresa i alegria divines.
DIALEG AMB DEU- ALABANÇA	dda	Es un do de Déu, un bé de Déu, que suscita sentiments de lloança.
PROVIDENCIA	prov.	Imatge de la providència, perquè protegeix, ajuda i guareix.
INNOCENCIA	innoc.	Els valors de senzillesa, humilitat, sinceritat, fragilitat i alegria són signes de Déu.
CREADOR	cread.	Realitats que són obra del poder creador de Déu.
AUTORITAT	autor.	Model i encaminador d'una vida, amb autoritat i justícia.
MISTERI	mist.	Realitat comprensible en l'altre

3.2.3.2 LES CATEGORIES CLASSIFICADORES

L'estudi de les descripcions fetes a cada símbol familiar ens forneix una informació inestimable a l'hora de fer-ne l'anàlisi de contingut, establint els lligams existents entre estructura familiar i Déu.

La lectura atenta i repetida -amb intenció categoritzadora- de les frases corresponents a cada símbol ens va portar a l'elaboració de *13 categories*, que engloben tots els elements de les descripcions simbòliques dels individus de la mostra. Cada descripció suposa ordinàriament una sola categoria i només excepcionalment en comporta dues.

Indiquem ara, a continuació, aquestes 13 categories. En donem una breu descripció i en alguns casos n'indiquem l'abreviació que utilitzarem més endavant en l'anàlisi de contingut de cada símbol familiar.

Categoria	Abreviació	Descripció
VIDA-ORIGEN	vida	Símbol de vida. Es vida com Déu. Actualització del misteri de la vida. Nova creació
AMOR	amor	Amor gratuït i desinteressat com el de Déu. Reflex i testimoni d'un altre gran Amor.
SÍMBOL DE DEU NO ESPECIFICAT	sne	Cada vegada que s'afirma el valor simbòlic d'alguna de les realitats familiars sense explicitar-ne el contingut (Ex. "Déu és verdader amic", "Déu es pare de tot")

3.2.3 ANALISI QUALITATIVA

3.2.3.1 LA CONSIGNA

Al final de la llista de símbols, un cop ja han estat qualificats pels subjectes segons el seu valor simbòlic més o menys gran, donem la consigna següent:

"De les imatges que tenen per vostè un valor simbòlic més elevat (les que tenen la creu al costat o més a prop de "D"), li demanem d'escollir-ne 10 i compondre amb cada un d'aquests símbols una petita frase que, tot responant a la visió del món i experiència personal de vosté, expressi clarament la manera com aquestes imatges simbolitzen Déu.

El que ens interessa doncs ara és veure la manera com vostè, personalment, estableix la relació entre cada símbol i la realitat divina".

Deixem a continuació un espai en blanc amb deu ratlles numerades de 1 a 10.

Aquesta consigna ens ha permès de recollir 204 descripcions de símbols familiars (mitjana: 3,4/subjecte).

Medianes	Símbols	Valor simbòlic	Interval
5.86	Penyal		
6.00	Roca		
6.22	Pedró		
6.23	Boira	Molt baix	6
6.42	Fosca		
6.44	Ombra		
6.50	Pedregada		
6.64	Pedra preciosa	El més baix	7

Val la pena de notar que en aquests últims intervals no hi trobem cap símbol humà i només 4/21 dels símbols celestes (Carena, Núvol, Ventada, Pedregada). Tampoc hi veiem cap símbol vegetal. En canvi, s'hi escauen tots els símbols lítics (Pedra, Roca, etc.); alguns aquàtics (Cascada, Torrents, etc.); "Camp" i "Conreu", símbols tel·lúrics; tots els símbols que fan referència a la foscor (Nit, Tenebres, etc.) i alguns altres difícils de categoritzar (Desert, Platja, Cova, etc.).

A la vista d'aquests resultats quantitius podem dir, en resum, que la mostra de ciutadans adults manifesta una notable sensibilitat pel valor religiós dels símbols humans i la majoria de símbols celestes. Referent a aquests últims és interessant de constatar el valor simbòlic bastant alt de "Temporal", "Llamp" i "Tro". Dels altres símbols de la natura, n'hem de destacar "Foc", "Flor", "Mar", "Font", "Arbre"... que obtenen unes medianes relativament altes. Els de més símbols ocupen, com hem vist, una posició que ens indica en terme mig, un valor simbòlic escàs o nul.

na" ($Me < 4$). "Mar", "Font", "Aigua" ($Me > 4$); "Neu", "Riu", "Pluja" ($Me < 4$), que són símbols aquàtics. "Arbre", "Roure", "Bosc", "Prat" ($Me < 4$), símbols vegetals. "Vall", "Camí", "Terra" -que ha estat interpretat com el planeta terra- i "Hora fosca" ($Me < 4$), símbols difícils de categoritzar; i "Sembrat" ($Me < 4$), que hem qualificat de tel·lúric.

En els últims intervals de l'escala, de valor simbòlic baix, hi trobem els 27 símbols que indiquem a contínuació, ordenant-los segons els valors observats de les medians.

Medianes	Símbols	valor simbòlic	Interval
4.68	Cascada		
4.70	Deu (d'aigua)		
4.73	Plana		
4.80	Carena		
4.83	Torrent		
4.87	Llac		
4.90	Rosada		
4.94	Conreu	Baix	5
5.00	Núvol		
5.07	Desert		
5.17	Camp		
5.20	Platja		
5.23	Nit		
5.42	Cala, Vent		
5.53	Pedra		
5.64	Abim		
5.68	Tenebres	Molt baix	6
5.69	Cova		

Una segona constatació significativa és que els símbols de la natura amb un valor simbòlic més elevat són quasi tots símbols celestes (Llum, Cel, Muntanya, Espai, Sol, Estrella, etc.). S'exceptuen únicament "Silenci de la natura" que, més que una imatge concreta i sensible com les altres, és una qualitat inherent i comuna a la natura en general, així com "Foc" i "Flor".

L'interval 4, punt mig de l'escala unipolar, agrupa els 20 símbols que indiquem a continuació, tot donant-ne les medianes corresponents.

Medianes	Símbols	Valor simbòlic
3.60	Mar, Tempesta	
3.61	Font	
3.67	Llamp	
3.83	Aigua, Tro	
4.08	Arbre	
4.11	Vall	
4.21	Aire	Regular
4.29	Neu	
4.37	Roure	
4.40	Sembrat	
4.41	Riu	
4.42	Camí	
4.50	Bosc, Hora foscant, Lluna, Prat, Pluja, Terra	

Com veiem, aquests símbols provenen de diferents registres de la natura. Hi trobem, per exemple, els símbols celestes "Tempesta", "Llamp", "Tro" ($Me > 4$) (1), "Aire" i "Llu-

---

(1) El punt mig d'aquest interval és exactament 4. En conseqüència, les medianes superiors a 4 s'aproximen més dels intervals de valor simbòlic alt; en canvi, les medianes inferiors a 4 s'apropen dels últims intervals, de valor simbòlic baix.

Medianes	Símbols	Valor simbòlic	Interval
1.44	Pare*	El més alt	1
1.57	Fill acabat de néixer*		
1.71	Silenci de la natura		
1.80	Llum		
1.97	Cel estrellat		
2.08	Cel	Molt alt	2
2.19	Fills*		
2.21	Mare*		
2.24	Espòs-Esposa*		
2.42	Dona en el part*		
2.43	Infants*		
2.61	Muntanya		
2.64	Espai		
2.72	Sol		
2.76	Estrella		
2.77	Amic-Amiga*	Alt	3
2.86	Cim		
3.30	Temporal		
3.32	Horitzó		
3.42	Arc de Sant Martí		
3.50	Foc, Flor, Ocell		

Un simple cop d'ull a aquests resultats ens fa veure que tots els símbols humans -els marquem amb asterisc- obtenen un valor simbòlic elevat. El més alt l'obté "Pare" (Me= 1.44), únic símbol que ocupa l'interval 1; en l'interval 2, alternant amb símbols-natura, trobem els altres 6 símbols familiars, seguits del símbol humà "Amic-Amiga" que ocupa l'interval 3 (Me= 2.77).

cionalment el seu valor més o menys elevat de la manera següent:

Interval	Medianes	Valor simbòlic	N.símbols(1)
1	Entre 0.50 i 1.50	El més alt	1
2	Entre 1.51 i 2.50	Molt alt	10
3	Entre 2.51 i 3.50	Alt	12
4	Entre 3.51 i 4.50	Regular	20
5	Entre 4.51 i 5.50	Baix	15
6	Entre 5.51 i 6.50	Molt baix	11
7	Entre 6.51 i 7.50	El més baix	1
Total			70

Observant el repartiment del nombre de símbols a cada interval de l'escala, veiem que els resultats de la mostra es distribueixen equilibradament en tres categories bàsiques: valor simbòlic alt (23 símbols), regular (20) i baix (27).

Considerem ara en detall els símbols que corresponen a cada categoria bàsica, començant pels que cauen en els tres primers intervals (medianes de 0.50 a 3.50) i que tenen per tant un valor simbòlic elevat.

---

(1) En aquesta última columna indiquem el nombre de símbols corresponent a cada interval.

Això vol dir que, per vostè, GLACERA no és de cap manera un símbol de Déu.

GLACERA _ _ ' _ _ ' _ _ ' _ _ ' _ _ ' _ _ ' _ _ ' x D

Aquí, Glacera és un símbol veritable, perfecte, de Déu.

Com pot veure, per cada paraula hi ha 7 possibilitats que li permeten de matisar el seu valor simbòlic més o menys gran.

Treballi, si li plau, espontàniament, segons un ritme ni massa ràpid ni massa lent. Ens interessa la seva primera impressió; amb tot li demanem de no fer les avaluacions amb lleugeresa, ja que desitgem obtenir resultats veritables, que expressin la seva visió personal de la realitat."

A continuació figura la llista de 70 símbols, cada un dels quals es presenta en la forma que indica la consigna.

3.2.2 RESULTATS QUANTITATIUS

El valor simbòlic de cada una de les 70 imatges-símbols ens ve donat pel càlcul de la mediana, a partir dels resultats dels 60 individus de la mostra a cada una d'aquestes imatges. Cal advertir que considerem l'escala unipolar com un continu de 7 intervals, dels quals el superior és el que es troba més pròxim al pol Déu i, l'inferior, el que se'n troba més allunyat:

SIMBOL   7 ' 6 ' 5 ' 4 ' 3 ' 2 ' 1   DEU

La mediana obtinguda situa cada símbol en un dels 7 intervals de l'escala i això en determina conven-

3.2 IMATGES SIMBOLIQUES DE DEU EN LA FAMILIA I EN LA NATURA

3.2.1 METODOLOGIA

Al començament del nostre treball hem exposat detalladament el mètode que utilitzem en la nostra recerca empírica. Ultra les Imatges-Situacions d'Apercepció Temàtica, ens servim de l'Escala Unipolar de Símbols Natura-Família, que consisteix en una llista de 70 imatges-símbols, dels quals 62 al·ludeixen a la natura i 8 a la família. No insistirem ara en les característiques d'aquesta escala, que ja hem exposat més amunt (1). Passarem directament a estudiar-ne els resultats, després de recordar que la consigna que donem per escrit als subjectes és la següent:

"A vegades es diu que en la NATURA o en la mateixa VIDA poden trobar-s'hi imatges simbòliques de Déu.

A continuació donem una llista de símbols que us demanem de considerar un a un. Es tracta de dir-nos en quina mesura, amb quina força, certes coses us fan pensar espontàniament en Déu.

CONCRETAMENT: Al costat de cada símbol hi ha una escala dividida en 7 graus, i al final la lletra "D" (Déu).

Per exemple: GLACERA _ ' _ ' _ ' _ ' _ ' _ ' _ D

Cal marcar cada escala amb una creueta, més o menys pròxima de la lletra D, segons el valor simbòlic més o menys gran atribuït a cada paraula.

Per exemple: GLACERA x ' _ ' _ ' _ ' _ ' _ ' _ D

---

(1) Vegeu 2.2.4., pp.96-100 i ANEX 4, pp.19'-25'

3.2   I M A T G E S   S I M B O L I Q U E S   D E   D E U   E N
L A   F A M I L I A   I   E N   L A   N A T U R A

---

5 piles, cada una de les quals aplega aquelles on la presència de sentiments i reflexions referents a Déu és

- IMPROBABLE (1ª pila)
- BASTANT IMPROBABLE (2ª pila)
- MES AVIAT PROBABLE (3ª pila)
- PROBABLE (4ª pila)
- MOLT PROBABLE (5ª pila)

A continuació, de les fotos col.locades en la 5ª pila, cada subjecte n'escull tres, les que presenten situacions en les quals els personatges presents (un per a cada foto) senten Déu o hi pensen *amb més probabilitat*. De les de la 1ª pila, n'escull tres més, les que *amb menys probabilitat* li suggereixen sentiments o pensaments sobre Déu. De totes aquestes situacions li demanem de fer-nos una descripció espontània que n'expressi la vivència del protagonista.

4.1.1 ELS TEMES DE LES DESCRIPCIONS

El nombre de descripcions recollides ha estat: 180 sobre les situacions viscudes més profundament, 179 sobre les situacions on la probabilitat d'experiència religiosa és més elevada, i 179 sobre les situacions on aquesta experiència és menys probable (1).

Totes les làmines han estat escollides i descrites per un motiu o altre, encara que amb desigual freqüència, com pot veure's en la *Taula s*, de la pàgina següent.

En la 1^a columna, indiquem per a cada làmina el nombre de descripcions que corresponen a situacions viscudes molt profundament. En la 2^a, les descripcions de situacions en les quals la probabilitat de fer una experiència religiosa és molt alta. Finalment en la 3ª columna, hi figura el nombre de descripcions de les làmines que representen situacions on l'experiència religiosa és improbable.

---

(1) Cal assenyalar que de les 180 descripcions de les làmines amb situacions viscudes molt profundament, 38 comporten un tema religiós.

De les 179 descripcions d'una experiència religiosa, n'hi ha quatre que s'aparten d'aquesta temàtica.

De les 179 descripcions de situacions on l'experiència religiosa és improbable, n'hi ha 15 que fan referència al tema religiós, més o menys directament.

4.3.1.4 EL RIU

Les làmines NM, NU i NY, presenten el tema del riu:

- NM (Muntanya-Riu). Un personatge assegut a l'herba, al costat d'un riu, dominat per una esquerpa muntanya.
- NU (Ullprès-Riu). A la vora d'un riu d'aigües tranquil·les on s'abeuren alguns pollancs es dreça, quiet, un personatge.
- NY (Cascada). L'aigua feta escuma salta en cascada i s'escorre avall entre grans blocs de pedra negra. A primer terme, un personatge dret sobre una roca.

Sobre el tema del riu obtenim 24 descripcions: 12 d'experiència molt profunda, 11 d'experiència molt probable de Déu, i 1 d'experiència de Déu improbable.

L'anàlisi de contingut d'aquestes descripcions demostra que els tipus d'*experiència profunda* de l'home en aquestes situacions no es diferencia gaire de les analitzades anteriorment. Això pot explicar-se, almenys en part, per la làmina NM, la qual, ultra el tema del riu, suggereix en segon terme el tema de la muntanya.

Amb tot, hi hem trobat un aspecte original, de terminat clarament per l'apercepció del riu tumultuós de la làmina NY i que cal tenir en compte. Heus-en aquí les expressions més importants:

"La força de l'aigua és una manifestació de la gran riquesa de la natura". "L'aigua és una de les forces vi-

EL RIU

tir la veu de Déu". Un altre escriu:

"En el silenci del bosc és quan experimento més prop meu la presència de Déu.

Quan precisament sembla que el brogit de la vida i de les coses s'allunya, Déu s'acosta i es fa present... enmig del gran silenci". (N1).

La proximitat d'un Déu creador i provident se sent a través de la vida vegetal "silenciosa i misteriosa" de la natura. Es freqüent aleshores la pregària, com ara aquesta: "Gràcies, Déu meu, per la Pau i Bellesa que en aquest moment em doneu".

En el procés d'interiorització, típic de la situació de l'home en el bosc, apareix també la possibilitat "d'arriba al Déu que portem dins".(N1)

D'altra banda, "a les preguntes que es fa l'home sobre els misteris de la vida (com?, per què?, a on?) només hi ha una resposta: Déu".(N1)

"Claror i ombres. Bellesa en un racó privilegiat de la natura. Però al cap de poc abaixa el cap i s'abstreu. Medita.

Racons semblants existeixen des de sempre. Avui els contempla ell. Però passaran els anys i ell no hi serà. On serà ell i el seu record?. Demana a Déu de participar en la seva eternitat". (N1)

Finalment, un altre aspecte important de l'actitud reflexiva de l'home en la soledat del bosc és el procés de revisió i conversió personals, d'elevació moral, que sovint comporta.

"L'home s'examina davant Déu. Veu la seva maldat, i la bondat de Déu. Demana a Déu ajuda per veure la llum del camí recte i just. L'home reconeix la seva petitesa".(N1)

La llum del sol simbolitza justament "l'escalfor de la presència de Déu" i en la seva pregària l'home demana "llum i forces per tornar a lluitar".

Moments de profunda intimitat en la quietud del bosc. L'home s'extasia en comunió i simbiosi amb una natura serena que infon pau i tranquil.litat. Es una experièn-cia indescriptible i embriagadora.

Per a la majoria dels nostres subjectes, la soledat del lloc i del moment és viscuda positivament com una oportunitat de comunicació íntima amb un hom mateix, amb els altres homes -dels quals hom se sent lluny i pròxim a la vegada- i finalment amb Déu:

"Estic sol. No sóc gran cosa, però sóc capaç de captar la bellesa. No és que vulgui estar separat dels altres homes, però necessito reposar i reflexionar de tant en tant.

Allunyat dels altres, però els estimo més... Gràcies, Déu meu!" (N1).

"Després d'un llarg caminar, és bo d'aturar-se un moment a pensar, tot sol en la quietud del bosc" (N1).

En aquesta situació, l'actitud és rarament contemplativa. La natura esdevé "testimoni dels propis pensaments". L'home medita, reflexiona profundament sobre ell mateix, sobre els misteris de la vida, sobre el futur... S'a dona que l'excés de maldecaps i de feina li fa perdre l'habi tud de concentrar-se, de retrobar-se ell mateix, de reflexio nar en cerca de la veritat, sense la qual la vida no tindria valor, ja que no és solament lluita i activitat. Aquests moments de meditació li permeten de fer-se una idea objectiva de les coses abans de prendre una decisió important.

La *dimensió religiosa* d'aquesta actitud apareix en les descripcions dels nostres subjectes, com un complement espontani: En la calma i quietud de la natura, "Déu hi parla", "Tot parla de Déu"; "Quan tot calla, sembla més fàcil de sen -

4.3.1.3 EL BOSC

Tres làmines de les ISAT (N1, N4 i NB) presenten el tema del bosc dins d'una mateixa unitat:

- N1 (Bosc-Soledat). La llum del sol es filtra entre les branques d'un bosc exhuberant. A contraclaror es veu un personatge assegut, repenjan l'esquema al tronc d'un arbre i amb el cap baix.
- N4 (Bosc-Llum). Un bosc d'arbres espessos i altíssims amb raigs de llum que s'hi endinsen entre tels de boira. Al bell mig, un personatge dret, diminut.
- NB (Bosc-Foc). A la vora d'una avetosa, ja entrada la nit, un personatge s'està dret al costat d'un foc.

D'aquest tema del bosc, n'obtenim 29 descripcions: 14 corresponen a una experiència viscuda molt profundament, 14 més a una experiència religiosa i només 1 correspon a una experiència de Déu improbable.

L'anàlisi de contingut del *nivell de profunditat* i de l'*experiència religiosa* en aquesta situació ens revela la sensibilitat de la nostra mostra per l'harmonia i bellesa del bosc, pel joc meravellós de llum i ombres que fa el sol entre les branques, per la puresa de l'aire que s'hi respira.

L'home sent aquí també la grandesa i la immensitat de la natura, però és una grandesa que no aixafa. La natura s'hi fa acolliment. L'home no hi perd la llibertat.

EL BOSQUE

incògnita que simbolitza el misteri de Déu. El temporal és signe també de la ira de Déu. En les "tempestes de la vida", en moments de soledat, d'abandó i desesperança, Déu dona coratge, fortalesa i protecció. "Si l'home fos capaç d'imitar la fortalesa de les roques!, Senyor, voldria ser roca!" (N2).

L'absència de mediació religiosa en el tema del mar és excepcional (3% de les descripcions). I encara una de les descripcions a N5 constitueix una pregària:

"No hi ha camí, Senyor. Hi ha la fosca i el reflex d'un camí en la mar. Ni barca que hi navegui. Ni la fe que em faci caminar damunt les aigües".

En l'altra descripció a N5, la improbabilitat de l'experiència religiosa és associada a la foscor i solitud de la platja, i al cansament del protagonista.

En quatre descripcions a ND, els nostres subjectes associen l'absència de Déu amb els records d'una vida de treball dura i trista, simbolitzada per les barques "abandonades, mudes i cansades"; i també amb el record dels qui han perdut la vida en un naufragi, la qual cosa sembla contradir l'existència de Déu.

"monotonia que al mateix temps obliga a quedar-se"... "i pensar que en pocs moments serà una bassa d'oli, tranquil·la i assossegada, que fa goig de contemplar".

Un altre element que impressiona profundament és la fortalesa i aguant de les roques, resistint l'embat de les onades.

Les reaccions afectives són fàcils d'endevinar: sensació de perill; temor, por, impotència davant el poder i la força de la natura desbocada. L'home se sent sol, petit i poca cosa, indefens i dominat.

Mediació religiosa. La pau i bellesa del mar, cap al tard, quan el sol es pon, encomanen serenitat i optimisme i "obliguen a pensar en el més enllà". L'home hi descobreix Déu. L'hi troba i l'hi adora. El mar és una imatge de l'infinit, de l'eternitat.

La dona sseguda al moll (ND) evoca una situació d'abandó, soledat i amarguesa, que només troba consol en Déu, pare i providència. O bé són moments de soledat buscada, de reflexió i examen de consciència que acosten a Déu.

L'home sol amb la barca de vela (NS), al bell mig del mar, se sent en pau i prop del cel; proclama l'existència de Déu, gran, immens, sense límits, tot reconeixent la seva petitesa i humilitat. Sol i davant el perill, s'adreça amb fe i confiança a Déu, salvador i protector, amb la certesa que el menarà a bon port.

La força del temporal (NC) manifesta el poder i la grandesa de Déu, la petitesa humana. Déu existeix, és el creador i ordenador de les lleis de la natura. El mar és una

LA MAR

La mar callada i serena de N5, ND i NS despertar en els nostres subjectes antigues remembrances de moments de platxèria amb una colla d'amics, un moment de plenitud d'amor amb la persona estimada un cap el tard arran de platja, o records nostàlgics de joventut, disfrutant del mar i de la vela.

En aquestes situacions, la pau i la solitud del moment, la immensitat del mar, afavoreixen l'actitud contemplativa, la reflexió i l'examen profund; l'home se sent lliure i alhora dependent dels elements, amb "un fons d'alerta constant" i "la sensació de possible perill".

Les làmines N2 i NC, sobretot aquesta última, són imatges d'una mar encrespada i furiat, il·lustració plàstica d'aquells versos tan sonors de J. Maragall:

*El vent se desferma
i tot el mar canta.
Mar brava, mar verda, mar escumejanta!
L'onada s'adreça,
venint s'ageganta,
avença i s'acosta
callada que espanta.
L'escuma enlluerna,
el sol l'abrillanta,
l'onada s'esberla
i cau ressonanta.
Mar brava, mar verda, mar escumejanta! (1).*

En aquesta situació, l'home viu profundament "l'espectacle majestuós del déu mar". Els elements desencadenats manifesten la força, la potència, la grandesa de la natura. L'home hi admira la seva bellesa feréstega i alhora majestuosa i se sent fascinat per la inestabilitat i canvis del mar amb expressions com ara "variació constant", "això no es repeteix mai", "sap segur que mai s'hi acostumaria",

---

(1) Maragall, J. (1970), p.110.

4.3.1.2 LA MAR

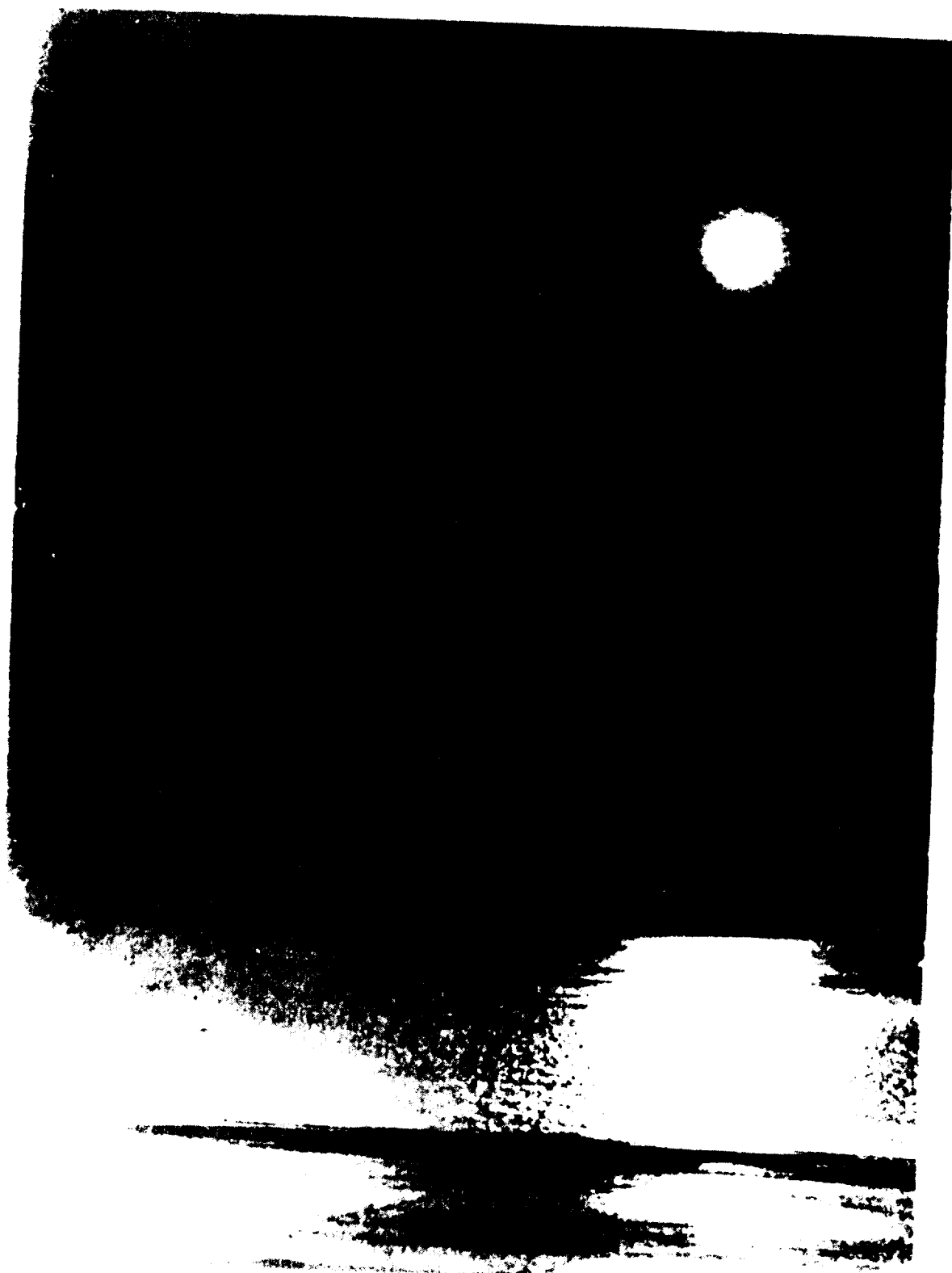
Quatre làmines de les ISAT-30 evoquen especialment el tema del mar:

- N2 (Mar-Ona rompent). En un mar aparentment encalmat una onada furient romp contra les roques de la costa.
- N5 (Mar-Platja). El cel, mar i platja es fonen en un tot, il·luminat pel sol, alt en l'horitzó. En la llunyania, arran d'aigua, es veuen dos personatges: una persona gran i una criatura.
- NC (Crestes de Temporal). Un mar desfermat i salvatge s'abat contra la costa. Dret sobre les roques, un personatge resta tot sol entre el rebotar-se de les ones i els udols del vent.
- NS (Solitari-Veler). El ventijol rinxola la mar. La llum es filtra entre l'espessa nuvolada. Una vela solitària navega plàcidament.

A aquestes làmines, hi afegim ND (Dona-barques). El mar fa de teló de fons de l'escena: un personatge assegut a la paret d'un moll, en el moment de baixamar.

Sobre el tema del mar, com veiem, les nostres làmines en presenten dos moments oposats: el temporal i la bonança.

Quinze descripcions ens permeten d'analitzar el contingut del nivell de profunditat d'aquesta situació.

MS

15. MAR

La relació negativa entre el tema de la muntanya i l'experiència religiosa és excepcional. Ho prova el nombre escàs de descripcions donades pels nostres subjectes: una a la làmina N8, dos a NP, una a N3 i sis a NO. I encara en aquesta última làmina caldrà considerar d'altres elements que expliquen aquest tipus de relació.

En les situacions arriscades d'escalada, de vegades, "l'atenció contínua en allò que es fa no permet de pensar explícitament en Déu". A N8, en canvi, és la "fredor del paisatge desolat que allunya la idea de Déu en un personatge perdut i aïllat".

La situació de la làmina NO (el nen amb els braços oberts, dret sobre una roca) demana un breu comentari. Vam conservar aquesta làmina, pensant que l'actitud de l'infant podia evocar l'antic gest religiós de l'orant. De fet, les nostres previsions han resultat fallides. La gent el veu com un gest de victòria, d'alegria, d'espontaneïtat innocent. L'infant no pensa en Déu, és massa petit. En el seu magí, no hi cap encara la idea del Creador.

Els treballs de psicologia religiosa genètica (1), contradiuen el que pensen els nostres adults, però una vegada més es demostra que en una prova com la que nosaltres hem construït les característiques del personatge d'identificació juguen un paper essencial en el procés aperceptiu.

---

(1) Godin, A., (1961), Adulte et enfant devant Dieu, Ed. de Lumen Vitae, Bruxelles.

Dumoulin, A & Jaspard, J.M., (1972), Les médiations religieuses dans l'univers de l'enfant, Ed. Lumen Vitae, Bruxelles.

En la muntanya es manifesta la grandesa i infinitat de Déu. "L'home no és res davant del Tot" i reconeix "l'absurd d'una vida sense dimensió ultraterrena". Immers en l'obra de Déu, l'home "penetra en el principi de la creació" i admira l'ordre diví que les coses reflecteixen.

Déu és present en la bellesa, bondat i harmonia de la natura, en la soledat i el misteri, en la pau, en la tranquil·litat i en el silenci.

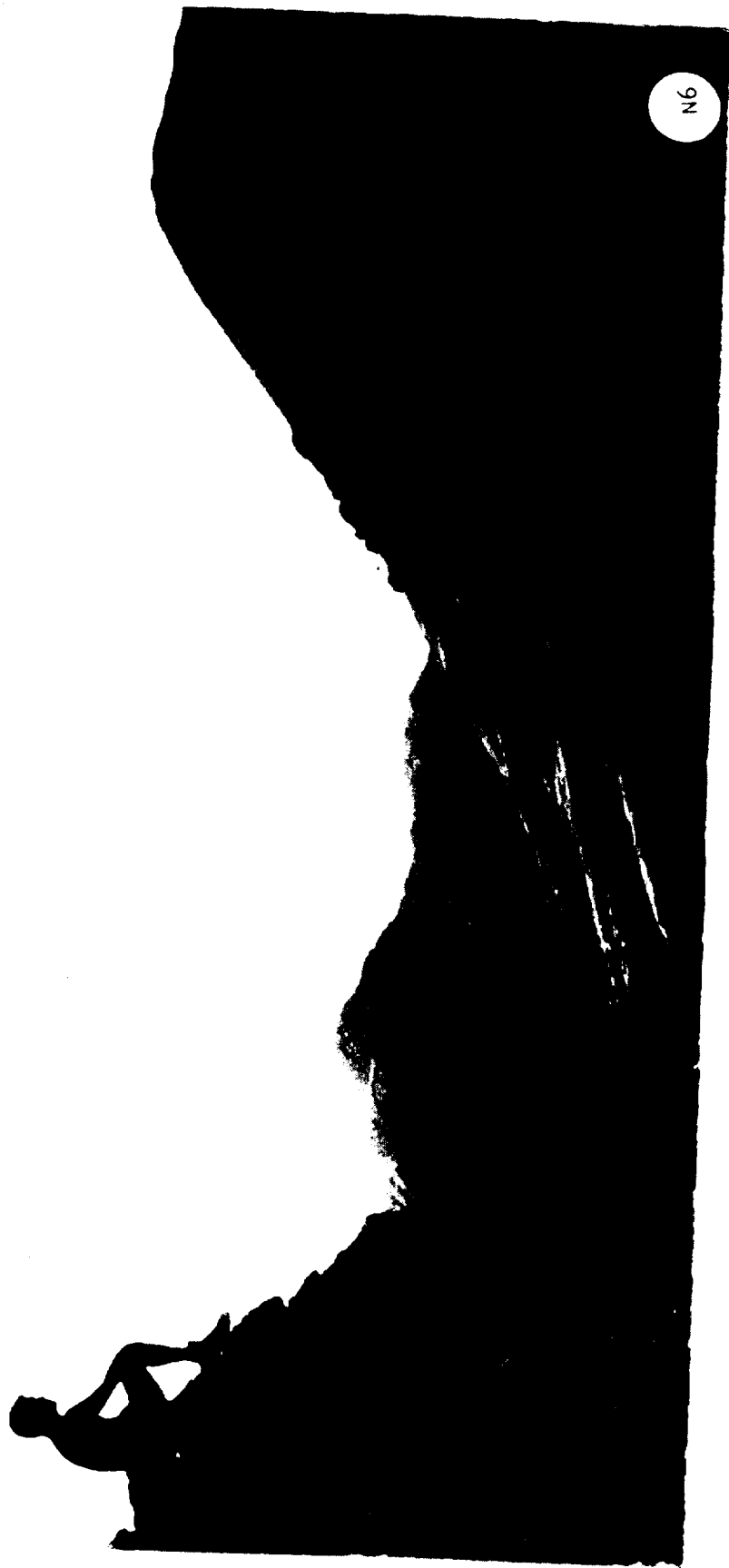
La contemplació de la natura mena vers Déu. L'home se sent prop de Déu, que parla en la quietud. Es produeix una forta atracció que invita a l'acostament. L'home es troba en les mans de Déu, al qual s'adreça amb confiança en una pregària de lloança.

Conscient que "en la vida deixem un rastre com en la neu", l'home hi fa l'examen de la seva vida i sent desigs de perfecció davant la natura perfecta. El sol, a l'horitzó, apareix com un símbol de Déu, terme de la vida i ajuda en la dificultat. En definitiva, Déu és l'últim recurs per a l'home desesperat "tan sol, tan lluny, sense camins, d'esquema al sol entre ombres i clarors" (Lâm. N8).

L'home allà dalt "no pensa en la seva vida quotidiana a la ciutat". Oblida "el treball i la família", "lluny del soroll i de les presses". El desig de perpetuar el moment privilegiat hi és evident:

"Quin silenci, quina pau! M'estaria sempre aquí. Em sap greu que demà hagi de tornar a baixar a la ciutat. Aquí sembla que estigui més prop de Déu, el veig més al meu costat. Potser sóc massa romàntic -direu-, però sóc així".

Finalment, l'home retorna a la ciutat millorat corporalment i espiritualment.

LA MUNTANYA

El nivell de profunditat d'aquest tema, el trobem expressat en 37 narracions:

Amb esforç i constància la cordada ascendeix fatigosament, esperonada per un afany de lluita i superació. Expressió d'equilibri i solidaritat humana, l'home es mesura amb el perill i el risc, dominant la natura i assolint el pic alterós.

Un cop dalt, l'obra acompanyada, l'home sembla retrobar el sentit d'una llibertat perduda i el valor de les coses essencials. Contempla llargament la natura, medita "el que és i el que ha fet", es recull i retroba a si mateix. El cim de muntanya apareix simbòlicament com la fita que "en la vida també cal aconseguir amb esforç".

La profunditat de la vivència, la provoca d'una banda el risc de l'escalada, i de l'altra la grandiositat, magnificència i bellesa dels cims. Es l'emoció profunda d'un "gran moment", davant una realitat fantàstica, imponent, solemne. L'home experimenta sentiments ambivalents de grandesa, orgull, satisfacció, equilibri... d'inseguretat, solitud i petitesa.

La pau i silenci del cim penetren profundament l'home de goig i serenitat, de joia i optimisme. L'encantament de les muntanyes li dilata el cor i el fa sentir "per sobre de tot" i fora del temps.

Mediació religiosa. En aquests moments i circumstàncies l'home fa sovint l'experiència de Déu. Així apareix en 42 de les descripcions de la nostra mostra:

4.3.1.1 LA MUNTANYA

El tema de la muntanya és evocat directament en cinc làmines:

- NB (Pujant-Alpinistes). Una cordada, formada per dos alpinistes, escala un "couloir" molt rost entre muntanyes esquerpes, mig cobertes de neu.
- N8 (Muntanya-Pendants nevades). En plans superposats de llum i ombres, un seguit de pendants nevades emmarquen un coll de muntanya. El sol, un xic esmorteït, il·lumina un personatge en la llunyania.
- N3 (Cim de muntanya). Un cim de muntanya es retalla a l'horitzó, al capdamunt d'una afilada cresta. Un alpinista el va coronant.
- N6 (Muntanya-Repòs). A contrallum d'una posta de sol, amb un fons de carenes, destaca un personatge, assegut al bell cim d'una muntanya.
- NO (Nen-Braços oberts). Un cim escarpat, blanc de neu, fa teló de fons. En primer terme, dret sobre una roca que banya l'aigua d'un riuet, un nen aixeca els braços enlaire.

Les quatre primeres làmines representen gràficament els moments cabdals de la vida de l'alpinista: el camí cap al cim, la dificultat d'un pas delicat, el coronament del pic i el repòs un cop assolit el cim. La làmina amb el nen, braços oberts, la vam utilitzar més aviat pel possible simbolisme evocador d'aquest gest, ja que l'escenari muntanyenc no aporta cap element nou als que acabem d'esmentar.

RF

LA MONTAÑA

4.3.1 NATURA SOLA

Com hem assenyalat més amunt, el tema de la natura sola agrupa les descripcions sobre la muntanya, el mar, el bosc, el riu, la cova i la tempesta, que es reparteixen -en funció del nivell de profunditat i del valor religiós de l'experiència- de la manera següent:

Taula z

	Molt Prof.	Molt Prob.	Improb.	TOTAL
MUNTANYA	37	30	10	77
MAR	15	28	6	49
BOSC	14	14	1	29
RIU	12	11	1	24
COVA	6	6	4	16
TEMPESTA	3	8	-	11
	87	97	22	206

4.3 ANALISI QUALITATIVA

Taula x

IMPROBABILITAT DE L'EXPERIENCIA DE DEU.
ABSENCIA I NEGACIO DE DEU.

TEMES CATEGORIES		NATURA SOLA	DONA-NATURA	TREBALL - NATURA	ESPORT - NATURA	HOME A LA LLUNA	TOTAL
		IDEATIVES	1. PARTICIPACIO	5	-	-	-
2. REFLEXIO	2		-	1	-	-	3
3. COMUNICACIO	-		-	-	-	-	-
4. CONCENTRACIO	6		3	24	9	1	43
ACTIVES	1. LLUITA i CONQUESTA	2	-	19	1	-	22
	2. DESTRUCCIO - INHUMANITAT	-	-	44	-	-	44
	3. ESPLAI I RUTINA	5	-	6	20	-	31
AFECTIVES	1. SENTIMENTS NEGATIUS	8	-	35	4	2	49
	2. AUTOVALORACIO	-	-	-	12	4	16
	3. SENTIMENTS POSITIUS	4	-	-	7	-	11
	4. SENTIMENTS PETITESA	4	-	-	3	-	7
	5. SIMBIOSI	1	-	-	1	-	2
	6. AMOR	-	-	1	-	-	1
	7. SOLEDAT POSITIVA	-	-	-	-	-	-
	8. EXPERIENCIA EXALTANT	-	-	-	-	-	-
TOTAL		37	3	130	57	7	234

Taula v

PROBABILITAT DE L'EXPERIENCIA DE DEU:
CATEGORIES HUMANES i IMAGOS DE DEU.

CATEGORIES		TEMES					TOTAL
		NATURA SOLA	DONA-NATURA	TREBALL-NATURA	ESPORT-NATURA	HOME A LA LLUNA	
IDEATIVES	1. PARTICIPACIO	57	11	-	1	10	79
	2. REFLEXIO	39	13	5	1	8	66
	3. COMUNICACIO	-	18	-	-	-	18
	4. CONCENTRACIO	-	-	-	-	-	-
ACTIVES	1. LLUITA I CONQUESTA	28	-	8	3	22	61
	2. DESTRUCCIO - INHUMANITAT	-	-	3	-	1	4
	3. ESPLAI I RUTINA	-	-	-	-	-	-
AFECTIVES	1. SENTIMENTS PETITESA	57	1	-	2	13	73
	2. SIMBIOSI	37	10	2	-	3	52
	3. SENTIMENTS POSITIUS	8	30	-	1	2	41
	4. AMOR	4	20	1	-	5	30
	5. SENTIMENTS NEGATIUS	19	-	2	2	5	28
	6. SOLEDAT POSITIVA	17	1	1	-	5	24
	7. AUTOVALORACIO	10	3	-	1	4	18
	8. EXPERIENCIA EXALTANT	5	-	-	1	3	9
IMAGOS DE DEU	1. ORIGEN	37	20	-	1	19	77
	2. PRESENCIA-PROXIMITAT	34	24	7	2	7	74
	3. PROVIDENCIA	29	21	2	7	11	70
	4. IMMENSITAT	34	2	1	-	8	45
	5. NORMA DE REFERENCIA	13	3	1	1	1	19
TOTAL		428	177	33	23	127	788

Taula u

PROFUNDITAT DE L'EXPERIENCIA DE LA NATURA.
CATEGORIES IDEATIVES, ACTIVES i AFECTIVES

TEMES CATEGORIES		NATURA SOLA	DONA-NATURA	TREBALL - NATURA	ESPORT - NATURA	HOME A LA LLUNA	TOTAL
IDEATIVES	1. PARTICIPACIO	28	17	3	-	-	48
	2. REFLEXIO	24	13	1	2	1	41
	3. COMUNICACIO	-	28	-	-	-	28
	4. CONCENTRACIO	-	-	-	-	-	-
ACTIVES	1. LLUITA i CONQUESTA	33	1	21	4	3	62
	2. DESTRUCCIO - INHUMANITAT	-	-	5	-	-	5
	3. ESPLAI I RUTINA	-	-	-	-	-	-
AFECTIVES	1. SENTIMENTS POSITIUS	23	35	2	2	1	63
	2. SENTIMENTS PETITESA	37	1	1	2	5	46
	3. SIMBIOSI	23	11	3	-	-	37
	4. AMOR	10	18	2	1	3	34
	5. AUTOVALORACIO	7	5	4	5	6	27
	6. SENTIMENTS NEGATIUS	8	3	9	3	3	26
	7. EXPERIENCIA EXALTANT	8	3	-	4	2	17
	8. SOLEDAT POSITIVA	14	-	1	-	1	16
TOTAL		215	135	52	23	25	450

4.2 RESULTATS QUANTITATIUS

Presentem a continuació, en les pàgines següents, el repartiment d'aquestes diverses categories en funció dels 5 grans temes que sintetitzen, com hem vist, les situacions aperceptives del nostre test, segons el següent ordre:

1. Repartició de les categories humanes en el cas de situacions viscudes molt profundament.
2. Repartició de les categories humanes i de les imagos de Déu en les situacions en les quals l'experiència de Déu es molt probable.
3. Repartició dels temes d'absència o negació de Déu en les situacions en les quals l'experiència de Déu és improbable.

4.2 RESULTATS QUANTITATIUS

4.1.4 ABSENCIA I NEGACIO DE DEU

En certes relacions de l'home amb la natura, Déu hi és completament absent. En general -i tenint en compte que la quasi totalitat de la mostra són persones creients- no es tracta d'una actitud atea, d'una negació taxativa i absoluta de l'existència de Déu, sinó de l'absència de Déu en determinades circumstàncies. Dit amb altres paraules, l'experiència de Déu és electiva: hi ha moments i llocs privilegiats on Déu es manifesta a l'home, com n'hi ha d'altres en els quals no és possible de pensar en Déu o sentir-lo.

Aquesta constatació no elimina evidentment l'ambivalència fonamental de moltes situacions, viscudes religiosament per un cert nombre i ateísticament per molts d'altres.

Diem doncs que la nostra recerca ens permet de detectar en alguns casos les situacions que poden originar una actitud atea amb els processos psicològics que això comporta. Fonamentalment, emperò, el que ens apareix amb més claredat són les circumstàncies que fan improbable l'experiència religiosa i el perquè d'aquesta improbabilitat. En aquest cas ens trobem evidentment amb l'absència -i a vegades amb la negació- de la imago de Déu.

3. NORMA DE REFERENCIA:

- a) *Ideal*: Déu és llum, camí, guia.
- b) *Raó última*: Déu dóna sentit al misteri de la vida.
- c) *Justícia*: Déu és jutge i castigador.

4. PROVIDENCIA: Déu és providència, dispensador de coses bones; Déu ajuda, protegeix i salva. Sovint, l'home se li adreça amb una pregària d'alabança i acció de gràcies.

5. ORIGEN:

a) *Creador*: Amb el seu poder Déu ha creat totes les coses. Ell és l'origen de la vida, tot conservant-la i ordenant-la.

b) *Referència última de les creacions humanes*: La maternitat humana es paradigma de la de Déu i una participació de l'home en l'obra creadora. Un fill és una nova creació.

A més, dominant la terra, l'home participa també en la creació permanent.

B. IMAGOS DE DEU

Tot desxifrant el tipus de relacions existents entre l'home i Déu a través del conjunt dels nostres protocols, hem establert una sèrie de categories que defineixen les *imagos* de Déu subjacents a les elaboracions dels nostres subjectes.

Seguint P. de Neuter, preferim utilitzar aquest terme d'*imago* més que no pas el d'*imatge* o *representació*, perquè expressa millor *els elements conscients i inconscients, objectius i subjectius de la representació de Déu tal com apareix en les descripcions aperceptives de l'experiència religiosa que explora el nostre test* (1).

Heus aquí les categories detectades:

1. IMMENSITAT: Déu apareix en una relació d'identitat o proximitat amb la immensitat, el transcendent, l'infinit, l'eternitat, l'absolut i el misteri.

2. PRESENCIA - PROXIMITAT: "El món respira Déu". L'home sent i viu en la natura la proximitat de Déu. L'home s'acosta a Déu, el troba i hi entaula conversa.

Les situacions de maternitat, i també les de la dona en la natura, evocuen i simbolitzen un Déu que és bellesa, amor, joia i pau.

---

(1) De Neuter, P., (1972), *Amour, Sexualité et Religion*, en *Social Compass*, XIX, 3, pp. 376-377.

5. AMOR: La vida entre esposos o entre pares i fills és feta d'amor, de tendresa i generositat. La vida en la natura desperta amor per totes les coses i sentiments d'humilitat; fa créixer l'amistat i solidaritat humanes.

6. AUTOVALORACIO: En el domini i conquesta de la natura i en l'experiència de llibertat absoluta i il·limitada l'home sent orgull i vanaglòria. Bastant-se a ell mateix, el sobrehome exclou necessàriament a Déu.

7. SENTIMENTS DE PETITESA: La immensitat, la majestat, la força, l'energia i el poder de la natura susciten en l'home sentiments de petitesa, dependència, inseguretat i impotència.

8. EXPERIENCIA EXALTANT: L'home fa en la natura l'experiència de l'extraordinari, del vertiginós. Es una experiència exaltant, incomparable, indescriptible.

c. Categories afectives.

Són els estats interiors, les emocions, els sentiments, provocats per les situacions de les ISAT.

L'individu s'extasia, esbalaït, davant la natura; en gaudeix, ple de joia i felicitat; obre el cor a l'esperança, estima; s'enorgulleix; se sent petit i fràgil davant la immensitat, fa l'experiència exaltant de l'indescriptible i meravellós; se sent sol en el silenci i quietud de la natura que invita a la meditació i reflexió.

Davant la natura hostil i desolada té por, se sent trist i abandonat; perd l'esperança i la seguretat...

Aquestes categories són:

1. SIMBIOSI: Aquesta categoria agrupa tots els comportaments d'admiració, èxtasi i èxtasi en la pau i silenci de la natura. Es una mena d'embriaguesa que situa el protagonista, que viu en comunió íntima amb la natura, fora del temps i de l'espai.

2. SENTIMENTS POSITIUS: L'home salta de goig, de joia i alegria. Gaudeix, és feliç; se sent satisfet, segur, confiat, ple d'esperança i optimisme. Es lliure.

3. SOLEDAT POSITIVA: L'home fa l'experiència positiva de la soledat que invita a la reflexió, a la conversió i al diàleg amb Déu.

4. SENTIMENTS NEGATIUS: Angoixa, tensió, frustració i desesperança humanes. L'home se sent sol, trist i abandonat. Té por. Infeliç, desolat, abatut, inquiet i revoltat, l'home fa una experiència negativa de la natura, de la vida i del treball.

b. Categories actives.

Les categories actives fan referència a les accions voluntàries i múltiples del protagonista en el temps i l'espai. L'home lluita, desafia, domina, triomfa... treballa i es cansa... destrueix... reposa... es diverteix.

Entre aquestes categories distingim:

1. LLUITA I CONQUESTA: Davant la natura en general però especialment en el treball dur i pesat que hi realitza, l'home s'enfronta amb l'obstacle o l'objectiu amb esforç, tenacitat i gosadia, en un afany de progrés i superació, conquesta i victòria. La conquesta de la lluna n'és un paradigma privilegiat.
2. DESTRUCCIO - INHUMANITAT: Amb la tècnica, el poder del capital, les màquines, la indústria... l'home esdevé sovint el botxí de la natura, tot buscant-se justificacions. El treball mecanitzat, d'altra banda, oprimeix i deshumanitza l'home.
3. ESPLAI i RUTINA: En les situacions que acabem de descriure (especialment l'esport a muntanya i l'esquí) allò que predomina és l'esforç físic, l'equilibri, la velocitat, l'esplai i l'evasió. Són elements que no connecten amb l'experiència religiosa. El mateix passa amb la rutina, típica de certes situacions de treball en la natura.

a. Categories ideatives.

Es desenrotllen en un pla mental. El subjecte contempla la bellesa i els misteris de la natura i de la vida; pensa, medita, escolta, prega, somnia; comunica amb l'altre... Quan treballa (i també en l'esport) només està pel que fa, absort, atent, concentrat...

Aquestes categories són:

1. PARTICIPACIO: L'home contempla i admira la bellesa i els misteris de la natura i de la vida. Són moments de pau i serenitat. Aquestes conductes constitueixen el preludi dels sentiments de SIMBIOSI.

2. REFLEXIO: En la natura l'home reflexiona i medita profundament sobre la vida i la mort, el futur, les coses ignotes... sobre ell mateix i els altres. La vida de cada dia queda a segon terme. Són moments propicis a l'autoexamen i als propòsits de reforma moral.

3. COMUNICACIO: La visió de la dona i de la mare en la natura presentifica la procreació, la vida que continua i es perpetua, la joia. Sotjant el fill, la mare ensenya, orienta, modela i ajuda.

4. CONCENTRACIO: En certes situacions en relació amb la natura, com ara la pràctica d'un esport (esquí, alpinisme, paracaigudisme) i també el treball mecanitzat, cal posar-hi els cinc sentits. Atent, concentrat, absort en el que fa, l'home no pensa en res més. Déu no hi és present, però sense que això en comporti necessàriament la negació.

4.1.3 ANALISI DE CONTINGUT: CATEGORIES CLASSIFICADORES.

En l'experiència de la natura, que ens permet detectar l'anàlisi de les nostres enquestes, cal considerar tots aquells elements comportamentals que ens en fan com - prendre l'estructuració i la dinàmica. A cada situació de les ISAT, l'individu hi reacciona d'una manera peculiar i concreta, d'acord amb els seus esquemes mentals i afectius.

Abans d'analitzar cada una de les situacions concretes del nostre test, la nostra tasca haurà de centrar-se en trobar, partint de les mateixes descripcions de les persones enquestades, les categories que ens permetin de sintetitzar la riquesa i varietat de les experiències individuals amb els elements essencials que aquestes comporten.

La nostra anàlisi de contingut ens suggereix la distinció de dos grups fonamentals de categories.

Un primer grup, que anomenem CATEGORIES HUMANES, ens fa descobrir les coordenades constitutives de l'experiència humana de la natura. El segon grup està formant per totes aquelles categories que integren les característiques de la dimensió religiosa d'aquesta experiència, a partir de les diferents representacions de Déu explicitades per l'individu en el procés aperceptiu que l'experiència comporta. Aquest segon grup de categories, l'anomenem IMAGOS de Déu.

A. CATEGORIES HUMANES

Es redueixen fonamentalment a tres grups que reflecteixen clarament els aspectes intel·lectuals, volitius i afectius de l'actitud de l'home en contacte amb la natura: a) Categories ideatives; b) Categories actives; c) Categories afectives.

entre d'altres, les situacions de proximitat, trobament i diàleg amb Déu.

La unitat significativa "solitud" constitueix de fet, per ella sola, una categoria. Si és viscuda de manera positiva, li afegim aquest qualificatiu. La categoria que englobarà doncs aquest tipus d'unitats, l'anomenarem SOLEDAT POSITIVA.

Finalment, "silenci", l'inclourem en la categoria SIMBIOSI, que agrupa altres elements, com és ara pau, intimitat i comunió amb la natura. Aquesta categoria aplega, com es veu, les unitats significatives que constitueixen el marc ideal d'intensa comunió amb la natura.

4.1.2 DETERMINACIO D'UNITATS SIGNIFICATIVES I ELABORACIO DE CATEGORIES

La lectura atenta i detinguda de les descripcions de cada protocol ens ha portat a extreure'n el que anomenem *unitats significatives*. Entenem per unitats significatives les expressions verbals que posseeixen un sentit complet, propi i determinat. Aquestes expressions condensen en certa manera el contingut d'una narració: en són la síntesi significativa.

Així, per exemple, una de les narracions de la làmina N1 (Bosc-Soledat) diu textualment:

"El personatge solitari em fa pensar que, a Déu, li plau de parlar en la solitud. Quan tot calla, sembla més fàcil de sentir la veu de Déu".

La unitat significativa de base és en aquest cas: *Déu parla en la solitud i el silenci*. De fet, comporta tres elements separables: *Déu parla*, n'és el primer. Es un element que expressa la presència i comunicació entre Déu i l'home. El segon, *solitud*, manifesta la situació real que el subjecte associa amb el primer de manera positiva. El tercer element, *silenci*, defineix i determina les característiques de la situació. Tenim doncs en aquesta narració tres unitats significatives que la sintetitzen.

A mida que avançàvem en l'anàlisi del contingut de les 538 descripcions, tot anotant-ne les diverses unitats, hem observat que entre aquestes hi havia molt sovint una gran afinitat. Això ens ha permès d'agrupar-les en una unitat superior globalitzant o *categoria*. Per exemple, la unitat significativa "Déu parla en la natura", l'englobem en la categoria PRESENCIA-PROXIMITAT, que comporta,

En funció del nivell de profunditat de l'experiència, i del grau de probabilitat (molt alt o molt baix) de vivència religiosa, els temes de les 538 descripcions es reparteixen de la manera següent:

Taula t

	Molt Prof.	Molt Prob.	Improb.	Total
NATURA SOLA	87	97	22	206
TREBALL - NATURA	19	6	93	118
DONA - NATURA	47	45	4	96
ESPORT - NATURA	9	6	53	68
HOME A LA LLUNA	18	25	7	50
	180	179	179	538

La lectura acurada de les 538 descripcions ens ha permès d'agrupar-les en 5 grans temes:

TEMES	DESCRIPCIONS
1. NATURA SOLA	206
2. TREBALL i NATURA	118
3. DONA i NATURA	96
4. ESPORT i NATURA	68
5. HOME A LA LLUNA	50

El tema de la *natura sola* aplega 77 descripcions sobre la muntanya (Lãm.: N3,N6,N8,NO,NP); 49 sobre el mar (N2,N5,NC,ND,NS); 29 sobre el bosc (N1,N4,NB); 24 sobre el riu (NM,NU,NY); 16 sobre la cova (N7) i 11 sobre la tempesta (NX).

Les 118 descripcions del tema *treball i natura* corresponen a les làmines NA,NK,NQ i NF. En aquesta última domina l'aspecte de contrast entre el treball industrial (fàbrica) i la natura.

El tema de la *dona sola* (Lãm. NJ,NR) ha donat 50 descripcions, a les quals afegim les 46 de les làmines NI i NL on apareix un infant amb la seva mare.

Les làmines NE i NZ es refereixen al tema de *l'esport i la natura* (55 descripcions), a les quals afegim les 13 de la làmina NT (Telefèric) per afinitat amb les anteriors.

Finalment, la làmina NH amb 50 descripcions constitueix un tema prou original com per considerar-lo a part.

Taula s   Distribució de les descripcions de les 30 làmines de les ISAT-30 en funció del nivell de profunditat i del valor religiós.

Làmina	Molt Prof.	Molt Prob.	Improb.	Total
N1 Bosc-Soledat	7	11	--	18
N2 Mar-Ona rompent	2	2	--	4
N3 Cim de muntanya	13	4	1	18
N4 Bosc-Llum	5	2	1	8
N5 Mar-Platja	1	3	2	6
N6 Muntanya-Repòs	10	15	--	25
N7 Cova	6	6	4	16
N8 Muntanya-Pendants	3	5	1	9
NA Avi-Pagès	6	4	12	22
NB Bosc-Foc	2	1	--	3
NC Crestes de Temporal	8	12	--	20
ND Dona-Barques	2	3	4	9
NE Esquiador	4	1	26	31
NF Fum-Camp de blat	3	2	25	30
NH Home a la lluna	18	25	7	50
NI Infant-Mare-Bosc	13	10	3	26
NJ Joia	13	12	0	25
NK Cotó-Tractor	5	--	29	34
NL Llac-Mare-Infant	7	12	1	20
NM Muntanya-Riu	5	7	0	12
NO Nen-Braços oberts	2	5	6	13
NP Pujant-Alpinistes	9	1	3	13
NQ Quefer al bosc	5	--	27	32
NR Ram-dona	14	11	--	25
NS Solitari-Veler	2	8	--	10
NT Telefèric	--	--	13	13
NU Ullprès-Riu	2	2	1	5
NX Xec del llamp	3	8	--	11
NY Cascada	5	2	--	7
NZ Ziza-zaga (Paracaig.)	5	5	13	23
30 Totals	180	179	179	538

ves de la naturalesa, un element primordial". "La força que poleix les pedres i obre camins, jo en formo part".

Aquesta força i aquesta riquesa, l'home, impotent, pot desaprofitar-la, deixar-la escapar; o bé, "a - profitar-la, fer-la més forta, més bella, més potent, més vital".

L'aigua del riu apareix també explícitament com un símbol de la vida:

"A la vora del riu que passa sense parar amb la seva marxa incansable, l'home hi veu la seva vida, al final de la qual hi ha Déu" (NU).

A NM (Muntanya-Riu) l'home admira sobretot la gran desa, la immensitat, la bellesa i majestat de la natura:

"La pau, la soledat i el soroll del riu fan veure quan gran és la naturalesa i quan petit és l'home..."

La sensació d'equilibri, harmonia i serenor són les constants de l'actitud de l'home davant del riu, encara que més sovint que aquests mots apareix el de pau:

"Tot contribueix a un relaxament física i mental, i a la pau interior".

"La pau ambiental que es respira penetra l'home profundament, regenerant-lo".

Són moments d'emoció profunda, de goig i feli citat, d'èxtasi i plenitud, en contacte amb la natura.

L'home hi descansa, oblidant les preocupacions i l'agitació de la vida a ciutat. Contempla les meravelles que té al davant i escolta el soroll melodiós de l'aigua. Són moments que predisposen a la reflexió i meditació sobre

els problemes i dificultats de la vida, de la feina... inviten a un examen de consciència, a fer balanç de la vida i propòsits pel futur.

Excepcionalment l'experiència de soledat és viscuda negativament com apareix en la següent narració, on un subjecte -també excepcionalment- percep un llac en comptes d'un riu:

"Estic una mica trist. El llac em fa una mica de por. M'agradaria d'estar acompanyat. L'aigua no m'acosta ni a Déu ni als homes. Reposo, però tinc una mica de fred interior. Preferiria marxar al cap d'una estona de mirar l'aigua" (NU).

L'*experiència religiosa* en aquesta situació comporta, d'una banda, els elements que trobem ordinàriament en les altres làmines de "natura sola": Déu existeix, les forces de la natura manifesten la seva presència. Ell és el creador i conservador. L'home contempla l'obra de Déu i li adreça un himne de lloança.

Però, d'altra banda, al costat d'aquest Déu personal, detectem altres imatges de Déu més indeterminades, com ho proven les següents expressions, de les quals subratllem algunes paraules:

- "Tot obliga a mirar *amunt*".
- "La riquesa interior es projecta cap una *realitat més ampla, més absoluta*".
- "La serenitat, la pau, la bellesa... fan sentir la presència d'*una causa*".
- "Cap on va aquesta aigua? Es possible que aquesta bellesa només duri alguns anys? Ha d'existir *quelcom més*".
- "Reflexionarà sobre les *característiques sobrehumanes* del que té al davant".
- "*Algú* deu fer-me més fort, més bell, més potent, més vital".
- "Potser no entén aquesta *cosa misteriosa*".

Finalment, en un diàleg entre mare i fill, hi trobem una de les més belles i clares al·lusions a la mediació simbólico-religiosa de la natura:

"Camina i veuràs el teu reflex. Una experiència nova que dóna pau i conhort al meu cor: t'he fet aprendre que més enllà de la realitat hi ha el misteri insondable que parla. T'he fet descobrir que no n'hi ha prou, amb el que toques i veus, sinó que alguna cosa evoca el que no es toca". (NL)

En les quatre descripcions d'*experiència improbable de Déu* (3 a NI i 1 a NL) hi trobem l'element comú que apareix clarament en aquests fragments:

"La mare és feliç amb el seu fill i pensa únicament en ell, que en aquest moment constitueix per a ella tot el seu món".

"La mare no veu res més que el seu fill".

"Quan hi ha felicitat a casa i gaudim dels fills, pensem en el que tenim, però no per què ho tenim".

"Veus, tu formes part de tot aquest món. Cada detall, cada branca, cada raig de llum, cada flor, creixen amb tu donant-se els uns als altres.

Jo t'acompanyo, et porto a coll, però tu un dia aniràs sol, caminant per tu mateix. Et faràs gran com un arbre, que ara és petita llavor. Has de créixer i ajudar a créixer. Així com jo faig ara amb tu, deixant-te lliure a poc a poc... per anar pels boscos, per les ciutats fins a Déu". (NI)

Mediació religiosa. La dimensió religiosa d'aquesta situació es relaciona evidentment amb l'experiència de la maternitat que és vida (origen i continuïtat), amor i bellesa.

"La dona sap que Déu existeix quan un altra vida comença a bategar dins seu", "ha de sentir la presència divina des del moment del misteri de la concepció del nou ésser".

La situació evoca Déu creador perquè "la mare té al davant tota la creació" i perquè la maternitat és imatge de la continuïtat de la vida, en la qual l'home participa, creant noves vides.

La mare dóna gràcies a Déu que li ha donat un fill. Pensant en el futur es pregunta si serà bo i just, i es preocupa per "com explicar-li el misteri de Déu, com fer créixer la llavor de la fe en el seu cor".

D'altra banda, "Déu es fa present en la meravella d'aquest fill". La mare "comprèn que Déu és bellesa i amor quan té el seu fill als braços". Déu és amor i l'amor maternal és reflex d'aquest amor de Déu, de la mateixa manera que la mare "és la providència del menut". "Els pares creen per amor i han de transmetre aquest amor", "que jo no he inventat, sinó que Déu ha fet possible que es traduís en vida".

Les altres dues làmines sobre el tema de la dona i la natura (NI i NL), n'exploren el mateix aspecte encara que amb lleugeres diferències circumstancials. Això ens permet d'estudiar-ne conjuntament les descripcions que es reparteixen de la manera següent: 20 d'experiència viscuda molt profundament, 22 d'experiència molt probable de Déu i 4 d'experiència improbable.

Les vivències molt profundes es refereixen a un

"meravellós conjunt: la dona, la mare, el fill, els arbres, la natura. Es el compendi de tot el rosari dels misteris de la vida".

"Tinc la sensació de la perfecció. La natura, la dona bella, el nen sa..."

Els sentiments que dominen aquesta "estampa d'equilibri i serenor, que contrasta amb l'ambient artificial que vivim" són l'amor maternal, pur, formós, intens... i la tendresa:

"Es una mostra del que és meu. Allò a què jo he estat capaç de donar vida... I ha estat fruit d'un gran esforç amorós".

Es una mare feliç i confiada, malgrat la incògnita del demà. Respira tranquil·litat, pau i serenitat, equilibri interior retrobat... Està pel seu fill, encuriosit per tot el que l'envolta. Li ensenya la bellesa i el nom de cada cosa, ara que pot modelar i orientar la seva vida:

"Li ensenyo el reflex de la seva persona en l'aigua. Com un mirall, l'aigua reproduceix les nostres figures i és com un espill del gran amor que vivim dintre nostre". (NL)

I sobretot, la mare pot iniciar el fill en el difícil aprenentatge de la llibertat:

LA DONA I LA NATURA

L'experiència molt probable de Déu en aquesta situació de promesa de maternitat és sentida com "una col.laboració humana a l'obra de Déu" i "la continuació de l'obra creadora de Déu", perquè "un fill és una nova creació, que es produeix cada dia, cada moment, arreu del món".

Déu és vida i amor, i fa possible la vida:

"Es curios. Aquestes petites flors que ara tinc a la mà han nascut i crescut lliurement. Són boniques. Són perfectes. Qui us ha fet? Jo també sento dintre meu la vida que neix. Qui ha fet possible que jo, com tantes altres, porti vida?".

"Us dono gràcies pel do del fill que espero. Sento un amor profund envers l'infant que ha de néixer. Es un misteri com ho és tot el cicle de la Natura. Em sento plena d'amor envers totes les coses".

Certament que Déu és el creador, i una flor no és fruit de l'atzar, però en aquesta situació és sobretot la senzillesa de la noia i la bellesa humil de les flors que evoquen un Déu pròxim a l'home i acollidor. Com ens diu un subjecte (situació viscuda molt profundament):

"Amb una gran senzillesa se'ns descriu d'una forma directíssima el diàleg home-natura, o si es vol, home-Déu a través la natura.

L'expressió de la dona és amorosa envers aquest grupat de flors, que molt bé representa la naturalesa.

La fotografia és molt més rica en matisos: és pau, agraïment, joia, amor... en un marc codial, compenetrant l'home i l'obra de Déu".

I aquest mateix subjecte, en la descripció de la làmina com experiència molt probable de Déu ens diu:

"Més enllà de la mirada que aquesta noia adreça a les flors hi ha alguna cosa.

Mirant obertament la natura, veiem Déu".

La segona de les làmines (NR) sobre el tema de la dona i la natura obté com l'anterior 25 descripcions, de les quals 14 es refereixen a una experiència viscuda molt profundament i 11 a una experiència molt probable de Déu.

La profunditat de l'experiència gira fonamentalment a l'entorn del tema de la maternitat en el marc tranquil i serè de la natura.

La dona reflexiona sobre la bellesa de les flors boscanes que aguanta amb tendresa i contempla i admira amb il·lusió.

Es una dona en estat. Se la veu serena, tranquil·la, molt feliç; esperançada i optimista, mirant el futur amb fe i confiança; excepcionalment, amb un deix de tristesa per la responsabilitat i incògnita de tota maternitat.

"Sent el seu fill a dintre seu, tot contemplant el desenvolupament d'una flor"; "contempla la vida al seu entorn i sent la vida a dintre seu"; "contempla la primavera que neix en la natura i la compara amb la que neix en el seu si". Tot plegat, dona i natura, és un cant a la vida i a la joventut:

"Tot convida a viure amb profunditat i a esgotar aquest do meravellós d'ésser jove".

I si per cas les flors arrencades suggereixen un possible avortament, és per dir que la vida no s'ha d'extirpar del lloc on arrela.

Es una situació que expressa felicitat, joia espontània, alegria intensa de viure, bellesa. La dona somriu sense temor a la vida, amb ganes de disfrutar-ne. Pensa en el dia que ha de viure, en tots i tot el que estima ("algú deu arribar pel camí que ve a la casa")... Agraeix íntimament i calladament el nou dia tan bonic, el viure en aquest món... Deixa entrar la claror, alegria i vida, i "cridarà els de dins perquè en frueixin". "Ha esborrat el passat i creu que a partir d'avui serà millor".

Dotze narracions expliciten l'*experiència molt probable de Déu* d'una situació eminentment afectiva i que podem sintetitzar en poques paraules: joia, i confiança, amor i agraïment.

"La joia personaificada! Déu és joia, és pau? Ha de ser-ho. Això és com una esclatxa per la qual veiem l'esperit de Déu. Un moment fugaç, instantani. Un tros de felicitat".

Aquests sentiments són una constant d'altres descripcions:

"Déu, us veig arreu on miro. Sou la meva joia i la meva alegria". "L'esperança de cara al dia que comença, en la vida. La llibertat de creure o no creure. El rebre tant en un sol instant".

"L'esperança en l'esdevenidor, l'amor, la confiança en els altres no són res més que reflex de l'amor a Déu".

"Sóc feliç. I això (vida, joventut, bellesa del lloc...) m'ho regala Ell que m'estima. Vindran altres temps, altres circumstàncies, però Ell continuarà demostrant-me el seu amor amb mil detalls".

"Estic agraït i content per aquest nou dia que Déu em dóna. Es bonic sentir-se protegit i guiat". "Gràcies per l'existència, la vida".

Una mare jove que dóna gràcies a Déu "per la seva felicitat i tot el que Ell li ha donat".

"Gràcies per la llum, el color, els camps, els fruits. Cada dia és nou com el primer". "Estimo tot el que existeix i us estimo a Vós".

4.3.3 LA DONA I LA NATURA

Quatre de les làmines de les ISAT-30 representen el tema de la dona i la natura. Dues làmines presenten una dona sola i les altres dues una dona amb un infant:

- NJ (Joia). Una casa al camp o al bosc, amb les parets cobertes d'eures. Una dona acaba d'obrir la finestra i mira a fora somrient.
- NR (Ram-Dona). Una dona de cabell ros, esbullat pel vent, amb un ramet de flors de bosc a la mà. Sembla que està en estat.
- NI (Infant-Mare-Llac). Al costat del tronc d'un arbre corpulent una mare jove amb el fill a coll.
- NL (Llac-Mare-Infant). Arran d'aigua i a l'ombra d'una arbrada una mare dona la mà a un infant.

La primera d'aquestes quatre làmines (NJ) obté 25 descripcions, repartides en 13 d'experiència molt profunda i 12 d'experiència molt probable de Déu.

El nivell de profunditat és viscut en una situació de contacte íntim i gaudi de la natura, del dia i del paisatge. L'aire fresc i pur, l'olor de les plantes, la claror del sol... Es la natura que es desvetlla igual que aquesta dona, que s'ha aixecat fa poc de dormir "retornant del món incontrolat dels somnis al dia i a la vida":

"Avui és un *noudia*. En obrir la finestra, entra l'aire fresc, la flaire de les flors. La natura és ufanosa. Sóc lliure, tinc força, tinc tot un dia per viure, per treballar, per riure... La meva casa s'eixampla. Tinc de fer moltes coses, però estic content".

LA DONA I LA NATURA

una reflexió religiosa". "Com pot existir Déu per als que malviuen del camp?" I encara: "Creure o no en Déu no em resol cap problema. Si hi ha algun Déu del món deu ser a dins la fàbrica, però al despatx".

- Per alguns, en aquest món deshumanitzat i desolat Déu roman en segon terme. Cal que l'home surti del seu materialisme, no forci la natura portat per l'egoisme, sinó que, reconeixent-hi el seu propi origen, la respecti com a manifestació de Déu.

- La indústria inunda la natura, la intoxica, la destrueix. Es un monstre que roba i arrabassa la terra i els mateixos camperols, tot canviant el seu mode de viure. Deshumanitza l'home, fent-ne un robot i un esclau; el cretinitza, ja que es creu superior a la natura. "Fàbrica i fum, comerç i guanys: egoisme total".

- Es una situació que inspira tristesa, desesperança. El pagès vendrà un dia les terres i abandonarà el camp.

- El camperol es revolta contra la tècnica, contra les fàbriques i els homes que les aixequen:

"No pot deixar de pensar en la tranquil·litat perduda, en els arbres abatuts, en les collites migrades per culpa del fum que fan els altres homes. Quan mira al cel no el veu mai clar, quan mira la xemeneia veu el seu esdevenidor llastimós a mans de l'explotació de l'home per l'home. Quin altre fi pot buscar, amb aquests exemples, que el quany immediat i la vida fàcil? Un egoisme ferotge no el deixa en pau".

- El malestar de la situació, el produeix el desequilibri d'un ambient que no és ni urbà ni rural. Es l'artifici humà, nociu i antiestètic, que contrasta amb l'ordre de la natura. Es un ambient negatiu:

"Hom experimenta una sensació de desfeta, de desordre, d'incomoditat. El neguit del treball a la fàbrica. La incomprensió i desconnexió de dos móns: el camperol i l'industrial. La gran desproporció d'un i altre".

- En aquesta situació, la relació de l'home amb Déu és completament negativa. "El desequilibri ambiental allunya tota idea de pau interior"; "la destrucció del medi natural no fa pensar en Déu"; "el progrés i la vida actual no afavoreixen la fe en Déu"; "el treball dur, els conflictes socials, la política... no fan pensar en Déu". "Davant un cel brut de fum, ple de xemeneies i fàbriques no hi ha lloc per

4.3.2.3 TREBALL AL CAMP - INDUSTRIA

Una última làmina sobre el tema de treball i natura presenta gràficament el contrast entre el món agrícola i el món industrial:

- NF (Fum-Camp de blat). A primer terme, un camp de blat per segar i una renglera de cavallons d'un altre ja segat, amb un personatge girat d'esquena. Al fons, una fàbrica: les xemeneies escupen al cel un fum negre i espès.

Aquesta làmina suggereix 30 descripcions: 3 d'experiència molt profunda, 2 d'experiència molt probable de Déu i 25 d'experiència improbable de Déu.

De la profunditat de l'experiència destaca la desesperança i tràgica resignació del camperol oprimint:

"El marit de la Pepeta, aquest de la foto, treballa a la fàbrica que fuma tant. l'últim any van segar el blat, tots dos plegats, d'aquell camp on construïren la fàbrica. Enguany no caldrà".

Davant d'aquesta situació no és estrany que les dues úniques descripcions d'experiència molt probable de Déu sigui simplement un clam de justícia a Déu per la destrucció del camp i l'egoisme que ignora i margina els camperols.

La improbabilitat de l'experiència de Déu en aquesta situació és palesa, igual que en les anteriors situacions de temàtica similar. Els elements explicatius que recollim en les 25 descripcions de les enquestes poden sintetitzar-se en els punts següents:

D'altra banda, "un treball dur, fet de forma mecànica i monòtona, és poc propici per pensar en Déu"; i també "és millor pensar en Déu quan les necessitats materials són satisfetes", però, en canvi, hi ha qui es demana "per què creure en Déu, si no n'he de viure, ni em donarà el pa?".

Altres tipus de pensaments, que ja trobàvem en la situació similar del tractorista de NK, fan referència a la família i a les preocupacions econòmiques, o simplement a les ganes d'acabar la feina i tornar a casa.

La rel profunda de l'antítesi Déu-destrucció de la natura sembla haver estat percebuda en aquesta descripció:

"L'home que treballa amb la màquina. El treball de l'home ha fet progressar sens dubte el món. Però el treball i la màquina tendeixen també a destruir l'ambient natural. La destrucció de les coses feta per l'home sembla que no parla de Déu, que va crear".

Aquesta mateixa idea, la trobem en altres descripcions: "Té un sentiment de tristor, de destruir alguna cosa creada per Déu"; "el que abat els arbres no pensa que la natura té un origen"; "és un sacrilegi".

Si el tractorista fa això és perquè li ho han manat, és la seva feina, no és sinó un instrument.

Sembla que podria justificar-se pel progrés, però de fet no pot ser un bé ja que "la mort de la natura és la nostra mort". L'única descripció clarament justificativa no pot evitar certes reticències:

"Amb aquestes màquines la feina avança. Fa un dia que som al bosc i ja tenim un quilòmetre de pista fet.

No quedarà mai com abans això. Però cal fer-ho pel progrés. La carretera feia falta".

Un altre factor -que ja havíem trobat en NK- de la improbabilitat de l'experiència de Déu és la concentració que exigeix aquest tipus de feina: l'home és acaparat per la manipulació de l'excavadora. No és un moment oportú per pensar en Déu. Però aquí també, una vegada encara, s'afegeix sovint que això no vol dir que no es cregui en Déu, ni que la concentració que demana el treball vulgui dir que s'oblida Déu.

4.3.2.2 TREBALL AL BOSC

El tema del treball i natura inclou una làmina de treball al bosc:

- NQ (Quefer al Bosc). Un home treballa amb una excavadora, arrencant els arbres d'un bosc.

Sobre aquesta situació hem recollit 32 descripcions: 5 d'experiència molt profunda i 27 d'experiència improbable de Déu.

En les poques descripcions d'experiència viscuda *molt profundament*, hi trobem implícits dos sentiments dominants: indignació i pena per la destrucció -potser necessària, però destrucció al capdavant- d'un bosc,

"que ha necessitat molts anys per créixer. Ha servit a l'home com a lloc d'esplai, per fer-hi salut i també per les necessitats de la llar".

"La màquina contra la naturalesa és la maledicció del nostre temps... matar els arbres és un suïcidi... Plantem arbres! Estimem els boscos que són joia i vida!".

Aquest tema de la destrucció de la natura continua dominant en les descripcions d'aquesta làmina com una *situació improbable d'experiència de Déu*.

Es llastimós de veure l'home destruint una cosa bella amb una màquina, és a dir, mitjançant la tècnica. "Qui fa això no pensa en Déu... o és una altra màquina", "no té sentiments", "és un neci que gaudeix destruint", "s'ha de sentir una mica el seu botxí"... La destrucció de la natura "anul·la el pensament de Déu", "aquest home sembla que miri el cel, però només veu com cau l'arbre".

Un parell d'observacions apunten que "jove i damunt d'una màquina: poques possibilitats de creure en Déu... segurament que no hi creu".

En canvi, com en la situació de la làmina anterior NA, algunes persones diuen el contrari: el fet que aquest noi no pensi ara en Déu no vol dir que no hi cregui o l'oblidi. Déu ara queda en un pla més profund.

Hi ha finalment qui fa una comparació entre els dos tipus de treball:

"La collita agrícola mecànica, a mi, no m'ajudaria a prendre contacte amb Déu. Seria diferent si fos manual: potser el silenci i l'esforç més personal (no de la màquina), me'n donaria més oportunitats".

A més, hi ha altres aspectes pertorbadors d'una possible relació amb Déu:

"Encara falten cinc hores per acabar la jornada. Estic tip del soroll de la màquina, del sol i de l'amo. Aquest cotó no s'acaba mai".

L'home, ja es veu, té ganes d'acabar la feina i tornar a casa: està cansat, fa molta calor i la fressa de la màquina l'atabala.

Els pensaments i afectes prenen aleshores camins diferents:

- la família. "Amb esforç guanya diners per mantenir-la". Problemes i preocupacions.
- una actitud de disgust i revolta en sentir-se esclau de la màquina. "El treball m'aplana. Ho haig de fer, però m'oprimeix. Sento la dependència de l'eina. Això em revolta i de vegades no em deixa respirar".

Aquesta actitud representaria l'aspecte subjectiu d'alguns comentaris bastant negatius que se'ns fan sobre la mecanització i tècnica modernes per arribar a la conclusió que "l'home és la plaga més gran de la natura.... i no es preocupa del mal que pot fer-hi".

- finalment, anotem els pensament d'evasió, com la cervesa que "farà" d'aquí una estona amb els amics, la pel·lícula que anirà a veure, o simplement el dinar que l'espera:

"Ja som a migdia.

Tenim mig camp fet. El cotó sembla bo aquest any.

L'encarregat pot estar content del bon temps que ha fet. N'hem passat via.

Fa calor. D'ací a mitja hora dinarem.

El tractor és nou i va força bé. Abans devia ésser pesadíssim. Tinc gana i set, aviat dinarem".

per la feina que ha fet o que encara li queda per fer. Ara, això no vol dir que aquest home "no cregui en Déu", ja que quan hagi descansat i estigui més tranquil, "donarà gràcies a Déu pel pa de cada dia, guanyat amb el seu esforç, i per haver pogut arribar al final de la jornada".

Aquest tipus d'observacions, el trobem en 4 de les 12 descripcions d'experiència de Déu improbable.

Sobre la làmina NK (Cotó-Tractor) recollim 34 descripcions: 5 d'experiència molt profunda i 29 d'experiència improbable de Déu.

La profunditat de l'experiència s'expressa en termes de satisfacció pel fruit de la collita que l'home obté amb el seu esforç i la seva intel·ligència:

"El treball quotidià ple de lluita, de duresa, d'enginy... El final feliç: la sega i la collita del gra".

"Imatge del binomi indústria i tècnica aplicades a l'agricultura: triomf de l'home".

"L'home amb el seu esforç és el Senyor de totes les coses".

Pel que fa a l'*experiència de Déu* en aquesta situació, ja sabem per l'anàlisi quantitativa que tal experiència era totalment improbable. El 50% de la mostra, en descriure aquesta làmina, ens explicita aquesta improbabilitat.

Una cosa és evident, i se'ns repeteix moltes vegades: l'home ^{que} condueix la màquina de collir només pot estar per la feina, que li exigeix posar-hi els cinc sentit. Cal estar amatent al maneig de la màquina i vigilar que el treball es faci bé. En aquesta situació, doncs, no és possible de pensar en Déu.

fatalisme? Rebel·lió possible? són les preguntes que es formulen els nostres subjectes.

Aquesta apercepció negativa de la situació es manté no solament en les descripcions d'una experiència improbable de Déu sinó també en les d'una *experiència probable*. Veiem-ne dos exemples, d'aquest darrer cas:

"Estic cansat, però he fet la feina i ara la llar m'espera. Vós sou present en la fatiga i en el repòs. Cal la vostra força per suportar la fatiga. Cal la vostra força per a saber reposar".

"L'home sol amb una eina cap al treball s'adona sempre de la presència divina en la seva solitud, quan veu com la llavor mor per donar vida a un altra planta. Es fa seves moltes de les paràboles del Nou Testament. Ha d'arrencar males herbes i li cal suar per guanyar el pa de la família. L'home creu i, si veu venir la tempesta, s'aguanta fort i ferm esperant temps millors. Sens dubte és una de les persones que copsa amb més facilitat l'harmonia de l'univers i sent la veu del Creador".

Les raons de la *improbabilitat de l'experiència de Déu*, creiem que queden paleses d'una manera ben viva i tràgicament pintoresca en aquests altres dos exemples, representatius del conjunt:

"Estic cansat. Me'n vaig a casa. Tic gana. Trobaré la família i descansaré. No sé com anirà aquest any la collita. Caldria una mica de pluja".

"Quina porqueria de vida!

Ja sóc vell i tota la vida he picat la terra amb el xàpol! I què? no m'he pogut donar cap gust. Visc en un casalot allunyat de tothom, sense cap comoditat, sense cap ajuda. Ni metge, ni col·legi per als fills. Ja els regalo la muntanya als excursionistes. Per viure-hi no serveix. Sols s'hi pot malviure!".

Els dos elements constants i fonamentals són doncs el cansament després d'un dia feixuc de treball ("No pensa en Déu, sinó en el sopar i el llit") i la preocupació

4.3.2.1 TREBALL AL CAMP

El treball al camp és evocat directament en dues làmines que representen dues èpoques o, si es vol, dues formes diferents de vida a pagès: la feina feta amb les mans i la feina mecanitzada:

- NA (Avi-Pagès). Un home caminant amb l'aixada a l'esquena. Al fons, enmig d'una terra bastant aspra, s'hi veu una casa de pagès.
- NK (Cotó-Tractor). Un camp de cotó: un home jove, amb el tors nu, mena i acciona una gran màquina de collir.

La làmina NA inspira 22 descripcions: 6 d'experiència molt profunda, 4 d'experiència molt probable de Déu i 12 d'experiència improbable.

La *profunditat* de l'experiència de l'home al camp presenta dos aspectes completament oposats. El primer, positiu, el veiem expressat en aquest comentari:

"L'home que treballa la terra amb amor i en rep l'agraïment en forma de fruits potser és el més digne dins la civilització. Encara que encorbat de cara a la terra, sempre li queda temps de mirar enlaire i veure passar els ocells i els núvols... és una vida que respira tranquil·litat i llibertat".

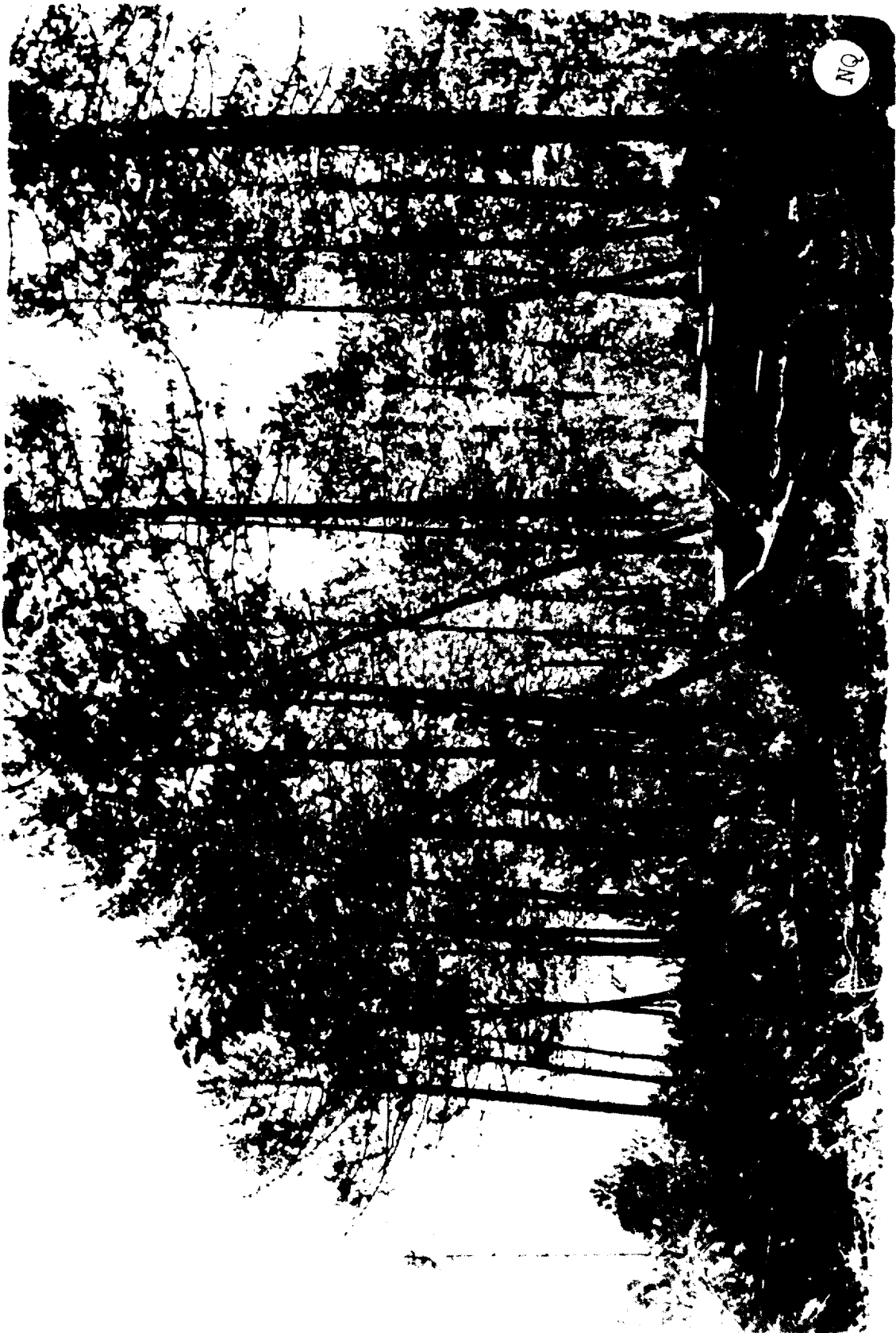
El segon aspecte -reflectit en 4 descripcions- és completament negatiu. El pagès de la nostra làmina se'ns descriu com un home trist, cansat, sol i abandonat; indiferent i sense esperança, treballant constantment, preocupat només per la subsistència. Ignorància? Conformisme o

4.3.2 TREBALL i NATURA

Les descripcions de les quatre làmines sobre el tema del treball i la natura es reparteixen de la manera següent, en funció del nivell de profunditat de l'experiència i de la probabilitat o improbabilitat d'experiència religiosa:

Taula ab

	Molt Prof.	Molt Prob.	Improb.	TOTAL
NA. Avi - Pagès	6	4	12	22
NK. Cotó - Tractor	5	-	29	34
NQ. Quefer al bosc	5	-	27	32
NF. Fum - Camp de blat	3	2	25	30
	19	6	93	118

TREBALL I NATURA

- "La soledat, la quietud d'una nit d'estiu, quan els llampecs flagel·len la foscor de la nit, dóna una base de reflexió per sentir la presència de Déu" (1 subjecte).
- Comentari sobre la justificació del "déu de la tempesta en la mitologia escandinava" (1 subjecte).
- La potència desencadenada de la natura com a símbol del mal amb aquesta pregària: "Senyor, guardeu-nos-en!" (1 subj.)

4.3.1.6 LA TEMPESTA

El tema de la tempesta és representat per una sola làmina:

- NX (Xec del Llamp). La imatge capta el moment precís de la caiguda d'un llamp en la llunyania. Es de nit, però la claror de la centella omple tot el cel, il·luminant les aigües tranquil·les d'un llac i el personatge que s'hi troba a la vora.

Aquesta làmina ha suggerit 11 descripcions: 3 d'experiència molt profunda i 8 d'experiència molt probable de Déu.

La *profunditat* de l'experiència se'ns descriu en termes de "por... espant... encongiment... impressionant" davant la manifestació de la força fulminant de la natura. Però, al mateix temps, es produeix una impressió de bellesa per la magnificència de la llum i els dibuixos que fan els llamps", que tranquil·litza l'observador fins al punt que "té ganes de seure i esperar que hi torni".

Les *associacions religioses* que inspira la situació són de diverses menes:

- La força de la natura desperta sentiments de feblesa i d'impotència. L'home hi reconeix l'existència de Déu (oposat a l'atzar), d'una força creadora d'aquella energia (del llamp) i sent "la seva petitesa davant del tot". (3 subjectes).
- Les energies indomables, com el llamp, fan pensar que hi ha "algú per damunt nostre que controla i domina la natura" (2 subjectes).

NX

LA TEMPESTA

"Quanta bellesa! Quanta saviesa! Quants anys per crear una meravella. Per a Déu, que l'ha creat, el temps no compta. Basta que cada gota d'aigua compleixi el seu fi: dissoldre un poc de calç, transportar-la i *evaporar-se*. Milions de gotes fan una columna meravellosa. No diguis mai que la teva vida és inútil. No siguis triomfalista. No vulguis fer estalactites de ciment armat, prefabricades".

La *improbabilitat* de l'experiència de Déu apareix en dos tipus d'actituds:

- la del que contempla la cova com a pura obra de l'atzar i del temps.
- la del que mira superficialment, com un espectador curiós que explicarà després als altres. "Són badocs que no pensen res de profund".

Molt diferent és la que trobem en aquesta narració, en la qual l'interior de la cova inspira aquesta pregària:

"Estic oprimit, Senyor, per un cos mort que no domino. M'admira, però no em permet sortir de mi mateix".

4.3.1.5 LA COVA

El tema de la cova és evocat per una sola làmina:

- N7 (Cova). Interior il·luminat d'una cova brodada d'estalactites, les dimensions de la qual contrasten amb els personatges que la contemplen.

Hem recollit 16 descripcions d'aquest tema: 6 d'experiència molt profunda, 6 d'experiència de Déu molt probable i 4 d'experiència improbable.

La profunditat de l'experiència radica fonamentalment en l'emoció que l'home sent en descobrir el desconegut, ocult i amagat, és a dir, el misteri. Sovint es tracta d'un descobriment sobtat i casual.

L'home roman encisat i esbalaït davant la grandesa imponent, davant la bellesa i perfecció, les quals en un segon moment *religiós* evoquen un Déu creador i ordenador, savi, gran, immens, omnipotent...

El caràcter misteriós de l'interior d'una cova explica també la "sensació d'angoixa i por davant del més enllà" o el fet que l'home es plantegi l'existència de Déu enfront "d'un món diferent del món natural a què estem acostumats. Es un món fantàstic, irreal, paorós".

Milers d'anys han estat necessaris per formar l'interior calcari d'una cova. Aquesta certitud introdueix el tema, misteriós també, del temps i de l'eternitat, amb la lliçó moral que la vida, cal construir-la de gota en gota:

- "Em fa pensar en l'*origen* de la creació, quan els elements dominaven la terra".

L'explicació d'aquest tipus de resposta, potser caldrà trobar-la en la que ens dóna un dels nostres subjectes, quan escriu a propòsit de la làmina NY:

"Aquí és on trobem Déu. Som homes poc segurs de nosaltres mateixos, amb una fe imperfecta. Potser per això ens cal la manifestació de les forces de la naturalesa per veure Déu a prop nostre".

NE

ESPORT I LA NATURA

4.3.4 L'ESPORT I LA NATURA

Sobre el tema de l'esport i la natura les ISAT-30 presenten dues làmines, NE i NZ. Hi afegim NT, la qual, encara que no sigui una situació clarament esportiva, pot considerar-se en connexió amb aquest tema.

- NE (Esquiador). El descens per un pendís nevat i asolellat d'un esquiador que aixeca un núvol de neu pols.
- NZ (Ziga-zaga). Quatre paracaigudistes, en vol lliure, planen, braços oberts, sobre un mar de núvols.
- NT (Telefèric). Amb un fons de muntanyes, clapejades de neu, destaca a primer pla la cabina d'un telefèric ple de gent.

La làmina de l'esquiador (NE) ens dona 31 descripcions: 4 d'experiència molt profunda, 1 d'experiència molt probable de Déu i 26 d'experiència improbable de Déu.

Transcrivim a continuació una de les descripcions d'*experiència molt profunda*, la que expressa millor els sentiments de l'esquiador:

"Es meravellós, vaig petjant neu que ningú ha marcat abans. El cos respon: ritme, viratge... valia la pena d'haver pujat tan amunt.

Es exultant sentir l'aire sobre la pell i la sequedat del fred a dins el nas: a través dels sentits m'arriba una sensació de llibertat. Es com si volés.

Sento un profund agraïment a la Naturalesa i a Déu que això existeixi. Són moments inoblidables..."

1. PSICOLOGIA DE LA RELIGIO

---

6. BIBLIOGRAFIA

En l'apercepció multiforme dels significants de la natura, l'home religiós hi reconeix no estrictament la distància radical del transcendent, sinó la proximitat de la seva presència immediata.

El llenguatge religiós interpreta, doncs, la natura i l'existència com significants d'un Déu indistínt, pròxim i llunya alhora.

El món esdevé així l'intermediari indispensable entre Déu i l'home, instaurador paradoxal de distància absoluta i de trobament immediat.

E P I L E G

La nostra recerca deixa molts interrogants per contestar i és una invitació a futures investigacions.

El nostre intent ens ha portat, mitjançant una metodologia certament perfectible però adequada, a l'estudi de la mediació simbòlica de la natura en la religiositat de l'home d'auvui.

L'observació metòdica i l'anàlisi detallada d'aquest aspecte del fenomen religiós, en la seva textura humana, ens ha fet descobrir l'especificitat de la permanència i absència de l'experiència religiosa de la natura. En els significants de la natura, l'home d'avui hi llegeix encara la realitat divina, llunyana i pròxima alhora.

En definitiva, la religiositat, com la mateixa existència, no pot expressar-se ni viure's independentment de la topografia mítica de la verticalitat i de l'horitzontalitat, constitutives de tot el que és humà.

La verticalitat instaura la ruptura que permet el reconeixement de l'Altre.

L'horitzontalitat és el lloc del trobament, del diàleg, de la intercomunicació, de l'amor.

En l'experiència de la paternitat i maternitat, en l'amor, en l'actitud ètica, l'home hi fa fonamentalment l'experiència d'un Déu pròxim, immanent.

- la rutina del treball.
- la concentració que exigeix la feina i l'enfrontament amb l'objectiu que cal aconseguir.
- la destrucció inhumana de la natura, que converteix l'home en un botxí, a l'antípoda de l'obra creadora de Déu.
- el monstre de la indústria, invadint la natura. El malestar i desequilibri que produeix allunya tota idea de pau interior i qualsevol referència a Déu: "davant un cel brut de fum, ple de xemeneies i fàbriques, no hi ha lloc per pensar en Déu".

I també veiem plantejat, una vegada més, el conflicte entre autonomia humana i existència de Déu.

La situació del grup de gent que puja amb la telecabina (NT), dirieu que és el negatiu de la presència acollidora de Déu en la natura. Aquí, se'ns diu, no hi ha res que infongui "la pau interior per sentir Déu". L'home es troba aïllat, distanciat de la natura, sense possibilitat de comunicació, de comunió. Aquí no hi ha cap mena de possibilitat de participació humana, que permet la connexió amb Déu. L'home se sent alienat. I la cabina passa fugaç, com una exhalació...

La gent tancada a la telecabina, semblen empresonats, abandonats, lluny d'una idea amorosa de Déu, en aquella "solitud en companyia" que ens recorda el Calígula de Camus:

Ah! si du moins, au lieu de cette solitude empoisonnée de présences qui est la mienne, je pouvais goûter la vraie, le silence et le tremblement d'un arbre!

L'absència de Déu en el tema del treball es polaritza al voltant dels següents elements:

- el negativisme de la situació, viscuda amb angoixa, frustració i desesperança.
- els sentiments de tristesa, por, abandó, inquietud i revolta.
- el cansament i les preocupacions de la vida, que menen vers comportaments d'evasió.

La relació negativa entre les situacions de natura sola i experiència de Déu s'explica per la concentració que exigeix, per exemple, una situació arriscada d'escalada; per la fredor, obscuritat o soledat d'un paisatge; o perquè, segons alguns, la idea de Déu no cap encara en el magí d'un infant (Làm. NO). En una vida de treball dura i trista, simbolitzada per unes barques "abandonades, mudes i cansades" (ND), Déu tampoc hi és present.

En l'experiència de la maternitat, hi trobem la referència a la felicitat humana que es basta a si mateixa i que exclou Déu.

La conquesta de la lluna comporta també un ferment d'ateisme: l'home sent l'orgull i vanaglòria d'una victòria exclusivament seva, en la qual Déu no té art ni part.

Però, deixant de banda aquestes situacions ambivalents, viscudes per alguns d'una manera ateista, els temes on es palesa amb més força la improbabilitat de l'experiència religiosa són l'esport i el treball.

En l'esport, l'esquiador i el paracaigudista viuen uns moments de concentració tan intensa que no els deixa pensar en res més. O bé, estan dominats per objectius purament humans: la glòria, el triomf, la victòria... pel gaudí físic, l'embriaguesa de la velocitat, el plaer sense control, el domini de l'espai com una experiència absoluta de llibertat. L'absència de Déu s'explica doncs per l'atenció que exigeix una determinada activitat, que promou d'altra banda la satisfacció i el gaudi, l'esplai i l'evasió.

da, en el reconeixement del poder de Déu, creador i ordenador de l'univers, raó última del misteri de l'origen i el fi de les coses, i de l'altra, en l'experiència exaltant i embriagadora de la participació humana en l'obra de Déu. Així com un fill és una nova creació, la conquesta i domini de l'univers divinitza l'home, perquè el fa participant de l'obra engrescadora de la creació permanent.

5.2.7. ABSENCIA I NEGACIO DE DEU

D'acord amb els resultats de la nostra enquesta Déu és absent en certes relacions de l'home i la natura, fonamentalment les de l'esport i el treball. Excepcionalment, les situacions de natura sola, dona i natura, i home a la lluna, són viscudes també atèísticament, com pot veure's en aquests resultats:

	X	%
NATURA SOLA	22	12
TREBALL-NATURA	93	52
DONA-NATURA	4	2
ESPORT-NATURA	53	30
HOME A LA LLUNA	7	4
	179	100

El tema de la DONA I NATURA dona una imago de Déu, en la qual predominen elements de bellesa, amor, joia i pau. Imago, doncs, d'un Déu immanent. La maternitat es viscuda com un paradigma de la de Déu i de la participació humana en l'obra creadora. Apareixen aquí, com veiem, els mateixos elements que ens explicitaven en l'Escala Unipolar de Símbols el simbolisme religiós de "Mare", "Dona en el part", "Fill acabat de néixer" i "Fills".

L'anàlisi de contingut de la làmina NJ ens fa descobrir quelcom d'insòlit: el possible nexce, en el món d'avui, entre la joia humana i Déu.

La dona en estat amb el ram de flors boscanes (NR) comporta una referència explícita a un Déu pròxim i acollidor, que és vida i amor, i que fa possible la vida. Un individu hi proclama obertament la mediació simbòlico-religiosa de la natura: *Mirant obertament la natura, veiem Déu.*

Però la proclamació més bella d'aquesta mediació, la trobem potser en la situació de la mare que dóna la mà a l'infant, arran d'aigua i a l'ombra dels arbres (NL) i que no ens podem estar de repetir:

Camina i veuràs el teu reflex. Una experiència nova dóna pau i conhort al meu cor: t'he fet aprendre que més enllà de la realitat hi ha el misteri insondable que parla. T'he fet descobrir que no n'hi ha prou amb el que veus i veus, sinó que alguna cosa evoca el que no es veu.

Finalment, l'experiència religiosa de l'home que posa el peu a la lluna podria sintetitzar-se, d'una ban-

lescents de la recerca de De Neuter (2.4.2.5., p.126) com una experiència de soledat, lo qual respon a la psicologia d'aquesta edat. L'adult de les nostres enquestes, que ha superat l'etapa narcissista de la vida, experimenta d'una manera molt més dinàmica i oberta a la realitat el procés d'interiorització que provoca la calma i quietud del món ve getal.

L'experiència religiosa de l'home prop del RIU no aporta nous elements a tot el que hem dit fins aquí, exceptuant una indeterminació bastant acusada de l'imago de Déu, que pot atribuir-se al nostre entendre al misteri que suggereix en la natura tot el que es mou, i del qual l'home no percebeix ni l'origen ni el final.

En la profunditat de la COVA, l'home resta encisat davant la grandesa, bellesa i perfecció del que con templa amb els seus ulls i li evoca un Déu creador i orde- nador, savi, gran, immens, omnipotent...

L'interior d'una cova remet doncs al transcen- dent. Es l'experiència d'un altre món "fantàstic, irreal, pa orós", en el qual l'home sent "l'angoixa i por del més en- llà". El coneixement científic del llarguíssim procés de for mació d'una cova introdueix el tema del temps i l'eternitat.

Finalment la TEMPESTA es investida de valèn- cies religioses diferents: força i energia d'un Déu domina- dor o símbol de les forces del mal. Hi trobem també un exem- ple interessant del caràcter insòlit i sorprenent de tota hierofania en un individu sorprès i desconcertat davant l'e- nigma d'una mar en calma un dia de tempesta.

última dels projectes i realitzacions humanes.

La MUNTANYA manifesta la grandesa i infinitat de Déu. L'home hi reconeix la dimensió transcendent de l'existència i la mà creadora de Déu que ordena totes les coses.

Però, per altra part, Déu es fa pròxim i present en la bellesa, bondat i harmonia de les muntanyes. En la soledat serena i en el silenci tranquil dels cimals l'home se sent confiadament en les mans de Déu. Són moments privilegiats de reflexió, de retrobament d'un mateix, dels quals l'home surt millorat moralment i espiritualment.

El MAR suggereix també l'infinit i l'eternitat. L'home hi proclama l'existència de Déu, immens i gran, tot reconeixent la seva petitesa. L'home hi fa l'experiència de la pròpia condició humana: solitud, angoixa, abandó, risc del perill... i troba aleshores en Déu coratge, fortalesa i protecció.

Davant la força desfermada del temporal l'home confessa un creador i ordenador de les lleis de la natura. O hi reconeix el signe de l'ira de Déu. El mar, finalment, és una incògnita que reflecteix el misteri de Déu.

La dimensió religiosa de la vivència de l'home dins el BOSC respon fil per randa a la profunditat de l'experiència viscuda. L'home sent la proximitat de Déu a través de la vida vegetal "silenciosa i misteriosa" i de la llum del sol "escalf de la presència de Déu".

Es una situació intimista, viscuda pels ado-

	X	%
NATURA SOLA	97	54
TREBALL-NATURA	6	4
DONA-NATURA	45	25
ESPORT-NATURA	6	4
HOME A LA LLUNA	25	14
	179	100

Les imagos de Déu que ens revela l'experiència religiosa de l'home d'avui, tal com l'hem estudiat en la nostra recerca, són relativament simples. En última instància podrien reduir-se als dos pols, amb què sintetitzàvem més amunt la complexitat aparent de la dimensió simbòlico-religiosa de la natura: transcendència i immanència.

A través dels signes de la natura, Déu és a-percebut en una relació d'identitat o proximitat amb la immensitat, el transcendent, l'infinit, l'eternitat, l'absolut i el misteri.

Aquests mateixos signes revelen també un Déu pròxim, immanent. "El món respira Déu". En la natura l'home fa l'experiència d'aquesta proximitat d'un Déu provident i protector, al qual s'acosta, troba i parla.

Ara, a més d'aquesta polaritat paradoxal, els estímuls i les consignes de les ISAT-30 favoreixen l'emergència d'aspectes més intel·lectius de les imagos de Déu, menys presents en la nostra Escala Unipolar de Símbols. Ens referim a l'apercepció de Déu com origen (creador) i referència

una mare feliç i confiada, que ensenya, modela i orienta el fill, tot iniciant-lo en el difícil camí de la llibertat.

L'experiència de l'home petjant per primera vegada la superfície ferma de la lluna constitueix "la realització d'un vell somni". L'home ha saltat a l'espai llençant-se a l'aventura. Mai com ara se sent alhora poderós i impotent, tan gran i tan petit, tan fort i tan fràgil. Malgrat l'embriaguesa del triomf de la tècnica i de l'esforç col·lectiu, l'home continua interrogant-se sobre ell mateix, limitat pel seu cos però amb neguits infinits, i sobre el sentit de les seves accions.

5.2 6. L'EXPERIENCIA DE DEU EN LA NATURA

Sabem que el nivell de profunditat de l'experiència de la natura de les ISAT-30 correlaciona positivament amb el seu valor religiós. Les situacions, doncs, que acabem d'analitzar són les que amb més probabilitat evocuen pensaments i sentiments envers Déu. Aquesta probabilitat es reparteix, en funció dels grans temes, de la manera següent:

l'encongiment davant la força impressionant de la natura; de l'altra, la bellesa i magnificència que atrauen irresistiblement.

En el bosc, la natura és tota acolliment. Es una grandesa mesurada, que no aixafa ni fa perdre la llibertat. L'home no contempla, sinó medita en una soledat viscuda positivament, en simbiosi amb el món vegetal. La natura serena és testimoni dels propis pensaments, inspiradora de propòsits i decisions importants pel futur.

L'aigua impetuosa del riu és força i riquesa. I aquesta força no anorrea l'home com la del temporal, sinó que pot "aprofitar-la, fer-la més bella, més potent, més vital". I és també símbol de vida, fluïnt incansable cap el mar.

Finalment, l'home dins la cova sent l'emoció que s'agermana sempre amb la descoberta de les coses ocultes i amagades, el misteri del món i de l'existència.

La profunditat de l'experiència de la dona en el marc de la natura comporta en primer lloc a NJ (la dona que acaba d'obrir la finestra i mira somrient) una situació de contacte íntim i serè amb la natura, en un himne esclatant de joia, amor i llibertat. La dona en estat, amb les flors a la mà (NR), és l'espera confiada i tranquil·la de la maternitat, en un altre cant joiós a la vida i a la joventut.

Les vivències profundes de la dona i l'infant en el bosc i vora l'aigua són pastades d'amor i tendresa. Es

El contacte amb la natura desperta amor per totes les coses i sentiments d'humilitat. Fa créixer l'amistat i solidaritat humanes.

L'experiència de la natura, de vegades, és una experiència extraordinària, exaltant, indescriptible. Rarament l'home s'hi sent trist, anguixat i abandonat, o hi passa por. Alguna vegada l'home hi sent la temptació d'orgull i vanagloria, emportat per l'eufòria de la llibertat o per l'embiaguesa del triomf.

Potser enlloc es conjuguen millor tots aquests sentiments i conductes com en l'experiència del muntanyenc. En l'ascensió d'un cim, l'home se sent impulsat per un afany de superació, de lluita i de domini. Es una experiència de llibertat, de solidaritat humana, de retrobament de les coses essencials i d'un mateix. Són moments d'admiració profunda i comunió intensa davant la grandiositat i bellesa dels cims; moments de goig i serenitat, de pau, d'optimisme.

El mar, tranquil i serè, provoca també en l'home una actitud contemplativa i admirativa com a muntanya, però les evocacions nostàlgiques d'algunes descripcions ens fan descobrir que, arran del mar inquiet i perpetuament movedís, l'home hi fa l'experiència profunda del temps que passa. Per altra part, la mar encrespada de temporal impressiona per la bellesa feréstega i la força majestuosa: l'home l'admira, però alhora se sent sol, petit, indefens. Creuríem trobar aquí, una vegada més, en harmonia de contrast, la polaritat captivant i repel·lent del numinós. Com en l'experiència de la tempesta: d'una banda, la por i

La profunditat de l'experiència de la natura es caracteritza bàsicament per conductes ideatives de participació i reflexió. L'home contempla i admira la bellesa i els misteris de la natura. Són moments de pau i serenitat. Reflexiona i medita profundament sobre l'existència, el futur, les coses ignotes, sobre ell mateix i els altres.

Davant l'obstacle de la natura (per exemple, la muntanya o el mar), l'home s'hi enfronta amb esforç, tenacitat i gosadia, amb afany de conquesta i victòria.

Els sentiments predominants són de petitesa: suscitats per la immensitat, la majestat, la força, l'energia i el poder de la natura. L'home se sent poca cosa, dependent, insegur, impotent.

Altres sentiments profunds, ressò afectiu de les conductes participatives, són els que anomenem de simbiosi: comunió embriagadora amb la natura que situa l'home, encisat i extasiat, fora del temps i de l'espai.

L'home sent, endemés, una joia profunda i exultant. Es troba feliç, satisfet, confiat, esperançat i optimiste. Es una experiència de llibertat.

L'experiència de soledat que l'home fa en la natura és quasi sempre una experiència positiva: ocasió única per reflexionar, concentrar-se, arribar al propi món interior.

5.2.5. PROFUNDITAT DE L'EXPERIENCIA DE LA NATURA

Els cinc grans temes que sintetitzen les situacions aperceptives de la nostra prova són: natura sola, treball i natura, dona-natura, esport-natura i home a la lluna.

Recordem com s'han repartit, en funció d'aquests temes, les 180 descripcions a partir de les quals hem realitzat l'anàlisi de contingut de la profunditat de l'experiència de la natura:

	X	%
NATURA SOLA	87	48
TREBALL-NATURA	19	11
DONA-NATURA	47	26
ESPORT-NATURA	9	5
HOME-LLUNA	18	10
	180	100

Les làmines amb els temes de muntanya (NP,N8, N3,N6,NO), del mar (N2,N5,NC,NS), del bosc (N1,N4,NB), del riu (NM,NU,NY), de la cova (N7) i de la tempesta (NX) -les quals integren conjuntament el tema general NATURA SOLA-, les làmines de la dona (sola o amb un infant) i la natura (NJ,NR,NI,NL), i la del home a la lluna (NH) són, doncs, les viscudes amb més profunditat.

5.2.4.3 Anàlisi diferencial. Prova U de Mann-Withney

Com hem vist, les imatges de la família -en contrast amb les de la natura- mediatitzen més fàcilment un Déu que es vida, amor i bondat. François Mauriac en tenia plena consciència, quan escrivia en les seves memòries interiors:

"L'étendue rongée de galaxies ne m'a jamais annoncé l'amour incréé: elle est absence infinie. La nuit n'a jamais eu d'autre coeur que le mien ni d'autres passions que les miennes. Elle ne parle de Dieu qu'à ceux dont le coeur est déjà plein de Dieu. Mais ceux-là n'ont plus besoin pour atteindre leur Amour, de faire ce détour par les étoiles. Si je prie devant l'horizon nocturne, ce n'est pas l'oeil fixé sur Cassiopée, bien que cette constellation figure déjà dans le ciel le signe du Fils de l'homme. Je ne regarde pas le ciel mais la plaine, à l'endroit où le vaisseau d'une pauvre église est ancré dans la brume".

Ens hem permès aquesta llarga citació, perquè trobem aparentment la mateixa actitud en alguns individus de la mostra. Dirieu que se senten incòmodes davant la nostra consigna d'associar Déu amb els símbols naturals i utilitzen preferentment els familiars. D'altres, en canvi, fan exactament el contrari. En un primer intent d'explicació, hem fet una anàlisi diferencial entre els subgrups extrems de la qual podem concloure que el grup de ciutadans que han estat o són excursionistes manifesta una tendència estadísticament significativa a descriure més símbols naturals que el grup que no ho són ni ho han estat. Els amants de la muntanya són, doncs, més sensibles al llenguatge de la natura que als signes humans, però ens falten elements per una interpretació profunda d'aquestes preferències. Una altra variable que cal tenir en compte és l'index de religiositat. El subgrup que el té més alt tendeix a descriure (però no significativament) més símbols humans que naturals. Per al creient cristià sembla doncs que els signes humans revelen Déu més fàcilment que els naturals.

la profunditat, el misteri i l'infinitud de Déu. El temporal en mar, la tempesta, el llamp, el tro, un roure... manifesten el poder, la força, l'energia, la majestat de Déu. Totes aquestes realitats, i d'altres com el riu, una deu d'aigua, una roca... són signe de la permanència i perennitat de Déu. Però l'home sent també en la natura l'encís fascinant del canvi i mutació ("No hay cimiento / ni en el agua ni en el viento", deia Machado) del mar, del foc, d'un núvol, de la rosada -sempre igual i sempre nova- : canvi, doncs, i permanència, joc de forces del dinamisme relacional amb Déu.

L'eco afectiu d'aquestes vivències són els sentiments profunds de petitesa, de temor, de por, d'impotència i d'inseguretat.

Qui pot negar la coincidència d'aquests resultats amb el que R.Otto anomenava l'experiència del misteri, *tremendum* i *fascinosum*? Terrible per la seva inaccessibilitat absoluta i distància radical, pel seu caràcter insòlit i sorprenent. Fascinant, perquè captiva, atrau i meravella.

La proximitat encisadora d'una natura que ens acull, com la tebior d'una llar, i alhora la seva llunyania inabastable i impressionant, més enllà de l'espai i del temps, constituïrien en una dialèctica harmònica l'especificitat de l'experiència religiosa. I aquesta doble polaritat no seria altra cosa, en el fons, que l'eco interior de la immanència i transcendència divines. L'afirmació de Déu continua així sient una paradoxa de proximitat i distància, d'immanència i transcendència.

monia, en el recolliment i en la reflexió.

Qualitat del silenci i qualitat també de la majoria de realitats de la natura, que l'home viu com a signe de Déu per llur serenitat, equilibri i quietud, com el cel estrellat o l'hora foscant ("com entra la nit al captard, en tra Déu en la teva vida"). Déu es reconfort vivificant com l'escalfor del foc o del sol, segur com la roca o un penyal. Déu és font de vida com el sol, llum que il·lumina totes les coses, camí que ens mena a bon port. Déu és també bellesa i perfecció com una estrella, una flor, la gota de rosada o el brodat d'estalactites d'una cova. I encara que l'amor i bondat de Déu, els mediatitza fonamentalment l'amor i la bondat humanes, també se'n troben petjades en la natura, com la piu ja, "amor de Déu pels nostres camps". Fages de Climent ho digué en una estrofa admirable:

*"Braços en creu damunt la pia fusta
ampareu, oh Senyor, la closa i el sembrat.
Doneu el verd exacte al nostre prat
i mesureu la tramuntana justa
que ens eixugui l'herba i no ens espolsi el blat"*

Aquesta qualitat d'acolliment, que remet a Déu, és segons els resultats de la nostra escala un dels pols constitutius de la dimensió simbòlico-religiosa de la natura. En la muntanya, el bosc, sota el cel estrellat un cap el tard o a l'ombra d'un arbre, l'home hi troba seguretat, confiança i el repòs que dóna serenitat. Amb lucidesa i autenticitat es retroba a si mateix, entra en el seu interior, es converteix. En aquesta natura acollidora, on Déu es fa present, l'home hi entaula amb ell un diàleg confiat, fet sovint de lloança.

L'altre pol constitutiu del simbolisme religiós de la natura apareix, en les nostres enquestes, en termes de grandesa, de força, d'eternitat, de misteri, de transcendència. El cel estrellat, l'espai, el mar, l'horitzó, el desert, la muntanya, l'abim... revelen la grandesa, la immensitat,

5.2.4.2 Dimensió simbòlico-religiosa de la natura

Igual que les imatges familiars, encara que amb menys freqüència, la natura pot manifestar Déu d'una manera immediata, sense que l'individu especifiqui el nexa entre els dos significants ("Déu és llum... aigua viva" etc.). També n'hem trobat un exemple en un llibret (1) de records de muntanya, testimoni tot ell d'experiència religiosa de la natura. L'autor evoca un dels seus primers records, una tempesta a muntanya:

"... davant la majestat de la gran pluja i sobretot davant aquell arc de Sant Martí dibuixat a l'horitzó, el meu cor d'infant es va quedar aturat, extasiat, admirat.

Si algú m'hagués preguntat per què m'admirava, no hauria sabut què respondre. M'admirava. Avui sé que el meu cor s'admirava de Déu. Perquè aquella sensació era diferent: era de Déu" (2).

Ara, normalment, les expressions recollides en les enquestes, extraordinàriament variades i riques de contingut, ens revelen la manera com s'opera el nexa simbòlic entre els signes de la natura i Déu.

El símbol amb més poder evocador és SILENCI DE LA NATURA. Si pensem que la majoria de participants a l'enquesta viuen en una de les ciutats més sorolloses d'Europa, no ens estranyarà aquesta valoració. Però no creiem que es tracti només d'una motivació provocada per antítesi. "En el silenci de la natura -anotem- Déu ens hi parla sense paraules; tot parla de Déu; s'hi sent la simfonia de Déu..." I també: "Déu calla per escoltar-me". El silenci apareix, doncs, com la qualitat primordial, instauradora de diàleg i relació, que promou el reconeixement i respecte de l'altre. Per això "l'home s'acosta a Déu i el troba" "en la soledat que l'uneix amb ell". Paral·lelament, l'home es retroba a si mateix en la pau i ha

---

(1) Mariné, A. (1963) Les muntanyes ens parlen de Vós, Senyor! Ed. Arc, Barcelona.

(2) Ibid., p. 13.

pròximament publicarà un volum sobre aquesta qüestió (1).

Ara, malgrat que la nostra metodologia no sigui suficientment elaborada per treure conclusions sòlides, creiem que la utilització, ultra les dues imatges majors "Pare" i "Mare", d'altres símbols familiars, tal com ems suggeriren els individus de la nostra primera enquesta, obre noves perspectives en l'estudi de les mediacions simbòliques religioses (2).

Els conceptes de paternitat i maternitat impliquen una multiplicitat tan rica de lligams que es produeix l'esclat d'aquests altres símbols tan rics també de contingut. Tots es complementen entre si, com en un intent per omplir la inadequació fonamental dels signes reveladors de la realitat absent que la religió anomena Déu.

---

(1) Vergote, A. & Aubert, C. (1972) Parental Images and Representation of God, Social Compass, XIX, 431-444.

(2) Bachs, J. (1968), p.38.

El significant "fill acabat de néixer" i "fills" són viscuts també com un do de Déu, que suscita sentiments de lloança: "són un regal, un obsequi de Déu, la benedicció de Déu. Li en dono gràcies..."

Al capdavant de tots aquests nexes simbòlics, deixant a part la referència al poder creador de Déu (que al nostre entendre respon a una relació més objectivant que no simbòlica), queden les categories que anomenem autoritat i misteri.

El pare, com a símbol de Déu, és investit -com hem vist- per la demanda de protecció, ajuda, provi-dència, qualitats més aviat maternals, com han demostrat les recerques sobre les imatges parentals de Déu, fetes al Centre de Psicologia de la Religió de Lovaina. Nogensmenys, hi trobem, si bé excepcionalment, qualitats més típicament paternals, que tenen, com se sap, una funció estructuradora important en el desenvolupament psicològic del nen. El pare, se'ns diu, "encamina la vida dels fills amb justícia i autoritat cordial i contínua. Representa Déu en el si de la família".

Finalment, la qualitat de misteri, la trobem relacionada amb el significant "dona en el part" que es manifesta com "una realitat misteriosa".

Com a cloenda d'aquests resultats voldríem fer un breu comentari. Aquests darrers anys s'han realitzat estudis empírics importants de les imatges parentals, com a mediadores de la representació de Déu, inscrita en la religiositat de l'home contemporani. Es justament una de les contribucions més importants del Centre de Lovaina, que

L'esposa "significa relació i unió, companyia, dedicació, entrega total..." La mare "és signe de sacrifici desinteressat; infanta amb dolor -que acosta a Déu- i sofriment, com Crist a la creu". L'amic "és entrega i donació total: dona la vida, com Déu".

Un fill acabat de néixer és "alegria pura que et fa més bo". El pare "és ple de bondat". La mare "és bondat i dolçor; no ens falla mai". L'amic tampoc 'ens deixa mai, fa com Déu amb el seu poble. És símbol de confiança espontània".

El pare "vetlla pels fills, els fa pujar, els protegeix, en té cura, els ajuda i n'és responsable. És la imatge de la providència com la mare". Els fills "són la resposta divina a un interrogant de 9 mesos".

Una altra categoria mediatra important de certes situacions familiars, com dona en el part i fill acabat de néixer, l'anomenem participació. En aquestes vivències

"l'home se sent col.laborador de Déu. Es tracta d'una aventura a mitges entre els pares i Déu, fruit de la voluntat dels pares amb el consentiment de Déu... és un autèntic projecte de l'home, que col.labora en la creació del poble de Déu i en la construcció del món". Els fills "manifesten la participació de l'home en el misteri de la paternitat de Déu". La dona en el part "participa humanament en el pla provident de Déu".

Uns altres valors que remetèn a Déu i que trobem sobretot presents en el significat "infants", els anomenem innocència. L'emergència d'aquest simbolisme sorprenent, creiem que cal explicar-la, no solament amb referència als valors evangèlics presents necessàriament en una població creient, sinó també a la mateixa dimensió ètica de l'home, que afirma de Déu allò que troba excepcionalment en la realitat quotidiana, en un món que valoritza per damunt de tot el poder, el prestigi i el diner.

Els infants, se'ns diu, "són un símbol d'innocència, senzillesa, sinceritat, bondat pura, fragilitat. D'ells és el regne". I també, "la mare és signe d'humilitat".

pressions que no dubtem en qualificar de hierofanies en el sentit estricte del terme:

En el fill acabat de néixer "Déu s'hi fa present", "és un miracle no entès". Els fills "són la presència i mirada de Déu". L'esposa "s'assembla a Déu, és Déu". L'amic "és una realitat humana transcendent, per mitjà de la qual busquem, trobem i estimem Déu".

Les expressions són altres vegades menys frapants. Se'ns diu, per exemple, el fill acabat de néixer "és un reflex de la paternitat divina". "Déu és pare nostre i de tot el que existeix". "Som fills de Déu". "Crec en la maternitat de Déu" etc.

Si ens fixem ara en el contingut específic de la dimensió simbòlica de la realitat familiar, descobrim l'extraordinària pregnància de dos elements: la vida i l'amor. Es a dir, l'experiència de la vida que es viu en el si de la família i l'experiència multiforme de l'amor són signes hierofànics de Déu. Recordem-ne algunes expressions:

El fill acabat de néixer "és una nova vida, i tota vida ve de Déu; és un misteri que es projecta cap al futur". La dona en el part "és una nova creació". El pare "és principi, font de vida". La mare "és l'actualització del misteri de la vida".

El pare "és amor gratuït i desinteressat". Els fills "són testimoni i realització de l'amor i de la capacitat de donació dels pares; signe de l'amor creador". La dona en el part "és el floriment de l'amor entre els esposos, continuació de l'amor de Déu". La mare "és amor il·limitat". L'amic "és símbol d'amor desinteressat".

Amplificant i matisant aquesta realitat, trobem una sèrie de valors viscuts en la família, que sintetitzem amb els noms de dedicació sacrificada, bondat confiada i providència, i que mediatitzen també Déu:

La nostra recerca positiva amb l'Escala Unipolar de Símbols Natura-Família demostra la mediació simbòlica primordial de les imatges familiars i la permanència del sagrat simbòlic celeste.

En efecte, tots els símbols familiars mediatitzen amb força la realitat divina, i el mateix pot afirmar-se de la majoria de símbols celestes. Dels altres símbols cal destacar "Silenci de la natura" que té un valor religiós molt alt; "Foc" i "Flor", que el tenen alt; i "Mar", "Font" i "Aigua" -símbols aquàtics- que el tenen força alt. Tots els altres símbols (lítics, tel·lúrics, vegetals...) obtenen unes valències força baixes i és excepcionalment que manifesten Déu.

5.2.4.1 Dimensió simbòlico-religiosa de l'estructura familiar

Quins elements de la realitat familiar manifesten Déu? De quina manera el significat familiar significa l'altre significat, invisible i absent?

Cal reconèixer que no és fàcil valorar l'autenticitat del fenomen i que sens dubte s'hi barregen les impureses dels estereotips socials. Admetent aquestes limitacions, voldríem subratllar en primer lloc que la pròpia textura familiar, en la seva mateixa realitat, revela immediatament Déu. Trobem, en efecte, en les nostres enquestes, ex-

5.2.4 EL SIMBOLISME RELIGIOS DE LA NATURA I DE LA FAMILIA

La percepció del món pot desvetllar en el cor de l'home un seguit de ressonàncies que expliquen el sorgiment de l'experiència religiosa. Si Déu és invisible i n'és fal.laciós qualsevol representació, l'home només pot descobrir-lo en la realitat que l'engloba, dins els límits temporals i espacials del món on viu. D'aquí que l'actitud religiosa s'inscriu necessàriament en el valor simbòlic de l'existència. Per a l'individu obert al poder evocador de les coses, l'existència i la natura constitueixen l'única via que mena a Déu. L'home religiós capta la realitat d'una manera original: sense deixar de ser el que és, esdevé signe d'una realitat absent i difícilment conceptuable que anomena Déu. I per al creient cristià, la fe l'impulsa a assumir aquests signes religiosos en un lligam històric amb Crist, signe i paraula de Déu.

Amb la nostra recerca sobre el simbolisme religiós de la natura, hem volgut contribuir en l'estudi de les condicions psicològiques i culturals de la seva manifestació. Hem volgut esbrinar quin és actualment el poder evocador de la natura, quins són els signes que sol.lliciten l'home d'avui i amb quina valència religiosa irrompen en el seu cor.

En el nostre treball hem explicitat el concepte de símbol religiós com una imatge concreta, investida de connotacions afectives, que presentifica, a través la intenció simbolitzant de l'home religiós, la realitat absent de Déu.

5.2.3.2 Anàlisi diferencial intergrups

L'anàlisi diferencial intergrups, és a dir, entre el grup d'adults ciutadans, el d'estudiants belgues i el de joves camperols catalans, a partir dels resultats obtinguts a 8 làmines de les ISAT, ens fa constatar que, exceptuant les làmines N4 i N5 en el grup de joves camperols, les altres situacions obtenen en tots tres grups uns valors elevats, quant a la probabilitat de l'experiència religiosa.

Això explica que s'observin poques diferències estadísticament significatives. Unicament en les làmines N4, N5 i N8, els adults ciutadans obtenen valors significativament més alts que els joves camperols. Aquests, doncs, són menys sensibles que la nostra mostra urbana al valor sa cral investit en les situacions del bosc i llum, de la muntanya amb pendents nevats, i del mar-platja. En aquesta última situació, emperò, podrien haver-hi influït certes deficiències tècniques de la làmina utilitzada en la recerca amb el grup de camperols.

significativament a NH i NZ, situacions on l'home fa intensament l'experiència de la pròpia autonomia. Els menys creients semblen viure-les d'una manera absoluta, excloient-ne Déu. Els creients, en canvi, renuncien a fer-ne un valor exclusiu. És interessant de subratllar que la rebel·lia humana es manifesta en les situacions que possibiliten la deificació de la tecnologia contemporània. Podem concloure, doncs, que l'exercici del poder tècnic sobre el món és ambivalent i comporta un ferment d'ateisme.

El subgrup EX (ciutadans excursionistes) manifesta més sensibilitat que els ciutadans no excursionistes per la sacralitat de la natura i també de la vida quotidiana, però les diferències no són significatives. Això mateix podem afirmar referent als subgrups DF-DC. Els ciutadans que surten a fora el diumenge són més receptius que els que no surten als significants sacrats de la natura i de la realitat quotidiana. En dues làmines (NR i NY) les diferències són significatives.

Finalment observem que la discriminació més forta quant a la variable esmentada és entre els subgrups ES i EN. Els individus de la mostra que afirmen haver fet una experiència religiosa de la natura i tenen un índex alt de religiositat tendeixen a percebre, contràriament al subgrup oposat EN, la dimensió religiosa de totes les làmines de les ISAT (amb l'única excepció de NQ), amb diferències estadísticament significatives en algunes làmines de natura sola (N4, N6, N7 i NM) i també en NH i NJ. Creiem que aquests resultats confirmen allò que deiem més amunt (pàg. 314) sobre l'existència de dos tipus de població que el nostre test tendeix a discriminar.

de 85 camperols catalans que ja coneixem.

Els primers resultats quantitativs d'aquesta recerca, que s'està realitzant en aquesta moments, confirmen en part les conclusions de la nostra, tot matisant-ne alguns aspectes. En efecte, el grau d'intensitat de la vivència de la natura (de més a menys) d'aquest grup de camperols s'adequa al grau de probabilitat de l'experiència religiosa (també de més a menys). El treball no agrícola (7 làmines) és viscut profundament, però és improbable de fer-hi una experiència religiosa. El treball al camp és viscut profundament en dues ocasions, i més aviat profundament en les altres: en totes és més aviat probable de fer-hi una experiència religiosa. Observem aquí, al revés de la nostra recerca, que sigui quin sigui el tipus de treball, la correlació és negativa entre el nivell de profunditat i el valor religiós, encara que aquesta oposició és menys forta en les situacions de treball al camp, quan la feina sembla compatible amb una actitud contemplativa.

En conclusió: l'experiència contemplativa-participativa de l'home en la natura obre el camí vers l'experiència religiosa, sobretot quan aquella es viscuda amb intensitat. En canvi, l'experiència activa de l'home en la natura (treball) difícilment dóna a l'home la possibilitat d'arribar a una experiència religiosa.

L'anàlisi diferencial intragrup dóna els següents resultats:

El subgrup RA (índex alt de religiositat) atribueix un valor religiós més elevat a la majoria de làmines, i

mines, en les quals predominen els aspectes humans (dona i natura). La natura hi queda en segon terme i serveix de marc a unes experiències vitals viscudes profundament i que al mateix temps tenen un valor religiós elevat.

El tercer tema, l'anomenem natura sola. Aquesta ocupa el primer pla. L'home s'hi troba immers i en actitud sovint contemplativa. Aquest tema ocupa el rang central, tant a nivell de profunditat com de valor religiós.

El quart tema és l'esport i la natura. Es tracta sobretot de dues làmines (NE i NZ), a les quals s'hi podria afegir NT. Són situacions viscudes bastant superficialment i és bastant improbable de fer-hi una experiència religiosa.

Finalment, trobem al capdavall el tema del treball i la natura. Segons els individus de la mostra, són les situacions més superficials i amb un valor religiós pràcticament nul. D'aquests resultats sembla que es podria concloure que el treball al camp és una experiència d'escàs valor humà i amb cap mena de referència a Déu. El contingut de les descripcions obtingudes -molt negatiu- ens obliga a ser prudents i ens fa sospitar que les làmines -i no el tema- in-dueixen els resultats.

Per sortir de dubtes, vam elaborar una nova sèrie de làmines sobre el tema del treball al camp, més adients que les de les ISAT-30, i sobre algun tipus de treball creador (artèsà, artístic, tècnic, de laboratori, etc.). J. Forrellat, utilitzant la nostra mateixa metodologia, ha seleccionat 17 làmines sobre aquest tema, afegint-hi 23 de la nostra sèrie ISAT-30. El conjunt s'ha aplicat a la mostra

5.2.3.1 Valor religiós i nivell de profunditat de
l'experiència de la natura

Existeix una correlació entre el nivell de profunditat amb què es viscuda l'experiència de la natura i la probabilitat o improbabilitat de fer, en circumstàncies idèntiques, una experiència de Déu?

El càlcul del coeficient de correlació ordinal de Spearman ($r_s = 0.802$) ens permet contestar afirmativament. Les dues variables correlacionen positivament i significativament entre si. D'aquí se'n deriva una conclusió important: les situacions viscudes profundament en la natura són les que tenen un valor religiós més alt, i al revés, les situacions viscudes superficialment tenen un valor religiós escàs o nul. Hem arribat a la mateixa conclusió, aplicant la prova de Spearman després d'agrupar les làmines en temes afins ($r_s = 0.782$).

Aquest agrupament ens fa descobrir els aspectes primordials que detectem amb les ISAT, dins la temàtica comuna de la natura, i la manera com s'ordenen els temes en funció de les variables profunditat-valor religiós de l'experiència. Així veiem que el tema de l'home petjant la lluna per primera vegada (NH) és el que ocupa el primer rang. Es, doncs, la situació viscuda més profundament i amb més valor religiós.

El segon tema està format per una sèrie de là-

5.2.3 VALOR RELIGIOS DE L'EXPERIENCIA DE LA NATURA

El tercer punt de les ISAT-30 enfoca directament la possible dimensió religiosa de l'experiència humana de la natura, ja que cada individu ha d'avaluar les situacions en funció de la probabilitat més o menys gran que tenen de suscitar sentiments o reflexions referents a Déu. Aquesta probabilitat, la considerem com un continu amb 5 intervals, de més a menys. Això ens permet de matisar-ne el valor.

L'experiència més probable de Déu, la nostra mostra l'associa amb la situació de l'home a la lluna (NH), seguida de dos situacions de muntanya (N6,N3), dos de mar (NC,N5), el tema de la cova (N7) i els de la dona i la natura (NR,NJ,NI,NL).

L'experiència improbable de Déu es palesa en els temes de treball i natura (NF,NK,NQ,NA), de l'esport i natura (NE,NT,NZ) i en un tema de solitud (ND). Entre aquests dos extrems es situen les altres làmines sobre el tema de la natura sola. En aquestes situacions l'experiència de Déu és més aviat probable.

convidant a la reflexió (N1,N4,N6). Sembla, doncs, que l'adult que ha conseguit certa maduresa psicològica pot integrar harmònicament, amb més facilitat que el jove en fase d'evolució, els valors en certa manera oposats de conquesta i acolliment, d'acció i contemplació.

Amb tot, el grup de joves camperols catalans viu més profundament que els estudiants belgues la situació contemplativa i meditativa del personatge de N6. Aquesta diferència podria explicar-se, d'una banda, pels factors culturals que afaïçonen diferentment la personalitat de l'home de ciutat i la del pagès, el qual s'identifica més fàcilment amb la situació de N6. D'una altra, podria expressar, en la línia del que deiem més amunt, el grau de maduresa psicològica de la població rural. Menys conflictiva que l'urbana, es possible que harmonitzi més ràpidament els valors de lluita i pau, que suggereixen les situacions de les ISAT.

Assenyalem finalment que el tema de la cova, viscut bastant profundament, obté uns resultats similars en els tres grups de comparació. Caldrà esperar noves recerques que ho confirmin, però sembla que ens trobem aquí amb una constant universal, independent de l'edat i la cultura: l'encantament que provoca en l'home tot allò que toca, de prop o de lluny, l'insòlit, el fantàstic i misteriós.

on predominen les conductes identitàries (participació, reflexió, comunicació) i els valors afectius (simbiosi, amor, solidarietat...), que són les notes característiques de les làmines natura sola, i dona i natura.

Creiem, en resum, que aquests dos grups encarnen dos actituds diferents davant l'existència que incideix notablement en la sensibilitat pels valors sacral de la natura.

5.2.2.3 Anàlisi diferencial intergrups

De l'anàlisi comparativa entre la nostra mostra i els dos grups de joves, estudiants belgues d'una banda, i camperols catalans, d'una altra, quan a l'apreciació del nivell de profunditat de 8 làmines de les ISAT, utilitzades en les tres recerques, en podem indicar les convergències i divergències següents:

El tema de l'ascensió de la muntanya (N3) és una situació viscuda profundament pels tres grups de comparació. Símbol evident de realització humana, aquest tema respon tant als desigs d'afirmació i superació del jovent, com a l'actitud de l'home madur, que continua cada dia mesurant-se amb la dificultat.

En canvi, la població adulta viu més profundament que la població juvenil algunes situacions on la natura apareix en el seu aspecte d'acolliment, inspirant serenitat i

Sense oblidar que el test de Kolmogorov-Esmirnov no ens permet treure conclusions estadísticament significatives d'aquest anàlisi diferencial, sí que podem assenyalar l'existència de dos tipus de població que el nostre test tendeix a discriminar, pel que fa al nivell de profunditat de les situacions de les ISAT: el primer, constituït per gent més arrelada a ciutat, que no surt els diumenges a fora, que no són ni han estat excursionistes, i que d'altra banda coincideix sovint amb un índex baix de religiositat i en no haver fet cap experiència religiosa de la natura. Aquests individus manifesten poca sensibilitat per les situacions de la natura, en les quals predominen les actituds de contemplació, participació i meditació (natura sola) i en aquelles on apareix una dona, sola o amb un infant, amb temes de participació joiosa de la natura (NJ), de maternitat serena (NR) i de comunicació tendre i amorosa amb el fill (NI,NL). En canvi, les situacions viscudes més profundament per aquest grup es caracteritzen fonamentalment per l'enfrontament i lluita de l'home amb un obstacle (el treball, el cim al qual s'ha d'assolir, la lluna que s'ha conquistat...). Aquí predomina l'esforç, la tenacitat, l'afany de progrés i superació, l'autovaloració. Curiosament, viuen més profundament que els altres les situacions de temporal, identificant-se probablement amb la força i energia del mar desfermat, o vivint-les com un obstacle que cal afrontar.

El segon tipus de població és l'antítesi del primer. Constituït per gent que surt a fora els diumenges, són o han estat excursionistes, tenen un índex alt de religiositat i afirmen haver fet, en contacte amb la natura, una experiència religiosa. La sensibilitat d'aquest grup, quan al nivell de profunditat, s'expressa fonamentalment en temes

siguin significatives (exceptuant NF), podem afirmar que el grup amb índex baix de religiositat tendeix a manifestar més sensibilitat pel problema de la destrucció de la natura, la injustícia del món i per l'home en dificultat.

Entre els subgrups EX (ciutadans excursionistes) i NE (no excursionistes) les diferències tampoc són significatives, però EX obté valors més elevats en les làmines natura sola, és a dir, tendeix a manifestar més sensibilitat per aquest tema que el subgrup NE.

En els subgrups DF i DC (surten a fora els diumenges o es queden a casa) tampoc detectem diferències significatives, però com en el cas anterior, DF tendeix a viure més profundament les situacions de natura sola. DC, en canvi, tendeix a viure més intensament els temes de treball i les situacions de l'home a la lluna i el vol lliure dels paracaigudistes.

Aquesta tendència coincideix, en part, amb el que observem en els subgrups extrems ES (diuen haver fet alguna experiència religiosa de la natura i tenen un índex alt de religiositat) i EN (subgrup oposat). En efecte, si bé és cert que únicament EN obté valors significativament superiors a les làmines NA i NQ, aquest grup domina ES en les altres làmines del tema treball, en les de temporal, en les de l'home en situació activa en la natura (NC, NP, NH, NZ) i ND, que dona més aviat un tema de soledat i meditació profunda. En canvi, el grup ES obté valors més elevats, encara que les diferències no siguin significatives, en totes les altres làmines de natura sola, i les del tema dona i natura.

5.2.2.2 La profunditat de l'experiència de la natura

La segona part de la prova explora el grau de profunditat més o menys gran de l'experiència viscuda en la natura.

Els resultats globals obtinguts mostren que les situacions viscudes amb més profunditat són les de l'home a la lluna, les de la dona (sola o acompanyada d'un nen) i la natura, l'ascensió al cim d'una muntanya i el temporal.

Les viscudes bastant superficialment són les del tema del treball mecanitzat, el telefèric, la dona sola asseguda al moll i el camp de blat davant la fàbrica fumejant.

Les altres 18 làmines (temes de natura sola, esport i natura, i treball manual al camp) són situacions viscudes bastant profundament.

L'anàlisi diferencial entre els subgrups extrems de la mostra mitjançant el test estadístic de Kolmogorov Esmirnov ens permet concloure:

Entre els subgrups RA (índex alt de religiositat) i RB (índex baix) no existeixen diferències significatives, exceptuant la làmina NF. El grup RB considera que la situació és viscuda amb més profunditat que el grup RA. Aquesta apreciació apareix en 16 làmines més, sobretot les de treball i natura, on predominen les apercepcions negatives (indignació i pena per la destrucció de la natura; treball dur, feixuc, mecanitzat, que deshumanitza i esclavitza; sentiments de tristesa, soledat i abandó). Encara que les diferències no

El segon grup d'associacions es refereix a les realitats naturals presents en les làmines de les ISAT i que són captades pels individus de la mostra: la llum, el sol... la muntanya (verticalitat i profunditat)... el cel, l'espai i els fenòmens atmosfèrics... l'aigua i la neu... la vegetació. En aquests dos primers grups d'associacions, hi trobem expressats tots els temes de les nostres làmines, prova de l'adequació obtinguda entre imatges i situacions.

El tercer eix que polaritza l'altre grup d'associacions es constitueix com a concreció de la ressonància afectiva que produeixen les situacions de les ISAT. Les reaccions espontànies fan referència a la solitud; la pau, tranquil·litat i repòs; l'alegria i excepcionalment la tristesa; la por i angoixa; els sentiments de grandesa de la natura i de la petitesa humana; l'actitud meditativa-contemplativa; la sensibilitat per la bellesa de la natura i en algun cas la lletjesa de la situació.

Tot això ens anuncia els grans temes que trobarem més endavant desenvolupats en les descripcions que ens fa cada individu i la valència afectiva amb què seran investits.

Comparant ara aquests resultats amb la llista de símbols de l'Escala Unipolar, comprovem que la majoria de les 70 paraules-símbols es troben explícitament o implícitament en les associacions fetes a partir de les ISAT-30. Unicament hi manquen dos temes que en l'escala de símbols apareixen altament suggeridors pel que fa a la dimensió religiosa: el de la FONT i el de CEL ESTRELLAT. Malgrat la dificultat que comporta trobar fotografies escaients, sobretot de l'últim tema, caldria incloure'ls en futures recerques de les ISAT.

Finalment, utilitzem en l'anàlisi diferencial els resultats obtinguts amb les ISAT-58 per P. de Neuter amb un grup de 100 estudiants belgues, d'una mitjana d'edat de 17 anys, la majoria dels quals són creients i practicants.

5.2.2 ISAT-30. RESULTATS QUANTITATIUS. SINTESI INTERPRETATIVA.

5.2.2.1 L'evocació espontània de la natura

Amb la primera consigna de la prova (associacions lliures) ens proposàvem mesurar l'impacte de les nostres làmines, els temes que en sorgeixen espontàniament i el tipus de ressonància afectiva. Les 3 paraules que obtenen la freqüència més alta són *treball*, *natura* i *solitud*. De fet, marquen els tres eixos que polaritzen equilibradament les 1114 paraules associades: vida humana i natura (32,4%), natura sola (33,8%), ressonància afectiva (33,8%).

El primer grup d'associacions es refereix, doncs, a la vida i accions humanes en una natura que queda més aviat com a teló de fons. L'home hi treballa, estima, es llença a la conquesta de l'espai o simplement es diverteix. El treball i l'amor són registres fonamentals de l'existència, en els quals l'home es realitza i són signe de maduresa psicològica.

s'inspira en les escales de diferencial semàntic d'Osgood i en les construïdes en el Centre de Psicologia de la Religió de Lovaina per estudiar les imatges parentals de Déu. L'anomenem Escala Unipolar de Símbols Natura-Família. Consisteix en una llista de 70 paraules-símbols, establerta a partir d'una recerca anterior i dels treballs de M. Eliade sobre el simbolisme de la natura. D'aquestes paraules, 62 fan referència exclusiva a la natura i 8 a la família. Cada individu ha d'associar-les a la figura de Déu. La intensitat de l'associació es medeix mitjançant una escala de 7 graus.

La mostra, l'extraiem d'una població estrictament urbana. Està formada per 60 homes, casats, d'una mitjana d'edat de 37 anys i mig. Tots han fet estudis superiors i exerceixen professions liberals. La majoria són creients, es consideren membres de l'església catòlica i són practicants. Per poder realitzar un estudi diferencial dels resultats hem establert subgrups a partir de les variables següents: índex de religiositat, pràctica de l'excursionisme, manera de passar els caps de setmana, residència de llarga durada en un poble de muntanya o de la costa.

Una segona mostra, que utilitzem en l'anàlisi diferencial, està formada per 86 nois, camperols catalans de diferents regions agrícoles, d'una mitjana d'edat de 17 anys, la majoria dels quals són creients i, quant a la pràctica religiosa, s'equilibren entre practicants i no practicants. Un col.laborador nostre, J. Forrellat, treballa actualment amb aquesta mostra per estudiar la dimensió religiosa del treball de l'home en la natura.

5.2.1. METODOLOGIA I MOSTRA

El nostre mètode d'investigació és doble: les Imatges-Situacions d'Apercepció Temàtica (ISAT) i l'Escala Unipolar de Símbols Natura-Família.

El primer d'aquests mètodes, inspirat en el TAT de Murray, és una branca del plançó que, fa més de 10 anys, va plantar-se al Centre de Psicologia de la Religió, de la Universitat de Lovaina. Elaborat per estudiar la dimensió religiosa de diverses situacions existencials, nosaltres n'hem desenvolupat els elements susceptibles de detectar i analitzar l'experiència religiosa de la natura.

Les ISAT-30 consten de 30 làmines sobre el tema general de la natura, que pot, emperò, desglossar-se en altres temes específics: la natura sola, el treball de l'home en la natura, la dona (sola o amb un nen) i la natura, L'esport i la natura, i l'home a la lluna.

La prova comporta diverses tasques:

- Associacions lliures a partir de les 30 làmines.
- Avaluació del nivell de profunditat de cada situació.
- Apreciació del valor religiós de cada situació (probabilitat o improbabilitat de fer-hi una experiència religiosa).
- Descripció de 9 situacions: les 3 viscudes més profundament, les 3 on l'experiència de Déu és més probable, i les 3 on és improbable.

El segon mètode de recerca que hem elaborat

sobre Maragall, l'interès pel *Cant Espiritual*, en una recerca sobre la mediació simbòlica de la natura, radica en el seu valor paradigmàtic: expressió impressionant de la interferència entre verticalitat i horitzontalitat, el *Cant Espiritual* és i serà un testimoniatge únic d'experiència religiosa a través de la percepció del món i de la natura, com a signes d'un més enllà transcendent i immanent alhora.

5.2. LA RECERCA EMPIRICA SOBRE L'EXPERIENCIA DE LA NATURA AVUI

Les hierofanies còsmico-naturals vinculen vitalment el primitiu amb el sagrat. La percepció simbòlica de la natura i del món pot ser experiència poètica i religiosa alhora. Ara, com queda avui, després de la ruptura produïda per la dessacralització, la funció medidora del llenguatge simbòlic de la natura i de l'existència? Pot dir-se que l'emergència de la fe es situa encara en la lectura dels signes de l'univers? L'objectiu de la nostra recerca és un intent de respondre a aquests interrogants. El problema fonamental que ens hem plantejat és de saber si la percepció de l'univers no humà pot instaurar una relació amb Déu. Dins la perspectiva de la psicologia, volem saber quins són els estímuls que desencadenen el procés experiencial, quin impacte significatiu produeixen en la subjectivitat humana i de quina forma i amb quin contingut s'estructura la seva funció medidora.

tòria, considerada globalment, no és més que el testimoni esclatant d'una religiositat que s'apuntalava, una vegada més, en una realitat, sòlida i incorruptible, reveladora d'absolut i que transcendia la inestabilitat de la condició humana. Les epifanies tel·lúriques revelen, d'altra banda, a través d'estructures diverses, l'inesgotable poder creador, perquè la terra és font de vida i matriu de tot infantament. De manera semblant, les diferents fórmules del culte de la vegetació expressen arreu la *realitat* que es fa *vida*, que crea sense estroncar-se, que es regenera incansablement.

En resum, les múltiples i variades hierofanies còsmiques repeteixen perennement, a través del temps i de l'espai, un mateix fenomen: el sagrat es revela simbòlicament en la natura.

Quant a l'experiència poètica, que hem analitzat en una de les obres més denses de la lírica universal -el *Cant Espiritual* de J. Maragall- hi descobrim les sorprenents afinitats amb l'experiència religiosa, perquè la poesia, com deia Machado, és l'exploració infinita dels signes de l'univers: *La belleza no está en el misterio, sino en el deseo de penetrarlo*. Gosem dir que aquesta consigna podria figurar perfectament en l'ideari modernista de Maragall, que transforma l'actitud sentimental dels romàntics, en un combat per fer-se consciència de la condició humana, portat per l'eterna cavalcada del seu neguit fàustic, topant arreu amb el rostre de l'esfinx, però sense defallir mai en la lectura dels signes de l'univers.

Com deiem en la conclusió del nostre estudi

5.1. EL PARADIGMA DE LA RELIGIOSITAT PRIMITIVA I
DEL LLENGUATGE POETIC

Abans d'endinsar-nos en l'estudi positiu de l'experiència religiosa de la natura en l'home d'avui, hem pensat que una anàlisi breu del fet religiós en les civilitzacions arcaïques, d'una banda, i de l'experiència poètica, del'altra, podia ser la millor introducció a la problemàtica de la nostra recerca.

Hem vist que el primitiu viu immersit en un univers on natural i sobrenatural estan en íntima connexió i on la natura revela sempre quelcom que la transcendeix. Una muntanya, un arbre, un penyal... poden ser hierofanies, és a dir, manifestacions del sagrat.

Tot el que és enlairat, cap amunt, com el cel i la muntanya, evoca espontàniament el transcendent, l'infinit, gràcies al simbolisme de l'altura. El sol revela al primitiu un mode original d'existència, fet de permanència i estabilitat; la lluna, en canvi, és fonamentalment arquetipus de tot allò que té un ritme i un esdevenir, com és ara la vida i la condició humana. Les aigües són la matriu de totes les possibilitats, símbol de la suma universal de totes les virtualitats. La immersió dins l'aigua -simbolisme immemorial i universal- repeteix en qualsevol context religiós el gest cosmogònic dels orígens, pel qual l'home torna a néixer, sorgint victoriós de les tenebres i de la mort.

La poderosa civilització lítica de la prehis-

Si la religiositat humana s'inscriu necessàriament en la torrentada cultural, no podem ignorar el fet històric innegable de la dessacralització del cosmos i de la societat, a l'hora de plantejar l'objectiu del nostre treball: l'estudi de la mediació simbòlico-religiosa de la natura. L'home sembla haver després de copsar Déu en la natura i en la història. Amb tot, les observacions fetes pels historiadors de les religions, el renaixement actual del pensament simbòlic, la nova descoberta de la natura i, especialment, algunes recerques positives de psicologia religiosa, fixen els límits del fenomen de la dessacralització i ens revelen un romanent de sensibilitat pels valors sacrats i simbòlics de la natura.

La línia inspiradora de la nostra recerca, l'anunciàvem en els primers paràgrafs del prefaci: transmutar les vivències significatives en un univers de significacions objectives. En el nostre cas es tracta de vivències religioses. Ens hem aventurat, doncs, en l'exploració d'un fenomen extremadament complex, pel qual la psicologia moderna s'ha interessat, però no pas amb l'entusiasme i afany d'altres ciències humanes.

Conscients de la manca de recerques positives en aquest camp, hem obtat deliberadament per l'observació metòdica de fets concrets, utilitzant un mètode més clínic que experimental, deixant de banda les possibles teories psicològiques que de vegades s'intenten aplicar a l'estudi del fenomen religiós.

Creiem haver realitzat una tasca de psicòleg -entenent la psicologia com una ciència positiva del comportament humà- observant, descrivint i analitzant el fenomen religiós en la seva textura humana, és a dir, estudiant-lo tal com es manifesta i s'estructura en l'home, respectant en cada cas l'originalitat de l'experiència viscuda pels individus de les nostres enquestes.

Considerant la religiositat humana com un fet cultural -aiguabarreig de vectors personals i socials- hem superat, en una perspectiva dinàmica, la tradicional antinòmia entre psicologia i sociologia. Creiem que l'home és el lloc d'interacció dels dos pols i, per tant, la religió viscuda s'expressa en el teixit de relacions existents entre l'individu religiós, la societat religiosa a la qual pertany i l'univers de creences als quals l'individu i la societat s'adhereixen.

5. SINTESI I CONCLUSIONS

"Hom creia en Déu en la mesura que les coses eren inexplicables. La ciència anul·la Déu. El fa innecessari. Jo he estat al 'cel', i no hi he vist cap Déu".

Les altres *experiències improbables de Déu* coincideixen fonamentalment a dir que l'home no pensa en Déu "perquè és amb el seu propi esforç que l'home aconseguix el domini de la natura"; "vol ésser més que no els altres, té ganes d'ésser el primer en tots els aspectes de la vida"; "només sent orgull. No pensa en Déu, sinó en allò que pensaran els altres. La lluita que l'ha portat aquí és seva i no la comparteix. Déu no hi és..."

Ara,

"aquest pas colossal de la conquesta de la lluna recorda a l'home el manament bíblic de dominar la terra mitjançant la tècnica. No és un acte individual, sinó col·lectiu, i a través de tota la història. Però cal humilitat perquè aquest pas, gegantí per a nostraltres, és insignificant davant l'acte de la creació".

Val la pena de comparar aquest text amb el següent:

"Déu ha d'existir. El que faig és absurd i no té explicació si Déu no existeix. En canvi, si existeix, la meva missió té sentit, m'acosta a Déu. Sóc més semblant a Déu, vaig dominant la natura".

La conquesta de la lluna, finalment, permet d'expressar l'anhel per una altra terra que no es veu:

"Sou més enllà del no-res. La solitud de la meua ànima de vegades sembla la d'aquest nou espai, silenciosos però Vós hi sou. Allà veig el món dels homes... Aquest nou cos em permet de viure en aquest satel·lit hostil, però quan arribi al meu món, a casa, lliure d'aquest vestit... seré com els homes que enyoro i des d'allà continuaré anhelant-vos, en la terra nova que no veig, però que espero, lliure del cos físic que em limita".

La possibilitat de l'absència de Déu en aquesta situació, ens la planteja un observador que reviu els moments de l'arribada del primer home a la lluna:

"Crec que tots els qui miràvem la televisió aquella nit vam pensar en Déu. Els uns, convençuts més que mai de la seva existència; els altres, més segurs que mai de la seva negació, però tots pensàvem en Déu".

De fet, un dels pocs no creients de la nostra mostra ens diu:

Curiosament, tenim aquest testimoni:

"Va emocionar-me profundament. Fins i tot vaig plorar i resar. Ara la humanitat començava a explorar la quarta dimensió. Tot l'univers se'ns acostava. Jo era completament identificat amb l'astronauta de la foto. Pensava molt en Déu".

El contingut de la referència a Déu s'amplifica i es complementa amb les descripcions d'*experiència molt probable de Déu*.

Déu és percebut com "el creador d'una infinitud de mons". "L'ordre, exactitud i regularitat de l'univers i de la natura" no s'expliquen sense un ordenador.

L'home agraeix a Déu "d'haver creat l'univers i l'home", "d'haver-li permès de portar a terme una aventura tan gran, i d'aconseguir l'objectiu proposat... en arribar fins aquí".

Però sap que encara "ha de comptar amb Déu". Té por, "molta por" i se sent "sol davant un món nou" que va descobrir entre sorpreses i admirat, amb l'emoció íntima del qui contempla per primera vegada aquesta obra de Déu.

Com en d'altres situacions de l'home davant la natura, aquí també predominen els sentiments de petitesa: "continuem essent tan petits com sempre, però capaços de fer cada dia coses més difícils".

Admirant la grandesa de Déu, sentint-se prop de la seva immensitat, l'home afirma que "proclamarà la incomparable bellesa que contempla".

"L'home domina la natura amb la ciència, però ell què és?" Aquest interrogant l'aplica, en definitiva, a tot l'univers, al misteri de l'origen i fi de les coses.

d'un món mort, desolat"; "és d'una grandesa terrible".

Se sent "superior als altres" amb "l'orgull de ser el primer". Ara, quasi sempre, aquesta satisfacció va acompanyada de sentiments de petitesa davant l'univers creat, immensament gran. Es una "sensació de poder i a la vegada d'impotència total", "de fragilitat, de poca cosa":

"He arribat el primer, però continuo essent el mateix que era, amb les meves limitacions".

La grandesa del que veu i de l'experiència viscuda "l'engrandeix i el valoritza"... però també se sent "desemparat i necessita un punt de suport: ciència, religió?"

De fet ha estat "una victòria, un triomf de l'home i de la ciència", que "permet de veure nous horitzons". Amb tot, l'home continua interrogant-se: "La humanitat va endavant, però cap a on?". El gran avenç tecnològic i la falta de pau i comprensió fan témer "que l'home no destrueixi la cosa més bella que Déu ha creat: l'home mateix".

Aquesta referència espontània a Déu en les descripcions d'experiència viscuda molt profundament és molt freqüent en aquesta làmina (11/18 làmines). Déu hi apareix com a creador intel·ligent de l'univers, a qui l'home dóna gràcies, mentre realitza l'antic manament "dominarà la terra"; "abans que jo arribés -apunta algú- sols l'esperit de Déu planava per aquests verals".

Hi ha qui es situa en una perspectiva objectivista per dir-nos que l'home en aquells moments només podia estar pels aspectes tècnics, complicadíssims, de l'operació i que "la transcendència de la situació potser era viscuda pels qui miraven la televisió". Curiosament, tenim aquest testimoni:

4.3.5 L'HOME A LA LLUNA

El tema de l'home a la lluna constitueix un aspecte original dintre la temàtica general de l'home i la natura. Es evocat per una sola làmina:

- NH (Home a la lluna). Els primers passos de l'home a la lluna. Escafandrer en un altre món sense oxigen, l'home deixa les primeres traces en la superfície morta de la lluna.

Aquest tema recull 50 descripcions. De fet, NH és la làmina que n'obté més. Es reparteixen en 18 d'experiència molt profunda, 25 d'experiència molt probable de Déu i 7 d'experiència improbable de Déu.

La profunditat de l'experiència es refereix a la "realització d'un vell somni". L'home "trepitja per primera vegada un altre món". El "toca i palpa" amb les mans. Hi posa no solament els peus sino també el cor:

"Un món nou. Soledat total. Però milions d'ulls el contemplen des de la terra i sap que els batecs del seu cor tenen el mateix ritme que tota la humanitat".

Es una presència col·lectiva perquè l'empresa també és col·lectiva: "l'esforç que tant de temps hem anat fent tota una pila d'homes, ara és aquí. Jo sol no ho hauria pogut fer".

En aquests moments l'home sent una "emoció incomparable". Viu "amb tota intensitat una experiència no va e irrepètible". "L'univers és meravellós". Però té "por davant el desconegut". "Quina por fa -exclama- el silenci

L'HOMME A LA LLUNA

hi ha d'haver una mica d'un hom mateix".

"Aquests personatges, tancats a la telecabina, em fan una impressió d'empresonament, de solitud en companyia, d'abandó. Lluny d'una idea amorosa de Déu."

"Admiro la vostra obra, tancat en un pot, penjat d'un fil. No sóc lliure de palpar la vostra obra, arrapant-m'hi amb peus i mans. No sóc lliure de seure en un indret i veure-us.

El pot corre, tot és fugaç.

Vull córrer jo, jugar i seure a la vostra falda".

Finalment, hi ha que interpreta la situació com un afer de publicitat i un jugar-se la vida ("és una cosa sagrada") per diners.

En la làmina NT (Telefèric) es tracta d'un grup de gent que es diverteix, de turistes que passen un dia d'esplai a muntanya.

Es una situació que no ha recollit cap descripció ni d'experiència molt profunda ni d'experiència molt probable de Déu. Les 13 descripcions es refereixen a una *experiència improbable de Déu*.

El telefèric "és una obra ben feta, però altera el paisatge" i sobretot "ha estat una bona inversió... la qüestió és guanyar diners".

La gent que puja és per gaudir i divertir-se: "riuen... fan fotografies... contemplen el paisatge..." Rarament admiren o se senten impressionats.

Es una contemplació freda de la natura, sentiment que trobem expressat d'un altra manera: "la nuesa de la roca és d'una fredor poc suggeridora". No hi ha res en aquesta situació "que m'acosti a la pau interior per sentir Déu dintre meu".

Les raons profundes d'aquesta impossibilitat d'acostament i trobada amb Déu, creiem trobar-les sobretot en tres descripcions:

"No hi veig cap disposició, ja que estan en grup i són portats... La cabina els aïlla de la naturalesa. Es nul·la la seva participació o aportació personal. Em sembla que per a connectar amb Déu

El tema dels paracaigudistes en vol lliure (NZ) recull 23 descripcions: 5 d'experiència molt profunda, 5 d'experiència molt probable de Déu i 13 d'experiència im probable de Déu.

La *profunditat de la situació* es refereix a una "meravellosa experiència de llibertat, la de volar com un ocell", emoció nova i fantàstica, domini audaç de l'espai i d'un hom mateix. "Pensa en tot i en no res. Tot s'acumula en aquest segon, d'estranya lucidesa".

L'*experiència molt probable de Déu* comporta en les 5 descripcions la mateixa referència al perill i al risc de perdre la vida, i en conseqüència, a Déu: "Davant el perill ('entre el cel i la mort') t'has d'emparar amb quelcom superior a tu. Aquest és Déu".

Ara, la tràgica situació no exclou un granet d'humor: "Potser sí, que ara que baixo cap a terra, em sento més a prop del cel!"

El contingut de la situació, viscuda com *experiència improbable de Déu* és semblanta la de l'esquiador (NE): la tensió, concentració i atenció dels protagonistes no els deixa pensar en res més.

Hi trobem també una referència al plaer sense control, a la satisfacció de l'èxit, al domini de l'espai -expressió de llibertat- i a una mena d'obsessió pel perill i el risc, que contràriament al que veiem més amunt "ofega les aspiracions pròpies i m'aparta del que és". Semblantment, "l'acrobàcia per l'acrobàcia, la trobo completament buida... No m'ajuda a pensar en Déu un espectacle circenc, encara que possiblement m'emociona".

Com acabem de veure, en aquesta descripció, s'hi fa una referència positiva a Déu, que només trobem en un altra descripció:

"Sent a Déu en la satisfacció de l'esport, en l'esforç personal per vèncer i superar-se. Baixa per un pendent nevat, fa la impressió de volar i d'aprofitar-se d'una cosa creada per Déu".

En les altres 26 descripcions l'*experiència de Déu és improbable*.

L'esquiador (o esportista) no pot pensar en Déu. De fet, no pensa en ningú ni en res. No s'adona de res. Està atent, absort, concentrat en el descens, en com agafar els viratges o com esquivar un obstacle o perill. Si pensa en alguna cosa és en "la cua que l'espera al peu del telesquí".

Per alguns, emperò, hi ha un pensament que domina l'esquiador: "guanyar la correguda", "ser el primer", "guanyar la medalla". Són "objectius purament humans: glòria, triomf, orgull, lluïment personal. Menyspreu dels vençuts".

Es una persona que "ha deixat la ciutat, la feina, els estudis, preocupacions i disgustos". Aquí gaudeix, sobretot, físicament, embriagat per la velocitat, dominant els esquís i la neu. "S'ho passa fantàsticament, "s'esborgeix" i "se sent lliure... com un ocell que vola per l'espai".

"No té problemes transcendentals". "No importa si va ser Déu el que va crear la neu". "Déu no hi cap... en aquest moment. Només s'hi pensa abans o després, per demanar-li sort o agrair-li la victòria".

1. PSICOLOGIA DE LA RELIGIO

- ALLPORT, G.W. (1970¹⁰) *The Individual and His Religion. A Psychological Interpretation.* The Macmillan Co. New York.
- BERGUER, G. (1964) *Traité de psychologie de la religion.* Payot. Lausanne.
- CLARK, W.H. (1959) *The psychology of religion. An introduction to religious experience and behaviour.* The Macmillan Co. New York.
- GRUEHN, W. (1956) *Die Frömmigkeit der Gegenwart. Grundtatsachen der empirischen Psychologie.* Aschendorffse Verl. Münster.
- JOHNSON, P.E. (1959²) *Psychology of religion.* Abingdon Press. New York.
- LEUBA, J.H. (1914) *La psychologie des phénomènes religieux.* Alcan, Paris.
- MEISSNER, W.W. (1916) *Annotated bibliography in religion and psychology.* The Academy of rel. and mental health. New York.
- MILANESI, J. (1974) *Psicología de la religión.* Ed. Don ALETTI, M. Bosco. Madrid.
- OLT, R. (1956) *An approach to the psychology of religion.* The Christofer Pub. House. Boston.
- OATES, W.E. (1958) *What psychology says about religion.* Assotiation Press. New York.
- PRUYSER, J.F, (1968) *A dynamic psychology of religion.* Harper & Row. New York.
- SPINKS, G.S. (1963) *Psychology and religion: an introduction to contemporary views.* Methnen. London.
- STRUNK, O. jr. (1959) *Readings in the psychology of religion.* Abingdon Press. New York.
- THOULES, R.H. (1961³) *An introduction to the Psychology of Religion.* Cambridge.
- VERGOTE, A. (1969) *Psychologie religieuse.* Dessart. Bruxelles.

2. EL SAGRAT

C. DESCRIPCIONS (Continuació).

Pila	Foto	REFLEXIONS, SENTIMENTS, ...

C. DESCRIPCIONS.

De les fotografies que heu col·locat en la 5^a. pila, escolliu-ne els 3 personatges (un per cada foto) que més proba- blement sentin Déu o hi pensin. De les de la 1^a. pila, escolliu ne també 3, els que amb menys probabilitat sentin Déu o hi pen sin.

Us demanem de descriure en aquesta pàgina i en la se güent els sentiments i reflexions d'aquests diversos personat ges, indicant cada vegada el nº de la pila i la xifra o signes de la foto.

Pila	Foto	REFLEXIONS, SENTIMENTS, ...

I N S T R U C C I O N S (2^a. part)A. DISTRIBUCIO.

Considereu, si us plau, de cap i de nou el conjunt de les fotografies tot preguntant-vos ara en quina mesura el fet de viure tal o tal situació podria suscitar en el que la viu sentiments o reflexions referents a Déu.

Trieu doncs una altra vegada les fotos, fent-ne 5 piles. Cada pila ha d'aplegar les fotos en les que la presència de sentiments i reflexions referents a Déu és

IMPROBABLE	(1 ^a . pila)
BASTANT IMPROBABLE	(2 ^a . pila)
MES AVIAT PROBABLE	(3 ^a . pila)
PROBABLE	(4 ^a . pila)
MOLT PROBABLE	(5 ^a . pila)

B. CLASSIFICACIO.

Classifiqueu, si us plau, les fotos en el quadre d'aquí sota, tal com heu fet abans, donant el valor 1 a les de la 1ª pila, el valor 2 a les de la 2ª pila, etc., i escriviu aquests valors en la quadrícula corresponent a cada fotografia, sense barrejar les fotos d'una pila amb les altres.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	NA	NB
NC	ND	NE	NF	NH	NI	NJ	NK	NL	NM
NO	NP	NQ	NR	NS	NT	NU	NX	NY	NZ

Un cop fet això, tot conservant sobre la taula la distribució de les fotografies en 5 piles, passeu a la pàgina següent.

D. DESCRIPCIONS.

De les fotos de la 5^a. pila, escolliu-ne ara 3. Si aquesta pila conté menys de 3 fotos, podeu escollir-les de la 4^a. pila.

Considereu atentament aquestes 3 fotos: cada una representa un o més personatges dels quals podeu IMAGINAR o RECREAR els pensaments, les emocions, els sentiments, les reflexions.

Ara doncs, us demanem de descriure els sentiments, les reflexions, els pensaments i les emocions d'aquests 3 personatges (un per cada foto).

Foto	REFLEXIONS, SENTIMENTS,...

B. DISTRIBUCIO de les FOTOS.

Les fotos que us hem repartit representen diverses situacions de l'home en contacte amb la NATURA. Cada situació, cada experiència és viscuda amb més o menys intensitat i suscita en els que les viuen pensaments, sentiments i emocions més o menys profunds.

Doneu ràpidament, si us plau, un cop d'ull a cada foto i feu-ne 5 piles de manera que cada pila contingui respectivament les fotografies que expressin:

1.	Una situació viscuda	SUPERFICIALMENT	(1 ^a .pila)
2.	" "	BASTANT SUPERFICIALMENT	(2 ^a .pila)
3.	" "	BASTANT PROFUNDAMENT	(3 ^a .pila)
4.	" "	PROFUNDAMENT	(4 ^a .pila)
5.	" "	MOLT PROFUNDAMENT	(5 ^a .pila)

C. CLASSIFICACIO.

En el quadre d'aquí sota els signes de cada quadrícu la simbolitzen cada una de les 30 fotografies. Aquest quadre serà veix per indicar en quina pila heu classificat cada foto.

Doneu el valor 1 a les fotos de la 1^a.pila, el valor 2 a les de la 2^a. pila, i així successivament. Escriviu ara aquests valors (1, 2, 3, 4, 5) en la quadrícula corresponent a cada foto, procurant de no barrejar les fotos d'una pila amb les altres.

N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	NA	NB
NC	ND	NE	NF	NH	NI	NJ	NK	NL	NM
NO	NP	NQ	NR	NS	NT	NU	NX	NY	NZ

Pel que us demanem en la pàgina següent cal conservar a part les fotografies de les piles 4 i 5 (situació o experiència viscudes PROFUNDAMENT i MOLT PROFUNDAMENT).

I N S T R U C C I O N SA. MOTS. EXPRESSIONS.

Escampeu les fotografies sobre la taula i mireu-les una estona.

Escriviu tot seguit tantes paraules (noms, adjectius, verbs, etc.) o expressions (grups de mots) com se us acudin a la vista d'una o altra foto, o bé del conjunt de les fotos. Com més, millor.

Feu-ho amb el màxim d'espontaneïtat.

Escriviu les paraules o les expressions tal com se us acudin i de seguida que us vinguin a l'esperit.

1.....	16 .....
2	17 .....
3	18 .....
4	19 .....
5	20 .....
6	21 .....
7	22 .....
8	23 .....
9	24 .....
10	25 .....
11	26 .....
12	27 .....
13	28 .....
14	29 .....
15	30 .....
	Etc. ....
	.....

Sr. ....

BARCELONA

Distingit Senyor:

Li adreço aquestes ratlles per demanar-li la seva col.laboració en una recerca de fi d'estudis universitaris i que constituirà la meva tesi de doctorat.

Forma part d'un conjunt de treballs on ens proposem d'estudiar les experiències fonamentals de l'existència, com la mort, la vida, la naturalesa, Déu, l'amor, etc.

La recerca es fa amb diversos grups de persones: joves i adults, homes i dones, i amb gent de concepcions filosòfiques i religioses diferents.

Concretament, treballarem a base d'un qüestionari escrit i amb una sèrie de fotografies. Els participants han de manifestar llur preferència, llurs idees i sentiments sobre les experiències assenyalades més amunt.

L'enquesta, anònima, es fa per escrit i dura aproximadament una hora i mitja. El grup de participants és de 10 a 12 persones.

Li quedaré molt agraït de voler participar en aquesta recerca. En aquest sentit, em plau de convidar-lo a la reunió que tindrà lloc a

.....
el dia ..... a les .....

Agraïnt-li per endavant la seva valuosa col.laboració i esperant poder-lo conèixer personalment, el saluda molt atentament.

Jordi Bachs

A N E X 3

QUESTIONARI ISAT - 30

DESCRIPCIONS

Us demanem finalment d'escollir 12 fotografies, les que volgueu, entre les que estan numerades de 1 a 34.

Considerem cada fotografia separatament i successivament. Veieu que representa un o més personatges dels quals podeu IMAGINAR els pensaments i reflexions, els sentiments i emocions.

Descriviu en aquesta pàgina i en les següents, d'una manera espontània, els sentiments i reflexions d'aquests diversos personatges (un per cada fotografia).

Nº FOTODESCRIPCIONS

El personatge viu la situació d'una manera més o menys profunda.

O P O R E	T I T O L	Molt prof.	Prof.	Bastant prof.	Bastant sup.	Sup.
16						
17						
18						
19						
20						
21						
22						
23						
24						
25						
26						
27						
28						
29						
30						
31						
32						
33						
34						

O P O E	T I T O L	El personatge viu la situació d'una manera més o menys profunda.				
		Molt prof.	Prof.	Bastant prof.	Bastant sup.	Sup.
NA						
NB						
NC						
ND						
NE						
NF						
NH						
NI						
NK						
NL						
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						
13						
14						
15						

INSTRUCCIONS

1. Títol Doneu per cada fotografia un títol que exp_{res}si la situació viscada pel personatge.

2. Nivell de profunditat Els personatges de les fotografies viuen en la NATURA unes situacions o hi fan una experiència que els susciten pensaments, sentiments i emocions més o menys profunde.
 En examinar cada foto, us demanem d'assignar amb espontaneïtat el nivell de profunditat de l'experiència viscada per aquests personatges (un per cada foto), fent una creueta en la columna corresponent.
 5 nivells de profunditat: molt profund, profund, bastant profund, bastant superficial, superficial.

3. Experiència religiosa Considereu ara, si us plau, de cap i de nou cada fotografia tot preguntant-vos en quina mesura el fet de viure tal o tal situació podria suscitar en el que la viu sentiments o reflexions de tipus religiós.
 Avalueu la probabilitat de la presència d'aquests sentiments fent una creueta en la columna pertinent.
 5 nivells de probabilitat: molt probable, probable, més aviat probable, bastant improbable, improbable.

4. Valor estètic Puntueu de 1 a 5 el valor estètic de les fotografies.
 5: molt alt.
 4: alt.
 3: regular.
 2: baix.
 1: molt baix.

ENQUESTA

Us demanem la vostra col·laboració per confeccionar una prova que ens serveixi d'instrument de recerca per estudiar la memòria com l'home d'avui viu algunes situacions i experiències en relació amb la NATURA, i com són els valors i qualitats que aquestes experiències representen o simbolitzen.

Les fotografies que us preguem d'examinar amb atenció representen precisament diverses situacions en les que l'home pot establir contacte amb la NATURA.

A. Un cop haureu considerat totes les fotografies, us demanem de consignar, d'acord amb les instruccions de la làmina següent:

1. Un TITOL que sigui una síntesi de l'escena representat per la foto.
2. La vostra apreciació del NIVELL DE PROFUNDITAT de la situació viscuda pel personatge de la làmina (Considereu en sol personatge en cada fotografia).
3. La vostra apreciació de la PROBABILITAT més o menys gran de que la situació que viu el personatge de cada làmina pugui ser-li una ocasió de fer una EXPERIÈNCIA RELIGIOSA.

B. També us demanem de fer-nos la descripció detallada de les situacions viscudes pels personatges d'algunes làmines.

Us agraïm des d'ara la vostra valuosa col·laboració!

A N E X 2

PRE-ENQUESTA. NOVA SERIE ISAT - NATURA.

FAMINES SOBRE EL TEMA NATURA UTILITZADES EN LA PRINERA SERIE 'ISAT'

TEMPESTA

MAR i SOL

MUNTANYA

A N E X

ISAT - NATURA. PRIMERA SERIE.

---

7. ANNEXES

---

7. SIMBOLISME RELIGIOS

- VAN BUNNEN, Ch. (1964) Le buisson ardent: ses implications symboliques chez des enfants de 5 à 12 ans. En *Cahiers de Psych. Rel.*, III, Ed. Lumen Vitae, 199-212. Bruxelles.
- VERGOTE, A. (1967) Regard du psychologue sur le symbolisme liturgique, en *La Maison-Dieu*, 1967, 91, pp. 129-151, Paris.
- VERGOTE, A. (1971) Gestes et action symboliques en liturgie. En *Concilium*, 2, 39-49
- VERGOTE, A. (1972 a) Approche psychologique de la prière, en *La Maison Dieu*, 109, 72-86, Paris.
- VERGOTE, A. (1972 b) La réalisation symbolique dans l'expression culturelle. En *La Maison Dieu*, 111, 110-131.
- VERGOTE, A. (1973 a) La realización simbólica en la expresión cultural, en *Phase*, 75, 213-233, Barcelona.
- VERGOTE, A. (& al.) (1973 b) *Dimensiones antropológicas de la eucaristía. La eucaristía, símbolo y realidad.* Ed. Studium. Madrid.
- VERGOTE, A. (1974) *Interprétation du langage religieux.* Ed du Seuil, Paris.

7. SIMBOLISME RELIGIOS

- ALLEAU, R. (1958) *De la nature du symbole*. Flammarion. Paris.
- BEIGBEDER, O. (1968³) *La symbolique*. P.U.F. Paris.
- DECHAMBRE, G. (1967) *Perception des symboles chez les adolescents. Le symbole de l'eau dans un contexte naturel et dans le rite baptismal*. Centre de Psychologie de la Religion. U.C.L. Louvain.
- FOURNIER, G.
- DUMOULIN, A. (1965) *Perception symbolique et socialisation de l'attitude religieuse dans le rite*. Centre de Psychologie de la Religion. U.C.L. Louvain.
- JASPARD, J.M.
- DUMOULIN, A. (1972) *Les médiations religieuses dans l'univers de l'enfant*. Ed Lumen Vitae. Bruxelles.
- JASPARD, J.M.
- ELIADE, M. (1952) *Images et symboles. Essais sur le symbolisme magico-religieux*. Gallimard. Paris.
- ELIADE, M. (1967) *Observaciones metodológicas sobre el estudio del simbolismo religioso*. En *Metodología de la historia de las religiones*, V, pp. 116-139. Ed. Paidós, Buenos Aires.
- GODIN, a. (1961) *Adulte et enfant devant Dieu*. Ed de Lumen Vitae. Bruxelles.
- GUARDINI, R. (1950) *Die Sinne und die Religiöse Erkenntnis*. Werkbunde Verlag. Würzburg.
- LEVY-BRUHL, L. (1938) *L'expérience mystique et les symboles chez les primitifs*. Alcan. Paris.
- ORTIGUES, E. (1962) *Le discours et le symbole*. Aubier. Ed. Montaigne. Paris.
- ORTIGUES, E. *Mythe, image et symbole*. En *Encyclopédie Française*, XIX, A, 4.

7. SIMBOLISME RELIGIOS

---

6. L'EXPERIENCIA RELIGIOSA AVUI. METODOLOGIA Y RECERQUES POSITIVES

VERGOTE, A. (1969 b) *Psicología religiosa*. Taurus. Madrid.

VERGOTE, A. (1972) Parental Images and Representations of
AUBERT, C. God. En *Social Compass*, XIX/3, 431-444.

ZUBIN, J. (& al.) (1965) *An experimental Approach to Projective Techniques*. New York.

6. L'EXPERIENCIA RELIGIOSA AVUI. METODOLOGIA Y RECERQUES POSITIVES

- MURRAY, H. (1973) *Test de Apercepción Temática*. Ed. Paidós. Buenos Aires.
- MURSTEIN, B. (1965 a) *Handbook of Projective Techniques*. New York.
- MURSTEIN, B. (1965 b) *New thoughts about ambiguity and the TAT*. En *J. Proj. Techn.* 29, 291-225.
- NELSON, N.O. (1961) Les concepts religieux dans leur relation aux images parentales. En *Lumen Vitae*, 16, 283-289.
- JONES, E.M.
- OMBREDANE, A. (1953) Distinction et mise en place des aspects de la projection. En *Rev. Int. Rorschach*. I/4. Berne.
- SIEGEL, S. (1970) *Diseño experimental no paramétrico aplicado a las ciencias de la conducta*. Trillas. México.
- SIEGMAN, A.W. (1961) La notion de Dieu et l'image du père. En *Lumen Vitae*, 19, 243-277.
- STRUNK, O. jr. (1959) Perceived Relationship between Parental and Deity concepts. En *Psychol. Newsletter*, 10, 222-226.
- VAN AERDE, M. (1972) The attitude of adults towards God. En *Social Compass* XIX/3, 407-413.
- VERCRUYSE, G. (1972) The meaning of God: a factoranalytic study. En *Social Compass*, XIX/5, 347-364.
- VERGOTE, A. (& al.) (1967) Le symbole paternel et sa signification religieuse. En *Arch. Für Religionspsychologie*, 9, 118-140.
- VERGOTE, A. (& al.) (1969 a) The Parental Images and the concept of God. En *Journ. for the scient. Study of Relig.*, 8, 79-87.

6. L'EXPERIENCIA RELIGIOSA AVUI. METODOLOGIA Y RECERQUES POSITIVES

- DE NEUTER, P. (1971) *Liens amoureux. Nature et Mort: Situations existentielles et Relations au Divin*. Centre de Psychologie de la Religion. U.C.L. Louvain.
- DE NEUTER, P. (1972) *Amour, Sexualité et Religion*. En *Social Compass*, XIX, 365-387.
- DOMENECH, J.M. (1975) *Métodos estadísticos para la investigación en ciencias humanas*. HerDer. Barcelona.
- DOS SANTOS, L. (1968) *Croyances magiques et mentalité technique*. Centre de Psych. de la Religion. Louvain.
- GODIN, A. (1957) *Les images de projection religieuse*. En COUPEZ, A. *Lumen Vitae*, 12, 269-283.
- GODIN, A. (1961) *Images projectives religieuses. Revision des normes et analyse statistique complémentaire*. En *Lumen Vitae*, 16, 245-248.
- GODIN, A. (1963) *Le Dieu des parents et le Dieu des enfants*. Casterman. Paris-Tournai.
- GODIN, A. (1964 a) *Images parentales et paternité divine*. HILLETZ, M. En *Lumen Vitae*, 19, 243-277.
- GODIN A. (1964 b) *Psychologie religieuse positive: les problèmes des paramètres*. En *Archiv für Religionspsychologie*, 8, 52-69.
- GODIN, A. (Ed.) (1964 c) *De l'expérience à l'attitude religieuse*. Ed. Lumen Vitae. Bruxelles.
- GODIN, A. (1970) *Le chrétien à l'écoute de la psychologie*. En *Bilan de la Théologie du XXe siècle*. Casterman. Paris-Tournai.
- HUTSEBAUT, D. (1972) *The representation of God*. En *Social Compass*, XIX/3, 389-413.
- MURRAY, H. (1938) *Exploration in Personality*, Oxford University Pres, New York.

6. L'EXPERIENCIA RELIGIOSA AVUI. METODOLOGIA Y RECERQUES POSITIVES

- ANASTASI, A. (1973) *Tests psicològics*. Aguilar. Madrid.
- ARAGO, J.M. (1965) *Psicologia religiosa del niño*. Herder. Barcelona.
- BABIN, P. (1963) *Dieu et l'adolescent*. Ed. du Chalet. Paris.
- BACHS, J. (1966) *L'expérience de Dieu dans la nature*. Centre de Psychologie de la Religion. Univ. de Louvain.
- BACHS, J. (1973 a) *Estudi empíric i elaboració d'una escala d'actitud religiosa segons el mètode Lpore*. Memoria de Llicenciatura. U.A.B. Bellaterra.
- BACHS, J. (1973 b) *La psicologia corrosiu o ferment de la religió*. En *Quaderns de Pastoral*, 22, 7-17. Barcelona.
- BACHS, J. (& al.) (1973 c) *El canvi religió a Catalunya*. ICESB. Barcelona.
- BACHS, J. (1975) *Llenguatge simbolic i religió* En *Cuadernos de Psicología*, 1, U.A.B. Bellaterra.
- BONAMI, M. (1966) *Etude diffrentielle sur la correspondance entre les images du Pre et de Dieu*. Centre de Psychologie de la religion. U.C.L.
- BOUILLUT, J. (1964) *D'une région de morcellement des textes a l'analyse du contenu*. En *Psychologie Française*, IX. pp. 294-303.
- DE NEUTER, P. (1964) *Images-Situations d'Aperception Thématique*. Centre de Psychologie de la Religion. U.C.L.
- DE NEUTER, P. (1967) *Les Images-Situations d'Aperception Thématique*. En *Archiv für Religionspsychologie*, 9, Gttingen, 141-150.
- DE NEUTER, P. (1968) *Les critres de choix d'un stimulus*. Centre de Psychologie de la Religion. U.C.L. Louvain.

6. L'EXPERIENCIA RELIGIOSA AVUI. METODOLOGIA Y RECERQUES POSITIVES

---

5. POESIA. EL CANT ESPIRITUAL DE JOAN MARAGALL

- SPRANGER, E. (1950) *Lebensformen. Geisteswissenschaftliche Psychologie und Ethik der Persönlichkeit*, 8. Tübingen.
- TERRY, A. (1961) *The Cant Espiritual of Joan Maragall*. En *Bulletin of Hispanic Studies*, XXXVIII, 4.
- TERRY, A. (1963) *La poesia de Joan Maragall*. Ed. Barcino. Barcelona.
- VALENTI, E. (1961-62) *La gènesi del Cant Espiritual de Maragall*. En *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XXIX.
- VALENTI, E. (1972) *El programa antimodernista de Torras i Bages*. En *Els clàssics i la literatura catalana moderna*. Barcelona.
- VERDAGUER, J. (1945) *Canigó*. Ed. Sala. Vich.
- VERGOTE, A. (1969) *Psicología religiosa*. Taurus. Madrid.

5. POESIA. EL CANT ESPIRITUAL DE JOAN MARAGALL

- LEONARD, G. (1974) *Educación y éxtasis*. Trillas. México.
- MANENT, A. (1965) Déu i el seu conjur en la poesia catalana moderna. En *Qüestions de vida cristiana*, 29. Ed. Estela. Barcelona.
- MARAGALL, J. (1911) *Seqüències*. Ed. L'Avenc. Barcelona.
- MARAGALL, J. (1970) *Obres Completes, I* (Obra catalana). Ed. Selecta. Barcelona.
- MARAGALL, J. (1970) *Obres Completes, II* (Obra castellana). Ed. Selecta. Barcelona.
- MARFANY, J.Ll. (1970) Maragall, modernista. En *Aspectes del Modernisme*, Ed. Curial. Barcelona.
- OTTO, R. (1909) *Kantisch-Fries'sche Religionsphilosophie und ihre Anwendung auf die Theologie*. Tübingen.
- OTTO, R. (1965) *Lo Santo*. Revista de Occidente. Madrid.
- PASCAL, B. (1962) *Pensées*. Ed. du Seuil. Paris.
- RIBA, C. (1954) Pròleg de la *Antologia poètica de Joan Maragall*. Ed. Selecta. Barcelona.
- RIBA, C. (1936) *El tema de Nausica*. El O.C. de Joan Maragall, I. Ed. Selecta (1970), Barcelona pp. 1214-1230.
- RITTER, R. (1963) *Les Pyrénées dans l'oeuvre et dans la vie de Joan Maragall*. Martinpouey Jeune. Pau.
- ROMEU, J. (1955) Una interpretació de Juan Maragall. En CARDO, C. *Tres estudios sobre literatura catalana*. Ed. Rialp. Madrid.
- RUMKE, H.C. (1952) *The psychology of Unbelief*. Rocliff. London.
- SARTRE, J.P. (1960) *Esquisse d'une théorie des émotions*. Hermann. Paris.

5. POESIA. EL CANT ESPIRITUAL DE JOAN MARAGALL

- ALBA, V. (1957) Camus i Maragall. En *Pont Blau*, desembre. Mexic.
- BATLLORI, M. (1963) L'inconformisme religiós de Joan Maragall. En *Joan Maragall. Conferències*. Ed. Selecta. Barcelona.
- BENET, J. (1964) *Maragall davant la Setmana Tràgica*. Ed. 62 Barcelona.
- BERNARD, M.G. (1970) Bachelard. En *L'Arc*. Paris.
- BERTRAN, J.B. (1970) Maragall, poeta de la montanya. En *Destino*, 12 març 1960. Barcelona.
- BUYTENDEIJK, F.J.J. (1954) *La femme*. Desclée de Brouwer. Paris.
- CAMUS, A. (1947) Poemes de J. Maragall. En *Le Cheval de Troie*, 2-3, agost-setembre. Paris.
- ALBA, V.
- CAMUS, A. (1958) *Caligula*. Gallimard. Paris.
- COROMINAS, P.* (1935) *Del meu comerç amb en Joan Maragall*. Ed. La Revista. Barcelona.
- D'ESPLUGUES, M. (1912) *Maragall. Notes íntimes*. Gili. Barcelona.
- DIAZ FLAJA, G. (1968) Introducció. En *Poèmes de Joan Maragall*. Ministère des Affaires Etrangères. Madrid.
- GAZIEL, (1931) *Caires de Joan Maragall*. En O.C. de Joan Maragall (1970), I, pp. 1186-1189.
- GOETHE, W. *Faust* (citat per VALENTI en La genesi del *Cant Espiritual*, Boletín de la Real Academia de Buenas Letras, XXIX, Barcelona 1961-62, p. 88)
- GRASSIN (ed.) (1960) *La Nature. Anthologie*. Paris.
- JUNDT, A. (s.d.) *Próleg de Le sacré*, Petite Bibliothèque Payot. Paris.

5. POESIA. EL CANT ESPIRITUAL DE JOAN MARAGALL

---

4. RELIGIONS PRIMITIVES

- JAMES, E.O. (1963) *The Worship of de Sky-God*. The Athlone Press. University of London.
- LEVY-BRUHL, L. (1931) *Le surnaturel et la nature dans la mentalité primitive*. P.U.F. Paris.
- LEVY-BRUHL, L. (1963) *L'âme primitive*. P.U.F. Paris.
- LEENHARDT, M. (1947) *Do Kamo*. Gallimard. Paris.
- MALINOWSKI, B. (1954) *Magic, Science and Religion*. Doubleday. Garden City. N.Y.
- PRZYLUSKI, J. (1940) *La participation*. Alcan. Paris.
- PRZYLUSKI, J. (1950) *La Grande Déesse*. Payot. Paris.
- VAN DER LEEUW, G. (1970, Nouv. Ed.) *La religion dans son essence et ses manifestations*. Payot. Paris.

4. RELIGIONS PRIMITIVES

- AUBIN, H. (1952) *L'homme et sa magie*. Desclée de Brouwer. Paris.
- BERGOUNIOUX, F.M. (& al) (1958) *Les religions des préhistoriques et des primitifs*. Fayard. Paris.
- CAZENEUVE, J. (1958) *Les rites et la condition humaine d'après des documents ethnographiques*. P.U.F. Paris.
- DE VRIES, J. (1963) *La religion des celtes*. Payot. Paris.
- DUMEZIL, G. (1948) *Les dieux et les hommes*. Maisonneuve. Paris.
- ELIADE, M. (& al) (1954) *Nos sens et Dieu*. Desclée de Brouwer. Paris.
- ELIADE, M. (1957) *Mythes, rêves et mystères*. Gallimard. Paris.
- ELIADE, M. (1959 a) *Naissances mystiques*. Gallimard. Paris.
- ELIADE, M. (1959 b) *Cosmos and History*. Harper. New York.
- ELIADE, M. (1968) *Le chamanisme et les techniques archaïques de l'extase*. Payot. Paris.
- ELIADE, M. (1969) *Le mythe de l'éternel retour*. Gallimard. Paris,
- ELIADE, M. (1970 Nouv. Ed.) *Traité d'histoire des religions*. Payot. Paris.
(trad. *Tratado de la historia de las religiones*. Instituto de Estudios Políticos. Madrid 1954)
- EVANS-PRITCHARD, E.E. (1965) *Theories of Primitive Religion*. Oxford University Press.
- FORTMANN, H. (1969) *El primitivo, el poeta y el creyente*. En *Concilium*, 47.
- FRAZER, J.G. (1926) *The Worship of Nature*. Macmillan. Londres.
- GOETZ, J. (1962) *Le monde de l'homme primitif*. Payot. Paris.

4. RELIGIONS PRIMITIVES

---

3. PSICOLOGIA DE L'EXPERIENCIA I DE L'ACTITUD RELIGIOSA

- TEN HAVE, J.J. (1962) Echt en Onecht in geloof en ongeloof.
En *Rede en Religie in het humanisme*.
J.H. de Bussy. Amsterdam.
- TRACY, J.J. (1976) Faith and growht: A psychology of faith.
En *Quaterly Revieax of Religion and men-
tal Health*, 5.
- VERGOTE, A. (1971) Análisis psicológico del fenómeno del
ateísmo. En *El ateísmo contemporáneo*.
Vol. I, T.I. pp. 219-255. Ed Cristian-
dad. Madrid.

3. PSICOLOGIA DE L'EXPERIENCIA I DE L'ACTITUD RELIGIOSA

- BEIRNAERT, L. (1964) *Expérience chrétienne et psychologie*. Ed. de l'Epi. Paris.
- BRANTL, G. (1964) *The religious experience*. Braziller Inc. New York.
- FORTMANN, H.M.M. (1964) *Als Zinde de Ontzielijke. Religions projectie*. P. Brand. Hilversum-Antwerpen.
- GIRARDI, G. (ed.) (1967) *L'Athéisme dans la vie et la culture contemporaine*. Desclée de Brouwer. Paris.
- GODIN, A. (ed.) (1964) *De l'expérience à l'attitude religieuse. Etudes de psychologie religieuse*. Lumen Vitae. Bruxelles.
- GODIN, A. (1969) *L'expérience en religion*. En *Wessen und Weisen der Religion*. München.
- GOODENOUGH, E.R. (1965) *The psychology of religious experience*. New York.
- JAHODA, G. (s.d.) *The genesis of Non-Belief. A study in the social psychology of religion*. Centre de Recherches socio-Religieuses. Louvain. (vain.
- JAMES, W. (1970⁵) *The varieties of religious experience. A study in human nature*. Collier-Macmillan. London.
- MASLOW, A.H. (1959) *Cognition of Being in the Peak Experiences*, in *Journal of Genetic Psychology*.
- MASLOW, A.H. (1964) *Religious Values and Peak Experiences*. Ohio State Univ. Press. Columbus.
- MOUROUX, J. (1952) *L'expérience chrétienne*. Ed. Montaigne. Paris.
- RUMKE, H.C. (1952) *The psychology of unbelief*. Rockliff. London.

3. PSICOLOGIA DE L'EXPERIENCIA I DE L'ACTITUD RELIGIOSA

---

2. EL SAGRAT

- BRIEN, A. (1957) Valeur religieuse et équivoque du sens du sacré. En *Recherches et débats*, XX.
- BRIEN, A. (& al.) (1965) Crise du sacré? en *Bulletin St. Jean Baptiste*, V. 8.
- CAILLOIS, R. (1963³) *L'homme et le sacré*. Gallimard. Paris.
- CASTELLI, E. (& al.) (1974) *Le Sacré. Etudes et recherches*. Aubier. Paris.
- CORNELIS, E. (1969) Les formes du sacré. En *Recherches De Science Religieuse*, 57.
- DAVIDSON, R.F. (1947) *Rudolf Otto's Interpretation of Religion*. Univ. Press. Princeton.
- DALMASSE, C. (1963) Il dibattito sulla fenomenologia del sacro in una recente opera di Jacques Grand'maison. En *Rev. Fil. Neoescolast*, 2-3.
- ELIADE, M. (1973²) *Lo sagrado y lo profano*. Ed. Guadarrama. Madrid.
- GRAND'MAISON, J. (1968) *Le Monde et le Sacré*. Ed. Ouvrieres. Paris.
- GUARDINI, R. (1951) *Der Heilige in unserer Welt*. Wurzburg.
- OTTO, R. (1965²) *Lo santo*. P.B. Payot. Paris.

A N E X 4

NATURA - FAMILIA.

ESCALA UNIPOLAR DE SIMBOLS.

A. QUESTIONARI.

		Quant temps?
Heu viscut...	a muntanya?.....	.....
	a mar?	.....
Com passeu habitualment els fins de setmana?	.....	.....
Heu estat o sou excursionista?	.....	.....

Alguna vegada, a muntanya .... a mar ... al bosc....
o al camp (és a dir, en contacte íntim amb la NATURA), heu tingut la impressió de fer el que podria anomenar-se una experiència de Déu?

Resposta: Si   /   No

- En cas afirmatiu, descriuiu a continuació aquesta experiència el més detalladament possible.

- En cas negatiu, imagineu aquesta experiència tal com creieu que la fan els que diuen haver-la viscuda.

LAMINA N6 (Muntanya-Repòs)

VALOR REL. GRUPS	1	2	3	4	5	TOTAL
CAMPEROLS	14 (12,4)		14 (16,5)	32 (27,7)	26 (29,4)	86
CIUTADANS	7 (8,6)		14 (11,5)	15 (19,3)	24 (20,6)	60
TOTALS	21		28	47	50	146

$\chi^2=3,99$ No Significatiu

LAMINA N7 (Cova)

VALOR REL. GRUPS	1	2	3	4	5	TOTAL
CAMPEROLS	18 (14,1)	11 (13,5)	20 (18,3)	21 (23,6)	16 (16,5)	86
CIUTADANS	6 (9,9)	12 (9,5)	11 (12,7)	19 (16,4)	12 (11,5)	60
TOTALS	24	23	31	40	28	146

$\chi^2=4,84$ No Significatiu

LAMINA N8 (Muntanya-Pendents nevades)

VALOR REL. GRUPS	1	2	3	4	5	TOTAL
CAMPEROLS	16 (11,2)	13 (15,3)	16 (20,6)	22 (20)	19 (18,9)	86
CIUTADANS	3 (7,8)	13 (10,7)	19 (14,4)	12 (14)	13 (13,1)	60
TOTALS	19	26	35	34	32	146

$\chi^2=8,85$ $\chi^2(\nu=4, \alpha=0,10) = 7,77$
 $\chi^2(\nu=4, \alpha=0,05) = 9,48$

LAMINA N3 (Cim de muntanya-Ascensió)

VALOR REL. GRUPS	1	2	3	4	5	TOTAL
CAMPEROLS	12 (7,7)	15 (17)	16 (18,3)	24 (23)	19 (20)	86
CIUTADANS	1 (5,30)	14 (12)	15 (12,7)	15 (16)	15 (14)	60
TOTALS	13	29	31	39	34	146

$$\chi^2 = 7,37 \quad \chi^2 (v=4, \alpha=0,20) = 5,989$$

$$\chi^2 (v=4, \alpha=0,10) = 7,779$$

LAMINA N4 (Bosc-Llum)

VALOR REL. GRUPS	1	2	3	4	5	TOTAL
CAMPEROLS	19 (15,3)	25 (18,3)	14 (21,2)	16 (17,7)	12 (13,5)	86
CIUTADANS	7 (20,7)	6 (12,7)	22 (14,8)	14 (12,3)	11 (9,5)	60
TOTALS	26	31	36	30	23	146

$$\chi^2 = 14,91 \quad \chi^2 (v=4, \alpha=0,01) = 13,27$$

LAMINA N5 (Mar-Platja)

VALOR REL. GRUPS	1	2	3	4	5	TOTAL
CAMPEROLS	24 (5,9)	18 (5,9)	20 (26,5)	9 (12,4)	15 (15,3)	86
CIUTADANS	3 (21,1)	9 (21,1)	25 (18,5)	12 (8,6)	11 (10,7)	60
TOTALS	27	27	45	21	26	146

$$\chi^2 = 108,93 \quad \chi^2 (v=4, \alpha=0,001) = 18,46$$

VALORS de χ^2 . Prova de comparaci6, entre joves camperols i adults ciutadans, de les reparticions de valor religi6s obser- vades en les 8 l6mines de la s6rie Natura (ISAT-58).

CATEGORIES: 1 Molt probable; 2 Probable; 3 M6s aviat proba- ble; 4 Bastant improbable; 5 Improbable.

En les caselles: efectius observats.

Entre par6ntesi: efectius calculats.

Al peu de cada taula: valors de χ^2 de la prova i valors de χ^2 de la Taula de χ^2 , amb ν graus de llibertat i un risc de α .

LAMINA N1 (Bosc-Soledat)

VALORS REL. GRUPS	1	2	3	4	5	TOTAL
CAMPEROLS	5 (6,5)	12 (12,9)	14 (17,1)	28 (21,8)	27 (27,7)	86
CIUTADANS	6 (4,5)	10 (9,1)	15 (11,9)	9 (15,2)	20 (19,3)	60
TOTALS	11	22	29	37	47	146

$$\chi^2=6,71 \quad \chi^2(\nu=4, \alpha=0,2) = 5,989$$

LAMINA N2 (Mar-Ona rompent)

VALORS REL. GRUPS	1	2	3	4	5	TOTAL
CAMPEROLS	12 (8,30)	21 (20,6)	19 (20)	25 (25,3)	9 (11,8)	86
CIUTADANS	2 (5,7)	14 (14,4)	15 (14)	18 (17,7)	11 (8,2)	60
TOTALS	14	35	34	43	20	146

$$\chi^2=5,81 \quad \text{No Significatiu}$$

A N E X 9

SERIE NATURA ISAT-58. VALOR RELIGIOS.

ESTUDI COMPARATIU ENTRE JOVES CAMPEROLS I ADULTS CIUTADANS.

LAMINA N6 (Muntanya-Repòs)

NIVELL GRUPS \ PROF.	1	2	3	4	5	TOTAL
	CAMPEROLS	14 (10,7)	15 (16,5)	25 (23)	13 (17)	
CIUTADANS	4 (7,3)	13 (11,5)	14 (16)	16 (12)	13 (13,2)	60
TOTALS	18	28	39	29	32	146

$\chi^2=5,54$ No Significatiu

LAMINA N7 (Cova)

NIVELL GRUPS \ PROF.	1	2	3	4	5	TOTAL
	CAMPEROLS	17 (15,3)	18 (19,4)	26 (24,2)	14 (14,6)	
CIUTADANS	9 (10,7)	15 (13,6)	15 (16,8)	11 (10,4)	10 (8,5)	60
TOTALS	26	33	41	25	21	146

$\chi^2=1,53$ No Significatiu

LAMINA N8 (Muntanya-Pendents nevades)

NIVELL GRUPS \ PROF.	1	2	3	4	5	TOTAL
	CAMPEROLS	32 (25,9)	19 (18,3)	9 (14,1)	16 (20)	
CIUTADANS	12 (18,1)	12 (12,7)	15 (9,9)	18 (14)	3 (5,3)	60
TOTALS	44	31	24	34	13	146

$\chi^2=11,62$ $\chi^2 (v=4, \alpha=0,05) = 9,488$

LAMINA N3 (Cim de muntanya-Ascensió)

NIVELL GRUPS \ PROF.	1	2	3	4	5	TOTAL
CAMPEROLS	9 (10,5)	12 (11,8)	18 (17,7)	17 (18,3)	30 (27,7)	86
CIUTADANS	9 (7,5)	8 (8,2)	12 (12,3)	14 (12,7)	17 (19,3)	60
TOTALS	18	20	30	31	47	146

$\chi^2=1,22$ No Significatiu

LAMINA N4 (Bosc-Llum)

NIVELL GRUPS \ PROF.	1	2	3	4	5	TOTAL
CAMPEROLS	27 (22,4)	20 (18,3)	16 (17,7)	17 (17,0)	6 (10,6)	86
CIUTADANS	11 (15,6)	11 (12,7)	14 (12,3)	12 (12,0)	12 (7,4)	60
TOTALS	38	31	30	29	18	146

$\chi^2=7,94$ $\chi^2(v=4, \alpha=0,10) = 7,779$

LAMINA N5 (Mar-Platja)

NIVELL GRUPS \ PROF.	1	2	3	4	5	TOTAL
CAMPEROLS	38 (31,2)	18 (17)	12 (16,5)	9 (12,5)	9 (8,8)	86
CIUTADANS	15 (21,8)	11 (12)	16 (11,5)	12 (8,5)	6 (6,2)	60
TOTALS	53	29	28	21	15	146

$\chi^2=9,16$ $\chi^2(v=4, \alpha=0,05) = 9,488$
 $\chi^2(v=4, \alpha=0,10) = 7,779$

VALORS DE χ^2 . Prova de comparaci6, entre joves camperols i adults ciutadans, de les reparticions del nivell de profunditat observades en les 8 làmines de la sèrie Natura (ISAT-58).

CATEGORIES: 1 Molt profundament; 2 Profundament;
3 Bastant profundament; 4 Bastant superficialment;
5 Superficialment.

En les caselles: efectius observats.

Entre parèntesi: efectius calculats.

Al peu de cada taula: valors de χ^2 de la prova i valors de χ^2 de la Taula de χ^2 , amb ν graus de llibertat i un risc de α .

LAMINA N1 (Bosc-Soledat)

NIVELL PROF. / GRUPS	1	2	3	4	5	TOTAL
CAMPEROLS	24 (17,4)	19 (18,6)	18 (18)	11 (15,7)	11 (13,3)	83
CIUTADANS	6 (12,6)	13 (13,4)	13 (13)	16 (11,3)	12 (9,7)	60
TOTALS	30	32	31	27	23	143

$$\chi^2=10,29$$

$$\chi^2 (\nu=4, \alpha=0,05) =9,488$$

LAMINA N2 (Mar - Ona rompent)

NIVELL PROF. / GRUPS	1	2	3	4	5	TOTAL
CAMPEROLS	22 (14,1)	28 (28,9)	21 (23)	5 (10)	10 (10)	86
CIUTADANS	2 (9,9)	21 (20,1)	18 (16)	12 (7)	7 (7)	60
TOTALS	24	49	39	17	17	146

$$\chi^2=17,3$$

$$\chi^2 (\nu=4, \alpha=0,01) =13,27$$

A N E X 3

SERIE NATURA ISAT-58. NIVELL DE PROFUNDITAT.

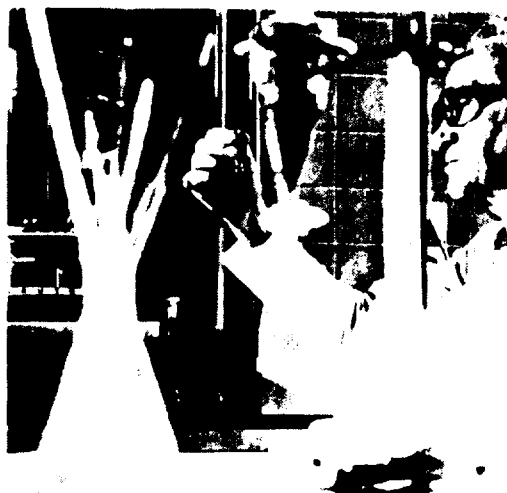
ESTUDI COMPARATIU ENTRE JOVES CAMPEROLS I ADULTS CIUTADANS.

TREBALL AL CAMP

TREBALL ARTESA I DE LABORATORI

A N E X 7

ISAT-40. LAMINES TEMA TREBALL.

REL.- J.

ISAT-30. Prova de Kolmogorov-Smirnov: aproximació de χ^2 quadrada. Resultats dels subgrups ES - EN i DF - DC.

Lám.	VALOR RELIGIOS	
	χ^2 ES-EN	χ^2 DF-DC
N1	3.58	3.81
N2	2.44	1.76
N3	3.58	4.15
N4	6.01**	0.38
N5	4.28	0.38
N6	5.06*	0.71
N7	6.01**	3.38
N8	3.58	0.74
NA	2.77	0.44
NB	1.64	0.96
NC	2.44	1.36
ND	0.34	1.41
NE	0.08	1.63
NF	1.64	2.12
NH	7.20**	0.99
NI	2.27	2.32
NJ	6.39**	1.86
NK	0.67	3.81
NL	2.35	2.80
NM	5.53*	1.23
NO	3.48	3.38
NP	2.67	0.53
NQ	1.44	3.64
NR	2.35	5.92*
NS	0.94	0.34
NT	0.34	2.08
NU	4.28	2.80
NX	1.51	1.81
NY	2.77	4.70*
NZ	1.70	0.68

REL.- I.

ISAT-30. Prova de Kolmogorov-Smirnov. Distribució de freqüències (proporcions acumulatives) i càlcul de D_{max} dels subgrups DF (Diumenge Fora) i DC (Diumenge Casa).

Lám.	Grup	VALOR RELIGIOS					D_{max}
		5	4	3	2	1	
NI	DF	0.471	0.588	0.882	1.0		
	DC	0.273	0.409	0.636	0.818	1.0	.246
NJ	DF	0.294	0.529	0.765	0.941	1.0	
	DC	0.182	0.364	0.545	0.818	1.0	.220
NK	DF	0.059	0.176	0.294	0.588	1.0	
	DC	0.0	0.0	0.091	0.273	1.0	.315
NL	DF	0.353	0.588	0.765	1.0		
	DC	0.273	0.318	0.591	0.864	1.0	.270
NM	DF	0.294	0.588	0.824	0.941	1.0	
	DC	0.136	0.409	0.636	0.954	1.0	.179
NO	DF	0.235	0.353	0.706	1.0		
	DC	0.091	0.318	0.409	0.773	1.0	.297
NP	DF	0.176	0.412	0.529	0.882	1.0	
	DC	0.091	0.364	0.636	1.0		-.118
NQ	DF	0.0	0.0	0.353	0.529	1.0	
	DC	0.0	0.0	0.045	0.227	1.0	.308
NR	DF	0.529	0.765	0.941	1.0		
	DC	0.136	0.409	0.636	0.954	1.0	.393
NS	DF	0.294	0.412	0.647	0.941	1.0	
	DC	0.227	0.318	0.682	0.954	1.0	.094
NT	DF	0.0	0.176	0.529	0.824	1.0	
	DC	0.045	0.136	0.318	0.591	1.0	.233
NU	DF	0.176	0.588	0.706	0.882	1.0	
	DC	0.045	0.318	0.636	0.818	1.0	.270
NX	DF	0.353	0.529	0.647	0.941	1.0	
	DC	0.136	0.409	0.500	0.818	1.0	.217
NY	DF	0.176	0.529	0.941	1.0		
	DC	0.091	0.364	0.591	0.773	1.0	.350
NZ	DF	0.235	0.235	0.588	0.706	1.0	
	DC	0.136	0.318	0.455	0.591	1.0	.133

REL.- I.

ISAT-30. Prova de Kolmogorov-Smirnov. Distribució de freqüències (proporcions acumulatives) i càlcul de $D_{\max}$ dels subgrups DF (Diumenge Fora) i DC (Diumenge Casa).

Lám.	Grup	VALOR RELIGIOS					$D_{\max}$
		5	4	3	2	1	
N1	DF	0.588	0.647	0.941	-	1.0	
	DC	0.273	0.455	0.727	0.954	1.0	.315
N2	DF	0.176	0.706	0.941	1.0		
	DC	0.182	0.500	0.727	1.0		.214
N3	DF	0.235	0.647	0.941	1.0		
	DC	0.091	0.318	0.682	0.864	1.0	.329
N4	DF	0.235	0.353	0.765	1.0		
	DC	0.182	0.409	0.864	0.954	1.0	-.099
N6	DF	0.471	0.765	1.0			
	DC	0.455	0.682	0.864	1.0		.136
N5	DF	0.235	0.353	0.765	1.0		
	DC	0.182	0.409	0.864	0.954	1.0	-.099
N7	DF	0.235	0.706	0.824	0.941	1.0	
	DC	0.136	0.409	0.636	0.864	1.0	.297
N8	DF	0.059	0.412	0.529	0.765	1.0	
	DC	0.045	0.273	0.455	0.727	1.0	.139
NA	DF	0.176	0.294	0.471	0.706	1.0	
	DC	0.182	0.364	0.364	0.727	1.0	.107
NB	DF	0.294	0.529	0.765	1.0		
	DC	0.136	0.409	0.773	0.909	1.0	.158
NC	DF	0.529	0.824	0.941	0.941	1.0	
	DC	0.364	0.636	0.818	1.0		.188
ND	DF	0.176	0.353	0.647	0.882	1.0	
	DC	0.045	0.273	0.455	0.864	1.0	.192
NE	DF	0.059	0.059	0.294	0.706	1.0	
	DC	0.0	0.091	0.091	0.500	1.0	.206
NF	DF	0.176	0.235	0.353	0.529	1.0	
	DC	0.0	0.0	0.136	0.318	1.0	.235
NH	DF	0.529	0.706	0.765	0.824	1.0	
	DC	0.409	0.545	0.636	0.727	1.0	.161

REL.- H.

ISAT-30. Prova de Kolmogorov-Smirnov. Distribució de freqüències (proporcions acumulatives) i càlcul de $D_{\max}$ dels subgrups ES (Experiència religiosa natura: Si) i EN (Experiència religiosa natura: No).

Lám.	Grup	VALOR RELIGIOS					$D_{\max}$
		5	4	3	2	1	
NI	ES	.409	.545	.773	.818	1.0	
	EN	.111	.333	.555	.666	1.0	.298
NJ	ES	.500	.636	.773	.818	1.0	
	EN	.0	.333	.444	.777	1.0	.500
NK	ES	.091	.091	.273	.500	1.0	
	EN	.0	.0	.111	.444	1.0	.162
NL	ES	.409	.636	.727	.909	1.0	
	EN	.222	.333	.555	.777	1.0	.303
NM	ES	.273	.591	.909	1.0		
	EN	.111	.222	.444	.777	1.0	.465
NO	ES	.182	.318	.591	.864	1.0	
	EN	.0	.111	.222	.777	1.0	.369
NP	ES	.273	.545	.682	.909	1.0	
	EN	.111	.222	.444	.777	1.0	.323
NQ	ES	.0	.0	.182	.318	1.0	
	EN	.0	.0	.222	.555	1.0	-.237
NR	ES	.364	.636	.773	.909	1.0	
	EN	.111	.333	.555	.777	1.0	.303
NS	ES	.182	.409	.636	.909	1.0	
	EN	.333	.444	.444	.888	1.0	.192
NT	ES	.045	.045	.227	.455	1.0	
	EN	.0	.0	.111	.555	1.0	.116
NU	ES	.091	.409	.682	.909	1.0	
	EN	.0	.0	.333	.666	1.0	.409
NX	ES	.227	.455	.636	.909	1.0	
	EN	.111	.333	.444	.666	1.0	.243
NY	ES	.091	.364	.773	.909	1.0	
	EN	.111	.444	.444	.666	1.0	.329
NZ	ES	.227	.318	.591	.636	1.0	
	EN	.222	.333	.333	.666	1.0	.258

Lám.	Grup	VALOR RELIGIOS					D _{max}
		5	4	3	2	1	
N1	ES	.364	.545	.818	.954	1.0	.374
	EN	.222	.222	.444	.777	1.0	
N2	ES	.182	.455	.864	.954	1.0	.309
	EN	.111	.444	.555	1.0		
N3	ES	.364	.591	.818	1.0		.374
	EN	.0	.222	.444	.888	1.0	
N4	ES	.136	.364	.818	.909	1.0	.485
	EN	.222	.222	.333	.666	1.0	
N5	ES	.364	.500	.909	1.0		.409
	EN	.0	.333	.500	.700	1.0	
N6	ES	.500	.727	1.0			.445
	EN	.222	.333	.555	1.0		
N7	ES	.318	.727	.818	.909	1.0	.485
	EN	.222	.333	.333	.666	1.0	
N8	ES	.227	.455	.818	1.0		.374
	EN	.111	.444	.444	.666	1.0	
NA	ES	.136	.273	.455	.773	1.0	.329
	EN	.222	.222	.222	.444	1.0	
NB	ES	.182	.364	.727	1.0		.253
	EN	.111	.111	.555	.777	1.0	
NC	ES	.364	.591	.864	.909	1.0	.309
	EN	.555	.555	.555	1.0		
ND	ES	.091	.227	.409	.773	1.0	.116
	EN	.0	.111	.333	.777	1.0	
NE	ES	.045	.091	.182	.500	1.0	.056
	EN	.0	.111	.222	.444	1.0	
NF	ES	.045	.136	.364	.500	1.0	.253
	EN	.0	.0	.111	.444	1.0	
NH	ES	.727	.864	.909	.954	1.0	.531
	EN	.222	.333	.333	.444	1.0	

REL.- G.

ISAT-30. Prova de Kolmogorov-Smirnov. Distribució de freqüències i càlcul de K_D dels subgrups EX (Ciudadans Excursionistes) i NE (Ciudadans No Excursionistes).

Lám.	Grup	VALOR RELIGIOS					$D_{\max}$	K_D
		5	4	3	2	1		
NI	EX	6/20	11/20	15/20	18/20	20/20	3/20	3
	NE	6/20	8/20	12/20	15/20	20/20		
NJ	EX	7/20	11/20	15/20	18/20	20/20	4/20	4
	NE	3/20	7/20	12/20	17/20	20/20		
NK	EX	1/20	2/20	3/20	10/20	20/20	3/20	3
	NE	0/20	0/20	3/20	7/20	20/20		
NL	EX	6/20	10/20	14/20	19/20	20/20	4/20	4
	NE	5/20	6/20	12/20	17/20	20/20		
NM	EX	4/20	7/20	16/20	19/20	20/20	3/20	3
	NE	3/20	8/20	13/20	19/20	20/20		
NO	EX	5/20	6/20	12/20	19/20	20/20	4/20	4
	NE	1/20	7/20	11/20	16/20	20/20		
NP	EX	5/20	8/20	12/20	15/20	20/20	3/20	3
	NE	2/20	8/20	13/20	18/20	20/20		
NQ	EX	0/20	0/20	2/20	7/20	20/20	3/20	3
	NE	0/20	0/20	0/20	4/20	20/20		
NR	EX	9/20	15/20	16/20	18/20	20/20	6/20	6
	NE	3/20	10/20	13/20	17/20	20/20		
NS	EX	5/20	6/20	15/20	20/20	20/20	3/20	3
	NE	5/20	7/20	12/20	18/20	20/20		
NT	EX	0/20	2/20	6/20	13/20	20/20	-2/20	2
	NE	1/20	3/20	8/20	13/20	20/20		
NU	EX	2/20	8/20	15/20	18/20	20/20	5/20	5
	NE	1/20	4/20	10/20	17/20	20/20		
NX	EX	3/20	8/20	14/20	18/20	20/20	2/20	2
	NE	4/20	10/20	12/20	16/20	20/20		
NY	EX	3/20	7/20	16/20	19/20	20/20	3/20	3
	NE	3/20	7/20	13/20	16/20	20/20		
NZ	EX	3/20	4/20	8/20	9/20	20/20	-5/20	5
	NE	2/20	4/20	8/20	14/20	20/20		

REL.- G.

ISAT-30. Prova de Kolmogorov-Smirnov. Distribució de freqüències i càlcul de K_D dels subgrups EX (Ciutadans Excursionistes) i NE (Ciutadans No Excursionistes).

Lám.	Grup	VALOR RELIGIOS					D_{max}	K_D
		5	4	3	2	1		
N1	EX	6/20	9/20	15/20	17/20	20/20	4/20	4
	NE	2/20	8/20	13/20	18/20	20/20		
N2	EX	6/20	10/20	16/20	19/20	20/20	5/20	5
	NE	3/20	7/20	11/20	20/20	20/20		
N3	EX	8/20	11/20	17/20	20/20	20/20	5/20	5
	NE	3/20	7/20	12/20	19/20	20/20		
N4	EX	3/20	9/20	17/20	20/20	20/20	4/20	4
	NE	0/20	5/20	14/20	16/20	20/20		
N5	EX	3/20	7/20	14/20	19/20	20/20	-3/20	3
	NE	4/20	10/20	16/20	19/20	20/20		
N6	EX	7/20	12/20	19/20	20/20	20/20	3/20	3
	NE	7/20	12/20	16/20	20/20	20/20		
N7	EX	4/20	11/20	15/20	18/20	20/20	4/20	4
	NE	3/20	7/20	11/20	18/20	20/20		
N8	EX	8/20	10/20	15/20	19/20	20/20	5/20	5
	NE	3/20	7/20	12/20	19/20	20/20		
NA	EX	2/20	7/20	9/20	12/20	20/20	3/20	3
	NE	3/20	6/20	6/20	12/20	20/20		
NB	EX	3/20	10/20	15/20	19/20	20/20	4/20	4
	NE	0/20	6/20	15/20	19/20	20/20		
NC	EX	7/20	14/20	18/20	19/20	20/20	4/20	4
	NE	8/20	11/20	14/20	20/20	20/20		
ND	EX	3/20	6/20	12/20	16/20	20/20	3/20	3
	NE	1/20	6/20	9/20	16/20	20/20		
NE	EX	0/20	0/20	3/20	10/20	20/20	2/20	2
	NE	0/20	1/20	1/20	9/20	20/20		
NF	EX	1/20	3/20	5/20	9/20	20/20	2/20	2
	NE	0/20	2/20	4/20	7/20	20/20		
NH	EX	9/20	13/20	14/20	14/20	20/20	-2/20	2
	NE	9/20	12/20	13/20	16/20	20/20		

REL.- F.

ISAT-30. Prova de Kolmogorov-Smirnov. Distribució de freqüències i càlcul de K_D dels subgrups RA (Index Alt de religiositat) i RB (Index Baix de religiositat).

Lám.	Grup	VALOR RELIGIOS					D_{max}	K_D
		5	4	3	2	1		
NI	RA	7/14	8/14	11/14	12/14	14/14	4/14	4
	RB	3/14	4/14	8/14	12/14	14/14		
NJ	RA	9/14	10/14	12/14	13/14	14/14	6/14	6
	RB	3/14	6/14	10/14	12/14	14/14		
NK	RA	2/14	2/14	4/14	7/14	14/14	3/14	3
	RB	1/14	1/14	1/14	7/14	14/14		
NL	RA	6/14	9/14	10/14	14/14	14/14	3/14	3
	RB	4/14	6/14	8/14	12/14	14/14		
NM	RA	5/14	9/14	13/14	14/14	14/14	5/14	5
	RB	2/14	6/14	8/14	11/14	14/14		
NO	RA	4/14	6/14	10/14	13/14	14/14	2/14	2
	RB	4/14	5/14	8/14	12/14	14/14		
NP	RA	5/14	8/14	9/14	13/14	14/14	3/14	3
	RB	3/14	5/14	9/14	13/14	14/14		
NQ	RA	0/14	0/14	4/14	7/14	14/14	2/14	2
	RB	1/14	1/14	2/14	6/14	14/14		
NR	RA	6/14	9/14	11/14	12/14	14/14	3/14	3
	RB	3/14	6/14	10/14	13/14	14/14		
NS	RA	2/14	5/14	9/14	12/14	14/14	-2/14	2
	RB	4/14	5/14	11/14	14/14	14/14		
NT	RA	0/14	1/14	6/14	7/14	14/14	3/14	3
	RB	1/14	2/14	3/14	9/14	14/14		
NU	RA	2/14	8/14	10/14	13/14	14/14	4/14	4
	RB	2/14	4/14	10/14	13/14	14/14		
NX	RA	4/14	7/14	9/14	13/14	14/14	1/14	1
	RB	4/14	6/14	9/14	13/14	14/14		
NY	RA	2/14	6/14	11/14	12/14	14/14	1/14	1
	RB	3/14	6/14	10/14	11/14	14/14		
NZ	RA	4/14	5/14	10/14	11/14	14/14	7/14	7**
	RB	1/14	3/14	3/14	7/14	14/14		

		VALOR RELIGIOS						
Làm.	Grup	5	4	3	2	1	D_{max}	K_D
N1	RA	6/14	7/14	11/14	13/14	14/14	2/14	2
	RB	4/14	6/14	9/14	12/14	14/14		
N2	RA	2/14	6/14	10/14	13/14	14/14	-1/14	1
	RB	3/14	7/14	10/14	14/14	14/14		
N3	RA	7/14	9/14	11/14	14/14	14/14	3/14	3
	RB	4/14	6/14	9/14	14/14	14/14		
N4	RA	2/14	5/14	12/14	12/14	14/14	1/14	1
	RB	3/14	5/14	11/14	13/14	14/14		
N5	RA	5/14	6/14	12/14	13/14	14/14	3/14	3
	RB	2/14	4/14	9/14	13/14	14/14		
N6	RA	7/14	9/14	13/14	14/14	14/14	3/14	3
	RB	4/14	9/14	12/14	14/14	14/14		
N7	RA	6/14	9/14	11/14	12/14	14/14	4/14	4
	RB	2/14	5/14	9/14	11/14	14/14		
N8	RA	4/14	5/14	11/14	14/14	14/14	2/14	2
	RB	3/14	5/14	9/14	13/14	14/14		
NA	RA	2/14	5/14	7/14	11/14	14/14	2/14	2
	RB	4/14	5/14	5/14	9/14	14/14		
NB	RA	2/14	5/14	9/14	14/14	14/14	1/14	1
	RB	3/14	6/14	9/14	13/14	14/14		
NC	RA	5/14	7/14	11/14	13/14	14/14	-3/14	3
	RB	7/14	10/14	11/14	14/14	14/14		
ND	RA	2/14	5/14	7/14	12/14	14/14	-1/14	1
	RB	2/14	5/14	8/14	12/14	14/14		
NE	RA	1/14	2/14	3/14	8/14	14/14	3/14	3
	RB	1/14	2/14	3/14	5/14	14/14		
NF	RA	1/14	1/14	4/14	6/14	14/14	1/14	1
	RB	1/14	1/14	3/14	7/14	14/14		
NH	RA	9/14	11/14	12/14	13/14	14/14	7/14	7**
	RB	2/14	4/14	5/14	7/14	14/14		

A N E X 6

ISAT-30. VALOR RELIGIOS.

PROVA DE KOLMOGOROV-SMIRNOV.

Là.m.	NIVELL DE PROFUNDITAT			
	χ^2 ES-EN	Sentit de la relació	χ^2 DF-DC	Sentit de la relació
N1	0.19	+	4.03	+
N2	1.38	-	0.99	-
N3	1.32	-	0.25	+
N4	1.32	+	5.08	+
N5	2.44	+	3.25	+
N6	0.76	+	2.32	+
N7	2.27	+	2.51	-
N8	0.71	+	0.74	+
NA	7.02	-	0.65	-
NB	0.55	+	2.92	+
NC	3.39	-	0.48	+
ND	0.44	-	0.68	+
NE	1.45	+	0.47	+
NF	0.93	-	0.68	-
NH	1.90	-	4.30	-
NI	0.55	+	1.86	+
NJ	0.24	+	0.44	+
NK	2.75	-	0.92	-
NL	1.00	+	0.44	+
NM	3.58	+	2.32	+
NO	0.29	+	1.53	+
NP	1.32	-	0.28	+
NQ	4.93	-	3.25	-
NR	1.77	+	3.38	+
NS	0.21	+	0.38	+
NT	0.34	+	1.27	-
NU	2.35	+	1.63	+
NX	1.70	+	2.32	+
NY	1.27	+	1.76	+
NZ	0.29	-	2.32	-

N.B. Els signes negatius al costat dels valors de χ^2 indiquen que el segon subgrup de comparació obté valors més elevats que el primer pel que fa referència al nivell de profunditat en les làmines corresponents i els signes positius indiquen el contrari.
 Exceptuant el χ^2 de NA (subgrups ES-EN), cap més valor és significatiu, amb $\alpha = 0.05$.

PROF.- D.

LSAT-30. Prova de Kolmogorov-Smirnov. Distribució de freqüències (proporcions acumulatives) i càlcul de D dels subgrups ES (Experiència religiosa nat.: Si) i EN (Exp. rel. nat.: No).

Lám.	Grup	NIVELL PROFUNDITAT					D _{max}
		5	4	3	2	1	
NI	ES	.409	.591	.773	.954	1.0	
	EN	.444	.444	.666	1.0		.147
NJ	ES	.318	.500	.727	1.0		
	EN	.222	.444	.666	.777	1.0	.096
NK	ES	.091	.227	.364	.545	1.0	
	EN	.222	.555	.666	.777	1.0	-.328
NL	ES	.318	.591	.864	.909	1.0	
	EN	.333	.555	.666	1.0		.198
NM	ES	.182	.545	.818	.954	1.0	
	EN	.111	.333	.444	.888	1.0	.374
NO	ES	.136	.500	.773	.909	1.0	
	EN	.111	.444	.666	.888	1.0	.107
NP	ES	.182	.500	.727	.773	1.0	
	EN	.111	.444	.777	1.0		-.227
NQ	ES	.045	.227	.364	.591	1.0	
	EN	.222	.666	.666	.666	1.0	-.439
NR	ES	.318	.545	.818	1.0		
	EN	.333	.333	.555	1.0		.263
NS	ES	.091	.273	.636	.818	1.0	
	EN	.0	.333	.555	.888	1.0	.091
NT	ES	.045	.045	.227	.455	1.0	
	EN	.0	.0	.111	.555	1.0	.116
NU	ES	.136	.318	.636	.864	1.0	
	EN	.0	.111	.333	.777	1.0	.303
NX	ES	.091	.318	.591	.818	1.0	
	EN	.111	.111	.333	.777	1.0	.258
NY	ES	.091	.318	.773	1.0		
	EN	.222	.333	.555	.777	1.0	.223
NZ	ES	.227	.455	.636	.818	1.0	
	EN	.333	.555	.555	.888	1.0	-.106

PROF.- D.

ISAT-30. Prova de Kolmogorov-Smirnov. Distribu-
ció de freqüències (proporcions acumulatives) i
càlcul de Dmax dels subgrups ES (Experiència re-
ligiosa nat.: Si) i EN (Exp. rel. nat.: No)

Lám.	Grup	NIVELL PROFUNDITAT					D _{max}
		5	4	3	2	1	
N1	ES	.136	.409	.636	.864	1.0	.087
	EN	.222	.333	.666	.777	1.0	
N2	ES	.091	.227	.545	.954	1.0	-.232
	EN	.111	.444	.777	.888	1.0	
N3	ES	.318	.636	.773	.773	1.0	-.227
	EN	.111	.555	1.0	1.0		
N4	ES	.227	.364	.591	.864	1.0	.227
	EN	.0	.333	.444	.666	1.0	
N5	ES	.136	.364	.682	.864	1.0	.309
	EN	.0	.222	.555	.555	1.0	
N6	ES	.273	.545	.727	.909	1.0	.172
	EN	.222	.444	.555	.888	1.0	
N7	ES	.409	.455	.727	.954	1.0	.298
	EN	.111	.333	.555	.888	1.0	
N8	ES	.091	.500	.682	.818	1.0	.167
	EN	.0	.333	.555	.777	1.0	
NA	ES	.045	.182	.364	.818	1.0	-.524
	EN	.111	.444	.888	1.0		
NB	ES	.136	.273	.591	.818	1.0	.147
	EN	.111	.222	.444	.888	1.0	
NC	ES	.182	.455	.636	.864	1.0	-.364
	EN	.222	.555	1.0			
ND	ES	.045	.091	.500	.818	1.0	-.131
	EN	.0	.222	.444	.888	1.0	
NE	ES	.136	.318	.455	.682	1.0	.238
	EN	.0	.111	.222	.444	1.0	
NF	ES	.136	.273	.364	.636	1.0	-.191
	EN	.111	.444	.555	.666	1.0	
NH	ES	.500	.591	.636	.727	1.0	-.273
	EN	.444	.666	.777	1.0		

PROF.- C.

ISAT-30. Prova de Kolmogorov-Smirnov. Distribució de freqüències (proporcions acumulatives) i càlcul de $D_{\max}$ dels subgrups DF (Diumenge Fora) i DC (Diumenge Casa).

Llám.	Grup	NIVELL PROFUNDITAT					$D_{\max}$
		5	4	3	2	1	
NI	DF	0.588	0.765	0.824	1.0		
	DC	0.409	0.545	0.727	0.954	1.0	.220
NJ	DF	0.235	0.471	0.647	0.941	1.0	
	DC	0.273	0.364	0.682	0.864	1.0	.107
NK	DF	0.059	0.118	0.353	0.647	1.0	
	DC	0.136	0.273	0.455	0.591	1.0	-.155
NL	DF	0.471	0.706	0.882	1.0		
	DC	0.364	0.636	0.773	0.909	1.0	.107
NM	DF	0.176	0.588	0.882	0.941	1.0	
	DC	0.091	0.364	0.636	0.954	1.0	.246
NO	DF	0.118	0.529	0.882	1.0		
	DC	0.182	0.455	0.682	0.954	1.0	.200
NP	DF	0.176	0.412	0.647	0.824	1.0	
	DC	0.091	0.409	0.727	0.909	1.0	.085
NQ	DF	0.059	0.118	0.353	0.765	1.0	
	DC	0.091	0.409	0.455	0.545	1.0	-.291
NR	DF	0.471	0.706	0.882	1.0		
	DC	0.364	0.409	0.636	1.0		.297
NS	DF	0.059	0.235	0.529	0.824	1.0	
	DC	0.0	0.136	0.455	0.773	1.0	.099
NT	DF	0.0	0.0	0.412	0.588	1.0	
	DC	0.045	0.182	0.409	0.727	1.0	-.182
NU	DF	0.118	0.353	0.706	0.882	1.0	
	DC	0.0	0.273	0.500	0.818	1.0	.206
NX	DF	0.118	0.353	0.647	0.882	1.0	
	DC	0.091	0.227	0.500	0.636	1.0	.246
NY	DF	0.176	0.529	0.941	1.0		
	DC	0.182	0.455	0.727	0.954	1.0	.214
NZ	DF	0.118	0.294	0.353	0.529	1.0	
	DC	0.364	0.500	0.545	0.773	1.0	-.246

PROF.- C.

ISAT-30. Prova de Kolmogorov-Smirnov. Distribució de freqüències (proporcions acumulatives) i càlcul de D_{max} dels subgrups DF (Diumenge Fora) i DC (Diumenge Casa).

Lám.	Grup	Nivell Profunditat					D_{max}
		5	4	3	2	1	
N1	DF	0.294	0.529	0.824	0.941	1.0	
	DC	0.091	0.318	0.500	0.727	1.0	.324
N2	DF	0.059	0.294	0.765	1.0		
	DC	0.182	0.455	0.636	1.0		-.161
N3	DF	0.235	0.412	0.647	0.824	1.0	
	DC	0.182	0.409	0.727	0.818	1.0	.080
N4	DF	0.235	0.412	0.765	1.0		
	DC	0.045	0.318	0.455	0.636	1.0	.364
N5	DF	0.176	0.353	0.588	0.882	1.0	
	DC	0.045	0.182	0.409	0.591	1.0	.291
N6	DF	0.294	0.529	0.882	1.0		
	DC	0.182	0.455	0.636	0.864	1.0	.246
N7	DF	0.294	0.353	0.471	0.941	1.0	
	DC	0.091	0.364	0.727	0.864	1.0	-.256
N8	DF	0.059	0.412	0.529	0.765	1.0	
	DC	0.045	0.273	0.455	0.727	1.0	.139
NA	DF	0.118	0.353	0.529	0.824	1.0	
	DC	0.182	0.364	0.591	0.954	1.0	-.130
NB	DF	0.235	0.412	0.647	0.824	1.0	
	DC	0.0	0.136	0.500	0.864	1.0	.276
NC	DF	0.294	0.588	0.824	0.941	1.0	
	DC	0.182	0.545	0.727	1.0		.112
ND	DF	0.118	0.235	0.588	0.882	1.0	
	DC	0.045	0.182	0.455	0.818	1.0	.133
NE	DF	0.118	0.294	0.529	0.884	1.0	
	DC	0.091	0.364	0.591	0.773	1.0	.111
NF	DF	0.176	0.294	0.412	0.647	1.0	
	DC	0.182	0.409	0.545	0.636	1.0	-.133
NH	DF	0.294	0.412	0.471	0.529	1.0	
	DC	0.500	0.636	0.682	0.864	1.0	-.335

PROF.- B.

ISAT-30. Prova de Kolmogorov-Smirnov. Distribució de freqüències i càlcul de K_D dels subgrups EX (Ciutadans Excursionistes) i NE (Ciutadans No Excursionistes).

Lám.	Grup	NIVELL PROFUNDITAT					D_{max}	K_D
		5	4	3	2	1		
NI	EX	9/20	12/20	17/20	20/20	20/20	6/20	6
	NE	8/20	9/20	11/20	18/20	20/20		
NJ	EX	4/20	10/20	15/20	18/20	20/20	-3/20	3
	NE	7/20	8/20	14/20	17/20	20/20		
NK	EX	1/20	4/20	7/20	13/20	20/20	-4/20	4
	NE	5/20	6/20	9/20	13/20	20/20		
NL	EX	5/20	12/20	17/20	19/20	20/20	5/20	5
	NE	7/20	11/20	12/20	17/20	20/20		
NM	EX	3/20	9/20	14/20	18/20	20/20	1/20	1
	NE	3/20	8/20	14/20	19/20	20/20		
NO	EX	2/20	8/20	15/20	19/20	20/20	-3/20	3
	NE	5/20	11/20	16/20	18/20	20/20		
NP	EX	6/20	8/20	14/20	16/20	20/20	3/20	3
	NE	3/20	10/20	16/20	19/20	20/20		
NQ	EX	2/20	6/20	8/20	15/20	20/20	5/20	5
	NE	3/20	7/20	7/20	10/20	20/20		
NR	EX	5/20	13/20	17/20	20/20	20/20	-3/20	3
	NE	8/20	10/20	14/20	19/20	20/20		
NS	EX	3/20	8/20	11/20	15/20	20/20	5/20	5
	NE	0/20	3/20	11/20	16/20	20/20		
NT	EX	0/20	2/20	10/20	12/20	20/20	-4/20	4
	NE	1/20	5/20	8/20	16/20	20/20		
NU	EX	3/20	6/20	13/20	19/20	20/20	4/20	4
	NE	0/20	4/20	9/20	15/20	20/20		
NX	EX	3/20	6/20	14/20	17/20	20/20	5/20	5
	NE	3/20	7/20	9/20	12/20	20/20		
NY	EX	4/20	11/20	17/20	19/20	20/20	3/20	3
	NE	4/20	8/20	16/20	18/20	20/20		
NZ	EX	5/20	7/20	9/20	10/20	20/20	-5/20	5
	NE	5/20	10/20	11/20	15/20	20/20		

Lám.	Grup	NIVELL PROFUNDITAT					D_{max}	K_D
		5	4	3	2	1		
N1	EX	4/20	8/20	14/20	18/20	20/20	3/20	3
	NE	2/20	7/20	11/20	17/20	20/20		
N2	EX	3/20	8/20	13/20	19/20	20/20	2/20	2
	NE	2/20	6/20	14/20	19/20	20/20		
N3	EX	6/20	11/20	15/20	18/20	20/20	2/20	2
	NE	6/20	9/20	14/20	17/20	20/20		
N4	EX	5/20	9/20	14/20	19/20	20/20	5/20	5
	NE	1/20	5/20	9/20	13/20	20/20		
N5	EX	4/20	7/20	13/20	17/20	20/20	5/20	5
	NE	2/20	7/20	9/20	12/20	20/20		
N6	EX	4/20	8/20	16/20	19/20	20/20	5/20	5
	NE	2/20	7/20	11/20	17/20	20/20		
N7	EX	4/20	6/20	11/20	17/20	20/20	-3/20	3
	NE	2/20	9/20	13/20	17/20	20/20		
N8	EX	1/20	8/20	13/20	17/20	20/20	4/20	4
	NE	0/20	4/20	9/20	14/20	20/20		
NA	EX	2/20	6/20	10/20	17/20	20/20	-2/20	2
	NE	4/20	8/20	12/20	19/20	20/20		
NB	EX	4/20	7/20	13/20	16/20	20/20	4/20	4
	NE	0/20	3/20	11/20	18/20	20/20		
NC	EX	5/20	12/20	16/20	18/20	20/20	2/20	2
	NE	4/20	10/20	18/20	20/20	20/20		
ND	EX	2/20	5/20	11/20	16/20	20/20	3/20	3
	NE	1/20	2/20	9/20	17/20	20/20		
NE	EX	5/20	7/20	9/20	14/20	20/20	-4/20	4
	NE	2/20	6/20	13/20	17/20	20/20		
NF	EX	5/20	8/20	11/20	15/20	20/20	-2/20	2
	NE	5/20	10/20	12/20	14/20	20/20		
NH	EX	9/20	9/20	9/20	11/20	20/20	-6/20	6
	NE	10/20	13/20	14/20	17/20	20/20		

PROF.- A.

ISAT-30. Prova de Kolmogorov-Smirnov. Distribució de freqüències i càlcul de K_D dels subgrups RA (Index Alt de religiositat) i RB (Index Baix de religiositat).

Lám.	Grup	NIVELL PROFUNDITAT					D_{max}	K_D
		5	4	3	2	1		
NI	RA	6/14	9/14	12/14	14/14	14/14	5/14	5
	RB	3/14	4/14	8/14	13/14	14/14		
NJ	RA	5/14	7/14	11/14	14/14	14/14	1/14	1
	RB	4/14	8/14	12/14	13/14	14/14		
NK	RA	0/14	0/14	2/14	5/14	14/14	-4/14	4
	RB	1/14	3/14	6/14	9/14	14/14		
NL	RA	5/14	9/14	12/14	13/14	14/14	4/14	4
	RB	2/14	6/14	8/14	13/14	14/14		
NM	RA	4/14	9/14	14/14	14/14	14/14	5/14	5
	RB	2/14	6/14	9/14	14/14	14/14		
NO	RA	3/14	8/14	11/14	14/14	14/14	1/14	1
	RB	3/14	7/14	11/14	13/14	14/14		
NP	RA	3/14	6/14	9/14	9/14	14/14	-4/14	4
	RB	4/14	10/14	13/14	13/14	14/14		
NQ	RA	0/14	1/14	2/14	7/14	14/14	-6/14	6
	RB	4/14	7/14	7/14	9/14	14/14		
NR	RA	6/14	8/14	12/14	14/14	14/14	3/14	3
	RB	3/14	6/14	9/14	13/14	14/14		
NS	RA	1/14	4/14	10/14	11/14	14/14	2/14	2
	RB	1/14	5/14	8/14	12/14	14/14		
NT	RA	0/14	1/14	4/14	8/14	14/14	-2/14	2
	RB	0/14	2/14	6/14	10/14	14/14		
NU	RA	3/14	4/14	9/14	12/14	14/14	-2/14	2
	RB	2/14	6/14	9/14	12/14	14/14		
NX	RA	1/14	4/14	9/14	11/14	14/14	-3/14	3
	RB	3/14	7/14	9/14	12/14	14/14		
NY	RA	1/14	3/14	12/14	14/14	14/14	-4/14	4
	RB	4/14	7/14	12/14	13/14	14/14		
NZ	RA	3/14	7/14	9/14	11/14	14/14	-3/14	3
	RB	4/14	6/14	6/14	10/14	14/14		

Lám.	Grup	NIVELL PROFUNDITAT					D_{max}	K_D
		5	4	3	2	1		
N1	RA	5/14	5/14	9/14	12/14	14/14	-3/14	3
	RB	3/14	8/14	11/14	12/14	14/14		
N2	RA	1/14	1/14	8/14	13/14	14/14	-6/14	6
	RB	2/14	7/14	11/14	14/14	14/14		
N3	RA	6/14	9/14	10/14	10/14	14/14	-3/14	3
	RB	5/14	8/14	11/14	13/14	14/14		
N4	RA	4/14	5/14	9/14	13/14	14/14	2/14	2
	RB	2/14	7/14	11/14	12/14	14/14		
N5	RA	3/14	6/14	12/14	13/14	14/14	2/14	2
	RB	1/14	5/14	10/14	12/14	14/14		
N6	RA	5/14	8/14	11/14	12/14	14/14	3/14	3
	RB	2/14	6/14	12/14	14/14	14/14		
N7	RA	5/14	6/14	9/14	12/14	14/14	4/14	4
	RB	1/14	4/14	7/14	11/14	14/14		
N8	RA	1/14	8/14	10/14	12/14	14/14	2/14	2
	RB	0/14	6/14	8/14	12/14	14/14		
NA	RA	1/14	4/14	5/14	11/14	14/14	-4/14	4
	RB	3/14	6/14	9/14	13/14	14/14		
NB	RA	3/14	3/14	9/14	11/14	14/14	-3/14	3
	RB	2/14	6/14	11/14	13/14	14/14		
NC	RA	2/14	6/14	10/14	13/14	14/14	-3/14	3
	RB	3/14	8/14	13/14	14/14	14/14		
ND	RA	1/14	1/14	8/14	12/14	14/14	1/14	1
	RB	0/14	2/14	8/14	12/14	14/14		
NE	RA	2/14	3/14	6/14	9/14	14/14	-4/14	4
	RB	2/14	3/14	8/14	13/14	14/14		
NF	RA	1/14	2/14	2/14	7/14	14/14	-7/14	7**
	RB	3/14	9/14	9/14	11/14	14/14		
NH	RA	5/14	6/14	7/14	9/14	14/14	-3/14	3
	RB	6/14	9/14	9/14	11/14	14/14		

C. DADES SOCIOLOGIQUES.

Per acabar us demanem una sèrie de dades que ens permetin de precisar els aspectes sociològics de les persones que han participat en aquesta recerca.

Encercleu o subratlleu la resposta adequada, o bé contesteu en l'espai corresponent.

1. SEXE: M F 2. EDAT:.....anys i .....mesos

3. ESTAT CIVIL: Casat / Solter / o /

4. PROFESSIO: .....

Indiqueu a més:

a) El sector: Administració .....
Ensenyament (tipus i nivell) .....
Indústria .....
Professions liberals .....
altres .....

b) L'estatut: Funcionari (nivell) .....
Independent .....
altres .....

c) La funció de direcció:
Nom de la funció i nombre de persones dirigides.

5. ESTUDIS FETS: .....

Diploma o diplomes obtinguts:.....

6. US CONSIDEREU MEMBRE D'UNA ESGLESIA, D'UNA RELIGIO?

NO / MES AVIAT NO / MES AVIAT SI / SI

De quina? .....

7. LA FE EN L'EXISTENCIA DE DEU:

- Crec absolutament en l'existència de Déu.
- Crec en l'existència de Déu.
- Em sento inclinat a creure en l'existència de Déu.
- No puc afirmar si crec o no en l'existència de Déu.
- Em sento inclinat a no creure en l'existència de Déu.
- No crec en l'existència de Déu.
- No crec de cap manera en l'existència de Déu.

8. PRACTICA RELIGIOSA.

a. Vaig a missa el diumenge: NO, MAI QUASI MAI
SOVINT SEMPRE

b. Durant la setmana: NO, MAI ALGUNA VEGADA
SI, PERIODICAMENT

9. RESIDENCIA: Ciutat de ..... Barri de .....

Poble de .....

Nombre d'habitants .....

US AGRAM SINCERAMENT LA VOSTRA AMABLE I VALUOSA COL.LABORACIO!

De les imatges que tenen per vostè un valor simbòlic més elevat (les que tenen la creu al costat o més a prop de "D"), li demanem d'escollir-ne 10 i compondre amb cada un d'aquests símbols una petita frase que, tot responnent a la visió del món i experiència personal de vostè, expressi clarament la manera com aquestes imatges simbolitzen Déu.

El que ens interessa doncs ara és veure la manera com vostè, personalment, estableix la relació entre cada símbol i la realitat divina.

- 1.- .....
- 2.- .....
- 3.- .....
- 4.- .....
- 5.- .....
- 6.- .....
- 7.- .....
- 8.- .....
- 9.- .....
- 10.- .....

N.B. Té alguna observació a fer a propòsit del que li hem preguntat?

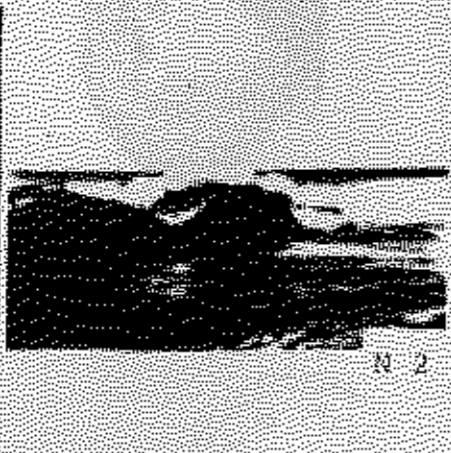
FLOR	'	'	'	'	'	'	'	D
TORRENT	'	'	'	'	'	'	'	D
BOIRA	'	'	'	'	'	'	'	D
MAR	'	'	'	'	'	'	'	D
NEU	'	'	'	'	'	'	'	D
DESERT	'	'	'	'	'	'	'	D
INFANTS	'	'	'	'	'	'	'	D
FOSCA	'	'	'	'	'	'	'	D
PEDRÓ	'	'	'	'	'	'	'	D
CAMP	'	'	'	'	'	'	'	D
ABIM	'	'	'	'	'	'	'	D
PRAT	'	'	'	'	'	'	'	D
VENTADA	'	'	'	'	'	'	'	D
CEL	'	'	'	'	'	'	'	D
PEDRA PRECIOSA	'	'	'	'	'	'	'	D
DEU ("manantial")	'	'	'	'	'	'	'	D
FILL ACABAT DE NEIXER	'	'	'	'	'	'	'	D
COVA (GRUTA)	'	'	'	'	'	'	'	D
PEDREGADA	'	'	'	'	'	'	'	D
OCELL	'	'	'	'	'	'	'	D
HORA FOSCANT	'	'	'	'	'	'	'	D
DONA EN EL PART	'	'	'	'	'	'	'	D
FOC	'	'	'	'	'	'	'	D
ARC IRIS	'	'	'	'	'	'	'	D
ROSADA	'	'	'	'	'	'	'	D
CEL ESTRELLAT	'	'	'	'	'	'	'	D
SILENCI DE LA NATURA	'	'	'	'	'	'	'	D

PEDRA	'	'	'	'	'	'	'	D
PARE	'	'	'	'	'	'	'	D
LLUM	'	'	'	'	'	'	'	D
PLANA	'	'	'	'	'	'	'	D
ARBRE	'	'	'	'	'	'	'	D
PLUJA	'	'	'	'	'	'	'	D
CIM	'	'	'	'	'	'	'	D
LLUNA	'	'	'	'	'	'	'	D
SEMBRAT	'	'	'	'	'	'	'	D
AMIC (AMIGA)	'	'	'	'	'	'	'	D
VALL	'	'	'	'	'	'	'	D
ESPAI	'	'	'	'	'	'	'	D
NIT	'	'	'	'	'	'	'	D
TEMPORAL	'	'	'	'	'	'	'	D
ROC (ROCA)	'	'	'	'	'	'	'	D
ROURE	'	'	'	'	'	'	'	D
MARE	'	'	'	'	'	'	'	D
PLATJA	'	'	'	'	'	'	'	D
SOL	'	'	'	'	'	'	'	D
FONT	'	'	'	'	'	'	'	D
CONREU	'	'	'	'	'	'	'	D
CARENA	'	'	'	'	'	'	'	D
LLAMP	'	'	'	'	'	'	'	D
ESTRELLA	'	'	'	'	'	'	'	D
OMBRA	'	'	'	'	'	'	'	D
CAMI	'	'	'	'	'	'	'	D
ESPOS (ESPOSA)	'	'	'	'	'	'	'	D
CASCADA	'	'	'	'	'	'	'	D
NUVOL	'	'	'	'	'	'	'	D
CALA	'	'	'	'	'	'	'	D
BOSC	'	'	'	'	'	'	'	D
RIU	'	'	'	'	'	'	'	D
HORITZO	'	'	'	'	'	'	'	D
TRO	'	'	'	'	'	'	'	D
PENYAL	'	'	'	'	'	'	'	D
FILLS	'	'	'	'	'	'	'	D
LLAC	'	'	'	'	'	'	'	D

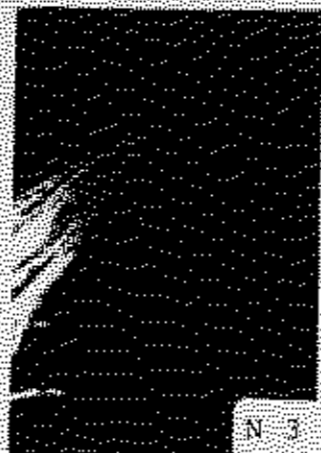

N 1

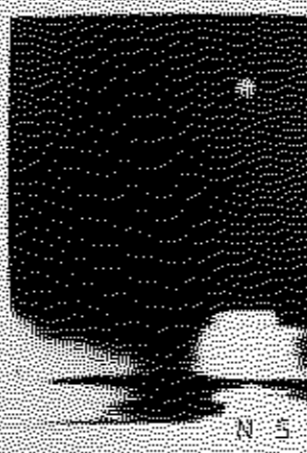
N 2

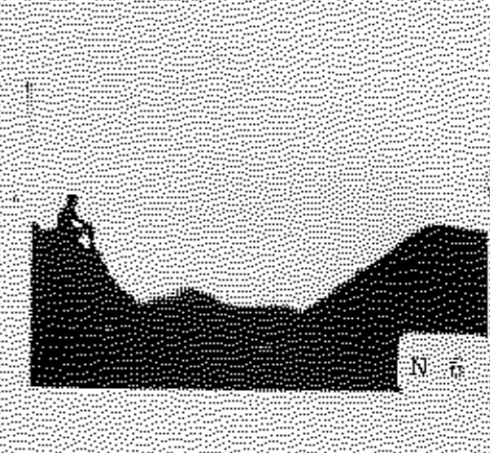
N 3

N 4

N 5

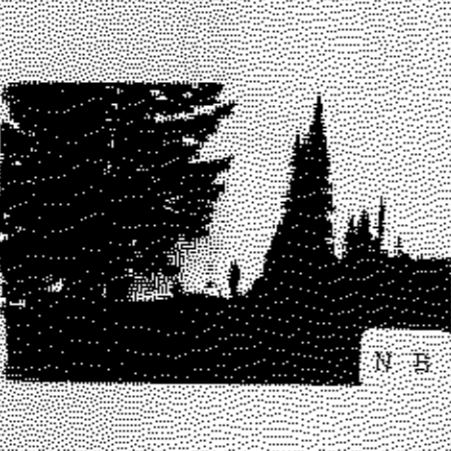
N 6

N 7

N 8

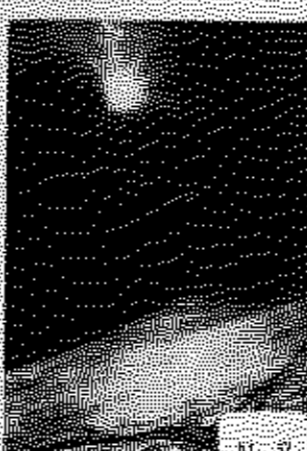
N 9

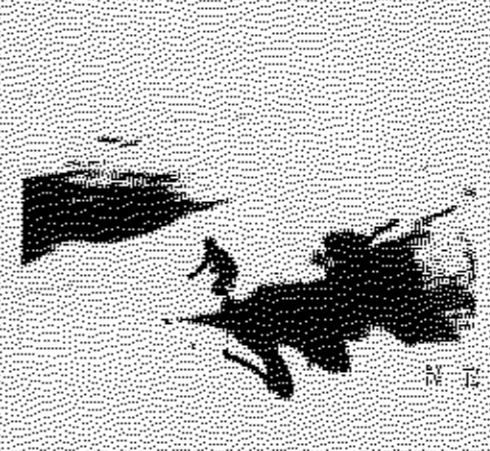
N 10

N 11

N 12

N 13

N 14

N 15

N 16

N 17

N 18

N 19

N 20

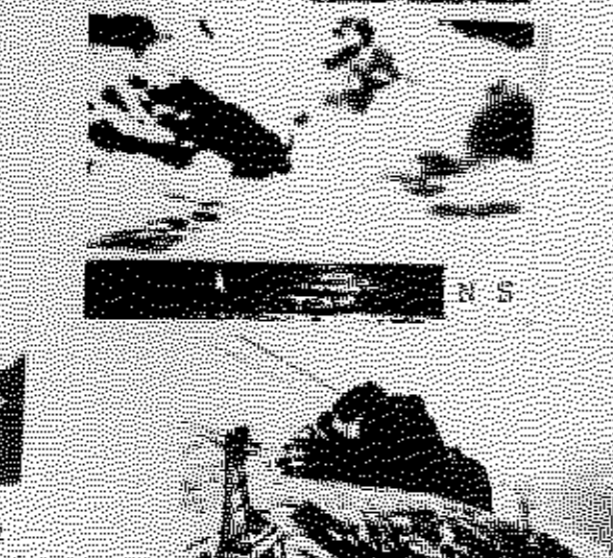
N 21

N 22

N 23

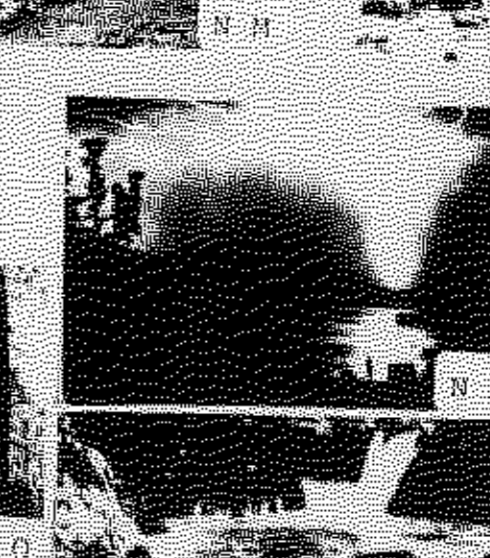
N 24

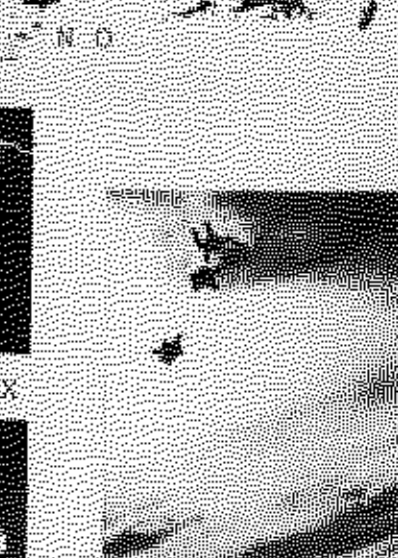
N 25

N 26

N 27

N 28